

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SAVAŞ, PATRİYARKA VE KAPİTALİZM:
TÜRKİYE'DE BULUNAN SURİYELİ KADINLAR ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Nagihan CANOĞLU

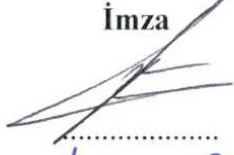

Danışman
Prof. Dr. Rasim Özgür DÖNMEZ

BOLU 2018

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Nagihan CANOĞLU'na ait "Savaş, Patriyarka Ve Kapitalizm: Türkiye'de Bulunan Suriyeli Kadınlar Örneği" adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle kabul edilmiştir.

19 / 11 / 2018

	Unvan, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Prof. Dr. Rasim Özgür DÖNMEZ	
Üye	: Prof. Dr. Ayşe CANATAN	
Üye	: Prof Dr. Ali YAMAN	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “**Savaş, Patriyarka ve Kapitalizm: Türkiye’de Bulunan Suriyeli Kadınlar Örneği**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvurulmuş kaynaklardan yapılan alıntılarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Nagihan CANOĞLU

19.11.2018

ÖZET

SAVAŞ, PATRİYARKA VE KAPİTALİZM: TÜRKİYE’DE BULUNAN SURİYELİ KADINLAR ÖRNEĞİ

Nagihan CANOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Rasim Özgür DÖNMEZ

Kasım 2018, 187 + xiii Sayfa

Yüksek lisans tez çalışmasında, Suriye’deki iç savaş ortamından kaçarak Türkiye’ye sığınan ve halen Türkiye’de bulunan Suriyeli kadınlar örneği üzerinden savaş, kapitalizm ve patriyarka ilişkisi incelenmiştir. Bu anlamda genel olarak toplumsal cinsiyet ve patriyarkal kapitalizm kavramları üzerinde durulacaktır. Yeni bir hayat kurma umuduyla savaştan kaçarak sığınmacı konumuna gelen Suriyeli kadınlar, göç esnasında olduğu kadar, mülteci kamplarında ya da “öteki” kimlikleriyle kamp dışında zor ekonomik koşullar altında, sefalet içinde hayatta kalmaya çalışırken, cinsel istismar ve insan tacirlerine karşı savunmasız hale gelmektedir. Özellikle Türkiye’nin 2011 yılında olduğu gibi büyük nitelikte bir kitlesel göç akını için alt yapısının yeterli olmaması ve Suriyelilerin hukuki statülerinin 22 Ekim 2014’te Geçici Koruma Yönetmeliği yayımlanana kadar geçen sürede belirlenememiş olması patriyarkal kapitalist bir kaos ortamında Suriyeli kadınları şiddet, yoksulluk, sömürü ve istismarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu nedenle, Şanlıurfa ve Bolu illerinde bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında, 24 ayrı Suriyeli kadın ile derinlemesine mülakatlar yapılmış ve elde edilen veriler sivil toplum örgütlerinin raporları ile desteklenerek, patriyarkal kapitalizmin Suriyeli kadınların yaşam mücadelesine, kimlik ve cinsiyet deneyimlerine etkisi analiz edilmeye çalışılmıştır. Kadınların savaş ve göç deneyimlerindeki farklılıklar onların mekan algılarını şekillendirmektedir. Patriyarkal

kapitalizmin Suriyeli kadınlar üzerindeki etkisi, ucuz iş gücü olarak kullanılma ve kadın bedeninin metalaşması şeklinde görülmektedir. Ataerkil toplum yapısı ve toplumsal baskılar hem Suriyeli hem de Türkiye'deki kadınların mağduriyetlerini pekiştirmektedir. Bu nedenle analiz esnasında Türk toplumunun penceresinden de bakılarak karşılıklı etkileşimleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Suriyeli Kadınlar, Patriyarka, Patriyarkal Kapitalizm, Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü, Kadın Bedeninin Metalaşması

ABSTRACT

WAR, PATRIARCHY AND CAPITALISM: EXAMPLE OF SYRIAN WOMEN IN TURKEY

Nagihan CANOĞLU

Master Thesis

Department of International Relations

Advisor: Prof. Dr. Rasim Özgür DÖNMEZ

November 2018, 187 + xiii Pages

In this Master's thesis, the relationship between war, capitalism and patriarchy were examined over the sample of Syrian women in Turkey who escape from the civil war in Syria. In this sense, generally the concepts of gender and patriarchal capitalism will be emphasized. The Syrian women who have escaped from the war in the hope of starting a new life are becoming vulnerable to sexual exploitation and human trafficking, as well as during migration, in refugee camps or with their "other" identities accompanying them outside of the refugee camps either, under difficult economic conditions while trying to survive in poverty. Especially, Turkey's infrastructure hasn't been sufficient enough to afford a great quality of mass migration influx as it was in 2011 and the Syrians legal status could not be determined until publication of the Temporary Protection Regulation on 22 October 2014 lead to confront Syrian women with violence, poverty, exploitation and abuse in patriarchal capitalist chaotic atmosphere. In this sense, in-depth interviews were conducted with 24 Syrian women living in provinces of Şanlıurfa and Bolu. The field work was supported by reports of civil society organizations and the effect of patriarchal capitalism on the women's struggle for life, their gender and identity experiences have been tried to be analyzed. The differences in war and migration experiences of women affect their spatiality. The influence of patriarchal capitalism on Syrian women is seen being used as cheap labor

and as commodification of female body. The patriarchal social structure and social oppressions reinforce the victimization of women Syrian and Turkish either. Therefore, it was tried to reveal the interaction between the Turkish society and Syrian refugees by looking local people's window during the analysis.

Key words: Syrian Women, Patriarchy, Patriarchal Capitalism, Legal Status of Syrians, Commodification of Female Body.

**Yarımın Bilge Kadınları
Kızlarım Tuvana ve Melina'ya...**

ÖN SÖZ

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada Türkiye'ye sığınan Suriyeli kadınlar örneği üzerinden, savaş, göç, patriyarka ve kapitalizmin kadınlar üzerindeki etkisi analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada Bolu ve Şanlıurfa illerinde 24 ayrı Suriyeli kadın ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiş, ulusal ve yerel sivil toplum örgütleri, uluslararası organizasyonlar, kamu kurumlarının raporları incelenmiş elde edilen veriler doğrultusunda, savaş ve patriyarkal kapitalizmin, "öteki" kimlikleri bağlamında Suriyeli kadınların sığınmacılık deneyimlerini nasıl şekillendirdiğinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmamın en başından itibaren bana inanan, değerli görüşleri, rehberliği ve sabrıyla, rehberliğine ihtiyaç duyduğum her an kıymetli vaktini ayıran tez danışmanım Prof. Dr. Rasim Özgür DÖNMEZ'e teşekkürlerimi saygıyla sunarım.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca bana bilgi ve fikir aşıl原因 başta Doç. Dr. Ekin OYAN ALTUNTAŞ olmak üzere bütün Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Öğretim Üyelerine; tezimi okuyarak yönlendirdikleri eleştiriler ve sundukları önerilerle çalışmama değer katan Prof. Dr. Ayşe CANATAN ve Prof. Dr. Ali YAMAN'a; alan araştırmama katkı sağlayan Prof. Dr. Veysel AYHAN, Nazlı AYHAN ALGAN, Erdem AYÇİÇEK ve Serhat TOK'a teşekkürü bir borç bilirim. Lisans dönemimden bugüne dostluğunu ve desteğini esirgemeyen arkadaşım Dr. Arda ÖZKAN'a ve arkadaşlarım Ayça, Duygu, Rukiye ve Z. Duygu'ya teşekkür ederim.

Çalışmalarına gönül rahatlığıyla devam etmemi sağlayan ve bu anlamda kızlarıma gözü gibi bakan anneme, moral desteklerini esirgemeyen babama ve kardeşime ve en önemlisi bugünkü ben olmamda emeği paha biçilemez olan eşim Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Can CANOĞLU'na sonsuz teşekkür ederim.

Nagihan CANOĞLU

19.11.2018

İÇİNDEKİLER

ETİK UYGUNLUK BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ	ix
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
1. SAVAŞ, KADIN, PATRİYARKAL KAPİTALİZM.....	13
1.1. Savaşta Kadın	15
1.1.1. Savaşın Aktif Katılımcısı Olarak Kadınlar	19
1.1.2. Kadınların Savaşta Pasif Rolü	23
1.2. Patriyarka, Kapitalizm ve Kadın.....	27
1.2.1. Patriyarka, Kapitalizm ve Savaş	36
1.3. Uluslararası Göç ve Kadın.....	41
II. BÖLÜM	
2. TÜRK HUKUKUNDA ULUSLARARASI KORUMA VE TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN HUKUKİ STATÜSÜ	50
2.1. Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Türleri	50
2.1.1. Mülteci	53
2.1.2. Şartlı Mülteci	56
2.1.3. İkincil Koruma	58
2.1.4. Geçici Koruma	59

2.1.4.1. Geçici Koruma Yönetmeliği.....	59
2.2. Uluslararası Hukukta Diğer Yabancı Gerçek Kişiler	62
2.2.1. Sığınmacı	63
2.2.2. Göçmen	64
2.2.3. Vatansız.....	65
2.2.4. Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişiler	67
2.3. Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü.....	69
2.4. Patriyarka, Hukuk ve Suriyeli Mülteciler	74

III. BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ KADINLAR.....	88
3.1. Suriye’deki İç Savaşın Kısa Tarihçesi ve Savaşın Bilançosu.....	88
3.2. Alan Araştırmasının Metodolojisi	97
3.3. Suriye’den Türkiye’ye Göç Eden Kadınlar: Benzerlikler – Farklılıklar	102
3.3.1. Patriyarkallık, Yoksulluk ve Suriyeli Kadınların Mekansallığı.....	118
3.4. Patriyarka, Kapitalizm ve Suriyeli Kadınlar.....	125
3.4.1. Kadın Bedeninin Metalaşması	127
3.4.2. Kadın Emeginin Ucuz İşgücü Olarak Kullanılması.....	133
3.5. Toplumsal Algı, Sosyal Dışlanma ve Kabul.....	138

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ	149
-----------------------	------------

KAYNAKLAR	161
------------------------	------------

EKLER

EK 1: Görüşme Soruları	184
EK 2: Etik Kurul İzini.....	186

ÖZ GEÇMİŞ	187
------------------------	------------

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CEDAW	: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women
CERD	: The Committee on the Elimination of Racial Discrimination
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
EDAM	: Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
HÜGO	: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Uygulama ve Araştırma Merkezi
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
Mazlumder	: İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği
m.	: Madde
RG	: Resmi Gazete
SDAM	: Strateji, Düşünce ve Araştırma Merkezi
SGDD	: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
SIGI	: Social Institution and Gender Index
SMDK	: Suriye Devrimi Muhalefet Güçleri Koalisyonu
SUK	: Suriye Ulusal Konseyi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı

UN	: United Nations
UNDP	: United Nations Development Programme
UNFPA	: United Nations Population Fund.
UNHCR	: United Nations High Commissioner for Refugees
USAK	: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
YUKK	: 6548 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

2011 yılında Suriye iç savaşının başlamasıyla sivil insanları hedef alan kriz, tüm Suriye halkını, özellikle de Suriyeli kadın ve çocukları son derece olumsuz şartlarda yaşamaya mecbur bırakmıştır. Ülkedeki karışıklık ve savaş ortamı, milyonlarca kadın ve çocuğun çatışma alanlarındaki evlerini ve ülkelerini terk etmesine ve yaşanabilecek daha güvenli bir yer bulmak için kitlesel olarak göç etmesine sebep olmuştur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) 15 Kasım 2018 tarihinde güncellenen verilerine göre, Suriyelilerin 952.562'si Lübnan'a, 673.414'ü Ürdün'e, 251.793'ü Irak'a, 132.029'u Mısır'a ve 3.594.232 kişi Türkiye'ye sığınmıştır (<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>, 18 Kasım 2018'de erişildi). AFAD Genel Müdürlüğü tarafından kayıt altına alınarak kamplarda barınan Suriyelilerin sayısı 174.256 olarak açıklanmıştır (<https://www.afad.gov.tr/tr/2374/Barinma-Merkezlerinde-Son-Durum>, 18 Kasım 2018'de erişildi). Suriye'den göç eden toplam nüfusun yüzde 50'sinden fazlasını kadın ve çocuklar oluşturmaktadır. Sayıların sadece kayıtlı rakamları ifade ettiği göz önünde bulundurulduğunda gerçek rakamların bu sayının üzerinde olduğu değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Farklı bir yer ve kültürde yeni bir hayat kurma düşüncesi ile sığınmacı olan Suriyeli kadınlar, göç esnasında olduğu kadar, mülteci kamplarında ya da "öteki" olarak kamp dışında zor ekonomik koşullar altında, sefalet içinde hayatta kalmaya çalışırken, aynı zamanda cinsel istismar ve insan tacirlerine karşı savunmasız hale gelmiştir. Sadece Suriye iç savaşında değil, genel olarak kadınların militarize hareketlerde geri planda kalmaları, erkeklerin yokluğunda, çoğu kez ailenin geçiminden sorumlu olan aile reisi rolünü üstlenmeye mecbur bırakılmaktadır. Hane içinde eşleri, babaları ve/veya erkek evlatları tarafından yönetilmeye ve yönlendirilmeye alışkın olan kadınlar, hane dışında erkek kaynaklı fiziksel ya da psikolojik şiddet içerikli güç uygulamalarının hedefi haline gelebilmektedir. Ayrıca etnik ve milli farklılıklara dayanan savaşlarda

kadına yönelik şiddet bizzat savaş stratejisi olarak kullanılırken, sığınmacı olarak yaşamaya çalıştıkları yerde de etnik ve milli farklılıkları onların ötekileştirilerek ekonomik anlamda suistimal edilmelerine neden olabilmektedir. Türkiye'ye sığınan Suriyeli kadınlar da her gün yerel halkla iletişim kurmaktadır ve kimi zaman kimlikleri, dilleri, dış görünüşleri, cinsiyetleri ve kendilerini ifade etme şekillerindeki farklılıklardan dolayı ayrımcılığa maruz kalarak ötekileştirilmektedir. Yeni statüleri onları şiddet, yoksulluk, ucuz işgücü olarak kullanılma ve cinsel istismarla karşı karşıya getirebilmektedir. Bu anlamda, savaştan kaçıp Türkiye'nin geçici koruması altına girerek yeni bir yaşam mücadelesi veren Suriyeli kadınların, patriyarkal kapitalist ortamda kimlik ve cinsiyet deneyimleri tezin konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın iddiası; “patriyarkal kapitalizm (sosyo-ekonomik yapı) ve Türkiye'nin geçici koruma politikası, Suriyeli kadınların çifte mağduriyetine sebep olmakta”dır. Suriyeli kadınlar, 2014 yılına kadar geçen süre zarfında hukuki statülerinin belirsizliği, daha sonra ise kendilerine tanınan hukuki statü hakkında bilgilendirme yetersizliği ve Türkiye'nin 2011 öncesi Suriye'sine göre daha kapitalist bir ülke olması nedeniyle istismara karşı korunmasız hale gelmektedirler. Savaştan kurtulmuşlardır ancak erkek egemenlik, yoksulluk ve istismarla karşı karşıya kalmışlardır.

Bu iddia ile çalışmanın yöntemi iki aşamalı olarak belirlenmiştir. İlk aşamada sosyal ağlar aracılığı ile Şanlıurfa ve Bolu ilinde yaşayan 24 Suriyeli kadınla derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Bolu ilinde 2011 yılında Halep'ten Kilis'e göç etmiş ardından Bolu'ya yerleşmiş 4 kişilik bir ailenin aile büyükleri ve evin genç kızının anlatıları dinlenmiştir. Şanlıurfa ilinde ise kamp dışında yaşamakta olan kadınlarla temas sağlanmıştır. Görüşmeciler, Deyrizor şehri çoğunlukta olmak üzere Hama, Humus, İdlib, Şam'dan gelip Şanlıurfa'ya yerleşmiştir. Yaşları 15 ile 45 aralığında değişmektedir. Görüşmecilerden 13'ünün etnik kökeni Arap, altısı Türkmen'dir. Görüşmeciler arasında Kürt etnik kökenli bir kişi bulunmaktadır. Suriye'deki meslekleri, çoğunluğu ev hanımı olmak üzere öğretmenlik, terziilik ve bakkallık iken Türkiye'de çoğu işsizken, biri parçabaşı iş üzerinden terziilik, biri tezgâhtarlık yapmakta, biri günlük çeviriler için tercümanlık yaparken, biri üniversitede okutmanlık yapmaktadır. 19'unun sürekli gelir getiren kalıcı bir işi yoktur. Söz konusu

özelliklere sahip 24 ayrı kadın ile derinlemesine görüşmeler yapılmış, yarı yapılandırılmış sorular üzerinden alınan cevaplara bağlı olarak başka sorular sorulmuş ve cevaplar aranmıştır. İkinci aşamada ise çalışmanın detaylandırılıp çoklu bakış açısı sergilenebilmesi amacıyla, görüşmelerin öncesinde ve sonrasında sivil toplum örgütlerinin raporları analiz edilmiş, konu hakkında yapılmış olan ulusal ve uluslararası çalışmalardan yararlanılmış, yerli ve yabancı medyada konunun işlenişi taranmış ve görüşmecilerin bizzat kendileri dinlenerek elde edilmiş olan verilerin sağlanması yapılmıştır.

Son yıllarda sosyal bilimlerde kadın araştırmaları yeni akım olarak yükselmekte ve uluslararası ilişkilerde feminizmin görünürlüğü artmaktadır. Söz konusu kadınlara ilişkin çalışmalar olduğunda, literatürü oluşturan çalışmalara konu olmuş her türlü yapı ve aktör ile kadın öznesi temas etmektedir. Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerin devletlerarası, hükümeteysel ya da hükümetler dışı örgütler arası ilişkileri temel alan okumaları bireyi ve özellikle kadının varlığını görünmezleştirmektedir. Bununla birlikte 2011 yılından beri Türkiye'nin gündeminden hiç düşmeyen ve yerel halkın birlikte yaşadığı Suriyelilerin akıbeti, onlarla nasıl entegre olunacağı, temel ihtiyaçları ve gelecek beklentileri ile ilgili sorular önemini korumaya devam etmekte ve etkin politikalar üretilmeye çalışılmaktadır. Ancak yapılan çalışmaların sayıca fazla olmasına rağmen, Suriyeli sığınmacıları konu alan çalışmalar arasında Suriyeli kadınların deneyimleri yeterince görünür değildir. Hâlbuki kadınlar savaştan ve göç olgusundan erkeklerden daha farklı biçimlerde etkilenmektedir. Bu etkide bulunduğumuz coğrafyadaki patriyarkal kapitalist ortamın payı büyüktür. Bu anlamda tez çalışması, cinsiyet körü hukuk, ekonomi ve iltica politikalarının konu edildiği çalışmalar arasında kaybolan Suriyeli kadınların görünürlüğünü artırmaya ve konuyu cinsiyet körlüğünden cinsiyet farkındalığına taşımaya katkıda bulunması açısından önemlidir.

Tez çalışmasının amacı; savaştan kaçarak zorunlu göçle karşı karşıya kalan Suriyeli kadınların Türkiye'deki cinsiyet ve kimlik deneyimlerinde Türkiye'nin göç ve iltica politikasının, ataerkil kültür yapısının ve kapitalizmin etkisini analiz etmektir. Göç ve iltica politikaları ülkenin hem sosyolojik yapısı hem de ekonomisi ile doğrudan ilişkilidir. Bu anlamda Türkiye'nin Suriyelilerin göç akını ile karşı karşıya kaldıktan

sonra uygulamaya koyduğu Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamındaki iltica politikası, hem yabancı kişileri hem de vatandaşları kültürel ve ekonomik boyutta doğrudan etkileyen bir sistem oluşturmaktadır. Dolayısıyla tez çalışmasının amacı savaştan sağ kurtulan Suriyeli kadınların mağduriyetlerinin sistemsal bir kadın sorunu olduğunu ortaya koymaktır. Sadece Suriyeli kadınlar değil, Türk kadınları da ataerkil toplum yapısı ile ilişkisi bağlamında kapitalizmin etkisini toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık şeklinde hissetmektedir. Suriyeli kadınlar örneğinde ise buna savaşın ve göçün etkileri eklenmektedir. Çatışmalar devam ederken Suriye’den ayrılmadan önce, çatışmalardan kaçarken göç esnasında, vardıkları sığınma ülkesi olarak Türkiye’de, Suriye’ye geri dönüşte ya da üçüncü bir ülkeye geçerken, kalmaya karar verdikleri takdirde uyum sağlama sürecindeki cinsiyet ve kimlik deneyimlerini bütünsel olarak Suriyeli kadınların perspektifinden analiz etmek amaçlanmaktadır. Bu amaçla tez çalışması “Patriyarkal kapitalizmin savaştan kaçarak Türkiye’ye sığınan Suriyeli kadınlar üzerindeki etkisi nedir?” sorusuna yanıt aramak üzere kurgulanmıştır. Bu bağlamda çalışma boyunca şu sorular sorulmuş ve cevap aranmıştır;

1. Savaşta kadının rolü nedir? Savaşlar cinsiyetlendirilmiş midir?
2. Patriyarkal kapitalizm nedir? Patriyarkal kapitalizmle savaş arasındaki bağ nedir?
3. Göçte kadının yeri nedir? Savaşların neden olduğu göçlerde kadınların üstlendiği roller nasıl değişmektedir?
4. Türkiye’nin 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ve Geçici Koruma Yönetmeliğine göre Suriyelilerin hukuki statüsü nedir? Bu statünün kapsamı nedir?
5. Suriyeli kadınların göç tecrübelerinde ortak noktalar ve farklılıklar var mıdır? Varsa nelerdir ve neden kaynaklanmaktadır?
6. Suriye ve Türkiye’deki hayatları karşılaştırıldığında yaşamlarındaki değişiklikler nelerdir? Bu değişikliklerde patriyarka ve kapitalizmin etkisi nedir?
7. Patriyarkallık ve yoksulluk Suriyeli kadınların mekan algısını nasıl şekillendirmektedir?
8. Suriye’deki patriyarkal pratiklerle Türkiye’deki farklı mıdır? Türk kadını ve Suriyeli kadın arasında da patriyarkal bir ilişki söz konusu mudur?

9. Suriyeli kadınların Türkiye’de iş bulma ve işgücüne katılma süreçlerinde karşılaştıkları patriyarkal kapitalist pratikler nelerdir?
10. Türk toplumunda Suriyeli kadınlar nasıl karşılanmaktadır? Misafirperverliğin sınırı var mıdır?

Çalışmanın esas sorusu olan ataerkil kültürel yapı, kapitalizm ve savaş arasındaki ilişki problemine cevap ararken, yukarıda sıralandığı gibi farklı konulara ilişkin sorular sorma gereği ortaya çıkmış ve onlara da cevap aranmıştır. Yukarıda kurulmuş olan ilişkisellikler bağlamında tez çalışması için cinsiyet, savaş ve göç olmak üzere temelde üç ayrı kategoride yapılmış olan çalışma vardır.

Bunlardan “savaş ve cinsiyet” (gender and war) konusuyla ilgili yapılan çalışmalardan; Laura Sjoberg (2004), “*Gendering Just War: Feminisms, Ethics, And The Wars In Iraq, 1990-2003*” isimli doktora tezinde, “Adil Savaş Kuramını” feminist ve etik açıdan değerlendirerek kadınların savaşlardaki cinsiyetlendirilmiş rollerini ele almıştır. Savaşların belirli bir kural dâhilinde yürütülmesi gerektiğini savunurken, kadınların savaşlardaki cinsiyet rollerini; “adalet savaşçıları” tanımı ile savaşların, erkek savaşçılardan, çatışmak, devleti savunmak ve kadınları korumak gibi eril beklentiler içinde olduğu, kadınlardan ise erkeklerin tersine barışın sembolü, koruyucusu ve sağlayıcısı olarak, aktif olarak savaşan değil pasif olarak korunan “güzel ruhlar” (beautiful souls) olmalarının beklendiği, son olarak savaş zamanında “iyi kadınlardan” korunmayı beklemeleri beklenirken, “kötü kadınlardan” askerlere cinsel hizmet vermeleri ya da sömürgeci savaşlarda, askerin cinsel ihtiyaçlarını karşılayan sömürülen “kirli fahişeler” (dirty whores) olmasının beklendiği şekilde üç ayrı kategoride sınıflandırılabilceği sonucuna varmıştır. Benzer şekilde yine Laura Sjoberg (2015), “*Toplumsal Cinsiyet, Savaş ve Çatışma*” isimli kitabında kadınların savaşlarda aldıkları aktif ve pasif rolleri incelemiştir. Gülen Özel (2006), “*Sexual Violence Against Women In Civil Wars: An Analysis Of Yugoslavian Civil War*” isimli yüksek lisans tezinde, “Kadınları savaşın dinamik aktörleri” ve “Savaşın kurbanları” olarak iki ayrı kategoride incelemiş ve çatışmalara bizzat katılan kadınların, cinsel istismar ve şiddetle karşı karşıya kalabilme ihtimallerinin olduğu, ancak, savaş sahnesinin gerisinde kalan kadınların cinsel şiddete karşı daha büyük tehlike altında olduğu sonucuna varmıştır.

Metin Yeğenoğlu ve Simten Coşar (2003), “*Savaş ve Patriyarka: Savaş ve Barışı Yeniden Düşünmek*” isimli makalesinde savaşı sorunsallaştıran farklı feminist perspektifleri karşılaştırarak kadının ulus, devlet, savaş ve kapitalizm sarmalında baskılandığı ve ötekileştirildiği sonucuna varmıştır.

“Kapitalizm ve patriyarka” ilişkisine dair çalışmalar kadın emeği ve kadın bedeninin sömürülmesi olarak iki ayrı alanda yoğunlaşmıştır. Canet Tuba Sarıtaş (2010), “*The Bargain Between Young Women’s Labour And Capital An Unemployment Analysis Through State, Labour Market And Family*” isimli yüksek lisans tezinde kapitalizmin kadın üzerindeki etkilerini, kapitalizm ve ataerkillik arasındaki birleşme çerçevesinde genç kadın işsizliği örneği ile incelemiştir. Carol Brown (1975) ise “*Patriarchal Capitalism and the Female-Headed Family*” isimli makalesinde, patriyarkal kapitalizmin kadının sosyal hayattaki konumunun aile içindeki konumu tarafından beslendiğini belirterek, patriyarkal kapitalist düzenin, kadının doğum, ev içi hizmetleri, çocuk bakımı arasında ezildiği veya düşük ücretli fabrika işçiliği, hizmetçilik, hayat kadınlığı şeklinde sömürülerek doğrudan erkeklerin yararı üzerine kurulduğu sonucuna varmıştır.

“Göç ve cinsiyet” (gender and migration) ilişkisine dair çalışmalar “uluslararası göç ve kadın” (international migration and women) ve “mültecilik ve kadın” (refugee women) olmak üzere iki ayrı grupta yoğunlaşmıştır. Gözde Gebelek (2008), “*The New International Migration from a Gender Perspective: A Case Study of Post Soviet ‘Servants of Tourism’ in Antalya*” isimli Antalya’da turizm sektöründe çalışan göçmen kadınlarla yaptığı görüşmelere dayanan yüksek lisans tezinde, kadınların göçmen olarak çalıştıkları meslek dallarını ve kimlik inşa deneyimlerini çalışmış ve göçmen kadınların göç deneyimlerinin çalışmakta oldukları iş kolunun dinamikleri ile belirlendiği sonucuna varmıştır. Elif Nimet Özer (2010), “*Türkiye’de İnsan Ticareti Mağdurları Üzerine Bir Araştırma*” adlı yüksek lisans çalışmasında, fuhuşta zorla çalıştırılan insan ticareti mağdurları özelinde çalışmış, göçmen kadın emeğinin ataerkil baskılarla sömürüldüğü ve bunun vize rejimleri, cinsiyetlendirilmiş emek-pazar ilişkileri tarafından beslendiği sonucuna varmıştır. Emel Coşkun’un (2005), “*Uluslararası Göç Teorilerinde Kadınlar*” isimli yüksek lisans tezi ve “*Curbing Sex Trafficking in Turkey:*

The Policy – Practise Divide” (2015) isimli makalesi göç ve kadın ilişkisini kuran ve uluslararası göçte kadının yerini inceleyen önemli çalışmalardır.

Sema Buz (2006) ise kadın ve sığınmacılık deneyimleri üzerine çalışarak *“Kadın ve Göç İlişkisi: Sığınan ve Sığınmacı Kadınlar Örneği”* isimli doktora tezinde kadın göçünün nedenlerini, özel durumlarını, sığınma olgusundan etkilenme şekillerini feminist kuram çerçevesinde ele almış ve sığınmacı kadınların deneyimlerinin vardıkları ülkede, dilini bilmeleri, eğitim seviyeleri ve meslek sahibi olup olmamalarına göre farklılaştığı gibi köken ülkelerindeki kültürel farklılığın da kadınların göçmen deneyimini etkilediği sonucuna varmıştır. Helene Berman, Estella Rosa Irías Girón ve Antonia Ponce Marroquín (2006), *“A Narrative Study of Refugee Women Who Have Experienced Violence in the Context of War”* isimli alan araştırmalarında, savaşta kadına karşı şiddeti deneyimlemiş ve Kanada’da yaşamakta olan mülteci kadınları dinlemişlerdir. Elde ettikleri verilerde mülteci kadınların, hayatlarının sonsuza dek değiştiği, yeni normallik kavramlarının oluştuğu, kendilerini toplum içinde gizledikleri ve kültürel farklılıklarından kaynaklı uyum sürecinde engellerle karşılaştıkları gibi sonuçlar ön plana çıkmaktadır. Göçmenlik ve sığınmacı kadın olma olgusu, Türkiye’de bulunan Suriyeli kadınlar özelinde de çalışılmıştır.

Hilal Sevlü (2017); *“Suriyeli Göçmen Kadınların Gündelik Hayat Deneyimleri ve Kentte Var Olma Mücadeleleri: Gaziantep Örneği”* isimli yüksek lisans tezinde Suriyeli kadınların durumunu göçmenlik, toplumsal cinsiyet ve milliyetçilik bağlamında üçlü bir etki ile dışlanma yarattığını analiz etmiştir. Merve Akdağ (2018) ise; *“Adana Seyhan’daki Sığınmacılar: Durum Tespiti Raporu Örneği Üzerinden Kadın Sığınmacıların Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri”* isimli yüksek lisans tezinde, anılan durum tespit raporu üzerinden, geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli kadınların karşılaştıkları sorunlar için çözüm önerileri sunmuştur.

Yukarıda kategorize edilen savaş, göç ve kadın olmak üzere üç farklı alana dair yapılan çalışmaların bir sentezi olarak, Türkiye’de yaşamakta olan “Suriyeli Kadınlar” üzerinde savaş, göç, kapitalizm ve patriyarkanın etkisini, Türkiye’deki hukuki statüleri de göz önünde bulundurularak bütünen ve toplumsal cinsiyet perspektifinden ilk kez

inceleyerek literatüre katkı yapılması amaçlanmıştır. Çalışmada birincil kaynak olarak, farklı yaş ve statüdeki 20 ayrı Suriyeli kadınla derinlemesine mülakat tekniği ile yapılan görüşmeler, ulusal ve uluslararası hukuk mevzuatı ve görüşmelerden elde edilen verilerin sağlaması niteliğinde sivil toplum kuruluşlarının raporları kullanılmıştır. İkincil kaynak olarak ise kitaplarda yer alan alt bölümler, bilimsel makaleler, konunun farklı alanlarıyla ilgili tezler ve gündemi ele alan gazete haberlerinden faydalanılmıştır.

Çalışmanın kapsamının genişliği dolayısıyla çalışma boyunca birçok kavrama başvurulmuştur. Çalışmanın öznesi “kadın” olduğundan ilk olarak kadının toplum içindeki konumunu vurgulayabilmek maksadıyla literatürde sıklıkla yer alan ve ayrımı “gender and sex” şeklinde yapılmaya çalışılan, “biyolojik cinsiyet(sex)” ve toplumsal cinsiyet (gender)” kavramlarına yer verilmiştir. Biyolojik cinsiyet (sex) kavramı, doğada erkek ya da dişi cinsleri ayırt etmek için kullanılmıştır. Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı ise, toplumların kendi kültür yapısına göre tarih boyunca erkek ve kadınlara farklı nitelikleri, davranış modelleri, sorumlulukları, hakları ve beklentileri doğrultusunda belirlediği eril ve dişil (maskülen ve feminen) rolleri ayırt edebilmek için kullanılmıştır (Bhasin 2003: 9).

Kadınların, savaş zamanında “cinsiyete dayalı işbölümü”ne göre rol üstlendikleri görülmüştür. Bu kavramla anlatılmak istenen, kadınların hanedışında da, ev işi olarak nitelenebilecek görev ve sorumluluklarına yakın alanlarda yer almaları durumudur. Savaşın hâkim öznesi konumunu erkekler oluştururken, kadınlar “savaşın kurbanı” (women as victims) olarak korunması gereken bağımlı kişiler olarak değerlendirilmektedir. “Savaş zamanı tecavüzleri” (wartime rape) ve “sistemik tecavüz” (systematic rape) kavramları, Eski Yugoslavya, Bosna Hersek ve Ruanda örneklerinde görüldüğü gibi özellikle etnik ve iç savaşlarda kullanılan savaş stratejisi yöntemini ifade etmektedir. “Savaş ganimeti (spoil of war)” kavramı savaş esnasında esir olarak alıkonan kadınların köle olarak satılması, cinselliğinin pazarlanması, askerler arasında paylaşılması gibi kadına yönelik şiddet uygulamalarını ifade etmek için kullanılmıştır (Ahram 2015: 62).

“Patriyarka” (patriarchy) diğer bir deyişle “ataerki” kavramı ile erkeklerin evin reisi olduğu ve aile üyelerinden tam itaat beklediği, kadınların cinselliğin ve üremenin kaynağı olarak ikincilleştirildiği, devletin, aileyi erkek egemenliğin geleneksel yönetimselliğini pekiştiren bir evren olarak kullandığı bir toplum yapısı ifade edilmektedir (Ahram 2015: 60). Türkçe karşılık olarak ataerki kelimesinin tercih edilmemesinin sebebi, tam anlamıyla ataların ya da babaların erkini ifade edilmek istenmemesidir. Patriyarka kavramı ile ifade edilmesi amaçlanan, farklı üretim tarzlarında farklı şekiller alabilen erkek egemen bir kültür yapısıdır. Kültürel yapılar içinde buldukları ekonomileri şekillendirmektedir. Kapitalizm ve patriyarkanın birbirini destekleyen ve pekiştiren türdeki birbirilerini etkileyen ve dönüştüren ilişkilerini ifade etmek amacıyla çalışmada “patriyarkal kapitalizm” kavramı kullanılmıştır. Kapitalizm, patriyarkal sistemin oluşturduğu zemin üzerine inşa edilmekte ve onun sağladığı imkânları kullanmaktadır (Dedeoğlu ve Öztürk 2016: 16) Patriyarka ve kapitalizmin işbirliği Suriyeli kadınların istihdama katılım süreçlerinde karşımıza çıkmaktadır. Sermaye sahipleri bir yandan, bu insanların mağduriyetlerini “ucuz işgücü” (cheap labor) olarak kullanarak kar maksimizasyonu için bir fırsata dönüştürmektedir. “İnsan tacirleri”nin (human trafficker) eline düşerek fuhuşa zorlanmaları, kuma veya gelin olarak pazarlanmaları konularını ifade etmek için “kadın bedeninin metalaşması” (commodification of women) kavramına başvurulmuştur.

Çalışmada “oryantalize etme” kavramına, Türk halkının Suriyeliler karşısında kendini yerli, batılı olarak tanımladığı ve bu nedenle Suriyelileri doğululaştırarak kendi kimliğini üstün olarak konumlandırığına yönelik göndermeler için başvurulmuştur. Suriyelilerin toplumda kabul görme sorunsalı için “Sosyal dışlama” kavramı kullanılmıştır. Sosyal dışlanma kavramına, bir topluluğun eğitim, sağlık, adalet, güvenlik gibi ihtiyaçlara ulaşımalarında sistematik olarak dışlanması ve marjinalize edilmesi, aynı zamanda ev sahibi halk tarafından kabul edilmeyişi yüklenmiştir. Sosyal dışlamanın görüldüğü durumlarda kişinin hem mekan algısı hem de mekan kullanımı değişmektedir. Suriyeli kadınların ifadelerinde karşılaşılan Suriye ve Türkiye karşılaştırmalarındaki “ora ve bura” ikiliğini ve kentte belirli noktaları kendilerine yaşam alanı olarak tercih etmeleri Suriyeli kadınların “mekansallığı” (spatiality) olarak

ifade edilmiştir. Bu tercihi belirlemede “yoksulluk” (poverty) ve “mekan” ilişkisi önemlidir.

Çalışmanın örneklemini oluşturan kişiler için “Suriyeliler” ve “Suriyeli Kadınlar” ifadesi kullanılmaktadır. Bu ifade ile kastedilen Suriye’den Mart 2011’den sonra kitlesel olarak Türkiye’ye gelmiş ve halen Türkiye’de bulunan, menşe ülkesi Suriye olan kişilerdir. Diğer yandan, Suriyelilerin Türkiye’deki hak ve yükümlülüklerini analiz edebilmek için 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) kapsamındaki koruma statüleri incelendiğinde, bu insanların kitlesel akın halinde sınırlarımızdan geçmiş olması ve taraf olduğumuz diğer uluslararası metinlerdeki sınırlamalar dolayısıyla “mülteci” (refugee) ya da “sığınmacı” (asylum seeker) olarak değerlendirilemeyecekleri anlaşıldığından, Suriyeliler için 22 Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliğine dayanarak “geçici koruma altındakiler” kavramı kullanılmıştır.

Bütün bu kavramlar çalışma boyunca başvurulmuş önemli araçlardır. Ancak Suriyeli kadınların gerek savaştaki mağduriyetlerini, gerek göç esnasındaki durumlarını, gerekse de Türkiye’ye sığındıktan sonra karşı karşıya kaldıkları sorunları analiz etmek açısından çalışmanın bel kemiğini “patriyarkal kapitalizm” kavramı oluşturmaktadır. Suriyeli kadınların cinsiyet ve kimlik deneyimlerini anlayabilmek için öncelikle patriyarka ve kapitalizmin kadın üzerindeki yansımalarını net olarak görebilmek gerekmektedir.

Tez çalışması üç bölümden meydana gelmektedir. İlk bölümünde genel olarak kadınların savaşta aldıkları roller teorik açıdan değerlendirilmeye alınmıştır. Kadınların savaşa katılımlarının aktif ya da pasif olarak aldıkları rollere göre değiştiği göz önüne alınarak, iki alt başlık halinde incelenmiştir. İlk başlık olan “Savaşın Aktif Katılımcısı Olarak Kadınlar” başlığında, militarize olan kadınların savaşa ne şekilde katıldıkları ve ne gibi rol ve görevler üstlendikleri ele alınmıştır. İkinci başlık olan “Kadınların Savaştaki Pasif Rolü”nde ise; erkeklerin savaşmasından dolayı istemsizce aile reisliğini üstlenen kadınlar ve savaş zamanında kurbanlaşan (victimisation) kadınların nasıl ve ne şekillerde mağdur edildikleri incelenmiştir. İlk bölümün ikinci başlığı olan “Patriyarka, Kapitalizm ve Kadın” başlığı altında kadınların günümüzde içinde buldukları sosyal,

hukuki ve ekonomik pozisyonların tarihsel ve sistemsel gelişimi ele alınmıştır. Kadının savaş zamanındaki mağduriyetinin esasında barış zamanında edinmiş olduğu rollere dayandığı düşüncesi ile kadının normal şartlar altında, barış zamanında, erkeğe bağlı ve bağımlı, erkekten geride ve erkeğin gölgesinde olduğu ön kabulünün nedenleri araştırılmıştır. Günümüzde dayanağını cinsiyet temelli işbölümünden alan erkek egemenliğin kapitalizmle olan işbirliği ele alınmıştır. Kapitalizmin patriyarka ile hangi ilişkiler ve yöntemlerle kendini yeniden ürettiği ve kadın emeğinden artı değer yarattığı açıklanmaya çalışılmıştır. Kadının günümüzde nasıl ve ne şekilde ezildiği ve ötekileştirildiği ele alındıktan sonra, üçüncü başlık olan “Uluslararası Göç ve Kadın”da, savaş sonucunda göç etmek zorunda kalarak farklı yer, farklı kültür ve farklı dilde yaşam mücadelesi veren kadınların vardıkları yerde kadın olarak karşılaştıkları güçlüklerde, kadın kimliklerinin; savaş mağduru ve sığınmacı kimlikleri bağlamında, patriyarka ve kapitalizm ile olan ilişkisi analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümde Türkiye’ye gelen Suriyeli kadınların içinde buldukları şartları belirleyecek olan hukuki düzenlemeler bağlamında Türkiye’nin mülteci rejimi incelenmiştir. 2011 yılında Suriyelilerin sınırlarımızdan içeri girmesiyle başlayarak, 2014 yılında Geçici Koruma Yönetmeliği ile Suriyeliler koruma altına alınana dek geçen sürede yapılan bilimsel veya bilimsel olmayan çalışmalarda, basında ve yetkili kurumların demeç ve raporlarında, Suriyeliler için, Suriye vatandaşı, göçmen, sığınmacı, mülteci ve geçici koruma altındakiler gibi farklı anlama gelen birçok kavram kullanıldığı görülmüştür. Ancak Suriyelileri tanımlayan kavramlar arasında en yaygın olarak kullanılan, kapsamı en belirsiz olan “misafir” kavramı olmuştur. Bu belirsizlik üçüncü bölümde yer alan, alan araştırması verilerini yorumlarken misafir kimdir, hakları nelerdir, korunmanın kapsamı nedir soruları bağlamında Suriyelilerin hukuki statüsünü netleştirme gereğini ortaya çıkarmıştır. 6458 sayılı YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında Suriyelilerin hukuki statülerinin ne olduğuna cevap aranmış, bu hukuki düzenlemenin Suriyelilerin mağduriyetlerini uzun vadede giderip gidermediğine yönelik eleştiri getirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Suriye iç savaşının kısa bir tarihçesi, göçe dair sayısal veriler ve göç esnasında kadınların içinde buldukları koşullar sunularak, alan

araştırmasının yöntemi anlatıldıktan sonra, Bolu ve Şanlıurfa ilinde Suriyeli kadınlarla birebir yapılan görüşmeler neticesinde alınan sonuçlar doğrultusunda tezin temel sorusuna yanıt aranmıştır. Birinci bölümdeki teori ve ikinci bölümde yer verilen hukuki düzenlemelere dayandırılarak patriyarkal kapitalizmin ve Türkiye'nin mülteci rejiminin Suriyeli kadınlar üzerindeki etkisi, yapılan görüşmelerden doğrudan alıntılar yapılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Söz konusu kadınların tecrübelerindeki benzerlikler ve farklılıklar incelenmiş, patriyarka ve yoksulluğun kadınların mekan algısını nasıl şekillendirdiği, kendi duygu ve düşünceleri üzerinden değerlendirilmiştir. Patriyarkallığın kapitalizmle bir araya geldiğinde, Suriyeli kadınların iş bulma süreçlerine veya gündelik hayatlarına yansımalarının nasıl olduğu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yine aynı bölümde, toplumun Suriyeli kadınlara bakışı, sosyal dışlamaya maruz kaldıkları haller veya toplumsal olarak kabul edilip edilmedikleri örneklerle incelenmiştir.

Sonuç kısmında Türkiye'nin Suriyeliler (kitlesele göç akınları) için yapmış olduğu hukuki düzenlemeler hakkında genel bir özetleme yapılmıştır. Suriye'deki ataerkil kültürleri ve Türkiye'deki patriyarkal kapitalist ortamın kadınlar üzerindeki etkisi üzerine değerlendirmeler yapılmaya çalışılmış ve mağduriyetlerinin giderilmesi hususunda önerilerde bulunulmuştur.

I. BÖLÜM

1. SAVAŞ, KADIN, PATRİYARKAL KAPİTALİZM

Savaşlar insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. İncelemelere göre, insanlar yaklaşık 6.000 yıldan uzun süredir örgütlü olarak birbirleriyle savaşmaktadır. Günümüze kadar yapılan sıcak savaşların sayısının 14.000 civarında olduğu düşünülmektedir. Bu neredeyse insanlığın savaşız geçen bir gününün dahi olmadığı anlamına gelmektedir. Prusyalı savaş yazarı Clausewitz, 1816-1830 yılları arasında yazdığı “Savaş üzerine” adlı kitabında *savaşın şiddet araçlarıyla siyasetin devamı* olduğunu söylemiştir (Clausewitz 1832, Aktaran: Daver 1992:181). Normal, doğru ve doğal olan anlaşmazlıkların politika yoluyla çözülmesidir. Politika diyaloga, uzlaşmaya, karşılıklı ödün vermeye açıktır. Siyasi kararların normatif plandaki dayanağı olan hukuk kuralları da esasında anlaşmazlıkların zorbalığa, şiddete başvurmadan, hak ve adalet ölçüleri içinde diplomatik yollarla çözülmesini öngörmektedir. Ancak, insanlar, devletler, uluslar, liderler uzlaşamadıklarında savaş olgusu ortaya çıkmaktadır. Savaş ise hangi sebeple yapılırsa yapılsın herkes için kan ve gözyaşı ve bir insanlık trajedisidir (Daver 1992: 181).

Patriyarka (ataerki), kelimesi kelimesine babaların yönetimi demektir (Mies, Maria 2011: 95). Feminist çalışmalarda ataerki kelimesi yerine, erkek egemenliği (male dominance) kavramının da kullanıldığı görülmüştür. Patriyarkanın feminist tanımında baba ve koca aynı anlamda kullanılmaktadır. Başka bir kimseye bağlı olmayan bir aile üyeleri ve mülkiyet üzerinde otoritesi bulunan erkekleri tanımlamaktadır. Ancak, bu erk sosyal bir örgütlenme biçimi oluşturarak kültürel bir yapı haline gelmektedir. Dolayısıyla, kadınları ezen sistemi ya da sistemleri tanımlamak için biyolojik bağa değil, biyolojik cinsiyete bakılmaktadır (Hirata vd. 2015: 246-247). Patriyarka

kelimesinin geçmişten gelen çağrışımları olduğundan bu çalışmada, erkek egemenlik yerine patriyarka kavramının kullanılması, kelimenin geçmişle bağını kopartmamak amacıyla tercih edilmiştir.

Feminist kuram, zaman zaman bir başlangıç noktası arama ihtiyacına girmiş, patriyarka kavramı kültürler öncesinde de var mıydı, bazı kültürlerin yapıları anaerkil ya da anasoylu olma ihtimali var mıydı, yoksa ataerkinin bir başlangıcı var mıydı sorusunu sordurmuştur. Başlangıç noktası aramıştır çünkü eğer bir başlangıç noktası varsa, o noktadan alarak ataerkinin sonunun mutlaka geleceği varsayımında bulunma eğilimde olmuştur (Butler 2012: 91). Ancak bu durum eninde sonunda patriyarkanın kaçınılmaz olduğu yönündeki antifeminist savı tarihsel olarak doğallaştırdığı gibi, kadını temsil edilmesi, hatta özgürleştirilmesi gereken nihai özne haline getirmiştir (Butler 2012: 44).

Kadınların üstlendikleri roller ve kadınların temsili sorunsalı savaş zamanlarında görünmezleşse de, cinsiyet deneyimleri örtük olarak defalarca kez üretilmektedir. Savaşlarda kadınlarla erkeklerin deneyimleri hem biyolojik açıdan hem de toplumsal cinsiyet rolleri açısından farklılık taşımaktadır. Bu farklılıkları patriyarka belirlediği gibi, kapitalizm de şekillendirmektedir. Patriyarkal kapitalizm kadınların savaş zamanlarında aldıkları pozisyonları etkilemektedir. Bu nedenle savaşlar aslında cinsiyetlendirilmiş deneyimlerdir.

Kadınlara karşı gerek doğu gerekse batı toplumlarında, toplum üzerinde sözü geçen din adamları, tüccarlar, aristokratlar gibi zümrelerce yürütülen algı çalışmaları, kadınların emeğinin erkekler tarafından kendilerine mal edilmesini kolaylaştırmıştır (Federici 2014). Bugün gelinen noktada, kadınlar erkeklerden daha itaatkâr ve ahlaklı ve ahlakın devamını sağlayan varlıklar olarak gösterilmeye başlanmıştır. Foucault'ya göre, iktidarın siyasi oluşumları, yaşamı tümüyle olumsuz açıdan yani kısıtlamayla, yasakla, düzenlemeyle, denetimle ve hatta bireylerin korunmasıyla düzenlemektedir. Tüm bu düzenlemelerle iktidar sistemleri temsil ettikleri özneleri üretmektedirler (Butler 2012: 44). Kadınları ailenin ve ahlakın devamlılığını sağlayan özne olarak

yansıtan dil ve politikaların hukuki oluşumu aslında kadınların temsiliyeti politikasının söylemsel ürünü ve sonucudur.

Post-modern çağın erkek egemenliği, ataların erkinin kadınları temsil etmesinin ötesine geçmiştir. Patriyarkada artık babaların yerini, kocalar, erkek patronlar ve cinsiyet ayrımı gözeten kurumsallaşmış yapılar almıştır. Kapitalizm ise kadının emeğini, sevgisini ve dahi bedenini gerek savaş zamanı, gerekse çatışmasızlık dönemlerinde metalaştırarak, araçsallaştırarak ve emeğini tekrar tekrar üreterek artı değer yaratmaktadır.

1.1. Savaşta Kadın

Ulusal ve uluslararası çatışmalar, uluslararası ilişkilerin oldukça yaygın olarak odaklandığı çalışma alanlarından. Araştırmacılar, savaşı tanımlamaya, neden, nasıl ve ne zaman çatışmaların savaşa dönüştüğünü ve savaştan kaçınmanın nasıl mümkün olabileceğini açıklamaya çalışırlar. Geleneksel olarak uluslararası ilişkiler ve siyaset biliminin odak noktası devletler ve uluslardır ve akademisyenler birey ve çatışma arasındaki ilişkiye pek eğilmezler (Skjelsboek 2001: 47). Birey ve çatışmanın incelenmediği bir alanda, bireyler arasındaki cinsiyet farklılıklarının ilişkiye yansımaya hiç dikkat edilmemiştir. Cinsiyet farkı gözetilmemesi ulus, devlet, ordu ve savaş gibi kavramların eril olduğu ön kabulü ile tarihin yazımında kadınları görünmezleştirmiştir.

Lerner'a göre, kadınlar, genelde ya da özelde erkek tarihçilerin komplolarından kaynaklı olduğu için değil, tarihçilerin tarihi sadece erkek merkezli olarak düşünmelerinden ötürü tarihin dışında bırakılmışlardır. Kadınlar ve onların aktiviteleri atlanmıştır çünkü tarih soruları kadınlara uygun değildir. Bunu düzeltmek için, kadın kültürünün varlığı da düşünülerek, kadın ve erkekler tarafından ortak paylaşılan bir genel kültür içinde kadın merkezli sorulara odaklanmak gerekir, yorumuyla kadınları bir kez daha tarihin ve uluslararası ilişkiler alanının dışına çıkarmıştır (Lerner 1982: 8). Ancak, cinsiyet körü bir dille yazılan tarihteki savaşları okumak yerine, cinsiyet bazlı

bir okuma gerçekleştirildiğinde, aslında savaşlar sırasında kadın ve erkeklerin davranışlarına, algılarına göre bireylerin aldıkları maskülen ve feminen rollerin değiştiği görülmektedir.

Maskülenlik ve feminenlik aslında, kadın ve erkeğin nasıl olması gerektiğine dair göreceli yorumlardır. Bu yorumlar, kadın ve erkeklerin davranışlarını, algılarını, ilişkilerini ve rasyonelliklerini belirlemektedir (Skjelsboek 2001: 48). Maskülen ve feminen rolleri tanımlayan toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak sosyal ilişkilerle ilintilidir. Erkeklerin tamamının maskülen, kadınlarınsa tamamının feminen olduğunu ve olması gerektiğini varsaymaktadır. Erkekler doğuştan akılcı, bağımsız, agresif, korumacı ve fiziksel olarak güçlüyken, kadınlar duygusal, bağımlı, pasif, masum ve korunmaya muhtaç olarak tarif edilmektedir. Toplumsal cinsiyet kurallarına riayet edenlere toplumsal ödüller verilirken, farklılar ise toplumsal olarak cezalandırılmaktadır (Sjoberg 2015: 24).

Savaşın gerçekleştiği dönem, yaşandığı yer, konuştuğu diller, kültürleri ve milletleri ne olursa olsun, savaşan ve savaştan etkilenen insanların hayat hikâyeleri, tecrübeleri ve acıları birçok yönden benzerlik göstermektedir. Kadınlar kimi zaman militarize olarak, silahlanarak, erkek kılığına girerek aktif katılım gösterirler. Kimi zaman ise ordu gibi askeri kurumlara terzilik, açıcılık, hemşirelik gibi yardımcı rollerde katılarak varlık göstermektedirler. Aktif ya da pasif olarak aldıkları rollerden bağımsız olarak en çok zarar gören kitleler yine kadınlar ve çocuklardır. Savaşın bedelini erkekler canları ile öderken, kadınlar çoğu zaman bedenleriyle ödemektedir. Savaş zamanı tecavüzleri geçmiş zamanlardan beri bir savaş stratejisi olarak kullanılmaktadır. Bir savaş aracı olarak tecavüzle, vatanın namusuna hanel getirilmekte, düşman demoralize edilmekte, savaşçılar motive edilmekte ve kadınlar savaş ganimeti muamelesi görmektedir. Bu şekilde kadın bedeni üzerinden zafer sembolleştirilerek ispat edilmektedir (Davis 2010: 204, Enloe 2003: 216).

Savaşın her anında toplumsal cinsiyete rastlanılmaktadır. Savaşlardaki kadın deneyimleri, erkek deneyimlerinden sadece biyolojik cinsiyet açısından değil, toplumsal cinsiyet açısından da farklıdır ancak savaşın tanımını, sürecini ve araçlarını

belirlemektedir. Bu yaklaşımla, savaşta cinsiyet vardır ve cinsiyet yapıları savaş içerisinde tekrar tekrar inşa edilir, denebilmektedir. Dolayısıyla Sjoberg'in söylediği gibi, "Savaşı cinsiyetten ayrı düşünmek ampirik açıdan eksiktir" (Sjoberg 2015: 31).

Savaşlar devletlerarası olmaktan çıkıp ülke içinde bir krize dönüştüğünde, kadınların rolü ve pozisyonu da belirgin hale gelir. Devletlerarası savaşlarda, kadınlar bedenen zayıf ve savaş hakkında hiçbir fikirleri olmayan pasif karakterler olarak görülürken, çatışmaya katılan erkekler olduğu için savaşın kurbanlarının da erkekler olduğu düşünülmektedir (Yeğenoğlu ve Coşar: 2003). Ancak Suriye örneğinde görüldüğü gibi bir iç savaşta hedef sivil halka yönelmiştir. İç savaşlarda kadınların bireysel olarak eylemleri, aldıkları roller ve tecrübeleri görünür hale gelmektedir.

Kadınların fiziksel açıdan zayıf ve duygusal yapıda olmaları kadınları savaşın salt mağdurları olarak görme yanılısamasını beraberinde getirmektedir. Bu yanılısama savaş dışında olduğu gibi, savaş zamanında da toplumsal cinsiyetçi işbölümüyle ilintili olarak kadınlara kadınlıklarıyla ilgili roller ve görevler yüklemektedir. Kadınların savaştaki konumları, onların toplumsal cinsiyetlerinde kendilerine edindikleri rollere bağlı olarak değiştiği gibi, savaş zamanında toplumsal cinsiyet rolleri de kendi içinde değişebilmektedir. Her kadının cinsiyetine dair deneyimleri farklıdır. Mücadeleci ve fiziken güçlü bir kadın fiilen savaşmayı, militarize olmayı tercih edebileceği gibi, bir diğeri yardımcı hizmetiyle savaşa destek verebilmektedir. Bir başka kadın tamamen savaş zamanı şiddetine karşı savunmasız kalabileceği gibi, evin reisi konumundaki baba figürünün yerini alabilmektedir (Ristanoviç 2000: 104). Kadınların savaşta ve savaş dışında ideal-tipik özellikleri bulunmaktadır. Bunların başında erdemli ve namuslu olmak gelmektedir. Kadınlar patriyarka tarafından, askerleri vatansever olarak yetiştiren erdemli anneler ve askerleri seven ve bekleyen namuslu eşler olarak kabul edilmektedir. Kadınlar, erkekler işten, savaştan, askerden eve döndüklerinde onları bekleyen eşler, biyolojik ve toplumsal "anneler" görevindedir (Sjoberg 2015: 48).

Kadınların toplumsal anneler olma görevleri, din, etnisite ve sınıf gibi toplumsal kimlikleri ile olan bir bağdan kaynaklanmaktadır. Toplumsal kimlikler, kadınların toplumsal cinsiyetleri, toplumsal cinsiyetleri ise toplumsal rolleri üzerinde etkilidir (ğlu

1983: 136). Din, millet, sınıf, etnisite, ırk gibi değişkenlerin tamamı kadınların toplumsal rollerini şekillendirmektedir. Örneğin, milliyetçilik yaklaşımlarında, Yuval Davis ve Anthias'ın sınıflandırmasına göre kadınların milli ve etnik süreçlerdeki rolü beş ayrı şekilde ele alınmıştır. Bunlardan ilki *Etnik Toplulukların Üyelerini Doğurmaktır*: kadınların doğurganlığı kutsanmıştır çünkü onlar milli kimliğin devamlılığını sağlamaktadır. İkinci olarak *Etnik/Milli Grupları Birbirinden Ayıran Sınırları Yeniden Üreterek*: kimin kimle evleneceğini belirleme konusunda dini ve toplumsal geleneklerden yararlanılması, etnik grubun sınırlarının kuşaktan kuşağa değişmeden sürmesinin güvencesi olmaktadır. Üçüncü katılım şekli, *Etnik/Milli Kültürü Nesilden Nesle Aktararak* mümkün olmaktadır: küçük çocukların toplumsallaşma sürecini başlatan ve onlara ilk eğitimini veren kadınlardır. Kadınların, *Etnik/Milli Farklılıkları Belirleyen Bir Simge* olması, tehlikede olan kadın ya da çocuklarını kaybetmiş anne imajı milliyetçilik kuramlarında sıklıkla sembolize olması dördüncü katılım şekliyken, *Milli ekonomik, Siyasi ve Askeri Mücadelelere katılması* beşinci katılım şekli olarak ele alınmıştır: milli mücadelelerde, gerilla savaşlarında erkekleri besleyen, onların yaralarını saran hep kadınlardır. Kadınlar en büyük riskleri göze aldıklarında dahi destekleyici olmaktan kurtulamamaktadır (Özkırmı 2013: 47-51).

Milliyetçilik yaklaşımlarında olduğu gibi dini inançlarda da kadının görevi gereği sadece yaratana değil, aynı zamanda kocasına ve oğluna itaat etmesi beklenmektedir (Ramazanoğlu 1989: 153). Din, millet ve sınıf etkileşime girerek toplumsal bir yaklaşıma dönüşmekte ve savaş dışı dönemlerde olduğu gibi, savaş dönemlerinde de kadının toplumsal cinsiyet rollerini (kadınlılığını) kullanmaktadır.

Kadınların savaş tecrübeleri, hem patriyarkanın onları konumlandırıdığı yere, hem de üstlenmiş oldukları maskülen ya da feminen rollere göre değişkenlik göstermektedir. Kadınların savaştaki rollerini Linda Grant De Pauw, dört ayrı kategoride ele almıştır:

- 1) Klasik kadın rolleri: Kurban ve Azmettirici;
- 2) Kamp Destekçisi: Savaşa arka planda “kadın işlerini” yerine getirerek destek olma rolü;

3) “Virago”: Zorlayıcı cinsiyet yapılarına boyun eğmeksizin, “erkek” cesareti ve erdemi göstereren “savaşçı kadın” rolü;

4) “Androjen Savaşçılar”: Kılık kıyafeti ve kadınsı işaretleri değiştirip erkeğe benzeyerek savaşan kadın savaşçı rolü (De Pauw 1998: 17-18). Bu roller doğrultusunda kadınların savaştaki konumlarını temelde, aktif katılımcılar (savaşanlar ve savaşa fiili destek verenler) ve pasif kalanlar (kurbanlar ve mağdurlar) olarak iki şekilde ele almak mümkündür.

1.1.1. Savaşın Aktif Katılımcısı Olarak Kadınlar

Kadınların kalımsal olarak barışsever olduğu ile ilgili bir kanıt olmasa da, eski zamanlardan beri kadınlar barışseverlikle özdeşleştirilmektedir (Lorentzen ve Turpin 1998: 13). Diğer taraftan, ekonomik faaliyetlerin ve siyasetin aktif aktörleri erkekler olarak görüldüğünden, kadınların bu alanlara edilgen olarak katkıda bulunduğu düşünülmektedir. Bu düşünce, söz konusu savaş olduğunda da pek değişmemektedir. Savaş zamanında, kadınların hane dışı alandaki ekonomik faaliyetlere katılımı artmaktadır. Savaşa giden erkeklerin yerine aileyi geçindirme ve aile reisliği rolü çoğunlukla kadına düşmektedir. Savaş koşullarının getirdiği artan iş yükünün paylarına düşen kısmından daha fazlasını yapmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum kadınlar için istihdam imkânı açsa da, savaş zamanındaki ekonomik gerileme kadınların sahip oldukları işleri de ayrıca riske sokmaktadır. Ekonomik buhran zamanlarında kadınlar sıklıkla yasadışı (seks işçiliği, kölelik) ekonomilere yönelmeye mecbur kalabilmektedir (Sjoberg 2015: 63-64).

Cinsiyete dayalı işbölümünde, fiziki yapılarından dolayı savaşa katılmak erkeğin görevi olarak kabul edilmektedir. Ancak savaştaki işbölümü sivil hayattakinden farklıdır. Savaş, siperlerde veya sığınaklarda aylarca yaşamayı, hayatta kalmak için savaşmayı, sakat kalmayı, ölümü ve öldürmeyi içinde barındırmaktadır. Savaş alanında veya uzağında asıl çatışmalara destek rollerde çalışmayı içermektedir. Yemek hazırlamak ve eğitim vermek gibi destek rollerin birçoğunu savaşçıların bizzat kendileri yerine getirmektedirler (Davis 2010: 202).

Toplumsal cinsiyet rollerinde savaşmak erkeğin görevi olsa da, cinsiyetçi roller konuya özeldir ve her duruma uyarlanabilmektedir. Savaş zamanında kadınlar her zaman arka planda yer almazlar. Edindikleri rollerin gönüllü ya da gönülsüz olmasına bakılmaksızın erkeklerle birlikte savaşmaları bile gerekebilmektedir. Tarihsel araştırmalar kadınların da savaşlara katıldıklarını göstermektedir. Örneğin, Kastilyalı İ Isabel, askeri deha olarak bilenen bir kraliçeydi. Dâhil olduğu ilk savaşta yerini ve gücünü sağlamlaştırırken, sonraki 10 yılda Emevileri İspanya'dan uzaklaştırma kampanyasını başarıyla sürdürmüştür. Orduları savaşa sürüklerken erkekler gibi giyinmek kraliçeler için göreneksel olmasına rağmen, askeri birlikleri birarada tutan kişi olsa bile, söz konusu komuta etmek olduğunda kıyafetler onun kadın kimliğini gizleyememiştir. Lider olarak tanınması için, tatbikatı komuta etmesi gerekmiştir. Kadınlar için askeri bir gücü kontrol edebilmek için toplum üzerinde söz sahibi olmak önkoşul olmuştur. Mısır ve Çin uygarlıkları ve Avrupa kendi “savaşçı kraliçe” örneklerine sahiptir. I. Elizabet ve Çariçe II. Katerina, ikisi de mert yürekleri ile savaş lideri olarak gururlandırmıştır (De Pauw 1998: 21).

Savaşma eyleminin erkeklere özgülenmesi, tüm hegemonik yapılarda olduğu gibi sadece erkeklerin eylem, duygu ve düşüncelerini şekillenmekle kalmamakta, kadın da pozisyonunu belirlemektedir (Nagel 2013:92). Kadınlardan öncelikli olarak ülkeyi savunmaları, yönetmeleri ya da temsil etmeleri beklenmemektedir. Kadınlar elbette ülkelerini temsil etmektedirler ancak devletin hükümet ve ordu gibi erkek egemen kurumlarındaki kadınların varlığı, sekreter, hemşire, temizlik görevlisi, aşçı, eş, sevgili gibi yardımcı rollerde yoğunlaşmaktadır. Ulus için önemli ve kamusal işlerden çok, kadınların katkısı “kadın konularıyla” bağlantılı, “özel”, dolayısıyla daha az değer verilen işlerle sınırlı görülmektedir.

Bu yaklaşımla kadınların savaşa aktif olarak katılımları savaşçı olmak ve yardımcı hizmette bulunmak olarak iki şekilde görülmektedir. Savaşçı kadın imgesi çoğu yaklaşım tarafından endişe verici, etkileyici ve dayatmacı görülmektedir. D'Amico'nun analizine göre, dayanakları kalıtımsal ve doğal toplumsal cinsiyet ayrımı olan antifeministlerce, kadınların orduya katılımının doğaya aykırı olduğu düşünülmektedir. Kadınların orduya artan katılımı hem aile hem de sivil toplum

yapısını yok edeceği gibi ordunun etkinliğini de bozacaktır. Radikal feministler, kadınların savaşmasını onların potansiyelinin ve güçlerinin temsili olduğu kadar antik anaerkil, kadın merkezli ve kadınlar tarafından yönetilen toplumlarla bağının bir kanıtı olarak görmektedir. Bazıları için ise, kadınların militarize olması özgürleşmeleri ve ataerkillikten kurtulmaları için gereklilik anlamına gelmektedir. Liberal feministler içinse kadınların orduya katılımı kademe kademe orduyu daha az hiyerarşik, daha çok demokratik ve eşitlikçi bir sosyal kuruma dönüştürecektir (D'Amico 1996: 379-384).

Ancak söz konusu savaşta erkeklerle birlikte omuz omuza çarpışmak olduğunda demokrasi ya da eşitlikten söz etmek pek mümkün olmamaktadır. “Teröre karşı verilen küresel savaşta” dahi kadın askerler korunmaya muhtaç olmakla bağdaştırılmaktan kurtulamamaktadır. Örneğin, ABD'nin Irak'ı işgalinin ilk yıllarında, Jessica Lynch isminde bir kadın asker, çölde kaybolan konvoyunun saldırıya uğraması sonrasında Irak Askeri Kuvvetleri tarafından ele geçirilmiş ve on bir gün boyunca esir tutulmuştur. Olay esnasında başka askerler de ele geçirilmiş olmasına rağmen medya ve askeri raporlar Lynch'e, cinsiyetine ve cesaretine odaklanmıştır. Esir alınmasını işleyen haberin çoğu, Iraklı askerlerin ona zarar vereceği, hatta onu cinsel istismara uğratacakları konusunda endişe ettiklerini belirtmiştir. Lynch'in cesur kadın asker algısı yıkılmış, orduya savaş zamanında dünyayı görmek için katıldığı ifade edilen naif bir kız olarak nitelendirilmiştir (Sjoberg 2015: 54-55).

Kanada ve ABD'de kadınlar askeri kuvvetlerin her biriminde hizmet vermektedir. Son on yılı aşkın süredir, kadınlar ve kızlar Afganistan, Bosna Hersek, Kolombiya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Doğu Timur, Etiyopya, Eritre, Guatemala, Irak, Lübnan, Mozambik, Namibya, Filistin, Güney Afrika, Sierra Leone, Sudan, Uganda gibi birçok ülkede askeri kuvvetlerde yer almaktadır.

Mazurana, kadınların savaşlarda ajan, casus, ulak, taşıyıcı ve eşler rolünde buldukları gibi önsıralarda savaştıklarını da belirtmektedir (Mazurana 2005; 2-3). Gizli operasyonlar için maske ve tebdil-i kıyafet kullanılmaktadır. Diplomasi ve istihbarat tarihi boyunca erkekler kadın, kadınlar erkek kılığında geçip gitmişlerdir (De Pauw 1998:21).

Kadınların silahlı çatışmaların içinde bulunma nedenleri adaletsiz ve yağmacı iktidarlara karşı ya da benimsedikleri hareketlerin siyasi ve dini amaçlarına hizmet etmek gibi gönüllü katılım şeklinde olabileceği gibi, gözdağı amacıyla kaçırılma ve ideolojik propaganda aracı haline gelme veya zorunlu askerlik gibi gönülsüz şekilde de olabilmektedir (Mazurana vd. 2005: 2–7). Zorunlu askerlikte sadece ölmeleri veya öldürmeleri beklenmez aynı zamanda erkek savaşçılara yemek yapmaları, söküklüklerini dikmeleri, hemşirelik yapmaları, onların cinsel ihtiyaçlarını gidermeleri onlara kadınlık yapmaları beklenmektedir (Goldstein 2001: 336–397).

Batı’da kadınların orduya asker olarak hizmet etmesi özellikle bu yüzyılda giderek yaygınlaşmıştır. Kadınların fiziksel özellikleri, ses tonları ya da kadınsı tavırlarının askeriye için profesyonel olmadığı düşünülebilmektedir. Genellikle kaslı, ağır silahlar taşıyabilen erkeksi görümlü kadın askerler daha uygun bulunmaktadır. Amerikan ordusu bugün görev esnasında erkeksi, görevleri başında olmadıklarında annelik rollerini, kadınsı hallerini ve isimlerini koruyan androjen askerlerle doludur (De Pauw 1998: 24).

Savaş tekniklerinin değişmesiyle birlikte kadınlar özellikle terör saldırılarında konuşlandırılmaya başlanmıştır. Birçok terörist grup teslimat ya da intihar saldırısı görevlerinde kadınlar güvenlik geçişlerinde erkeklere göre daha az incelendiği için kadınları kullanmaktadır. Güvenlik geçişlerindeki kontrollerde de kadınların erkeklerden daha az tehlikeli olduğu yönündeki toplumsal cinsiyet varsayımının benimsendiği görülmektedir (Sjoberg 2015: 65–70).

Mağdur, kurban, ezilen olma durumları feminen roller olduğu için kadınlar androjen askerler gibi davranmakta bazen erkek askerler arasında kılık değiştirerek, bazen erkeksi tavırlara bürünerek cinsiyetlerini gizlemektedirler. Onları hüznün bir nesnesi haline getirmek, onları onursuzlaştırmaktadır. Bir kadının asker olması, çaresizlik ya da insanlık dışı olarak anılsa da, güçlü kadın asker görünümüleriyle, onların diğer sıradan kadınlar karşısında daha vatansever, cesur ve yiğit oldukları söylenebilmektedir (De Pauw 1998: 25).

1.1.2. Kadınların Savaşta Pasif Rolü

Savaşın yaşandığı bölgede savaş, ülkedeki insanların yaşamlarını topyekün değiştiren bir deneyimdir. İnsanın savaştan önceki günlük hayatının birçok bileşeni ve bireysel kimliği, iş yerleri, eşyaları, evleri, arkadaşları, akrabaları ve aileleri birkaç saat içinde yok olabilmektedir. İnsan düşman tarafından yaralanmasa, kötü muamele veya işkence göremese bile, yakın olan ve sevilen her şeyden vahşice mahrum edilmek, insanların hayatlarını harap etmektedir. Yaşam sadece hayatta kalmaktan ibaret hale gelmektedir (Nagel 1998: 92).

Dünyanın neresinde ve hangi döneminde olursa olsun kadınlar, cinsiyete dayalı ayrımcılığa ve istismara sosyal hayatın her alanında maruz kalmaktadır. Bouta'nın belirttiği gibi kadına yönelik cinsiyet temelli şiddet ilk olarak fiziksel, cinsel ve psikojik olarak ailede kızların cinsel istismarı, tecavüz, süt parası, evlilik içi taciz gibi vakalarla görülmektedir. İkinci olarak topluluk içinde fiziksel, cinsel ve psikojik şiddet olarak tecavüz, cinsel istismar, iş yerinde yıldırma ve taciz, eğitim kurumlarında istismar, kadın ticareti, fuhuşa zorlama gibi şekillerde görülmektedir. Son olarak şiddet fiziksel, cinsel ya da psikolojik olarak kurumlarca suç işleme ya da suça göz yumma olarak devlette görülmektedir (Bouta 2005: 34, Aktaran: Özel 2006: 42).

Kadınların, tüm dünyada geçmişten günümüze sosyal hayatın içinde bir takım iş kollarının dışında tutulmasının, evde, okulda, işte her alanda toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıkla yüzyüze gelmelerinin sebebi bu yapıları oluşturan kimselerin maskülen beklentilerle yerleri erkeklere ayırmış olmasıdır. Savaşmak geleneksel olarak yalnızca erkeklere özgülenmemiş, aynı zamanda erkeklerin sahip olması beklenen özelliklerle ya da maskülenliklerle de özdeşleştirilmiştir (Sjoberg 2015; 19). Maskülenlik ve savaşın özdeşleştirilmesi, kadınlar için olduğu kadar savaşın ne olduğu ve nasıl olduğu açısından da birçok sonuç doğurmaktadır (Sjoberg 2015: 19-20). Kadına yönelik saldırganlık hali savaş zamanlarında misli ile artmaktadır. Savaş, barış zamanından daha fazla kadınların şiddete maruz kalmalarına, cinsel meta olarak kullanılmalarına, mülteci konumuna düşürülmelerine, tecavüze uğramalarına, yoksulluk ve sefalet içine itilmelerine sebep olmaktadır.

Tukididis'in (Thucydides) Pelepones Savaşları'nın Tarihi (İ.Ö. 431) genellikle erken dönem savaş teorisinde ve savaş tarihinde dönüm noktası olan eserlerden biri olduğu düşünülmektedir. Sjoberg bu anlatıda kadının on beş kez görüldüğünü belirtmektedir. Bu anlatılarda kadınların en belirgin rolleri ise savaş ganimeti olmalarıdır. Yenilen tarafın kadın ve çocukları, Atinalılar tarafından savaş ganimeti olarak sekiz defa esir olmakta ve köle olarak satılmaktadır. Pelepones Savaşlarının Tarihi kadınları masum, savaşı arka planda destekleyen, doğurgan ve korunmaya muhtaç olan kısıtlı bir karakter olarak sunmaktadır (Sjoberg 2015: 51-52). Enloe, savaş öykülerinde çoğunlukla kadın ve çocukları “kadın ve çocuklar” şeklinde gruplandırmanın, onları savaşın çaresiz, ayırtilmez, pasif ötekileri olarak konumlanmalarına sebep olduğunu belirtmektedir (Enloe 1991, 2014: 1).

Kadınların savaşlarda masum ve korunmaya muhtaç olarak konumlanmaları, hem savaşanlar hem de devletler için önemli bir savaş motivasyonu olmaktadır. Savaşlara toplumsal cinsiyeti göz önünde bulundurarak bakmak, savaşı toplumsal cinsiyetin bir parçası olarak düşünmek, cinsiyetin ırk, sınıf, etnik kimlik ve dinle kesiştiği noktaları “erkekler” ve “kadınlar” açısından görünür kılmaktadır (Sjoberg 2015: 19-20). Savaşlarda etnik temizlik hareketinin hedefi haline gelen kadınlardır. Kolombiya, Irak, Sudan, Çeçenistan, Nepal'den Afganistan'a kadar 30 sıcak bölgede, kadınlar ve kız çocukları, şiddetten korunamamaktadır. Kadınlar ve kız çocukları sadece öldürülmek ve sakatlanmakla kalmaz, cinselliği küçük düşürülmekte, bedensel bütünlüğü tahrip edilmekte, onurları çiğnenmekte ve toplum içinde alçak bir noktaya konulmaya çalışılmaktadır. Kadınlar ve kız çocukları, kurtuluş için Tanrı'dan ölümü diler hale gelmektedir (Akıner 2005, <http://www.bianet.org/bianet/kadin/61120-kadina-tecavuz-savas-stratejisi>, 09 Nisan 2014'de erişildi). Goldstein'a göre, erkeklerin savaşmak için sürekli yeni enerjilere ihtiyacı vardır. Motivasyon boşluğu, amaçsız kalmalarına ve duygularda değer kaybına uğramalarına, erkeklik onurlarının ve eril amaçlarının gitmesine sebep olmaktadır (Goldstein 2001: 286). Bütün toplumlarda baskın patriyarka ve milliyetçi ideoloji ile savaşan erkekler, savaşmak için enerjileri kalmadığı anda dahi kadınları ve aileleri için savaşacak motivasyonu bulmaktadırlar. Çünkü kadınlar için savaşmak demek aynı zamanda vatanın namusu için savaşmak anlamına gelmektedir. Saigol'un belirttiği gibi, bir erkeğin kendi kadınları ve onların

cinselliği, kültürünün, geleneğinin ve evinin simgesi olduğu gibi, “öteki”nin kültür ve erkekliğinin simgesi de kadınlar ve onların cinselliğidir. Kadınların namusuna hanel gelmesi, büyük bir ulusal utançtır, kültürel/dinsel açıdan büyük bir yüz karasıdır ve intikamının alınması şarttır (Saigol 1998: 251).

Savaşan ya da milislere kamplarda yardımcı olarak destek veren kadınlar evlerinde, savaşçıları destekleyen, askerleri yetiştiren, büyüten, gelecek nesillere düşmanı tanıtan ve yeri geldiğinde nefret tohumları eken anneler konumundadır. Savaşa böyle bir destek, içinde milliyetçi kodlar barındıran ve kadına ulusun anaları rolü yükleyen yaklaşımla kuvvetle bağlıdır. Kadınlar, siyaset üretiminden uzakta tutulurken, ulusun anneleri olarak milliyetçi söylemlerde merkezi bir sembolik yer işgal etmektedirler. Erkek devletlerin, anneleri olarak yüceltildiklerinden vatanın namusunu temsil edenler olarak lekesiz olmaları beklenmektedir. Geleneksel patriyarkada erkekler, kendilerini ailenin ve ulusun koruyucuları olarak görürlerken, kadınların da ailenin ve ulusun namusunu temsil ettiğini düşünmektedirler. Bu durumda, kadınların kirlenmesi erkeğin, ailenin ve ulusun utancı adledilmiştir (Nagel 1998: 84). Dolayısıyla kadınların namusuna gelecek herhangi bir tehdit, aynı zamanda vatana yöneltilmiş bir tehlikedir. Bu nedenle Enloe'nin vurguladığı gibi; tecavüz ve fuhuş, birçok savaşta ve savaşanların dava kurgularında merkezi bir yere sahip olmaktadır. Dış düşmanın başka erkekler olduğu tahayyül edilir, savaş ulusu işgal eden, ulusun namusuna hanel getiren erkekler üzerinden kurgulanmaktadır (Enloe 2003: 216).

Bölünme dönemlerinde bir cemaatin kadınlarının tecavüze uğradığı haberi, cemaatler arası şiddet ve misilleme hareketlerine yol açmaktadır. Tıpkı, ulusun anlatısının kadın bedenleri üzerinde kurulması gibi, düşman da zaferini kadın bedeni üzerine yazmaktadır (Saigol 1998: 250-253). Savaş da, tecavüz de ataerkil bir topluluğun erkeklerinin gücünü göstermektedir. Kadınlar savaş esnasında tecavüze uğradığında, bu, kadınların yaşadığı acı üzerinden değil, erkeklerin yenilgisi üzerinden anlatılmaktadır. Erkeklerin kadınlarını koruyamayacak kadar zayıf oldukları algısı yaratılmaktadır (Selek 2005:<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=25779>, 07 Haziran 2015'te erişildi). Dolayısıyla, kadınlar ve aileler için savaşmak vatanseverliğe ve milliyetçiliğe ilham kaynağı olmaktadır. Kadınlarını

koruma yetilerini ispat edebilecekleri, kahramanlıklarını gösterecekleri bir ortam olarak savaşlarda kadınlar, savaş motivasyonu olma rolünü üstlenmektedir.

Kadınların savaş mağduru olmaları sadece cinsel saldırı ile sınırlı değildir. Suriye’de meydana gelen gibi bir iç savaş ekonomik anlamda da kadınları etkilemektedir. Savaş her türlü ekonomik kaynakların savaş araçlarına kaymasına sebep olmaktadır. Hastaneler, okullar, köprüler, fabrikalar, sivil haneler ülkenin bütün alt yapısı yerle bir etmektedir. Tarım arazileri yok olması, hayvancılık yapılamamasıyla beraber, açlık, yokluk ve yoksulluk baş göstermektedir. Erkeklerin savaşa gitmesi, kaçırılması, ölmesi, kadınları birden bire kendini ailenin reisi konumunda bulmasına neden olmaktadır. Kadınların çalışması ve ailenin yönetimini ele alması, barış zamanında kadının özgürleşmesi anlamına gelebilse de, savaş zamanında işsizlikle ya da yoğun işgücüne dayalı işler karşılığında düşük ücretle karşı karşıya kalmaktadırlar. Sanayinin çökmesi ve resmi olarak çalışılabilecek sektörlerin yok oluşu kadınları enformel sektörlere kaydırmaktadır. Kadınlar parça başı işçilik, bilet satıcılığı, terzilik, bulaşıkçılık, bebek bakıcılığı, ev temizlikçiliği gibi yeni geçim imkanları yaratmak zorunda kalmaktadır (Açıkgöz 2010: 55). Diğer yandan, fahişelik, fuhuş gibi cinsel yolla geçim elde edenlerin sayısının artması cinsel yolla bulaşan hastalıkların da yayılarak toplum sağlığının bozulmasına neden olmaktadır.

Yukarıda belirtilen bütün güçlükler kadınları, artık kendileri ve çocukları için güvenli olmayan çatışma alanlarındaki evlerini ve ülkelerini terk ederek, yaşanabilecek daha iyi bir yer aramalarına sebep olmaktadır. Farklı bir yer ve kültürde yeni bir hayat kurma düşüncesi ile sığınmacı olan kadınlar, göç esnasında olduğu gibi, mülteci kamplarında ya da “öteki” olarak kamp dışında zor ekonomik koşullar altında hayatta kalmaya çalışmakta ve yine cinsel istismara ve insan tacirlerine karşı savunmasız kalmaktadırlar. Kadınların savaştaki pasif pozisyonları, geride kalan kadını ailenin geçiminden sorumlu olan, aile reisi rolünü üstlenmeye mecbur bırakmaktadır. Hane içinde eşleri tarafından aşağılanmaya, itaat etmeye, boyun eğmeye zorlanan kadınlar bu defa hanedışında şiddete yönelik güç gösterilerinin hedefi haline gelir. Ayrıca etnik ve milli farklılıklara dayanan savaşlarda kadına yönelik şiddet bizzat savaş stratejisi olarak kullanılırken, sığınmacı olarak yaşamaya çalıştıkları yerde de etnik ve

milli farklılıkları onların ötekileştirilerek ekonomik anlamda suistimal edilmelerine eden olmaktadır. Aynı işi yapan bir sığınmacı ile yerlinin eşit işine, eşit ücret uygulanmamaktadır. Yeni statüleri onları şiddet, yoksulluk, ucuz işgücü olarak kullanılma ve cinsel istismarla karşı karşıya getirmektedir.

1.2. Patriyarka, Kapitalizm ve Kadın

Feminist literatürde erkek egemen toplumu işaret etmek üzere patriyarka (ataerki) kavramı, kökeni kapitalizm öncesine uzanan, erkeklerin kadınların emekleri ve bedenleri üzerinde söz ve eylem hakkı bulunduğu eşit olmayan cinsiyet ilişkileri sistemini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Ancak son dönemde feminist literatürde “gender” yani “toplumsal cinsiyet” kavramının kullanımı yaygınlaşmıştır (Öztürk 2012: 73).

Ann Oakley’e göre; toplumsal cinsiyetin ölçütleri kültürelidir. Bir insanın, ancak cinsel organı ile biyolojik olarak erkek ya da kadın olduğu ayırt edilebilir. Ancak eril ya da dişil olduğu biyolojik göstergelerle anlaşılabilir. Bireyin içinde bulunduğu kültüre, yer ve zamana göre değişebilecek eril ya da dişil özellikler bireyin toplumsal cinsiyetini şekillendirir. Biyolojik cinsiyet değişmezdir ancak toplumsal cinsiyet toplum yapılarına göre değişkenlik gösterebilmektedir (Bhasin 2003: 9). Toplumsal cinsiyet kavramı “kadınlık” ve “erkeklik” rol ve davranış biçimleri üzerinden kadın emeği ve kadın bedeni üzerine yeniden düşünmeyi sağlamakla beraber cinslerarası eşitsizliklerin tarihsel ve yapısal analizinden uzak durduğu için içeriği sınırlı kalmaktadır (Öztürk 2012: 73). Hâlbuki Maria Mies’in da *The Social Origins of the Sexual Division of Labour*’da (Cinsiyete Dayalı İşbölümünün Toplumsal Kökenleri) belirttiği gibi, erkeklik ve dişilik biyolojik verilerden ziyade uzun tarihsel bir sürecin sonucudur.

Tarihin her döneminde erkeklik ve dişilik arasındaki fark, her devrin başlıca üretim biçimine bağlı olarak değişerek farklı şekillerde tanımlanmıştır. Anasoylu toplumlarda dişilik, toplumsal bir üretim modeli ve hayatın üretiminde esas ilke olarak yorumlanmış ve tüm kadınlar ‘anne’ olarak tanımlanmıştır. Fakat o zamanlar ‘anne’nin

daha kutsal anlamına gelebilecek bir anlamı varken, bugün bu anlam değişmiştir. Kapitalist koşullar altında tüm erkekler evin ekmeğini kazanan olarak tanımlanırken, tüm kadınlar toplumsal nitelikte ev kadını olarak tanımlanmıştır. Annelik rolü ev kadınlığı ev kadınlığının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Anasoylu ve modern dişilik tanımları arasındaki farklılık, modern tanımın içinden kadına ait tüm aktif, yaratıcı, üretken dolayısıyla insani niteliklerin çıkartılmış olmasından kaynaklanmaktadır (Bhasin 2003: 4).

Kadınların ezilişini açıklamaya çalışan feminizm teorileri ile feministler arasında çatışma vardır. Marksist feministler kadınların ezilişini erkeklerle değil sermayeyle ilişkisine bağlarken, yine Marksist Feministlerin içinden bir başka kanat sınıf sömürüsüyle erkek egemenliğini sentezleyerek açıklamaya çalışmıştır (Öztürk 2012). Hartmann'a göre, Marksizmin feminizmi sınıf savaşımına özümleyerek sermaye karşısında bir çözümleme sunması, cinsiyetçilik konusunun üstünü örtmektedir (Hartmann 1981: 158). Kapitalist düzende her işçi manipüle edilmekte ve sömürülmektedir. Emek karşılığı ücret almak toplumsal bir sözleşmenin parçası olduğu anlamına gelmektedir. Çalışmaktan keyif alındığı için ya da doğal geldiği için değil, yaşamaya olanak sağlayan tek koşul olduğu için çalışılmaktadır. Bireyin sömürülüyor olması çalışmasını engellememektedir (Federici 2013: 31). Bu anlamda Marx'ın ifadesine göre, işçi sınıfı için, yaş ve cinsiyet ayrımlarının hiçbir ayırt ediciliği kalmamıştır. Kapitalizm için hepsi yaşına ve cinsiyetine göre kullanılması daha çok ya da daha az pahalı olan iş aletleridir (Ünalın 2014: 17).

Hartmann'ın vurguladığı gibi, Marksizm, cinsiyet körü bir şekilde tarihsel materyalist bir yöntem kullanırken, feminizm tarih körü bir yaklaşımla kadın ve erkeklerin rol farklılıklarına odaklanarak yeterince materyalist olamamıştır. Bu nedenle kapitalizm ve feminizm çözümlemesi yaparken feminizmin, patriyarkayı toplumsal ve tarihsel bir yapı olarak tanımlanmasından yararlanılarak, Marksizmin yöntem bilimi kullanılmalıdır (Hartmann 1981: Aktaran Savran 2012: 157-159). Hartmann, kapitalizmle ataerkillik arasında bağlantı kurulmasını önermektedir. Kadınların emek piyasasındaki durumundan sadece kapitalistler değil, erkeklerin de yararlandığını iddia etmektedir. Erkekler, kadınların emek güçlerini denetleme yoluyla, kapitalizm

patriyarkaya maddi bir temelde yaslanmaktadır. Erkekler bu denetimi, kadınların üretken kaynaklara, örneğin kapitalist toplumlarda geçimi sağlayacak kadar ücret getiren işlere ulaşmalarını engelleyerek ve kadınların cinselliğini kısıtlayarak sürdürmektedirler. Patriyarka sadece ailede çocuğun yetişme şekline değil, erkeklerin kadını denetlemesine izin veren bütün toplumsal yapılara yansımaktadır. Patriyarka ile kapitalizm iki sistem olarak birbirini beslemektedir. Erkekler evde karşılıksız hizmet alırken, emek piyasasında kadınlar karşısında üstün bir konuma sahip olmaktadır (Hartmann 1981, Aktaran Savran 2012: 174-190).

Sosyalist feministler ise kadının ezilmesinde sınıfın yanısıra toplumsal cinsiyete de yer vererek kapitalizmle ataerkinin ilişkisi üzerinde durmaktadır. Burjuva kadınları kapitalizmden, proleter kadınların ezildiği gibi olumsuz şekilde etkilenmemektedirler. Kadınların ezilmesi, kadınların bilinçli tercihleri nedeniyle değil, kapitalizmin ilişki kurduğu siyasi, toplumsal ve ekonomik yapıların ürünü olarak ortaya çıkmaktadır (Çakır 2008: 186-188). Kültürel farklar ve yaşam seviyesindeki farklar kapitalist düzende kadınların konumlarını değiştirmektedir. Yani zanaatçı ya da çiftçi olarak çalışan kadınlarla, burjuvalarla evli olan kadınların konumu ve dolayısıyla ev içi yeniden üretimi aynı değildir. Zanaatçı ya da çiftçi olarak çalışan kadın akşam evine döndüğünde ev içinde artı emek sarfmeye (yeniden üretmeye) devam ederken, burjuva ile evli ve evdışı bir işte çalışmayan hatta yardımcı (bir kadın) çalıştıran bir kadının yeniden üretimi de konumu da farklıdır. Burada onları birbirinden ayıran kaderlerindeki farklılık olmakla beraber kader birlikleri “evlilik”dir. Kadınların kapitalizm karşısındaki konumunu farklı gösteren evliliklerdir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise; kültürel farkların babanın sınıfına, yaşam seviyesinin ise çoğunlukla kocanın toplumsal konumuna bağlı olmasıdır. Yani, kadının kapitalist düzendeki konumunu, her şekilde patriyarka belirlemektedir. Kadın hane dışında üretime katılıyorsa kapitalist düzendeki sınıfsal konumunu bulmakta ve çoğu zaman kendi üretim ilişkileri içinde sömürülmektedir (Delphy 1999: 146–148). Bu açıdan bakarak bir taslak çıkartıldığında, hammadde ve mamullerin sınai şekilde üretilmesi kapitalist sömürüye yol açarken, ev içi hizmetleri, çocuk bakımı ve bazı ürünlerin aile üretim tarzıyla üretilmesinin patriyarkal sömürüye yol açtığını söylemek mümkündür (Delphy 1999: 41).

Kapitalizmin yükselmesiyle ev alanı (özel alan) ve kamusal alan birbirinden ayrılmıştır. Proleterleşme, bir diğer deyişle işçinin metalaşması, emeğin dış dünyasını kişisel duygulardan koparmıştır. Evin üretim alanı olmaktan çıkması ile ev kadınları ve annelere emeğin toplumsal üretim dünyasında sürdürülmesi imkânsız olan insani değerleri koruma, duygusal ve kişisel ilişkiler alanını ayakta tutma sorumluluğu verilmiştir (Donovan 2014: 154). Görüldüğü gibi, ev işi emeği, üretici olmayan emek olarak görüldüğünden maddi bir değere de sahip değildir. Bu noktada cinsiyete dayalı işbölümü gündeme gelmektedir. Kadının evin içindeki emeği görünmezleşmekte ve kadınlar duygusal hayatla özdeşleşmektedir. Dışarıda üreten ve evi geçindiren emekleriyle de erkekler, var olma mücadelesi ile özdeşleşmektedir (Donovan 2014: 155).

Cinsiyete dayalı iş bölümü bu noktada kapitalizme özgü bir toplumsal düzen olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyete dayalı işbölümü, kadınlara ve erkeklere ne yapmaları gerektiği ya da neleri yapabilecekleri konusunda, toplumda yerleşik olan fikirlere dayanarak, farklı roller, sorumluluklar ve görevler yüklenmesini ifade etmektedir. Toplumda, kız ve erkek çocuklarına ve yetişkinlere kişilerin kendi tercihleri ya da yeteneklerine göre değil; toplumsal cinsiyet rollerine göre değişen görevler ve sorumluluklar yüklemektedir (Bhasin 2003: 30).

Fabrikalara erkeklerin doluşmasıyla birlikte modern sanayi kapitalizmi, erkekleri “kocalar” olarak örgütlemiştir (Ünalın 2014: 17). El emeğinde ustalığın gücü azaldıkça, modern sanayi daha da geliştikçe, kadının ev dışı çalışma alanı daralmış kadın giderek eve hapsolmuştur. Kadına soyun devamını sağlayan, üremeden sorumlu varlık görevi yüklenmiştir. Çocuk doğurmanın ve büyütmenin bütün olumsuzluklarına rağmen kadınların çocuk doğurmaya devam etmesinde Tanrı'nın bir lütfu olarak görülmesi gereken “annelik içgüdü”nün gücü kutsallaştırılmıştır (Federici 2014: 152). Çocukluktan genç kızlığa, anne, abla örnek verilmektedir. Oyuncaklar, yemek takımları, bebekler, bebek arabaları gibi kız oyuncakları; masallar, uyuyan güzel, sindirella, kırmızı başlıklı kız gibi kız masalları şeklinde ayrılmaktadır. Cinsiyet bilincinin henüz oluşmadan toplumsal roller kız çocuğa atfedilmektedir. Bu durum cinsiyetçi işbölümünün oluşumunu ve dolayısıyla patriyarkanın, kadınlara has, tabii ki erkek

müdahalesine açık, “doğal” bir alan kurulumunu kolaylaştırmaktadır. Doğal alanda gösterilen faaliyetler, emek harcama yöntemi değil, davranış şekilleridir. Federici’nin yorumuyla, “Sermaye” kadınların aleyhine işleyen gerçek bir başyapıt yaratmıştır. Ev işi, sevgi eylemine dönüştürülerek, ev işi için ücret inkar edilmiştir. Bir taşla iki kuş vurulmuş ve emek karşılıksız bir duruma sokulmuştur. Bu sayede ücret karşılığı çalışan kadınların, hane içinde harcadıkları emek “çifte mesai” halini almıştır. Sermaye, çok fazla işi neredeyse bedavaya getirmiştir (Federici 2013: 32).

Ev işleri konusunda kadınlara karşı doğallaştırılmış bir dayatma söz konusudur. Çünkü ev işinin de kadın bedenine ve kişiliğine işaret eden kadının derinden gelen isteği olduğuna dair ataerkil kanaatler bulunmaktadır. Sanayi ürünlerinden farklı olarak, ev içi alanda harcanan emeğin ürünü gündelik yaşam içerisinde görünmezleşmektedir. Savran’a göre, cinsiyete dayalı iş bölümü ve toplumsal cinsiyet ilişkileri doğrultusunda harcanan emek, kadınların görünmeyen emeğidir ve patriyarkal yapının en temel dayanaklarından birini oluşturmaktadır (Savran 2010: 10). Sermaye, ücretsiz çalışmayı kadınlara kabul ettirmek için ev işinin doğal, kaçınılmaz ve hatta tatmin edici bir aktivite olduğuna kadınları inandırmak zorundadır. Böylece, kadınların ücretsiz çalışmaya karşı mücadelesi önlenmekte, mücadele eden kadınlar ise, dırdırcı cadılar olarak görülmektedir (Federici 2013: 31). Sosyalist toplumlar da dahil olmak üzere, tüm toplum türleri çocukların büyütülmesi ve eviçi hizmetleri bakımından kadınların sevgiye dayalı karşılıksız emeğine bağımlıdır. Bu emeğin bir takas imkanı olmadığı için bir ücreti de yoktur (Delphy 1999: 30). Bu emeğin karşılığında kadının aldığı en iyi ihtimalle, o işi ne kadar iyi yaptığı ile ilgili aldığı takdirdir. Patriyarka tarafından her kadının başarılı bir evliliğe sahip olması beklenmektedir. Başarılı bir evliliğe sahip olması içinse ev işlerini iyi yapması gerekmektedir. Bu durum, her başarılı erkeğin arkasında (çoraplarını onaran, yemeğini hazırlayan, gömleğini ütöleyen, sağlıklı ve ahlaklı nesiller yetiştiren) bir kadın vardır, söylemi ile meşrulaştırılmaktadır.

Delphy’nin patriyarkal kapitalizmin, kadın emeği ile piyasa ilişkisini açıklayan örneği bugün için de geçerlidir. Kadınların sadece ev içi hizmetlerinde harcadıkları emek değil, piyasa için yaptıkları üretim de karşılığı ödenmeyen emek kategorisine girmektedir. Bu atölye veya fabrikada üretim yapmaktan farklı olarak, üretim biriminin

“aile” olduğu tüm alanlarda örneğin, tarımın büyük bölümünde, aile işletmelerinde, esnafılıkta ve zanaatte, görülebilmektedir. Delphy, bir çiftliğin kadınsız yürüyemeyeceğine dair olan genel kanıyı, “köylü, hizmetçiye verecek parası yoksa kadın alır” cümlesi ile pekiştirmektedir (Delphy 1999: 32). Esasında, çiftliğin işlerini yapacak bir hizmetçiye gereksinimi vardır ama evlenirse hem tarlanın, ahırın ve kümesin, hem de evin işlerini yapacak bir eş edinmiş olur. Bir kadınla evlenmek, hatta şeriate göre birden fazla kadınla evlenmek, ekonomik olduğu kadar fonksiyoneldir. Hizmetçi için ücret ödenmediği gibi, bir eşten bir hizmetçinin sağlayabileceğinden daha fazla artı emek sağlanabilir.

Benzer bir durum Türkiye’ye gelen Suriyeli kadınlar içinde geçerlidir. Türk erkekleri için, düğün, dernek, takı, çeyiz gibi birçok masraflı adeti beraberinde getirecek bir Türk kadınla evlilikten, bakıma ve sahiplenilmeye muhtaç, evsiz ve kimsesiz, savaş mağduru bir Suriyeli ile resmi ya da gayriresmi yollarla evlenmek çok daha ekonomiktir. Bu kişilerin kendilerini savunacak durumda olmamalarından fırsatla, onlardan kusursuz hizmet beklemek de ayrıca fonksiyoneldir. Evlendirme vaadiyle insan tacirlerinin ellerine düşen Suriyeli kadınların deneyimleri de tam da böyle bir sömürü örneğidir. Piyasada emeklerini ürün ya da hizmet olarak, adil bir ücret, hatta çoğu zaman karın tokluğu veya kira bedeli karşılığı sunamayan kadınlar için, evliliğin bir kurtuluş olması onları, insan tacirlerinin gelir kaynağı haline getirmiştir. Konuyla ilgili üçüncü bölümde basına yansıyan ve sivil toplum örgütlerinin raporlarında yer alan örnekler verilmiştir.

Kapitalizmle birlikte özel alan ve kamusal alanın daha keskin bir şekilde ayrılması, evi üretim alanı olmaktan çıkarmıştır. Ev içi emek üretim piyasalarında görülmediği için maddi bir karşılığa da sahip değildir. Dolayısıyla, kadınlardan ev işini ücretsiz yapmaları beklenirken, ev dışı işlerde ihtiyaç olduğunda kadınlar ancak ucuz işgücü olarak istihdama katılabilmişlerdir. Kadınlar ev işlerine uygun görüldüklerinden ev dışı işlerde de yine kadın işi sayılan işlerde (sekreterlik, hemşirelik, temizlikçilik, aşçılık vb.) yer verilmiştir. Feodal toplumda kadınların erkeklere bağımlılığı tanrısal ve yasal bir normken, günümüzde kadınlar erkeklerle yasalar önünde eşittir. Ancak, örneklendiği gibi toplumsal normlar erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu

söylenmektedir. Kadınların emeği ile bedeni günümüzde de babanın ya da kocanın denetimindedir, prestijli işlerin çoğu erkek işidir, idari kadrolarda genellikle erkekler yer almaktadır (Öztürk 2012: 16).

Kapitalist sistemde kadınların ev işlerindeki rolünün tahlili 1980'lerde başlamıştır. Kadınların evde ücretsiz yaptığı bakım ve beslenme işlerinin yalnızca erkeklerin ücretlerini değil, aynı zamanda sermaye birikimini de sübvansede ettiği açığa çıkmıştır (Mies 2011: 12). 1980'lerde Filipinler, Endonezya ve Tayland gibi Asya ülkeleri örneklerinde ekonomik anlamda yeniden yapılanmanın toplumsal yaşamda dönüşümleri beraberinde getirdiği görülmektedir. Buna en iyi örnek özelleştirmelerdir. Kamu sektörünün özelleştirilmesinin en büyük sonucu işsizliktir. İkinci sonucu ise temel ihtiyaç olan elektrik ve su gibi hizmetlerin meta ilişkilerine konu olarak varolan yoksulluğu derinleştirmesidir. Derinleşen yoksulluğun asıl kurbanlarını yine kadınlar oluşturmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde kadınların eğitim olanaklarına erişimi güçtür ve paralı eğitim neticesinde daha az sayıda kız çocuğu okula kayıt ettirilmiştir (Öztürk 2010: 109). Sağlık alanında kadınlar dolaylı ve dolaysız olarak iki şekilde etkilenmektedirler. Dolaysız olarak etkilenirler çünkü sağlık hizmetlerinin metalaşmasıyla kadınların bu hizmetlere erişimi güçleşmektedir. Öncelikle doğum kontrolü, hamilelik süreci ve doğum sonrası özel sağlık hizmetlerine ihtiyaç duymaktadırlar ancak yine bu hizmetlerin özelleşmesi kadınların erişimini engellemiştir. Dolaylı olarak etkilenmeleri ise, kadının ev içi bakım hizmeti yükünün artması şeklinde olmaktadır. Sağlık hizmetleri için getirilen katkı paylarının hane dışında da tam zamanlı mesai ile çalışmakta olan kadınların gelirlerinden yüksek olması, aileleri kendi kaynaklarını kullanmaya yöneltmekte ve bu hizmetlerin yerini yine kadınların doldurması beklenmektedir. Muayene ve tedavi masraflarının yükselmesi yaşlı ve hastaların ev içinde kadının karşılıksız emeği ile bakılması sonucunu doğurmaktadır (Öztürk 2010: 109).

Kadınlar neoliberal uygulamalarla derinleşen yoksullukla karşı karşıya kaldıklarında, artan fiyatlar ve azalan gelirle başetmek için çareyi enformel sektörlere başvurmakta bulmaktadırlar. Bu enformel sektörler sebze meyve gibi bahçe üretimleri veya örgü ve el işlerini gibi ev içi ürünlerin satışı olabilmektedir. Eğitim görmüş olanlar

hastanelerde hemşire olarak iş bulabilir ya da geride kendi bakıma muhtaç yakınlarını ve çocuklarını bırakarak hasta veya çocuk bakıcılığı yapmaya başlayabilir. Daha çaresiz olanlar kendi bedenlerini satabilir, hatta çocuklarını fuhuşa veya para karşı evliliğe sürükleyebilir (Eisenstein 2005: 507). Liberal feministler kapitalizmin kadınları özgürleştirdiğini savunmaktadırlar ancak fahişelik, kiralık annelik vb özgürce yapılan seçimler değildir. Bunların ardındaki daha başka güç dinamikleri bulunduğu söylenebilir. Kadın cinsel hizmetlerini ya da doğurganlığını ancak başka bir çaresi bulunduğu anda satmaktadır. Burada kadının özgürlüğü değil, zorunluluğu söz konusudur (Çakır 2008: 189).

Patriyarka ve kapitalizm ilişkisi, kapitalizmin nasıl erkek egemenliğinden beslenerek kurulduğunu ortaya koymaktadır. Erkek egemenliği, kapitalizmin tanımına içinde yer almamaktadır. Artık değer üretiminde cinsiyete dayalı iş bölümü olmazsa olmaz koşul değildir. Ancak, tarihsel olarak kapitalizm her zaman erkek egemen olmuştur; çünkü kadınların (doğallaştırılmış) ev içi sevgiye dayalı karşılıksız ve görünmeyen emeği, sermaye birikimi açısından gerekli bir koşuldur (Toksöz 2012, <http://www.sendika.org/2012/06/patriyarka-kapitalizm-ve-dogurganligin-kontrolu-ayse-toksoz-sosyalistfeministkolektif-org/>, 09 Haziran 2014'te erişildi). Ev içi emeği ve bakım hizmetleri ücretlendirilmeyen bir emek türüdür; başkalarıyla ilgilenmek bireyin kendi için pazarlık etme gücünü azaltmaktadır. Bu anlamda kapitalist gelişimin kişisel çıkarın peşinde koşulmasına yönelik kuralcı vurgusu sayesinde, ücretlendirilmeyen eviçi emeği, toplumsal cinsiyeti ne olursa olsun, bütün bakım hizmeti verenlere yeni ekonomik cezalar yüklemesine rağmen, başlangıçta kadınların özgürleşmesiyle sonuçlanmıştır (Folbre 2013: 140). Tarihsel olarak kapitalizmden önce var olan patriyarkal sistemler, zaman içinde kapitalizmin gelişimini desteklemiştir. Örneğin, nüfusun artışına yakıt temini olarak bol miktarda bakım emeği üretilmiştir. Diğer yandan kapitalizm zayıflama eğilimine girdiğinde toplumsal üreme sorunlarını işaret ederek patriyarkal yapılara sırtını yaslamaktadır (Folbre 2013: 140). Daniele Leger'e göre kapitalizm, kadın işgücünü yararlı bir şekilde hizmete sunulmasını sağlar ve işgücünü pazardan satın alındığı anda bir mutlak artı-değere dönüştürür. Çünkü kadınlar, işgücünü ücretsiz olarak üretmekte ve yeniden üretmektedir. Kapitalizm ev içi işlerin patriyarkal örgütlenmesini bilinçli olarak kullanmaktadır (Delphy 1999: 142).

Kapitalizmin kadınlarla erkekleri yerleştirdiği her eşitsiz konum, cinsler arasındaki sistematik eşitsizliği açıklamak yerine, bu eşitsizliğin verili alındığını göstermektedir. Kapitalizm kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin üzerinde yükselmekte, bu eşitsizliği çeşitlendirmekte ve kalıcılaştırmaktadır. Kapitalizm ataerkiden beslendiği gibi, ataerkil ilişkilerle karmaşık ve köklü bağlar kurarak ataerkil ilişkileri derinleştirmektedir (Öztürk 2012: 24).

Bütün bu betimlemeler ışığında cinsiyete dayalı işbölümünde kapitalizm ve patriyarka ilişkisi ve emek piyasasında erkek egemenliğin görünümü 4 ayrı şekilde değerlendirilebilir;

1. Ücretsiz Emek: Kadınların esas çalışma alanı evdir.
2. Enformel Sektör: Kadınlar ev dışı alanda, kadınsal işlerde (aşçılık, terziilik, temizlikçilik, bebek bakıcılığı, hasta bakıcılığı vs) çalışmalıdır.
3. Ucuz İşgücü: Erkeklerin çalıştığı alanlarda çalışmalarını gerekirse daha düşük ücret verilmelidir.
4. Erkeğe bağımlı kılma: Evli bir kadın çalışıyorsa, emeğinin maddi karşılığı kocasının gelirini tamamlayıcı ek gelir niteliğindedir.¹

Kadınların iş hayatına yoğun olarak katılımıyla kadınların özgürleştiği değerlendirilse de kadının hane içindeki rolü sona ermemektedir. Kadının hane içinde kendine yüklenen işlerine yardım edecek bir yardımcı kadın çalıştırması bile, başka bir kadının düşük ücretle, enformel bir şekilde emek piyasasında yer alması anlamına gelmektedir. Kadının erkeğe bağımlılığı devam etmektedir. Ev içinde ücretsiz, doğal ve sevgiye dayalı kabul edilen görünmeyen emeği üretmekten ve tekrar tekrar üretmekten kurtulamamaktadır. Hanedışındaki mesaisi sona erdikten sonra hane içi işlerine devam ettiklerinden kadınların ezilişi pekişmektedir. Kadınların hane dışında çalışması, hane içi rollerini azaltmamakta, bilakis, eşit işe düşük ücret gibi uygulamalarla toplumdaki

---

¹ Doc. Dr. Serpil Çakır, Kapitalizm ve Patriyarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm isimli makalesinde “Aileyi erkek geçindirmelidir, kadınlara dışardan ziyade evde ihtiyaç vardır anlayışıyla, sendikaların bile, uzunca bir süre, erkeğe bütün aileyi geçindirecek kadar ücret ödenmesini istediklerini” belirtmektedir (Çakır 2008: 191).

ikincil konumlarını yeniden üretmektedir (Yeğenoğlu ve Coşar 2003: 226). Patriyarka bu şekilde erkek egemenliğin devamlılığını, kapitalizm ise kadın emeği üzerinden büyümenin devamlılığını garanti altına almaktadır.

1.2.1. Patriyarka, Kapitalizm ve Savaş

Afganistan'dan Gazze'ye, Irak'tan Arap Baharı ve sonrası Suriye'sine kadar son dönemdeki savaş ve çatışmalar kapitalizmin, askeri ve endüstriyel ilişkisinin incelemesini yeniden canlandırmıştır. Birçok radikal, coğrafi sınırlarını genişletmek, ülke içindeki karşıtlıkları yatıştırmak ve yurtdışındaki isyancı ayaklanmaları pasifize etmek için kapitalizmin savaşa ihtiyacı olduğunu söylemiştir (Nitzan ve Bichler 2005, http://bnarchives.yorku.ca/205/1/20060806nb_cheap_wars_tikkun_web.htm, 21 Mayıs 2018'de erişildi). Sermaye birikiminin devam edebilmesi için, baskın sermayenin enflasyona, enflasyonun ise istikrarsızlık ve sosyal krizlere ihtiyacı vardır. Buradan da güç birikimini sağlayan dinamiklerin yeni savaşlara ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır (Nitzan ve Bichler 2004: 255).

1930'larda İkinci Dünya Savaşına hazırlanma sürecinde ABD'nin yaptığı askeri harcamalar büyük bir ekonomik patlama yaratmıştır. Savaş sonrasında askeri harcamalar azalma eğilimine girmiştir ancak yine de 1960'lara kadar yüksek seviyede kalmaya devam etmiştir. Askeri Keynesçiliğin benimsenmesi Kore ve Vietnam savaşlarını beraberinde getirmiş, askeri harcamalara devam edilerek İkinci Dünya Savaşı zamanındaki kadar olmasa da ekonomi büyüyerek Amerikan kapitalizminin canlılığının sürmesi için yeterli olmuştur. Askeri Keynesçilik farklı sebeplerle hem büyük firmalar hem de geniş sendikalar tarafından desteklenmiştir. Endüstriyel barışın korunması için grevler minimuma inmiş, savunma sanayiine yapılan askeri harcamalar kabul edilmiştir. Bunun karşılığı olarak iş güvenliği, yüksek ücret ve yüksek hayat standardı vaadedilmiştir. 1960'lara gelindiğinde sermaye birikimi hala ulusal sınırlar içinde idare edilmekteydi (Nitzan ve Bichler 2005, http://bnarchives.yorku.ca/205/1/20060806nb_cheap_wars_tikkun_web.htm 21 Mayıs 2018'de erişildi).

Sovyetlerin dağılmasından (1991) sonra ABD, dünyada tek süper güç olarak kalmış ama sermaye birikimini dünyada kullanabilmek için kendi ideolojisi olan liberalizmi, ekonomi politikalarıyla kapitalizmin içinde harmanlayan bir dünya siyaseti yürüterek sisteme egemen olmaya başlamıştır. Günümüzde küreselleşmeyle hareket alanı daha çok genişlemiştir (İrge 2005: 67). Sermayenin dünyada serbest dolaşımını sağlayabilmenin önündeki bütün ekonomik engelleri ortadan kaldırarak, tek tek ulus-devletlerdeki pazarları bütünleştirmek yoluyla küresel bir piyasa oluşturulması süreci olarak tanımlanan küreselleşme ile Batı kültürünün ürünü olan liberal demokrasi, kendi kültüründen olmayan ülkelere sızma imkanı bulmuştur. Demokrasi ile kültür arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Kişisel girişime imkan sağlayan kapitalist ekonominin canlılığını ve güçlenmesini sağlayan ortam liberal demokrasidir ve demokrasinin kültürel yapı ile sıkı bir ilişkisi vardır (İrge 2005: 68). Siyasal çoğulculuk, genel oy, kişi ve hak ve özgürlükleri demokrasinin temel özellikleridir. Sermayenin sınırlarının kalkmasıyla beraber dünyanın tek pazar haline gelmesi için ulusal pazarların ortadan kalkması gerekmektedir. Bunun yolu da emperyalizmin çıkarları açısından elverişli bölgeler olan az gelişmiş ülkelerde kriz ve çatışma çıkararak dengeleri bozmaktan geçmektedir. Irak'a müdahalesi ya da Arap Baharı örneklerinde görüldüğü gibi krizler ya da askeri müdahalelerdir (Birdal ve Günay 2013: 303). Ortadoğuda'ki isyanlar bölgedeki İslami hareketlerin ya da sadece demokrasi talebinin ürünü değildir. Ayaklanmaların kaynağı kapitalizmin özgürlük vaad ederek kültürel yapıyı değiştiren neoliberal politikalarının bir sonucudur (Tekin 2013: 32). Liberal ekonomi politikalarıyla çevrelenmiş emperyalizmin amacı ulusal pazarları ortadan kaldırarak tek pazar haline getirmektir (İrge 2005: 80).

Bu amaçla kapitalizm, gerek savunma sanayiine yapılan harcamalarla ekonominin canlanması, gerekse neoliberal politikalarla yeni pazarlar açılması suretiyle hegemonyanın devamı için gerektiğinde çatışma ve savaştan çekinmez. Özü itibarıyla kapitalizm, devletlerarası ticaret yollarının güvenliğini sağlayacak, yerel burjuvaziye rekabet etmesi için ortam hazırlayacak ve en önemlisi bireysel mülkiyet hakkını garanti altına alacak şiddet tekeline sahip merkezi bir siyasi yapılanmaya ihtiyaç duymaktadır. Kapitalizmin yeni pazar arayışına bağlı yayılcı özelliği, silah sanayindeki teknolojik gelişmeler ile ulus devletlerin varlıklarına tehdit söylemleri güvensizlik ortamını

devamlı olarak taze tutarak savunma sanayiinin karlılığını ve devamlılığını sağlamaktadır. Böylece, devletler bir taraftan küresel kapitalizmi güvence altına alırken, diğer yandan kendi kapitalistlerini koruma ve imtiyaz sahibi olmalarına destek sağlayarak uluslararası sistemde üstünlük sağlama girişimi bulunmaktadır (Yeğenoğlu ve Coşar 2003: 226).

Savaş ve kapitalizmin patriyarka ile ilişkisi ise cinsiyete dayalı işbölümünde görülmektedir. Bir önceki başlıkta ele alındığı gibi toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünde emek, haneici ve hanedışı olarak ikiye ayrılmaktadır. Ev içi işler kadınlara özgülenmektedir. Bu kadınların ordu, silahlı kuvvetler gibi yapıların dışında tutulmalarını beraberinde getirmektedir. Savaş hikayelerinin başrolünü erkekler üstlenmektedir. Savaş kararını alan ve savaşan, yüce bir amaç uğruna canlarını feda eden erkeklerdir. Savaşın bedelini ödeyen ve enkazın etkilerini en yoğun şekilde yaşayan kadınlar ise erkeğe ait bu alanda daha çok mağdur olan pasif nesne olarak var olmakta, aktif katılımcı özne olarak pek yer almamaktadırlar. Patriyarkal toplum yapısının kadınları “geride kalana bakan” ve “korunmaya muhtaç” olan olarak kategorize etmesi, kadınların silahlı gruplarda prestij ve saygınlık kazanmasının önünde engel teşkil etmektedir. Yerleşik patriyarkal düzen, erkek olmakla özdeşleştirilen bir takım değerleri, kadına atfedilen diğer görevlerden üstün tutmaktadır. Savaş için gerekli olan rekabet, saldırganlık, cesaret, onur, sertlik gibi özellikler erkeğe özgü görülmekte ve bu durum patriyarka ve savaş ilişkisine açıklık getirmektedir (Yeğenoğlu ve Coşar 2003: 212). Esasında patriyarkal kabullerden kaynaklanan koruyan erkek ve korunmaya muhtaç kadın ikiliğinin sonucu olarak kadınlar, karar ve yönetim mekanizmalarından uzak tutulmaktadır. Bu durum aynı zamanda kadınların savaşan taraflar tarafından araçlaştırılmasına sebep olmaktadır. Savaş zamanı tecavüzleri bunun en tipik örneğidir. Mağlup grubun erkeklerine, kadınlarını korumaktan aciz oldukları mesajı verilmektedir. İlk başlıkta, kadınların savaşta aldığı pasif rollerde ele alındığı gibi, kadınlar kurbanlaştırılarak zafer sembolü ve güç göstergesi haline gelmektedir. Bir erkeğin kendi kadınları ve onların cinselliği, kültürünün, geleneğinin ve evinin simgesi olduğu gibi, “öteki”nin kültür ve erkekliğinin simgesi de kadınlar ve onların cinselliğidir. Tecavüz ve fuhuş, birçok savaşta bir savaş taktiği olarak kullanılmaktadır. Kadınlar ulusu ve namusu temsil eden olarak kurgulandıklarından, düşman da, ulusu iğfal eden, ulusun

namusuna hanel getiren erkekler olarak hayal edilmektedir (Enloe 2003: 216). Savaş kurgularında mağlup edilen tarafın kadınlarının alınıp satılan, iğfal edilen bir savaş ganimeti olarak görülmesi sıklıkla ortaya çıkan bir durumdur. Bu, patriyarkal düzende kadının korunmaya muhtaç bir nesne olarak konumlandırılmasının bir yansımasıdır.

Her ne kadar neoliberalizmle birlikte kadınların istihdam olanakları ve prestijli işlere katılımı artmış ve kadınların ekonomik özgürlük alanı genişlemiş görünse de, hane içi dışıl sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirme zorunluluğu ile ev dışı iş ve ev içi işlerin altında ezilmeleri patriyarkal yapının şekil değiştirerek yeniden üretilmesini beraberinde getirmektedir (Yeğenoğlu ve Coşar 2003: 226).

Kapitalizm ve savaşın patriyarkal düzen ile olan ilişkisinin kadınlara etkisinin, onu çevreleyen aşılmaz duvarlar gibi olduğu söylenebilir. İç içe geçmiş hiyerarşi ve tahakküm ilişkilerinin kadın üzerindeki siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik yansımaları çatışma ve savaş zamanlarında şiddetlenmektedir. Günümüzün modern savaşları, ülkeleri modern kapitalist sisteme sokmak için yapılmaktadır. Bu nedenle kapitalizm pazarını genişletmek için ekonomik ve sosyal krizlere ihtiyaç duymaktadır. Patriyarkal düzende “kültür, siyaset, akıl, felsefe, iktidar, başarı, özgürlük” gibi değer ve yapılar erkek kimliğine, “sevgi, ahlak, namus, duygusallık, doğa, yuva” gibi değer ve yapılar ise kadın kimliğine özgü görüldüğünden kadınlar doğası gereği savaşmak eyleminin dışında konumlandırılmaktadırlar (Yeğenoğlu ve Coşar 2003: 214). Dolayısıyla kadınların savaş zamanındaki konumları, barış zamanındaki rollerinin uzantısıdır. Savaş nedeniyle göç etmek zorunda kalan kadınlar, patriyarkal düzenin kendilerine verdiği görevlerin dışına çıkarak eril roller üstlenmek zorunda da kalmaktadırlar.

Savaş bölgelerindeki kadınlar, savaşan güçler tarafından savaş ganimeti yaklaşımıyla seks kölesi olmaya zorlanmakta ve suç şebekelerine satılmaktadır. İnsan ticareti yapan gruplar, zor kullanma, aldatma ve hileye dayalı yöntemlerle insanları ele geçirmektedir. Ele geçirdikleri kadınları getirdikleri ülkede cinsel sömürünün farklı formlarıyla ve zorla çalıştırarak, ucuz işgücüsüyle ya da organlarını satarak onların üzerinden para kazanırlar (Gallagher 2002: 12). Dolayısıyla, insan kaçakçılığı ve ticareti

yapan suç çetelerinin hedefleri arasında ekonomik refah arzusuyla göç edenler olduğu gibi, sınır kuralları ve yabancı kanunları yüzünden sığınma başvurusu yapamayan mülteciler de bulunmaktadır (Castles ve Miller 2008: 163).

Çatışmalar, savaşlar, doğal felaketler ve çevresel bozulmalar nedeni ile kadın, erkek, çocuk çok sayıda insan zorunlu olarak ülkelerini terk etmektedir. Sınır aşan göçlerde göç edilen ülke koşulları, göçle gidilen ülke atmosferi, göç nedeni, göç edenlerin sosyal konumları gibi birçok değişken ve belirsiz faktör göç sürecini etkilemekte ve değiştirmektedir (Kümbetoğlu 2003: 273-275). Kadınlar savaş nedeniyle en iyi ihtimalle buldukları yerden ayrılmaya zorlanmaktadır. Savaş zamanında kaçmaya veya bölgeden ayrılmaya zorlanan kadınlar sıklıkla gelir kaynağı ve korumaları olan kocalarından ayrılmaktadır. Çoğu kadın ve genç kız zorunlu göç sırasında cinsel şiddetle karşı karşıya kalmaktadır. Çoğu eşini çatışmalarda kaybetmiş ya da savaş dolayısıyla eşlerinden ve geniş ailelerinden ayrılmak zorunda kalmaktadır. Sadece kendileri için değil çocukları için de gıda ve güvenlik aramak zorunda kalmakta, yerleşecek güvenli bir alan bulduktan sonra sıra barınma, eğitim, sağlık hizmetlerine olan ihtiyaçlara gelmektedir (Turpin 1998: 4).

Aile ve cemaat bağı kopan kadınlar için kamplarda yaşam koşulları çoğunlukla adil değildir ve cinsiyet bazlı şiddet ve hastalık riskine karşı savunmasız kalmaktadırlar (Ashford 2008: 200). Kamplarda, temel ev ihtiyaçlarından gıda, yakıt, su tedarikinden çöplerin imhasından sorumlu olurlar ve pis su kaynaklarına ve insan dışkılarına daha fazla maruz kalırlar (Hynes 2004: 441). Ayrıca, cinsel istismar ve tecavüz tehdidine karşı erkek ve erkek çocuklara göre daha fazla risk altındadır. Bu nedenle, kamplarda kadınlar aynı zamanda hamileliğe karşı korunmasız kalmakta ve bebeklerini eğitimsiz görevliler eşliğinde dünyaya getirmektedirler (Ashford 2008: 197). Cinsiyet bazlı bir araştırmayla, mülteci kadın ve genç kızların ölüm oranlarının kamplardaki sağlık hizmetleri ve gıda temini sistemlerindeki aksaklıklara bağlı olarak daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Cinsiyet eşitliğinin sağlanmadığı korunmasız bir ortamda, ailenin geçiminden ve güvenliğinden sorumlu olan kadınlar, dullar ve genç kızlar yemek ve ilaç için cinsel istismara soyunmaktadırlar (Hynes 2004: 441).

1.3. Uluslararası Göç ve Kadın

Uluslararası göç, dünyanın her yerinde toplumları ve devlet politikalarını yeniden inşa eden, etkisi giderek büyüyen küresel bir olgudur. Göç, kapsamlı bir gelişme sürecinin nedeni ve dünyanın küreselleşmesinin hakiki bir özelliğidir. Doğru politikalarla desteklendiği zaman göçün gelişime pozitif etkisi olmaktadır. Küresel hareketlilikteki artış, göç çeşitliliğinin artan karmaşıklığı ve ülkeler, göçmenler, aileler ve topluluklar üzerindeki etkisi uluslararası göçe katkı sağlayarak uluslararası toplum için bir öncelik olmaktadır (UN 2017, <http://www.un.org/en/development/desa/population/theme/international-migration/> 1 Kasım 2017'de erişildi). Bugün Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya gibi klasik göçmen ülkelerinin yanısıra, Arap bölgesi ve Ortadoğu da karmaşık nüfus hareketlerinin etkisi altında kalmaktadır. Türkiye, Ürdün, Fas gibi ülkeler sadece göçmen emeğinin ana kaynağını oluşturmazlar aynı zamanda, İran, Pakistan ve Ürdün'le birlikte mültecilere ev sahibi olmaktadır. Afganistan ve Suriye ise ana mülteci kaynağı olan ülkeler durumundadır (Castles ve Miller 2008: 11).

Resmi bir tanımı olmamakla beraber, çoğu uzman uluslararası göçmenin, kısa dönem veya geçici ve sürekli olmasına göre birbirinden ayrılan ikamet ettiği ülkeyi değiştiren kimse olduğu konusunda hem fikirdir. Bu noktada göçmen ve mülteci arasındaki farkı göz önünde bulundurmak önemlidir. 2015 yılında, uluslararası göçmenlerin ve mültecilerin toplam sayısı 244 milyonu bularak, 2000 yılına oranla 71 milyon kişi artarak yüzde 41 artış göstermiştir. Uluslararası göçmenlerin, küresel nüfusa oranı 2000 yılında yüzde 2.8 iken, 2015 yılında 3.3 e yükselmiştir. 206,6 milyon uluslararası göçmenin yüzde 72,7'si, yani 150 milyonu 15 yaş ve üstü olarak çalışma yaşındadır. Dünya uluslararası göçmenlerinin yarısını kadınlar, üçte birini ise 15-34 yaş aralığındaki genç nüfus oluşturmaktadır. Ancak, göçmenlere yönelik mevcut verilerde göçmenlerin ekonomiye katkıları, düzensiz göç hareketleri gibi birçok konu eksiktir (UNFPA 2016: 4).

Göçün niteliği ülkeden ülkeye değişmektedir. OECD'nin 2009 raporuna göre, ABD ve Fransa'ya yasal yollardan göç edenlerin çoğu ailevi nedenlerle göç etmektedir.

Birçoğunun bu ülkelerde yaşamakta olan yakınları bulunmaktadır ya da evlilik hayatına başlamak için gitmektedirler. İsviçre gibi diğerlerinde, göçmenlerin çoğu çalışma ve oturma hakkına sahip olabildikleri için tercih etmektedir. Başka farklılıklar da bulunmaktadır: Avustralya, Kanada ve ABD gibi geleneksel “yerleşim ülkelerinde” göçmenlerin çoğu buralara süresiz olarak yerleşmeyi planlamaktayken, Avrupa Birliği gibi çok sayıda ülkeyi kapsayan serbest dolaşım bölgesi içinde göç daha çok geçici nitelikte olmaktadır (OECD 2009, <http://www.oecd.org/insights/43569201.pdf>, 12 Aralık 2017’de erişildi). Diğer yandan, Asya ülkeleri birçok yapısal faktör ve bölgede kadınların düşük statüsü nedeniyle en çok göçmen gönderen ülkelerdir. 2015’te önde gelen beş göçmen kaynağı ülke Çin, Suriye, Romanya, Polonya ve Hindistan olmuştur. Suriyeliler OECD’ye iltica talep edenlerin %20’sinden fazlasını oluşturmaktadır (OECD 2017: 1).

Rakamlarla da ifade edildiği gibi cinsiyet bazlı bir ayrımla kadınlar, bütün bölgelerdeki göç hareketlerinde önemli rol oynamaktadır (Kümbetoğlu 2003: 272). Buna rağmen, göç kuramlarının toplumsal cinsiyeti uluslararası göç ile ilişkilendirme konusunda çok fazla bir çabası bulunmamaktadır (Buz 2009: 306). Emek göçlerinin çoğunda veya pek çok mülteci hareketinde erkeğe bağımlı olarak sürece dahil olsalar da, bugün hem göçe karar verme sürecinde hem de varılan yeni yerde ekonomiye katılma açısından merkezi bir rol üstlenmektedirler. Cinsiyet farklılığı uluslararası göç tarihinde yer tutmuş bir konudur ancak çağdaş göçlerde kadının görünürlüğü artmıştır (Castles ve Miller 2008: 13). Son 40 yıldır kadınlar da kocalarına eşlik ederek ya da kendileri karar vererek erkekler kadar çok göç etmiştir. Şu anda Afrika ve Asya hariç, dünyanın bütün bölgelerinde kadın göçmen sayısı erkekten daha fazladır (UNFPA 2006: 23).

Ravenstein’in 1884 yılında ele aldığı göç kanunlarının altıncı maddesi göçteki, cinsiyet farkıdır. Ravenstein’a göre kadınlar erkeklerden daha çok göçe meyillidir (Grigg 1977: 43). Ancak, kadınların göç sürecindeki rolleri ve deneyimleri özel olarak ele alınmamış ve kadınlar göç sürecinde daha çok erkeğe bağlı ve aile içindeki statülerine göre değerlendirilmiştir. Sema Buz’un da belirttiği gibi, kadınlara önceden göç etmiş olan erkek eşi takip eden ve göçe katkı veren kişiler olarak bakılmış ve pasif

bir rol biçilmiştir. Kadın göçü ayrı bir kategori olarak ele alınmamış ve uzun süre var olan göç açıklamalarına kadınlar sadece eklenmiştir (Buz 2007: 39). Çalışmalarda, göç eden kadınların genel durumları ile ilgili değerlendirmeler yapan yaklaşımlar sergilendiği görülmektedir. Bu durum, kadınları göçe benzer tepkileri veren, benzer durumlarla karşılaşan, benzer bir yapıya sahip olan bir kitle olarak görme ve aralarındaki farklılıkları dikkate almama sakıncasını beraberinde getirmektedir. Ortak özellikleri çoğunlukta olmakla birlikte göçe karar verme, göç etme nedeni ve göç ettiği yerde kurduğu yeni hayatlar açısından kadınların farklılıkları da bulunmaktadır. Göç kuramlarının kadınların erkek göçüne eklenildiği genel bakışının tersine kadınların tek başına göçe katıldığı durumlar da söz konusudur.

Harding'in de belirttiği gibi; kadınların göç deneyimleri, göç eden kişinin sosyal ve ekonomik statüsü, aile yapısı, geride bıraktığı ülke ve göç ettiği ülke arasındaki kültürel yapı ve ekonomik düzeyleri gibi pek çok etkene bağlı olarak farklılaşmakta ve çeşitlenmektedir. Bu nedenle aynı tip göç içerisindeki kadınlar arasında bile, örneğin kırdan kente göç eden kadınlar arasında, göç sürecinin ve deneyimlerinin homojen olduğunu varsaymak sağlıklı sonuçlara varılmasını engellemektedir (Harding 1996: 310).

Göçün erkek egemen yapısı görmezden gelinerek cinsiyetler açısından homojen bir süreç olarak ele alınmasına rağmen, aslında göç kadınların ve erkeklerin toplumdaki farklı pozisyonlarını yansıtan cinsiyetlendirilmiştir bir süreçtir. Göç, varış noktasındaki yerleşim yerinde olduğu kadar, yolculuk esnasında ve anavatanda içinde bulunulan şartlar tarafından şekillenen bir süreçtir. Kadınlar göç sürecinde zamansız ve mekansız bir doğaya sahiptir ancak göçmen temsilinin büyük kısmını oluşturur. Kadınlar;

- 1) Çeşitli göç sistem ve alt sistemlerinin bir parçası olarak,
- 2) Sayısız rol ve görev üstlenerek,
- 3) Göçle ilgili sosyal ve bireysel yapıların yapımına ve bakımına katılarak ve
- 4) Kendi karar alma stratejilerinin yansıtıcısı olarak göç tarih yazımında, süreç boyunca kendi pozisyonlarını sergilerler (Harzig 2002: 16).

Kadınlar göçün her tipinde yer almaktadır. Başka bir ülkeye, sürekli göçmen, göçmen işçi, yetenekli profesyonel işçi, öğrenci, düzensiz göçmen ve mülteci olarak göç edebilirler. Dünyada mültecilerin ve ülke içinde yerinden edilmiş insanların yüzde sekseni kadın ve çocuklardır (Hynes 2004: 441). Harzig'e göre, mülteci göçü söz konusu olduğunda kimse kadınların sayısal üstünlüğünü sorgulamamaktadır, kavramsal olarak da nadiren dikkate alınmaktadır. Bu durum, Cenevre Sözleşmesi'nde mülteci tanımı, donanımlı, olgun ve siyasal zulme uğramış erkek olarak yapılmıştır ve bu yaklaşım halen Batılı ülkelerin mülteci belirleme sistemine yapı ve rehber olmaktadır. Siyasal zulümün de erkeksi bir anlayış tarafından şekillendiği düşünülür. Bu durum, kadınların siyasal mülteci olarak kabul edilmesini çoğunlukla zorlaştırmaktadır. Toplumsal cinsiyet kadınların göçe dair tercihlerini etkilemektedir. Genellikle aileleri tarafından onlara daha az olanak sağlandığından ve çevre tarafından daha az desteklendiklerinden, kadınların sığınak arama seçenekleri daha azdır, sıklıkla komşu ülkelere kaçırmaktadırlar. Genel kabul görmüş bir kural olarak, iltica edilen ve sığınak aranan ülke arasındaki mesafe arttıkça, daha az kadının iltica hareketine katıldığı söylenebilir. Teori ve pratik arasındaki fark, savaşlar, iç savaşlar, etnik temizlik hareketleri ve doğal afetler sonucu kadınların göçte görünürlüğünün artmasından kaynaklanmaktadır (Harzig 2002: 19).

Göç nedenlerine bakıldığında pek çok sığınmacı ve mültecinin aslında ekonomik nedenlerle göç ettiği görülmektedir (Kümbetoğlu 2003: 272). Giderek daha çok sayıda kadının göçmen olarak sayılması sadece istatistiklerde kalmamaktadır. Kadınlar gittikleri ülkelerde ekonomik ve sosyal hayata artan oranda katkıda bulunmaktadır. Göçmen kadınlar iş piyasasında, ücretsiz çalışan olarak aile işletmelerinde, gündelikçi olarak ev işlerinde, tekstil gibi parça başı iş yapılan düşük ücretli işlerde aktif olarak görülmektedir. Giderek daha çok artan oranda kadın göçmen hemşirelik, öğretmenlik ve bilişim gibi yetenek gerektiren mesleklerde iş bulmaktadır. Eğitim, aile birleşimi, çalışma izni veya mülteci olarak giriş yaptıkları ülkelerde sonradan kalifiye işler bulabilmektedirler. Yine de, birçok kadın göçmen işsiz kalarak ellerindeki meslekleri ve yetenekleri de yitirmektedir. İş ortamında cinsel ya da kültürel ayrımcılığa maruz kalarak işsiz kalabilmektedirler (Kofman vd. 2000: 1-2). Bu nedenle, kadınlar göç ettikleri yerde, ekonominin merkezi rol oynadığı geniş aile bağlarını daha çok

desteklerler (Turpin 1998: 4). Çoğu durumda göç kararı erkekler tarafından alınır ve kadınların bu patriyarkal otoriteye boyun eğmesi beklenir (Castles ve Miller 2008: 38). Nitekim OECD 2017 raporuna göre, OECD bölgesine yönelik kalıcı göçün başlıca kanalını aile göçü oluşturmaktadır. Kadınların aile birliğinin bir parçası olarak göçmen işçi olan erkeklerin göç akımına katılması özellikle aile oluşumu, aile birlikteliği, ailenin yeniden birleşmesi ve uluslararası evlat edinmeyi içine alan aile göçünün tetikleyicisi olmaktadır (OECD 2017: 1). Kadınlar, toplum inşa sürecinde nihai bir rol üstlenmektedir. Önemli sayıda kadının yarattığı göç dalgası olmaksızın, toplum inşa süreci sürecinin gerçekleşmeyeceğini söylemek mümkündür. Kadınların mülteci popülasyonundaki büyük sayıdaki varlığı, onların gittikleri yerde geçiciden çok kalıcı olacaklarının işaretidir (Harzig 2002: 21).

Toplum kavramı göçmen yaşamının birçok boyutunu ele almak için uygun bir çerçeve sunmaktadır. Kadınlar toplum inşa sürecindeki tek önemli varlık değildir. Göçün bizzat kendisi, cinsiyet ilişkilerinin yeniden müzakere edildiği bir alandır. İlk olarak, toplum (ve çevre) başlığı altında, göç sürecinde yaşam şartlarına uyum, yeme alışkanlıkları ve giyim gibi maddi kültürün değiştiği gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte kadınlar ev içi çalışanlar, tüketiciler ve bakıcılar olarak geçmiş tecrübelerini bugüne adapte etmesi beklenen temsilcilerdir. Diğer bir boyut, eski dünya değerleri, gelenekleri, alışkanlıkları ve adetleri ile modern sanayili kentsel yeni dünyanın gereklilikleri arasında aracılık eden, önceki ve sonraki tecrübeler arasında müzakere eden organizasyonel yapıların oluşmasıyla ilgidir. Yardımlaşma dernekleri, bağış organizasyonları, korolar ve spor kulüpleri gibi eğlence grupları, kiliseler, camiler göçmen kadınlar için geleneksel ev sınırları ve kabul eden toplumun temsil gereklilikleri arasında yer alan yarı kamusal alanlar sağlamaktadır. Üçüncü boyut, topluluğun arka plandaki kimlik biçimine karşı, ulusal kimlik anlayışı değişmekte, tırnak işaretlenmiş kimlikler oluşmakta, farklı kimlikler, farklı amaçlar için farklı ortamlarda kullanılarak yeniden cinsiyet ilişkilerini değiştirmektedir (Harzig 2002: 21).

Erkek egemenliğinin kadınları denetim altında tutarken en güvendiği kurum ailedir. Kadınların karşılıksız emeğinin merkezi olması aileyi erkek egemenliğinin

kalesi noktasına getirmektedir. Aile, patriyarkal kapitalizmin ihtiyaçları doğrultusunda her daim yeniden şekillendirilebilen bir kurumdur. Çağdaş, muhafazakâr, milliyetçi ya da dindar tüm aile biçimleri kadınların erkek iktidarına tabiiyetini meşru ve sürekli kılmayı hedeflemektedir. Patriyarkal sistemin uzun vadeli çıkarlarını korumak üzere bütün iktidarlar kadınlar üzerindeki baskı mekanizmalarını aile aracılığıyla yeniden inşa etmektedir (Osmanağaoğlu 2013: 26). Aile ve cemaat bağlantıları bu açıdan, göçün tamamlanmasını mümkün kılan kültürel ve ekonomik sermayenin kaynağını sağlamaktadır. Kadınların ev içi hizmetlerinde çalışma olanağının olması ve kadının parayı erkeğe teslim etme konusunda daha güvenilir olarak görülmesi, uluslararası göçte kadın emeğinin arz ve talep oranının artması açısından önemlidir. Aileye, ortak kökene ya da cemaate dayanan bağlantılar iş bulma ve bürokratik işlerin çözülmesinde yardımcı olmakta ve göç sürecinin daha güvenli bir şekilde tamamlanmasını sağlamaktadır. Aile bağları ve kadının ekonomik rolü sayesinde, göç hareketi bir süre sonra kendi kendini tamamlayabilen sosyal bir sürece dönüşmektedir (Castles ve Miller 2008: 38).

Göçmen kadınlar ekonomide, hem sağlayıcı hem de alıcı olarak özellikle sosyal yardım hizmetlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal yardım hizmetlerinin cinsiyetlendirilmiş doğası, kadının toplumda bakıcı rolünü öncelikli sıraya koymuşken, göç sırasında bu rolün altı çizilir. Hem ücretli hem ücretsiz işgücü olarak sosyal yardım sağlarlar. Avrupa'ya göç eden son kadın göçmenler, devletin sosyal yardım tedariki, yaşlanan nüfusla orantılı olarak artan sosyal yardım hizmetlerine olan ihtiyacı karşılamadığı için, özellikle ev içi iş, bakıma muhtaç yaşlı, çocuk, engelli bakımı gibi gündelik sosyal yardım hizmetleri sektöründe iş aramışlardır (Kofman vd. 2000: 2). Dolayısıyla, göç eden kadınların göç ettikleri yerde istihdama katılma imkanları daralmaktadır. İlk olarak kadınlar kişisel bakım, ev bakımı veya cemaat hizmetlerindeki düşük beceri gerektiren ve az tercih edilen mesleklerde yoğunlaşırken, ikinci olarak, daha çok tekrara dayanan fabrika işlerinde iş imkanı bulabilmektedirler. Cinsiyete dayalı işbölümü emek piyasasında kadınlara fazla seçenek sunulmamaktadır. Daha esnek, daha korunmasız ve daha az tercih edilen işlerde istihdam edilmektedirler. Yüksek teknoloji sanayide rekabeti koruyabilmek amacıyla en emek yoğun ya da en ucuz sektörlerde göçmen kadınlar çalıştırılmaktadır (Morokvasic 1984: 886). Göçmen kadınlar, hem ataerkil güç ilişkilerinin düşük ücret ve kötü çalışma koşullarına neden

olması, hem de yasal pozisyonlarının zayıf olması nedeniyle emeklerinin sömürülmesiyle karşı karşıya kalmakta ve yoğunlukla erkeklere bağımlı statülerinden dolayı istatistiklere yansımaya işsizliği yaşamaktadırlar (Castles ve Miller 2008: 51). Tekstil, ayakkabı, elektronik, konserve, yemek ve bakkaliye gibi endüstriler için yapılan parça başı işlerde yüksek oranda yer aldıkları düşünülmektedir. Maaşsız parça başı işlerde, serbest meslek ya da taşeronlukla çalışanların sayısının artması, artan marjinalleşmeyi ve küresel ekonomik yeniden yapılanmanın sonucu olan göçmen işçilerin sömürülmesini gizlemektedir (Collins ve Castles 1989: 12).

Kadınların göçü var olan cinsiyet normlarını, ilişkileri ve hiyerarşileri cinsiyet bazlı şekillendirmektedir. Cinsiyet ilişkileri her zaman sınıf, ırk, yaş ve etnisite gibi diğer sosyal hiyerarşilerle ilişki içindedir (Gebelek 2008: 9). Göçmen kadınların tecrübelerini gittikleri ülkedeki ortamları, işverenleriyle, eşleri ve hane halkıyla, yerel halkla, komşularıyla, devlet memurlarıyla ilişkileri şekillendirmektedir. Bütün bu alanlarla olan ilişkisi kadınların göç tecrübelerinin toplumsal cinsiyet bazlı şekillendiğini göstermektedir ancak toplumsal cinsiyet ırk, sınıf, yaş ve milliyetten bağımsız değildir. Göçmen kadın gittiği yerde sadece etnisitesi/milleti farklı olan “öteki” olarak konumlanmamakta, aynı zamanda toplumsal cinsiyetine, sınıfına ve yaşına bağlı olarak da ayrımcılığa uğramaktadır. Örneğin, üçüncü bölümde ele alınacağı gibi, göçmen kadınların yaşlarına ya da medeni durumlarına bağlı olarak iş imkanları değişebilmektedir. Parça başı üretim yapan sektörlerde veya mağazalarda genç ve bekar kızlar tercih edilmektedir.

Ataerkil sosyal yapılar kadının hareket alanını ve zamanını sınırlandırmaktadır. Şehir merkezlerindeki yeşillik alanlar ve çocuk parklarının göçmen kadınların gruplar halinde vakit geçirdikleri, gün batmadan önceki sosyalleşme mekanları olduğu gözlemlenmiştir. Toplumsal cinsiyet statik, değişmez bir olgu değildir, kadın ve erkeklerin yaşam pratiklerinden doğmakta ve aynı zamanda bu pratikleri ve sonuçlarını etkilemeye devam etmektedir. Bu dinamik ve değişken toplumsal cinsiyet anlayışı, toplumdaki toplumsal cinsiyet ideolojisini ve rollerini değiştirip, yeniden tanımlayabildiği için, göç gibi, bir başka dinamik sosyal bir süreci de yeniden tanımlayıp, değiştirebilir (Gebelek 2008: 46).

Bu süreçte bireyler, gruplar ve kurumlardan oluşan ve göç eden bireylerle, siyasal ve ekonomik kurumlar arasında aracı rol üstlenebilen ara yapılar oluşabilir. İşçi bulma örgütleri, avukatlar, seyahat acenteleri, kaçakçılar ve diğer aracılardan birleşmesiyle bir göç endüstrisi oluşabilir. Göç süreci hem hükümetlerin organizasyonu açısından hem de hükümetlerin etkisi dışında ilerleyen sosyal, kültürel ve ekonomik bir süreçtir. Bu kendiliğinden gelişen süreçte göç simsarlarının ve aracılardan rolü olmadan varılan ülkede yaşamayı başarmak ve göçü başarılı bir şekilde gerçekleştirmek mümkün olamamaktadır (Castles ve Miller 2008: 162). Yasadışı göçler, serbest pazarda hem göç edenlere, hem onlara aracılık edenlere, hem de yerel halka ekonomik fırsatlar yaratmaktadır. Göçün her türünden gelir elde eden çıkar grupları varlığını sürdürmek istemektedir. Bu aracılardan küresel emek piyasası tarafından desteklenen ve bütün toplumu değiştiren görünmeyen geniş bir ağ gibidir. Bu ara yapılar, göç edenlere yardımcı olabilecekleri gibi onları istismar da edebilirler. Özellikle yasadışı göçmen sayısının arttığı bölgelerde insan kaçakçıları ve dolandırıcılar artmakta ve göçün devamında göç endüstrisi güçlü bir çıkar grubu olarak ortaya çıkmaktadır. Göç kanunları konusunda danışmanlık hizmeti veren avukatlar ve göçmenlerin sınırdan yasadışı geçişlerini organize eden insan kaçakçıları (Ege kıyılarından Yunanistan'a yasadışı Suriyelileri taşıyan balıkçılar ve şişme bot satan)², esnaflar da bu gruba dahil edilebilir. Birçok göçmen birikimlerini bu dolandırıcılara kaptırarak işsiz ve kayıpsız kalmaktadır. Bankalar göçmenlerin köken ülkelerinden gönderilen paraları transfer etmek için özel finansal sistemler kurarak bu endüstrinin parçası olurlar. Ayrıca, görevlerini suistimal ederek para karşılığında göçmenlere yardım eden bürokratlar ve polisler de bu sahtekarlar grubuna dahil edilebilir³ (Castles ve Miller 2008: 39 ve 162).

²Şişme botlarla Yunanistan'a geçmeye çalışan Suriyeliler ve bot satışları ile ilgili basına yansıyan haberlerden örnekler için bakınız: Cnntürk (2015). "Mülteci Akını Lastik Bot ve Can Yelegi Satışlarını Patlattı", (<https://www.cnnturk.com/haber/ekonomi/multeci-akini-lastik-bot-ve-can-yelegi-satislarini-patlatti>, 17 Ağustos 2015'de erişildi). Haber7. "Egede Kaçak Göçmen Yakalandı", (<http://www.haber7.com/guncel/haber/2236423-egede-37-kacak-gocmen-yakalandi>, 08 Kasım 2017'de erişildi). Hürriyet, "Ege Denizinde Göçmen Hareketliliği", (<http://www.hurriyet.com.tr/egedenizinde-gocmen-hareketliliği-11-kat-artti-37250941>, 01 Mart 2016'da erişildi).

³Sınırdan geçişlerde göçmenlere yardımcı olmak adıyla alınan harçlar ve alındığı koşullar bu çalışmada üçüncü bölümde detaylandırılmaktadır. Ayrıca; kamplardaki kadın ticareti ile ilgili basına yansıyan haberlerden örnekler için bakınız: Cumhuriyet, "Kamplardaki Kadın Ticareti", (http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/188373/Kamplardaki_kadin_ticareti.html, 04 Ocak

Katalogdan kuma seçtiren evlilik tellalları da bu yasadışı ekonominin bir diğer aktörüdür⁴.

Ekonomi, göç ve patriyarka arasındaki ilişkiyi sınıflandırırken kesin ayrımlar yapmak mümkün değildir. Mülteci kabul eden bir ülke aynı zamanda emek göçü veren bir ülke konumunda olabilir. Diğer yandan, çalışma hayatında göçmenler konumlandırılabilir ve kontrol altında tutulabilirler de, sosyal ve kültürel ortamda bu pek mümkün olamamaktadır. Aile birleşmelerini engellemek mümkün değildir. Sadece göçmenler arasında değil, etnisiteler arasında da aileler kurulmakta ve çocuklar doğmaktadır. Her ne kadar fabrikalar ve inşaat sektörü için işçi kaynağı, kadınlar gündelikçi ve yaşlı bakımı gibi hizmetler için emek kaynağı gibi görülseler de, Suriye gibi Kuzey Afrika ülkelerinin doğurgan ve genç işsiz nüfusu ekonomi açısından belirsizlik yaratmaktadır. Bu durum devletin göçmenlere ayırdığı sağlık, eğitim ve barınma gibi sosyal maliyetlerini kaçınılmaz olarak artırmaktadır. Her türlü göç hareketi bir miktar yerleşime neden olmakta ve yerleşimci ve mülteci hareketleri de kapitalist gelişmenin ekonomi politikası ile yakın ilişki kurmaktadır (Castles ve Miller 2008: 91,100 ve 112). Kadınların negatif göç tecrübeleri kadınları, göçün pasif kurbanları olarak portrelemektedir. Ancak diğer yandan, kadınların uluslararası göçe katılımı, hem gittikleri yerin hem de köken ülkenin ekonomisine ve toplumuna büyük çapta katkı sağlamaktadır. Kadın göçmenler aynı zamanda, cinsiyet ilişkilerinin yeniden tanımlanmasına katkıda bulunan değişimin aktörleridir (Gebelek 2008: 4).

2016'da erişildi). Vatan, Mülteci Kampında Fuhuş İddiası, (<http://www.gazetevatan.com/multeci-kampinda-fuhus-iddiasi--642582-yasam/> , 01 Aralık 2015'de erişildi).

⁴ Katalogdan kuma seçtirme ve kadın ticareti ilgili basına yansıyan haberlerden örnekler için bakınız: Cumhuriyet, “Katalogdan Kuma Seçiliyor”, (http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/189033/Katalogdan_kuma_seciliyor.html, 03 Ocak 2016'da erişildi). Suriyelilerle Evlilik Ticarete Dönüştü”, (<http://www.milliyet.com.tr/suriyelilerle-evlilik-ticarete/gundem/detay/1827612/default.htm>, 28 Kasım 2015'de erişildi).

II. BÖLÜM

2. TÜRK HUKUKUNDA ULUSLARARASI KORUMA VE TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN HUKUKİ STATÜSÜ

2.1. Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Türleri

Türkiye, 2011 yılında başlayan Suriyelilerin kitlesel göç akının karşısında politikalarını, sürecin geçici olduğu ve iç savaş sona erdikten sonra ülkelerine dönecekleri düşüncesiyle şekillendirmiştir. Bu geçicilik politikası sebebiyle, basında ve resmi ifadelerde Türkiye'ye giriş yapan Suriyelilerin hukuken herhangi bir karşılığı bulunmayan “misafir” şeklinde tanımlandığı ve bu ifadenin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Topal 2015: 2).

Misafir ifadesinin dışında, 2011'den bu yana yapılmış, bilimsel veya bilimsel olmayan çalışmalar tarandığında, basında Suriyeliler için Suriye vatandaşı, göçmen, sığınmacı, mülteci ve geçici koruma altındakiler gibi farklı anlama gelen birçok kavram kullanıldığı görülmüştür. Bu belirsizlik üçüncü bölümde yer alan, alan araştırması verilerini yorumlarken misafir kimdir, hakları nelerdir, korunmanın kapsamı nedir soruları bağlamında Suriyelilerin hukuki statüsünü netleştirme gereğini ortaya çıkarmıştır.

Türkiye'deki 20 ayrı kampta veya kamp dışında yoğunlukla sınır şehirlerinde yaşayan Suriyelilerin hukuki statüsü konusunda, hem resmi makamlarca hem de medyada farklı kavramlar kullanılmaktadır. Hukuki statülerinin ne olduğunun Geçici Koruma Yönetmeliği'ne kadar geçen sürede netleşmemiş olması, bu kişilerin haklarının

ne olduğu konusunda da belirsizliklere neden olmuştur. Belirsizliğin temel nedeni esasında, Türk Hukuku'nda 2014 yılına kadar uluslararası koruma konusunun düzenlendiği kapsamlı bir kanunun eksikliğidir.

Bu amaçla bu bölümde, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde yer alan yabancı ülkelere gelenleri sınıflandıran kavramlar ve uluslararası koruma statüleri ele alınacaktır. Ardından, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ve YUKK'nin dayanak olduğu Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında ülkemizdeki Suriyelilerin hukuki durumları incelenecektir ve bu bağlamda, Türkiye'ye yerleşen Suriyeli kadınların hukukun ve hukuka rağmen konumu değerlendirilecektir.

Suriyelilerin hukuki statüsü hakkında karışıklık yaratan kavramlar olan mülteci, sığınmacı, genel tabir olması nedeniyle göçmen, ülkesi içinde yerinden edilmiş kişi ve geçici koruma altındakiler kısaca tanımlanacaktır. Bu bağlamda öncelikle; kavramların karışmasının 1951 Cenevre Sözleşmesi ile ilgili olarak iki temel nedenden kaynaklandığı belirtilmelidir. İlk olarak Türkiye 1951 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesine taraf olmasına rağmen, sözleşmeyi imzalarken, anlaşma ile kendisine tanınan bir hakkı kullanarak, sadece Avrupa'dan (Avrupa Konseyine üye ülkeler) gelen kişilere mülteci statüsü tanınacağını belirtmiştir. Böylece, Avrupa dışından gelenlerin mülteci olarak tanınmasının yasal olarak önüne geçilmiştir. İkinci olarak, Cenevre Sözleşmesinin 33ncü maddesi, taraf devletler kendilerine sığınan kişileri çatışmaların devam ettiği dolayısıyla zulüm göreceklere yerlere geri göndermemekte veya iade edememektedir⁵. Dolayısıyla ikinci bölümün ikinci kısmında ayrıntıyla değinileceği üzere Suriyeliler, T.C. Devleti'nin mülteci olarak tanımlayamadığı ancak aynı zamanda ülkesine geri de gönderemediği, yasal hakları bir dönem belirsiz kalabalık bir topluluk olarak topraklarımızda yaşamaya devam

---

⁵Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış ve 05/09/1961 tarih ve 10898 sayı ile Resmi Gazete'de yayımlanan "Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme" m.33: Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade ("refouler") etmeyecektir.

etmişlerdir, daha ne kadar süre kalacakları ya da yerleşip yerleşmeyecekleri ise halen belirsizliğini sürdürmektedir.

Türkiye'nin taraf olduğu 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü dışında Türk Milli Hukukunda mültecilerle ilgili işleyiş usul ve esaslarını içeren muhtelif kanun, yönetmelik ve genelgeler bulunmaktadır bu düzenlemeler;

- 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
- Pasaport Kanunu
- Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun
- Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun
- Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği
- 1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliği
- Geçici Koruma Yönetmeliği
- Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi'dir.

Türk Hukukunda uluslararası göç konusunun farklı bir boyut kazanması Avrupa Birliği sürecinde ortaya çıkmıştır. AB tarafından hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgeleri ve İlerleme Raporları dikkate alınarak hazırlanan, Göç ve İltica alanında Ulusal Eylem Planı ile atılan adımlar, 2014 yılında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun yürürlüğe girmesi ile somutlaşmıştır (Özer 2015: 37). Bu tarihe kadar yabancıların Türkiye'ye girişlerini, Türkiye'de kalışlarını ve Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'nin korumasına ihtiyaç duyan yabancılar için düzenlenmiş bir kanun bulunmamaktaydı. Türkiye'nin Suriyelilere ev sahipliği ile hukuki eksikliğin giderilme ihtiyacı hissedilmiş ve 04 Nisan 2013 tarihinde yayımlanan YUKK (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu) bir yıl sonra tüm maddeleri ile tamamen yürürlüğe girmiştir. Kanunun üçüncü kısmının birinci bölümünde getirilen düzenlemeye göre, uluslararası koruma türleri Mülteci, Şartlı Mülteci ve İkincil Koruma olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bu üç koruma statüsünün yanı sıra adı YUKK'un 91 nci maddesinde, *“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesele olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir”* denilerek Geçici Koruma altına alınabilecekler ayrıca tanımlanmıştır. Bu tanım kapsamında, söz konusu kişilerin

uluslararası koruma ihtiyaçları gruplar halinde inceleneceğinden, kanunda uluslararası koruma statüleri arasında sayılmamıştır (Çelik 2015: 73).

YUKK ile İç İşleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulama, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlama, yabancıların Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalışları, Türkiye'den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütme görevi Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne verilmiştir (YUKK md. 103).

2.1.1. Mülteci

“Yaşamlarına ve özgürlüklerine yönelik ciddi tehditlerden dolayı ülkesini terk etmek ya da ülkeleri dışında kalmak zorunda bulunan insanların” yaşadıkları sorunlar neredeyse insanlık tarihi kadar eski olmakla beraber, 20. Yüzyıla kadar mülteci kavramı ve tanımı üzerinde fazla durulmamış ve mültecilerin korunması sorunu sosyal ve ahlaki bir sorun olarak kabul edilmiştir. Mülteci kavramının ve sorununun uluslararası gündeme gelmesi ve bu anlamda hukuki adımların atılması Batılı toplumların girişimleri ile olmuştur. Batılı toplumların mültecilerin uluslararası hukukun konusu haline getirilmesi çabaları ile bu insanların vatandaşı oldukları devletlerin diplomatik korumasından yararlanamayan bireyler oldukları ve bu kapsamda uluslararası korumaya ihtiyaç duydukları gerçeği net bir şekilde ortaya konmuştur (Saraçlı 2012: 136).

Uluslararası hukukta mültecinin tanımı farklı kapsamlarda yer almaktadır. Türkiye'nin de taraf olduğu 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 42 nci maddesinde, mülteci tanımının kapsamını belirleme konusunda karar verme yetkisi taraf devletlere bırakılmıştır. Türkiye sözleşmenin verdiği kısıtlayıcı kayıt beyan etme hakkını kullanırken sadece Avrupa ülkelerinden gelenlere mülteci statüsü tanıyacağını belirtmiştir. Cenevre Sözleşmesi Madde 1/ A-2'ye göre mülteci (*refugee*), “1 Ocak 1951'den önce gerçekleşen olaylar neticesinde, ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu memleket dışında bulunan ve işbu memleketin

himayesinden istifade edemeyen veya söz konusu korku nedeniyle istifade etmek istemeyen, ya da tabiiyetsiz olup bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunup oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişiler” olarak tanımlanmıştır (Ekşi 2010: 5).

Mültecilerin hukuki durumuna dair 1967 Protokolü, 1 Ocak 1951’den önce meydana gelmiş olaylar sonucunda mülteci olan şahısları kapsadığı ve daha sonra mülteci durumuna düşenlere mülteci statüsü verilmediğini dikkate alarak, tarih sınırlamasını ortadan kaldırarak eşit hukuki statüden yararlanma hakkı getirmiştir (Çelik 2015: 75). Ancak protokol yeni coğrafi sınırlamalar getirilmesine engel olurken, taraf devlet tarafından Madde 1/A-2 genişletilmediği sürece, mevcut coğrafi sınırlamayı devam ettirmektedir (Ekşi 2010: 32). 1951 Mülteci Sözleşmesi, mülteci hareketlerinde yaşanan artış ve sözleşme metninde öngörülen yer ve zaman sınırlandırması sebebiyle ihtiyaca cevap veremez hale gelmiştir. Bu durum karşısında, uluslararası olarak korunmaya ihtiyacı olan kişilerin yer ve zaman sınırlaması olmaksızın mülteci olarak tanınabilmesi amacıyla 1967 tarihli Protokol kabul edilmiştir. BM Genel Kurulunda kabul edilen ve 4 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe giren 1967 Protokolü ile 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin 1/A–2 maddesinde yer verilen coğrafi ve tarih sınırlamasına yönelik ifadeler sözleşme metninden çıkarılmış, böylece mülteci tanımının, herhangi bir yer ve zaman sınırlaması olmaksızın tüm mülteci hareketleri için uygulanabilmesi sağlanmıştır (Topal 2015: 8).

Ancak Türkiye, 1968 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile kabul ettiği 1967 tarihli Protokolü’nde de coğrafi kısıtlamayı muhafaza etmiştir. Türkiye’nin 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne bu şekilde coğrafi sınırlama getirmesinin amacı, doğudan batıya transit yollar üzerinde bulunan Türkiye’nin karşılaşılabileceği ciddi sorunların önüne geçmektir. Coğrafi sınırlamanın kaldırılması demek, mülteci tanımının genişletilmesi, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ni mülteci akınına karşı koruyan tampon bölge haline gelmesi ve sorunların artmasına neden olmak demektir (Aybay 2010: 31).

Yine de 1951 Mülteci Sözleşmesinde yer alan mülteci tanımı irdelendiğinde, belirtilen tanım çerçevesinde mülteci statüsünün kazanılmasının üç temel şarta

bağlanmış olduğu görülmektedir. Bunlar, 1) Vatandaşı olunan ülkenin dışında bulunma ve o devletin korumasından yararlanamama ya da yararlanmak istememe; 2) Bu durumun takibata uğrama konusunda haklı bir nedene dayanması; 3) Zulüm ve takibat korkusunun ırk, din, dil, milliyet, belirli bir toplumsal gruba mensubiyet ya da siyasi görüş nedenlerine dayanıyor olmasıdır. Mülteci, yurttışı olduğu ülkeye ya da iltica etmeden önce yaşadığı ülkeye dönme imkanı bulunmamalı ya da bu ülkeye dönmek istemiyor olmalıdır (Saraçlı 2012: 140). Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin koymuş olduğu coğrafi ve tarihi sınırlamalar olmadığı takdirde bu kişiler mültecidir. Mülteci sığınma hakkına haiz duruma gelmiş kişidir. Daha açık bir ifade ile "Sığınmacı" (*asylum-seeker*), mülteci statüsü almaya yönelik başvurusu bulunan fakat bu başvurusu, henüz karara bağlanmamış kişiler için kullanılmaktadır.

1994 yılında, "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" yayımlanmıştır. Söz konusu yönetmeliğin 3 üncü maddesinde mülteci ve sığınmacı tanımı ayrı ayrı yapılmıştır⁶. Yönetmeliğe göre mülteciyi sığınmacıdan ayıran, yabancıya iltica etmesine neden olan olayların Avrupa'da meydana gelip gelmediğidir. 1994 yönetmeliğinde mülteci tanımı "*Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dinî, millîyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasî düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı*" olarak yapılmıştır. 1994 İltica Yönetmeliğine göre, Cenevre Sözleşmesinin belirlediği mültecilik koşullarını taşımakla birlikte coğrafi sınırlama nedeniyle Avrupa dışından Türkiye'ye gelen mülteci statüsü

⁶ Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara Ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul Ve Esaslara Yönelik Yönetmelik (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf> , 29 Eylül 2017'de erişildi).

verilemeyecek olan uluslararası koruma talep eden yabancılar “sığınmacı” olarak tanımlanmaktadır.

1994 yönetmeliğinin mülteciyi coğrafi sınırlamayı kaldırmadan tanımlaması 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa da esas teşkil etmiştir. 6458 sayılı YUKK ise m. 61’de mülteciyi “*Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dinî, tâbiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyâsî düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında*” verilen bir statü olarak tanımlamıştır.

Sığınmacıların, başta “geri göndermeme” (*non-refoulement*) ilkesi olmak üzere, belli temel haklardan yararlanmaları öngörülmüştür ve insanca yaşamaları için asgari standartların sağlanması gerekmektedir. Sığınmacı statüsü geçici sürelidir ve mülteci statüsünün tanınmasıyla birlikte mülteci statüsünün en başından itibaren geçerli olduğu kabul edilmektedir (Kaya ve Eren 2015: 18). Bu yönüyle bakıldığında kişiler mülteci oldukları için devlet onlara bu statüyü tanımamaktadır, devletler onlara bu statüyü tanıdığı için kişiler mülteci olmaktadır.

2.1.2. Şartlı Mülteci

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 62 nci maddesinde Şartlı Mülteci için “*Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü*

verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir” denilmektedir.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 208 m. 62’de Avrupa dışından gelenler için sığınmacı kavramı yerine “şartlı mülteci” kavramı kullanılmıştır (Dürgen 2015: 53). Şartlı mülteci terimi, Türk hukukuna YUKK ile birlikte giren bir terim olsa da sağladığı statü açısından yeni değildir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kabul edilmeden önce sığınmacı kavramı uluslararası hukukta mülteci statüsü için başvuru yapmış ancak soruşturma işlemleri henüz tamamlanmamış yabancılar için kullanılırken, 1994 İltica Yönetmeliği uyarınca, Cenevre Sözleşmesinin belirlediği mültecilik koşullarını taşımakla birlikte sözleşmeye uygulanan coğrafi sınırlama nedeniyle kendilerine mülteci statüsü verilemeyecek olan Avrupa dışından Türkiye’ye gelen ve uluslararası koruma talep eden yabancılar yönetmeliğin 3 ncü maddesi uyarınca, ‘sığınmacı’ olarak kabul edilmekteydi (Çelik 2015: 77). Dolayısıyla, Türk Hukukunda sığınmacı kavramı uluslararası hukuktan farklı bir şekilde kullanılmaktaydı.

YUKK, Sığınmacı kavramının kullanımda uluslararası hukukla oluşan bu farklılaşmayı gidermek istercesine mülteci tanımı içerisinde yer alabilecek durumda olan ancak Avrupa dışından geldikleri için mülteci statüsü verilemeyen yabancılar için “Şartlı Mülteci” terimini kullanmayı tercih etmiştir. Ancak Kanunun şartlı mülteci olarak kabul edilenlerin ‘*üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, Türkiye’de kalmasına izin verilir*’ şeklindeki ifadesinden şartlı mülteci statüsünü mülteci statüsü ile karşılaştırıldığında ‘geçici’ olarak kabul ettiği de anlaşılmaktadır. Bu nedenle de her ne kadar kendilerine şartlı mülteci statüsü verilenler ile mülteci statüsü verilenler arasında uluslararası koruma başvurusunda bulunma ya da sürecin işleyişi bakımından bir ayırım yapılmamışsa da, şartlı mülteci statüsü verilen yabancıların bazı hakları kullanması bakımından bu geçicilik fark yaratabilmektedir (Çelik 2015: 77).

2.1.3. İkincil Koruma

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun (YUKK) 63 ncü maddesinde Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

- a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,
- b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,
- c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehdit karşılaşılabilecek, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir” denilmektedir.

YUKK’ta ikincil koruma olarak düzenlenmiş olan ikincil koruma statüsü esasında uluslararası literatürde “tamamlayıcı koruma” adıyla yer alan koruma türüdür (Çiçekli 2014: 309). 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamına girmeyen ancak uluslararası korumaya muhtaç kişileri korumaya yönelik Avrupa Sığınma Sistemi düzenlemeleri arasında “Nitelendirme Yönergesi” (Vasıf Yönergesi) olarak da bilinen 2004/83/EC sayılı Konsey Yönergesi bulunmaktadır⁷. Bu koruma statüsünün tanınabilmesi için bir kimsenin mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilmemesi gerekmektedir. Vatansız kişilere ve köken ülkesine iade edildiği takdirde ölüm cezası, işkence, insanlık dışı muamele, şiddet olayları veya şahsına yönelik ciddi bir zarara uğrama riski olduğuna dair gerekçeler bulunmasından dolayı ülkesinin korumasından yararlanamayan veya

⁷ 2004/83/EC Sayılı Üçüncü Ülke Vatandaşlarının Statüsü ve Vatansız Kişilerin Mülteci Olarak Tanınması veya Başka Şekilde Uluslararası Korumaya İhtiyaç Duyan Kişiler ve Sağlanacak Korumanın İçeriği ile İlgili Asgari Standartların Belirlenmesi İçin Hazırlanan Konsey Yönergesi. 29.04.2004 tarih ve 2004/83/EC sayılı Konsey Yönergesi (*Council Directive 2004/83/EC of 29 April 2004 on minimum standards for the qualification and status of third country nationals or stateless persons as refugees or as persons who otherwise need international protection and the content of the protection granted*). Literatürde, *Avrupa Birliği Vasıf Yönergesi* olarak anılan bu yönerge doğrultusunda üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızların mülteci olarak tanınması veya başka türde bir uluslararası korumanın sağlanmasına ilişkin minimum standartlar düzenlenir.

yararlanmak istemeyenlere YUKK uyarınca statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilmektedir (Çelik 2015: 13).

2.1.4. Geçici Koruma

Geçici koruma YUKK'ta uluslararası koruma statüleri arasında yer almamaktadır. Kanunun dördüncü bölümünde “Geçici Koruma ve Uluslararası Korumaya İlişkin Diğer Hükümler” kısmında yer alan Geçici Koruma başlığı altındaki 91nci maddesine göre “*Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara*” sağlanan korumadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere bireysel statü belirlemenin mümkün olmayacağı, toplu nüfus hareketlerinde acil ve geçici bir çözüm bulmak amacıyla uluslararası koruma statüsü bireysel olarak değil gruplar halinde değerlendirilir (Topal 2015: 10). Kanun, m.91/2 de “*kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir*” hükmüyle geçici korumayla ilgili düzenlemeleri konuyla ilgili çıkacak yönetmeliğe bırakmıştır. Türkiye’ye sığınan Suriyelilerin sayısının o tarihte 2 milyona yaklaşmasıyla önemi son derece artan “geçici koruma” statüsüne ilişkin olarak 13 Ekim 2014 tarihli ve 2014/6883 sayılı “Geçici Koruma Yönetmeliği” yayımlanmıştır. Söz konusu Yönetmelik’te “geçici koruma” statüsünün geçici olduğu vurgulanmış (m.7(1)), mülteci ya da sığınmacı statülerine hak kazandırmayacağı belirtilmiş (m.7(3)) ve “geçici koruma” kararının İçişleri Bakanlığı’nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından verileceği kabul edilmiştir (m.9). Yönetmeliğin geçici 1. maddesinde ise, 28 Nisan 2011 tarihinden itibaren Suriye’den Türkiye’ye gelen Suriyelilerin “geçici koruma” statüsüne alındıkları açıkça düzenlenmiştir (Uzun 2015: 113).

2.1.4.1. Geçici Koruma Yönetmeliği

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesine dayanılarak hazırlanan Geçici Koruma Yönetmeliği 22.10.2014 tarihinde yürürlüğe

girmiştir. Geçici korumanın usul ve esaslarını düzenleyen Geçici Koruma Yönetmeliği m.7/3'e göre, geçici koruma kapsamına alınanlar YUKK'ta kabul edilen uluslararası koruma statülerinden herhangi birini doğrudan elde etmiş sayılmazlar. 16. Maddede, geçici korumanın uygulandığı süre içinde, geçici koruma kapsamına alınmış olan yabancıların bireysel uluslararası koruma başvurularının geçici koruma tedbirlerinin daha etkin uygulanabilmesi amacıyla işleme konulmayacağını belirterek konuya açıklık getirmiştir. Dolayısıyla Türk hukuku bakımından, kitlesel akın halinde sağlanan acil ve geçici korumayı ifade eden geçici korumanın da uluslararası korumanın bir türü olarak kabul edildiğini; ancak bu korumadan yararlananların YUKK uyarınca uluslararası koruma statüsü sahibi olmadığını söylemek mümkündür (Çelik 2015: 73).

Yönetmelikte Geçici Korumadan yararlanamayacak olan yabancılar m.8'de düzenlenmiştir. Yönetmeliğin 8 inci maddesine göre, barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç işleyenler, BM'nin amaç ve ilkeleriyle bağdaşmayan suçları işleyenler veya bu suçları işleyenlere iştirak edenler ya da işlenmesini tahrik etme fiillerinden suçlu olduğuna dair ciddi kanıt bulunanlar (Topal 2015: 17); Türkiye dışında hangi saikle olursa olsun zalimce eylemler yaptığını düşündürecek nedenleri bulunanlar; ülkesinde silahlı çatışmaya katılmış olduğu hâlde bu faaliyetlerini kalıcı olarak sonlandırmayanlar; terör eylemlerinde bulunduğu veya planladığı ya da bu eylemlere iştirak ettiği tespit edilenler; ciddi bir suçtan mahkum olarak topluma karşı tehdit oluşturabileceği değerlendirilenler ile millî güvenlik, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturanlar; Türkiye'de işlenmesi hâlde hapis cezası verilmesi gereken suç veya suçları daha önceden işleyen ve bu suçun cezasını çekmemek için menşe veya ikamet ülkesini terk edenler; uluslararası mahkemelerce haklarında insanlık suçu işlediğine karar verilenler; Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk suçlarından birini işleyenler geçici koruma kapsamına alınmayacaklardır. Alınmış oldukları tespit edildiği takdirde geçici korumaları iptal edilecektir (m.8/1 ve m.12/2). Bu haller dışında geçici korumanın bireysel olarak sona ermesi ya da iptali; kişinin Ölmesi, Kendi isteğiyle Türkiye'den ayrılması; Üçüncü bir ülkenin korumasından faydalanması, Üçüncü bir ülkeye insani nedenler veya yeniden yerleştirme kapsamında kabul edilmesi ya da üçüncü bir ülkeye çıkış yapması durumlarında gerçekleşecektir (m.12/1).

Geçici Koruma Yönetmeliği geçici korumanın süresini belirlememiş ve Bakanlar Kurulunun geçici koruma kararında, kararın başlangıç tarihi ve gerekli görülürse süresi ile sürenin uzatılma veya sona erme koşullarının belirleneceğini düzenlemiştir (m.10). Geçici koruma kararı, Yönetmelik uyarınca, İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından alınır (m.9/1) ve yine Bakanlar Kurulu kararıyla sonlandırılmaktadır (m.11/1).

Geçici koruma acil ve sınırlara yönelik toplu nüfus hareketlerinde izlenen bir acil durum politikası olup, daha uzun soluklu bir çözüm bulununcaya kadar bir ara çözüm niteliği taşıdığından geçici koruma altına alınan kişilerin her türlü ihtiyaçları kabul eden devlet tarafından karşılanmaktadır (Dizman 2012, <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/3080>, 28 Ağustos 2015 tarihinde erişildi). Bu bağlamda, yönetmeliğin 6 ncı kısmında, 8 inci maddenin 1 nci fıkrası kapsamında geçici korumadan yararlanabilecek olan yabancılara sağlanacak hizmetlerin usul ve esasları düzenlenmiştir. Yönetmelik kapsamında yabancılara; sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetler kamu kurum ve kuruluşlarınca imkanlar dahilinde sağlanabilir; Geçici koruma kimlik belgeleriyle elektronik haberleşme hizmeti dâhil diğer hizmetler için abonelik sözleşmesi yapabilir. Yönetmelik kapsamında ilgili bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşları tarafından verilen hizmetler AFAD koordinasyonunda yürütülmektedir (m.26/4). Ancak 19 ncu madde ile anılan hizmetlerin verilmesi için geçici koruma altına alınacak yabancılardan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından kayıt altına alınması şartına bağlanmıştır. Kayıt işlemi tamamlananlara 22 nci madde uyarınca geçici koruma kimlik belgesi ve 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu kapsamında yabancı kimlik numarası da verilir. Geçici Koruma Kimliği ülkede kalış hakkı tanımakla beraber ikamet izni sağlamaz veya ikamet izni yerine geçen belgeler yerine kullanılamaz (m.22/1 ve m.22/2). Madde 25'te açıkça belirtildiği gibi uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanımaz, süresi ikamet izni toplamında dikkate alınmaz ve sahibine Türk vatandaşlığına başvuru hakkı tanımaz (m.25/1).

Geçici Koruma Yönetmeliği uyarınca Türkiye'de kalış hakkına sahip yabancılar, söz konusu Yönetmelik kapsamında sağlanacak hizmetlerden yararlanmaya hak

kazanacaklardır. Beslenme ve barınmaya ek olarak (m.38), Yönetmelik kapsamında “geçici koruma” statüsüne sahip yabancılara “sağlık hizmetleri” (m.27), “eğitim hizmetleri” (m.28), “iş piyasasına erişim hizmetleri” (m.29), “sosyal yardım ve hizmetler” (m.30) ve “tercümanlık hizmetleri” (m.31) verilebileceği düzenlenmiştir. Bu hizmet ve imkanlara ek olarak, “benzeri hizmetler”in de kamu kurum ve kuruluşlarınca imkanlar ölçüsünde ayrıca sağlanabileceği öngörülmüştür (m.26). “Geçici koruma” statüsüne sahip yabancılar bu hizmetlerin bir kısmını sevk edildikleri “geçici barınma merkezleri”nde alabileceği gibi (m.23); kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığı açısından herhangi bir sakınca oluşturmadıkları takdirde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen illerde kalarak da bu hizmetlerden yararlanabilecekleri madde 24 ile düzenlenmiştir (Uzun 2015: 114).

2.2. Uluslararası Hukukta Diğer Yabancı Gerçek Kişiler

Bugün küresel göç hareketleri içinde yer alan gerçek kişiler statülendirilmeye çalışıldığında fiili ve hukuki durumlarına göre ayrıldıkları görülmektedir. Bu durum terimlerin birbiri yerine kullanılma sorununu beraberinde getirmektedir. İnsanların buldukları yaşam alanlarından ayrılma sebeplerine göre zorunlu ve zorunlu olmayan göçler bağlamında insanları tanımlamak açısından farklı kavramlar ortaya çıkmıştır.

Bu açıdan bakıldığında, zorunlu göçe maruz kalan insanlar sığınmacı, mülteci ve ülkesinde yerinden edilmiş kişi olarak üç ayrı tanımla ifade edilmektedir. Bu tanımlardan sığınmacı ve mülteci kavramları, genel olarak farklı nedenlere bağlı zulüm korkusu taşıyan ve bu nedenle ülkesini dışında koruma arayan kişileri belirlemek için kullanılmaktadır (Saraçlı 2012: 132). Genel olarak, “sığınmacı” kavramı, kendi ülkesini terk ederek üçüncü bir ülkeye gidip orada sığınma talebinde bulunan kişiyi ifade etmektedir. İlgili devlet otoritelerinin, sığınma başvurusunu değerlendirdiği, uluslararası ve iç hukuk kurallarını uygulayarak sığınma hakkını verdiği kimselere ise, “mülteci” denilmektedir (Özturanlı ve Ergüven 2013: 1019). Ülkesinde yerinden edilmiş kişiler, ülke içinde yaşanan çeşitli siyasi etnik, ekonomik vb. sorunlar ve doğal afetler

nedeniyle yerlerinden edilmiş fakat ülkeleri içinde kalmış insanları ifade etmektedir (Saraçlı 2012: 132).

Bu kısımda, mülteci terimine benzer ve bu nedenle karışan, diğer yandan mülteci olmasa bile mülteci olmayı sağlayan unsurları içinde barındıran uluslararası hukuktaki diğer yabancı gerçek kişileri tanımlayan kavramlar, bu kavramların birbiri ile ilişkisi, farkları ve benzerlikleri incelenmektedir.

2.2.1. Sığınmacı

Yaşadıkları ülkede ırkı, dini, milliyeti, siyasi düşüncesi gibi nedenlerle ayrımcılığa tabi tutulan ve temel insan hakları ihlal edilen ve ülke dışında koruma aramak zorunda bırakılan insanları tanımlamaktadır. Saraçlı, sığınmacı kavramının özünde, politik nedenlerle göç edenleri, ekonomik nedenlerle göç edenlerden ayırt etmek için bulunmuş bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Fiili yaşam açısından göçmenlerle aynı statüde sayılsalar da hukuksal durum açısından ayrılmaktadırlar. Sığınmacı için göç kararını belirleyen süreçler zorunlu olarak alınmaktadır, başka bir ifadeyle onları yer değiştirmek zorunda bırakan etkenler nedeniyle zorunlu göçe tabi tutulmaktadırlar. Birey kendi göç kararını kendi alan bir özne olmakla birlikte, kararı ortaya çıkaran sebepler bireyin iradesi dışında gerçekleşmekte ve çoğu zaman hayatta kalma amacıyla göç etmektedir (Saraçlı 2012: 132).

Sığınmacılık aynı zamanda uluslararası hukukta mültecilik başvurusunu yapmış fakat henüz işlemleri tamamlanmamış yabancıyı ifade etmektedir. Bu anlamda mültecilerle sığınmacıları da birbirinden ayırmak gerekmektedir. Mülteci statüsü hukuken kabul edilmiş bir yabancıyı ifade ederken, sığınmacı mültecilik statüsü incelenen ve bu sebeple kendisine geçici koruma sağlanan kişi anlamına gelmektedir. Muhtelif nedenlerle baskı ve zulme uğrayan ya da uğrama endişesi taşıdığı için ülkesinden ayrılarak başka bir ülkeye varan her kişiye doğrudan mülteci statüsü kazanmamaktadırlar. Öncelikle ilgili organlar tarafından başvurularına konu olan iddiaların geçerliliği incelenmekte, bu inceleme süresince geçici korumadan yararlanan bu kişilere sığınmacı, başvurusu karara bağlanarak olumlu yanıt olarak koruma altına

alınan kişilere mülteci denilmektedir. Dolayısıyla mültecilik kazanılan bir hukuki statüyen, sığınmacılığın kazanılması söz konusu değildir. Sığınmacı statüsü ülkeden kaçış ile doğrudan elde edilmiş olmaktadır (Saraçlı 2012: 134).

Türk hukukunda ise sığınmacı, mültecilik tanımına konulan coğrafi sınırlama nedeniyle, Avrupa ülkeleri dışındaki bir ülkeden gelen, güvenli üçüncü bir ülke bulunana kadar kendisine geçici ikamet izni verilen yabancıdır. YUKK sığınmacı kavramı yerine “şartlı mülteci” terimini kullanmayı tercih etmiştir (Dürgen 2015: 104). Bununla birlikte, uluslararası teamül hukukunun en önemli ilkelerinden biri olan, baskı ve şiddetten kaçan insanları, eziyet tehlikesi ile karşılaşabilecekleri bir ülkeye gönderilmesini yasaklayan geri göndermeme (non-refoulement) ilkesi, devletleri sığınmacılar karşısında yükümlülük altına sokmaktadır (Saraçlı 2012: 135). Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti Devleti de sınırlarına gelen Suriyeliler karşısında, onları ülkelerinin güvenliği sağlanana kadar Suriye’ye geri göndermeme ve bu süreçte geçici koruma sağlama yükümlülüğü altındadır.

2.2.2. Göçmen

Göçmen; esas olarak, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için değil fakat ekonomik nedenlerle ülkesinden ayrılan kişiler olarak tanımlanabilir. Daha iyi yaşam standardına ulaşabilmek amacıyla vatandaşı oldukları ülkeden ayrılarak daha gelişmiş olduğunu düşündükleri ülkeye giriş yaparlar. Sığınma hakkı arayanların tersine, kendi devletlerinin korumasından yararlanmaya devam ederler ve göç yolculuğuna gönüllü olarak çıkarlar. Göçmenlerin yer değiştirme kararlarında dış baskı unsuru neredeyse hiç bulunmamaktadır. Dolayısıyla göçmenleri kabul eden devletlerin, sığınma hakkında olduğu gibi temel bir insan hakkından kaynaklanan sorumlulukları bulunmamaktadır (Özturanlı, Ergüven 2013; 1020). Göçmenler ile mülteciler arasındaki ayrım göçmenlerin vatandaşı oldukları ülkeden ekonomik sebeplerle ayrılmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Göçmen kabul eden, ekonomik anlamda “gelişmiş” ülkeler, bu kişileri kabul edip etmemekte özgürdür çünkü, herhangi bir tehlikeye maruz kalmamış olan ve sadece ekonomik amaçlı yer değiştirmek isteyen bu

kişilerin uluslararası hukukun koruması altında olmadıkları kabul edilmektedir (Kaya ve Eren 2015: 17).

Diğer yandan uluslararası literatürde göçmen sadece ekonomik amaçlarla göç edenleri değil, çok daha geniş anlamda, yabancı tanımı içinde anılmaktadır. Bu bağlamda, seyahat, ziyaret, sağlık ve eğitim amacıyla gelen yabancılar, yabancı girişimciler, yabancı işçiler, ülkeye kaçak giriş yapan veya kaçak duruma düşen yabancılar ve sığınacak bir yer bulma amacıyla gelen sığınmacı ve mülteci gibi kavramlarla anılan kişiler göçmen kategorisi içinde değerlendirilmektedir. Özellikle Anglo-Sakson hukuk sistemleri göç ve göçmen kavramını bu şekilde ele almaktadır. Buna karşın Kıta Avrupası bu terim yerine yabancı terimini tercih etmektedir (:2015; 48)

2.2.3. Vatansız

BMMYK'nın vatansız kişi için yaptığı uluslararası hukuki tanımı şu şekildedir: “Vatansız kişi, hiçbir Devlet tarafından hukukunun işleyişi çerçevesinde vatandaş olarak sayılmayan kişidir”. Başka bir ifade ile vatansız bir kişi, hiçbir ülkenin uyruğuna sahip değildir. Bazı kişiler vatansız dünyaya geldiği gibi, bazıları da daha sonra vatansız duruma düşebilmektedir.

Belirli etnik veya dini gruplara karşı ya da toplumsal cinsiyet temelinde ayrımcılık yüzünden, yeni devletlerin ortaya çıkması veya mevcut devletler arasında toprak parçası değişimleri nedeniyle, vatandaşlık kanunlarındaki boşluklar da dâhil olmak üzere birçok nedenle vatansız kalınabilir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği vatansızlığın sebeplerini dört maddede ele almıştır:

1. Vatandaşlık kanunlarındaki boşluklar vatansızlığın önemli bir nedenidir. Her ülkede, bireylerin hangi koşullarda vatandaşlık elde ettiğini veya vatandaşlığının iptal edilebileceğini belirleyen kanunlar mevcuttur. Bu kanunlar özenle yazılıp doğru bir şekilde uygulanmadığı takdirde, bazı kişiler vatandaşlık hakkından mahrum kalıp vatansız durumuna düşebilmektedir.

2. Bazı ülkeler yalnızca doğumu temel alarak vatandaşlık kazanmasına izin vermemektedir. Doğduğu ülkeden taşınan bir kişi, doğduğu yeri değil ebeveynlerin aile bağları vasıtasıyla çocuklarının vatandaşlık kazanmasına olanak sağladığı takdirde; yabancı ülkede doğduktan sonra taşınan bir çocuk vatansız kalma riskiyle karşılaşabilmektedir. Kimlerin doğum yoluyla çocuklarına vatandaşlık kazandırabileceğini ve kimlerin kazandıramayacağını düzenleyen kurallar bazen ayrımcılık gözetmektedir. Bazı ülkeler, vatandaşlık elde edilmesini yalnızca belirli ırk ve etnik kökenden insanlar için erişilebilir kılarken; 27 ülkenin kanunu, kadınların doğum ile çocuklarına vatandaşlık kazandırmasına izin vermemektedir.
3. Bir başka neden ise, yeni devletlerin ortaya çıkması ve sınırlarda meydana gelen değişikliklerdir. Böyle bir değişikliğin sonucu olarak belirli gruplar vatansız kalabilir. Yeni ülkelerin herkesin vatandaşlığına izin verdiği durumlarda bile etnik, ırksal ve dini azınlıklar sıklıkla ülkeleriyle bağlantılarını kanıtlamakta zorluklar yaşamaktadır. Tabiiyetin, o uyruğa sahip bir kişi üzerinden elde edildiği ülkelerde; vatansızlık, gelecek nesillere aktarılacaktır.
4. Son olarak; vatansızlık, bir vatandaşın tabiiyetini kaybetmesi veya tabiiyetten yoksun bırakılmasından kaynaklanabilir. Bazı ülkelerde; vatandaşlar, yalnızca uzun süre ülkeleri dışında yaşadıkları için tabiiyetlerini kaybedebilir. Ayrıca Devletler, etnik köken veya ırk gibi ayrımcı kriterleri kullanarak, nüfusları vatansız bırakan kanun değişiklikleri yoluyla, vatandaşlarını tabiiyetten yoksun bırakabilmektedir (<http://www.unhcr.org/tr/vatansizligin-sonlandirilmasi>, 24 Kasım 2017'de erişildi).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda da vatansız kişiler düzenlenmiştir. YUKK'a göre, başka bir ülkede vatansız kişi işlemi görenler Türkiye'de yasal olarak ikamet etme hakkı sağlayan Vatansız kişi kimlik belgesi edinme hakkından faydalanamamaktadır. Bununla birlikte, vatansız olduğu tespit edilen kişiler valiliklerce

düzenlenen vatansız kişi kimlik belgesi edinmek zorundadır.⁸ Bu belge ile Türkiye'deki vatansız kişiler; ikamet izni almak üzere talepte bulunabilmekte, kamu düzeni için bir tehdit oluşturmadıkları sürece sınırdışı edilmemekte, yabancılarla ilgili işlemlerde karşılıklılık şartından muaf tutulmakta, çalışma izniyle ilgili iş ve işlemlerde 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Kanun hükümlerine tabi olarak çalışabilmekte ve 5682 sayılı Pasaport Kanununun 18nci maddesindeki hükümlerden faydalanabilmektedirler⁹.

2.2.4. Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişiler

Ülkesinde yerinden edilmiş kişiler (Internally Displaced Persons) kavramı sığınmacı ve mülteci kavramlarına göre daha yeni bir kavramdır. 1990'larda BM organları tarafından "silahlı çatışma, iç karışıklık, insan haklarının sistematik ihlali veya doğal veya insan kaynaklı felaketler nedeniyle yaşamakta oldukları evlerinden/doğal yaşam alanlarından aniden veya umulmadık bir biçimde ve zorla göç etmeye zorlanan ve buldukları ülkelerin toprakları içerisinde kalan insanlardır". BMMYK tarafından benimsenen tanıma göre ülkesinde yerinden edilmiş kişi, "zulüm, silahlı çatışma veya şiddet sebebiyle evlerini terk etmek ve doğal yaşam alanlarından ayrılmak zorunda bırakılan ve buldukları ülke sınırları içerisinde kalan insanlardır". Bugün kabul gören tanımı ise 1998 yılında BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından kabul edilen "Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler'de, "Zorla ya da mecburen evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların, yaygın şiddet hareketlerinin, insan hakları ihlallerinin veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerin sonucunda veya bunların etkilerinden kaçınmak için, uluslararası düzeyde kabul görmüş hiçbir devlet sınırını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terkeden kişiler ya da kişi gruplarıdır" şeklinde yapılmıştır (Saraçlı 2012: 149-150).

⁸ Vatansız kişiler, 6458 Sayılı YUKK'un üçüncü bölümünde 50 ve 51 nci maddelerde düzenlenmiştir. Resmi Gazete 11 Nisan 2013, Sayı:28615.

⁹ Kanunun 18 nci maddesinde; "Tabiiyetsiz bulunan veya tabiiyet durumlarının muntazam bulunmaması hasebiyle ikamet ve seyahatleri bakımından fiilen tabiiyetsizlere tatbik edilen muamelelere tabi tutulmasında İçişleri Bakanlığınca zaruret görülen kimselere icabında mezkür Bakanlığın alacağı kararla "yabancılara mahsus" damgasını taşıyan ve Türk vatandaşlığını iktisap bakımından her hangi bir manayı veya hamili lehine her hangi bir hak iktisabını tazammun etmiyen bir pasaport verilir." İfadesi ile vatansızların pasaport sahibi olabilecekleri düzenlenmiştir.

Yukarıda bahsi geçen farklı “Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişi” tanımlarından anlaşıldığı üzere mülteci tanımının aksine, ülkesinde yerinden edilmiş kişiler için uluslararası hukukta görüş birliği ile yapılmış bir tanımın bulunmadığı sonucuna varılmaktadır. Buna rağmen ülkesinde yerinden edilen kişiler için yapılan tanımların;

- 1) Göçe sebep olan savaş, silahlı çatışma, şiddet olaylarını içinde barındıran insan hakları ihlalleri;
- 2) Doğal afet veya insan kaynaklı felaketlerin sonucu olarak;
- 3) Gönüllü olarak değil, zorla yerinden edilmiş olmaları (tahliye, yeniden yerleştirme, devletlerin kendi vatandaşlarına saldırıları vb.)
- 4) Ülke sınırları içinde kalmaları, olmak üzere dört unsuru bünyesinde barındırdığı göze çarpmaktadır.

1990’dan bu yana ülkesinde yerinden edilen kişiler hakkındaki endişeler artmaktadır. Soğuk savaş sonrası dönemin değişen siyasi ortamında çatışmaların sürdüğü alanlara sık sık müdahale edilmesinden ötürü, yeni iç çatışmaların bulunduğu alanlar çoğalmış buna bağlı olarak da zorla yerinden edilme olayları artmıştır. Ülkesinde yerinden edilenler, kimi zaman çevredeki diğer ihtiyaç sahiplerinden ayırt edilememektedir. Özellikle mültecilerle, ülkesinde yerinden edilmişlerde bireysel veya grup halinde olmaları farketmeksizin ikisi de zorla yerlerinden edildikleri için tecrübeleri birçok açıdan benzerlik göstermektedir (El-Bushra ve Fish 2012: 1). Ancak, mültecilerle arasındaki farkları belirtmek gerekirse, mülteciler uluslararası korumanın bir öznesi durumundadır, ülkesinde yerinden edilmiş kişiler ise, vatandaşı olsunlar ya da olmasınlar buldukları devletlerin inisiyatiflerine terk edilmiş durumdadırlar (Saraçlı 2012: 153). Mülteciler uluslararası sınırları geçtikleri için vardıkları ülkenin, BM’nin ve bu konuda uzmanlaşmış organlarının yardım ve koruması altına girerlerken, ülkesinde yerinden edilen kişiler için uluslararası hukuk genel olarak koruma sağlamasına rağmen, bu kişileri özellikle kapsayan belirli bir standardı ya da BM’nin bu insanların refahını sağlamakla özel olarak ilgilenen bir organı bulunmamaktadır (El-Bushra ve Fish 2012: 1). Buradan anlaşılacağı üzere, ülkesinde yerinden edilmiş kişilerle, mültecilerin mağduriyetleri ortak olmasına, iki grubun da uluslararası hukukta korunması gerektiği, ortak acı ve kaygılara sahip oldukları zımnen kabul edilmiş olmasına rağmen, büyük devletler açısından ülkesinde yerinden edilmiş kişilerin tanımı ile yapılan yapay ayırım

ile varılmak istenen; mümkün olduğunca bu kişileri ülkelerinde tutmak ve sığınmacı ve mülteci başvurularını azaltmaktır(Saraçlı 2012; 155).

2.3. Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü

Son yıllarda, kendilerine hukuki olarak mülteci statüsü verilemeyen ancak ülkelerine geri gönderilemedikleri için mülteci olarak tanınabilecekleri üçüncü bir ülke bulunana kadar ülkede kalmasına izin verilen birçok yabancı Türkiye’de sıkışıp kalmaktadır. Ancak AB’nin uyguladığı kısıtlayıcı göçmen politikaları nedeniyle birçok göçmenin Batı’daki gelişmiş ülkelere göç fikri hayal olarak kalmaktadır. AB’nin güneydoğu sınırındaki bir ülke olarak Türkiye’nin cazibesi her geçen gün artarak ülke büyük bir göç yüküyle karşı karşıya kalmaktadır. Sığınma taleplerini kabul edecek üçüncü bir ülke bulamadıkları takdirde yasadışı konumda olsalar bile Türkiye’de kalmaya devam etmektedirler. Bu nedenle Suriye ve Iraklıların ülkeye yönelik sığınma talepleriyle birlikte, ülkedeki kayıt dışı göçmen sayısı gün geçtikçe artmaktadır (Özer 2015: 38–39).

Ülkemizdeki Suriyeliler için öncelikle, 6458 sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”nu ve 1951 Cenevre Sözleşmesine koyduğu coğrafi sınırlama nedeniyle Türk hukukuna göre mülteci statüsüne sahip olduklarını söylemek mümkün değildir. Bir yabancıнын mülteci statüsünü kazanabilmesi için aşağıdaki şartların sağlamış olması gerekmektedir:

1. Yabancıyı ülkesini terk ederek başka bir ülkenin korumasını talep etmeye zorlayan olayın Avrupa ülkelerinde meydana gelmiş olması,
2. Mültecilik başvurusunda bulunan yabancıнын ırkından, dininden, tabiiyetinden, belli bir sosyal gruba üyeliğinden veya siyasi düşüncelerinden ötürü zulme uğrayacağı korkusu taşıması,
3. Zulüm korkusunun haklı olması,
4. Başvuruda bulunan yabancıнын vatandaşı olduğu ülkenin sınırlarının dışında olması,

5. Başvuruda bulunan yabancının vatandaşı olduğu ülkenin diplomatik himayesinden yararlanamıyor veya yararlanmak istemiyor olması, gerekmektedir.

Ayrıca, 1951 Cenevre Sözleşmesi mültecileri pek çok savaş mağdurunu kapsayacak şekilde ele alırken, çatışmalardan kaçanları özel olarak düzenlememiştir. Sonuç olarak Suriye'den gelenler, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin mülteci tanımı ve Türkiye'nin Avrupa dışından gelenlere koymuş olduğu coğrafi çekince nedeniyle mülteci olarak kabul edilmemektedir (Dürgen 2015: 104).

Sözleşme hükümlerine göre, mülteci statüsü kazanabilmek için gereken şartları taşımakla birlikte coğrafi sınırlama sebebiyle mülteci statüsüne hak kazanamayanlar "sığınmacı" şeklinde tanımlanmış ve güvenli bir üçüncü ülkeye yerleştirilene dek kendilerine geçici ikamet izni verilmesi öngörülmüştür (Topal 2015: 10). YUKK ise, sığınmacı kavramı yerine "şartlı mülteci" kavramını kullanmıştır. Ancak, Suriyeliler coğrafi sınırlamanın haricinde; ırkları, dinleri, tâbiyetleri, belli bir sosyal gruba mensubiyetleri veya siyasî düşüncelerinden dolayı zulme uğradıkları için ülkelerini terk etmediklerinden sığınmacı statüsünü sağlayacak kriterlere de sahip değildir. Arap Baharının ülkedeki etkisi sebebiyle siyasî rejimi değiştirmek isteyen grupların yarattığı şiddet olayları dolayısıyla zulme uğrayan Suriye vatandaşlarının karşılaştıkları durum 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen nedenlerden biri değildir (Dürgen 2015: 105). 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımı zulüm korkusunu yaratan kaynağı belirsiz bırakmaktadır. Zulüm korkusunun nelerden kaynaklanabileceği belirtilmekle birlikte, tehlikeyi yaratan aktörün kim olduğu açıklanmamaktadır. Başka bir ifade ile zulmü yaratan özne devlet değil de ülkenin tamamında ya da bir bölümünde hakimiyet kurmuş silahlı gruplar ya da cemaatler gibi devlet dışı aktörler olursa, kişilerin mülteciliğe kabullerinin mümkün olup olmadığı sorusunun cevabı sözleşmedeki tanımda bulunmamaktadır (Saraçlı 2012: 143). Dolayısıyla, Suriye'den gelenlerin hukuki statüsü, ülkelerini terk etme sebepleri 1951 Cenevre Sözleşmesi ve YUKK'ta belirtilen sebepler arasında sayılamamakta ve Avrupa dışından gelip gelmediğine bakılmaksızın sığınmacı veya YUKK'ta geçen adıyla şartlı mülteci olarak değerlendirilememektedir.

Suriyeliler mülteci, sığınmacı ve şartlı mülteci tanımlarının dışında kalmaktadır. Bu sebeple, Nisan 2011’de Türkiye’ye ilk geldiklerinde “misafir” olarak tanımlanan Suriyeliler, üçüncü bir ülkeye yerleştirilene ya da ülkelerine geri dönene dek “geçici koruma” konumuna alınmıştır (Parlak ve Şahin 2015: 70).

Suriyeliler sahip oldukları haklar açısından belirsiz bir topluluk olarak 2014 yılının Ekim ayına kadar yaşamaya devam etmişlerdir. 30.03.2012 tarihinde “*Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin İçişleri Bakanlığı Yönergesi*” hazırlanmıştır ancak, konuyla ilgili ayrıntılı bir düzenleme “Geçici Koruma Yönetmeliği” adıyla 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe girebilmiştir (Çelik 2015: 68-70). Ülkelerinde yaşanan iç savaş sebebiyle yaşadıkları toprakları terk ederek kitlesel akınla Türkiye’ye gelen Suriyeliler, Geçici Koruma Yönetmeliği ile birlikte “geçici koruma” altına alınarak ülkelerinde istikrarlı bir ortam oluşuncaya dek Türkiye’de kalmalarına imkân sağlanmıştır (Topal 2015: 19).

Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 6. maddesinde düzenlenen “geri gönderme yasağı” gereğince, “Türkiye’de geçici koruma altındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı veya onur kırıcı ceza ya da muameleye tâbi tutulacağı yahut ırkı, dini, tâbiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasî fikirleri dolayısıyla hayatının ya da hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez” dendiğinden, Türkiye’ye sığınarak geçici koruma altına alınan Suriyeliler kendi istekleri dışında geri gönderilemezler. Suriye’deki kaos ortamı ve bunun sonucu olan masumları koruma ihtiyacı devam ettiği sürece, geçici korumanın sonlandırılması ve Suriyelilerin ülkelerine dönmesi yönünde bir karar alınması söz konusu değildir (Topal 2015: 19). Yönetmelikte geçici korumanın sonlanacağı haller;

1. Geçici koruma süresinin sona ermesi,
2. Geçici korunanın ölmesi,
3. Türkiye’yi kendi istekleri ile terk etmeleri,
4. Üçüncü bir ülkeye insani nedenler veya yeniden yerleştirme kapsamında kabul edilmesi ya da üçüncü bir ülkeye çıkış yapması durumlarında bireysel olarak sona ermektedir.

Bu nedenler dışında Türkiye’deki insan hakları ihlallerine ve şiddet olaylarına karışmaları durumunda geçici korumanın dışında tutulmaları gerektiğinin anlaşılması halinde geçici koruma, Genel Müdürlük veya valilikler tarafından iptal edilmektedir (Dürgen 2015: 106).

Türkiye’nin 2014 yılına kadar geçen süre zarfında onları “misafir” olarak tanımlaması, “misafir” kavramının haklar bakımından uluslararası hukukta bir karşılığı bulunmadığı için sığınmacılara yönelik keyfi uygulamalara yol açma riski taşımıştır (Öner 2014: 44). Uygulamaya bakıldığında bu kişilere mültecilere tanınan bazı hakların tanınmamasına rağmen, yetkili makamlarca “mülteci” kavramının kullanıldığı görülmüştür¹⁰. Suriyelilerin hukuki anlamdaki statü belirsizliği, hak ve yükümlülüklerinde belirsizliğe neden olduğu gibi, gerek akademik çalışmalarda, gerekse yazılı ve görsel basında da kavram karmaşasına sebep olmuştur.

Bugün uluslararası hukuk, devletlerle beraber uluslararası örgütleri de hukuk kişisi olarak kabul etmektedir. Gerçek kişilerin eylem ve statülerini buna bağlı olarak hak ve yükümlülüklerini düzenlemektedir. Uluslararası hukukta gerçek kişilerin sujeliği, insan haklarının uluslararası düzeyde korunması sisteminin kabul edilmesinin bir sonucudur. İnsan haklarındaki gelişmelerin etkisiyle azınlık, mülteci ve vatansızlık statüsünü taşıyan kişilerin hukuki durumları, uluslararası hukukça belirlenmeye başlamış ve giderek düzenleme alanı genişlemiştir (Poyraz 2012: 55). Söz konusu mülteci ve sığınmacılar olduğunda ise, gerçek kişileri iç hukuk düzenlemelerinden bağımsız ele almak mümkün değildir. Bu nedenle Suriyeliler ile ilgili değerlendirmelerde uluslararası hukuk, AB hukuku ve Türkiye’nin iç hukukundaki düzenlemelerin birlikteliği göz önünde bulundurulmalıdır.

¹⁰ Yetkili makamların Suriyelileri tanımlarken kullandığı mülteci kavramının yer aldığı örnekler için;
 1) http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/s%C4%B1k_sorulan_sorular.pdf, 15 Haziran 2016’da erişildi.
 2) http://www.goc.gov.tr/icerik6/suriyeli-multeciler-kayit-altina-aliniyor_389_879_1461_icerik, 15 Haziran 2016’da erişildi.
 3) http://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_388406/lang--tr/index.htm, 15 Haziran 2016’da erişildi.

Geçici Koruma Yönetmeliği uyarınca, Türkiye'nin açık kapı politikası sonucu olarak ülkeye kabul edilen Suriye vatandaşları “geçici koruma” altına alınmıştır ancak bu koruma yöntemi ile bu kişiler Suriye'deki durum normalleşene kadar Türkiye'de, bir anlamda “misafir” konumunda barındırılmaktadırlar. Koruma geçici olmakla birlikte, korumanın sağlanacağı süre belirsizdir. Böyle geçici bir statünün verilmesinin en büyük sebebi, Türkiye'ye gelen Suriye vatandaşlarının büyük sayılara ulaşmasıdır (Poyraz 2012: 65). Aynı sebeple, bireysel korumayı içeren Şartlı Mültecilik ya da İkincil Koruma başvuruları işleme konulmamaktadır¹¹. Ancak, yaşanan tartışmalara bakıldığında, BMMYK ve sığınma hakkıyla ilgili uluslararası kuruluşların, silahlı gruplar ya da çeşitli cemaat ve grupların zulmünden kaçan kişilerin de mülteci olarak tanınması gerektiğini savundukları görülmektedir. Buna karşılık, Almanya başta olmak üzere bazı Avrupa devletleri ile ABD, Kanada ve Avustralya sığınma taleplerinin değerlendirilmesinde baskı ya da zulmün devlet aktörlerince yapılması şartını aramaktadır. Bu durumun 1951 sözleşmesinin ruhuyla bağdaştırılması pek mümkün değildir (Saraçlı 2012: 143). En azından, geçici koruma rejimi çerçevesinde yapılan, Suriyelilerin, Türkiye'de süresiz kalmasına, zorla geri göndermeye karşı koruma altına alınmasına ve acil ihtiyaçlarına yanıt vermeyi kabul etmesine yönelik düzenlemelerle, coğrafi sınırlama Suriyeliler açısından fiilen kalkmış bulunmaktadır (Özer 2015: 39-44).

BMMYK'nın Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacılar ile ilgili hazırladığı sıkça sorulan sorularda verdiği yanıt da kapsam açısından açıktır; “Türkiye Hükümeti tarafından yürürlüğe koyulan geçici koruma rejiminin bir parçası olarak uluslararası koruma arayan Suriyeliler, Suriye'den gelen mülteciler ve vatansız kişiler Türkiye'ye kabul edilmektedir ve istekleri dışında Suriye'ye geri gönderilmeyecektir. Geçici koruma rejimi kimlik belgeleri olmayanlar dâhil uluslararası koruma ihtiyacı olan tüm Suriyelilere, vatansız kişilere ve Suriye'den gelen mültecilere uygulanır” (UNHCR 2015: http://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2017/02/s%C4%B1k_sorulan_sorular.pdf, 16 Temmuz 2018'de erişildi). Bununla birlikte, Suriye'deki krizin ne

¹¹ Geçici Koruma Yönetmeliğinin 16ncı maddesinde: “Geçici korumanın uygulandığı süre içinde bu yönetmelik kapsamındaki yabancıların bireysel uluslararası koruma başvuruları, geçici koruma tedbirlerinin etkin şekilde uygulanabilmesi amacıyla işleme konulmaz” denilmektedir.

zaman çözüme kavuşacağı ve Türkiye’de bulunan misafir konumundaki kişilerin ülkelerine dönüp dönmeyecekleri ya da ne kadar süre Türkiye’de yaşamaya devam edecekleri belirsizliğini korumaktadır (Poyraz 2012: 65). Yönetmelikte geri gönderme yasağının açıkça dile getirilmesi ve Suriye’deki karışık ortamın yakın zamanda düzeleceğine dair olumlu işaretlerin olmaması, Türkiye’deki Suriyelilerin uzun süre kalacağını göstermektedir. Türkiye’de Suriyeliler altıncı yıllarını doldurmaktadır ve sadece kamplarda 35 bin çocuğun doğmuş olması, Suriyelilerin bu topraklarda kalıcı olabileceği yönünde işaret vermektedir. Uluslararası göç konusunun Suriyelilerin göç akınının sonuçlarından anlaşılacağı üzere yasal boyutu kadar, toplumsal boyutu da önemlidir. Türkiye açısından bu tipte göç akınlarına yönelik politikalar oluşturulması yeni bir deneyim olduğu gibi, bu yeni göçmen grubu ile bir arada yaşamak da Türk halkı için yeni bir deneyim olmaktadır. Önce sınıra yakın iller, sonra Türkiye’nin tüm illerin Suriyelilerle birlikte yaşamaya başlamasıyla Türk halkı da farklılıklarla bir arada yaşama deneyimini geliştirmeye başlamıştır (Özer 2015: 39-44).

2.4. Patriyarka, Kapitalizm, Hukuk ve Suriyeli Mülteciler

Feminist hukuk teorisyenleri genellikle cinsiyet ayrımının toplum tarafından inşa edildiğini ve hukukun cinsiyet rollerini şekillendirmede kritik önem arz ettiği konusunda hemfikirdirler. Bu fikir birliğinin dışında birbiriyle örtüşen dört ayrı yaklaşım ya da aşama da feminist hareketi betimlemektedir. İlk aşamada liberal bir bakışla, çeşitli mesleklerin dışında tutulması örneği gibi tarihsel olarak kadınların uğradığı yasal ayrımcılığa odaklanılmaktadır. İkinci aşamada daha radikal bir düşünceyle, ataerkil toplumlarda doğal olarak hukukun da erkek egemen olduğu söylenmektedir (Calavita 2006: 105). Kadınların doğurganlığının ve cinselliğinin ahlaki açıdan denetlenerek diğer bir sınıf olan erkeklerin egemenliği altına girmiş olduklarını söylemektedir (Arat 2006:57). Üçüncü aşamada kültürel feministler, kadınların içinde bulunduğu kötü durumun kaynağının patriyarkal aile yapısı ve kadının sesi, özen göstermesi, hassasiyeti, bakım yeteneği gibi erkeklerden daha farklı olan özelliklerinin onların ötekileşmesine neden olduğunu düşünürler. Ataerkil aile yapısının terk edilerek cinsel eşitliğin kadın ve erkeklerin farklılıkları temelinde ele alınmasının gerektiğini

ifade ederler (Arat 2006: 58). Dördüncü görüşte post-modern feministler, kadınların sosyal konumlarını cinsiyetleri dışında ırk, renk, sınıf, etnik kökenleri tarafından da etkilendiğini savunmaktadır (Calavita 2006: 105). Üçüncü dünya kadınından, zenci kadından ve lezbiyen kadın gibi farklı tek bir kadın değil, birçok farklı kadın tipini gündeme getirmektedir (Arat 2006: 58).

Suriye ve Türkiye gibi patriyarkal toplumlarda yasalar ve hukukun işleyişi tabiatı itibarıyla patriyarkaldır. MacKinnon'un ünlü sözünde belirttiği gibi, "Hukuka erkeğin egemen olduğu an, onun insafsızca en tarafsız olduğu zamandır" (MacKinnon 1989: Aktaran Calavita 2006:105) . Bu bakış açısıyla, kadınların kültürel olarak görüntüleri; cinsel alanda seks objeleri ve şiddete maruz kalanlar, ekonomik alanda emeği az ücret ile sömürülen işçiler ve sosyal anlamda ise doğuran ve çocuk büyüten anneler olarak sabitlenmektedir. Sabitlenen bu roller gündelik yaşama sızdığı gibi hukukun da içine nüfuz etmektedir. Yine MacKinnon'a göre, "erkek üstünlüğünün, yani eril iktidarın egemen olduğu toplumlarda erkeklerin görüşlerinin objektif ölçütlermiş gibi sivil topluma egemen olduklarını; erkeklerin bu anlayışa dayanarak dünyanın dörtte üçüne yani kadınlara ve çocuklara hükmettiklerini görmekteyiz" (MacKinnon 1993, Aktaran Arat 2006: 61). Devlet bu toplumsal iktidar olgusunu hukuk kapsamında düzenlemektedir. Geleneksel hukuk, erkek bakış açısını benimsemekte erkek egemenliği meşrulaştırarak topluma kabul ettirmektedir. Dolayısıyla, erkeğin kadın üzerindeki iktidarı ve iktidarın eril özellikleri hukuk kuralları aracılığı ile kurumsallaşmış olmaktadır. Sivil toplumda erkekler, toplumun ölçüt ve kurumlarını belirleyerek yasaları ve hukukun en üst düzeyindeki kuralları saptamaktadırlar. Modelini kadınların çizmediği siyasal sistemlerde kadınları da barındıran yürürlükteki yasaları hazırlarlar. Bu hukuki düzenlemeler aynı zamanda kadınların daha erdemli, doğal, sevecen olması gerektiğini öne sürerek, kadınlara soyut haklar talep etmek yerine, somut ilişkileri dayatmaktadır (Arat 2006: 61).

Mülteci politikalarının kökleri tarihsel olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrası ve Soğuk Savaş döneminde siyasi inanç ve aktiviteleri nedeniyle zulme uğrayan erkek birey prototipine dayanmaktadır. Kadınların siyasi aktiviteleri çoğunlukla gerçek siyaset olarak görülmediğinden, potansiyel mülteciler olarak düşünülmemektedirler. Mülteci

hukuku devlet zulmüne odaklandığından, en çok kadınları ilgilendiren özel alandaki zulüm türleri ihmal edilmektedir (Calavita 2006: 111).

Feminist hukuk eleştirisi bütün dünyada yalnızca devletin yaptığı hak ihlallerine değil, aile, evlilik kurumu ve toplum içinde kadınlara yönelik hak ihlallerinin insan hakkı ihlali tanımı içine yer almasına katkıda bulunmaktadır (Sancar 2009: 172). Cinsiyete dayalı dışlayıcı yaklaşımlar, kadının kamusal alana katılımını doğrudan sınırlamış, hukuksal düzen zaman zaman kadınların içine kapatılmış oldukları özel alanda da eril niteliğini göstermiştir. Kadınların mülk ve gelirlerini eşlerinin ellerine bırakmaları, dış dünya ile hukuksal ilişkilerini kocaları aracılığı ile gerçekleştirebilecekleri anlamına gelmiştir. Bu anlamda özel alandaki erkek egemenliğinin hukuka yönlenirken, özel alanda, “aile mahremiyeti” söylemiyle hukuk neredeyse tamamen görünmezleşmektedir (Arat 2006: 60).

Savaş, çatışma ve kriz anlarında insan hakları ihlallerine ilişkin anlayış şekillenmeye devam etmektedir. Süregelen insan hakları ihlalleri esnasında cinsiyet temelli bir yaklaşım ortaya konulamamaktadır. Mülteci kadınların deneyimlerini tanımlayan şiddet türleri, çoğunlukla devlet korumasının başarısızlıklarına ve mülteci hukukunun zulümlere yönelik yaklaşımlarına kolaylıkla uymamaktadır. Mülteci kadınların uğradığı şiddet türleri, gündelik hayattaki toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten, eşitsizlikleri sürdüren ekonomik sistemlerdeki yapısal şiddete, diktatoryal rejimlerin baskıcı politikalarına ve savaş alanlarındaki silahlı çatışmalara kadar uzanmaktadır. Ayrıca cinsiyete dayalı ayrımcılık mülteci kadının gündelik hayatının bir parçası olabilse de, her gün yaşanan eşitsizlikler ne olursa olsun, şiddet “hayatı kesintiye uğratan yıkıcı bir tecrübe” olarak da deneyimlenebilir. Her ne kadar kadına yönelik şiddetin zulüm olarak adlandırılmasında önemli bir ilerleme kaydedilmiş olsa da, uygulamada kadın sığınmacıları cinsiyete dayalı şiddete karşı güvence altına almada yaşanan zorluklar devam etmektedir. Mülteci hukuku, kadınların deneyimlerinin karmaşıklığını ya da çektiği acıların çok boyutlu doğasını yakalamak için tam donanımlı değildir (Mullally 2014: 159). Halbuki göç deneyiminin cinsiyetlendirilmiş doğası, gündelik yaşamdan etkilenecek oluşturulan kanunlarla, yasal bilinç ve normatif anlayışlarla güçlenmekte ve şekillenmektedir (Calavita 2006: 104).

İnsan hakları hukukunun normatif temelleri dikkate alındığında, Arendt'in "haklara sahip olma hakkı" şeklindeki vatandaşlık tanımı doğru görünmemektedir. Bugün, haklardan vatandaş olmayanların da faydalanması gerektiği CEDAW ve CERD komitelerinden çeşitli BM özel prosedürlerine kadar açıkça kabul edilmektedir (Mullally 2014: 174). Suriyelileri, Geçici Koruma Yönetmeliği ile geçici koruma altına alan YUKK'ta, ağırlıklı olarak Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nden alınan dayanak ile birden fazla uluslararası koruma türü belirlenmiştir. Birden fazla koruma türünün belirlenmiş olmasının sebebi, kanunun genel gerekçesinde açıklandığı gibi AB'ye tam üyeliği gerçekleşene kadar, Türkiye'nin uluslararası koruma sisteminin ve uygulamalarının AB müktesebatı ve uygulamalarına paralellik sağlamasının hedeflenmesidir. Bu nedenle, AB'nin ortak Avrupa Sığınma Sistemi oluşturulmasına yönelik temel düzenlemeleri esas alınmıştır (Çelik 2015: 72).

AB'nin iltica politikaları ise, Ortak Avrupa İltica Sistemini artık göç kontrol mekanizması olarak kullanma, üye devletlerin yerinden edilmiş göçmenleri kabul etmek konusunda çekinceli davranarak sorumluluğu dış sınırları olan ülkelere yükledikleri konusunda eleştirilmektedir (Çelik 2015: 72). Bir taraftan AB ülkelerinde sığınmacıların istilasına uğrama endişesi varken, diğer yandan göç edenlerin gerçek bir zulüm korkusundan çok ekonomik nedenlerle hareket ettikleri düşünülmektedir. BMMYK verilerine bakıldığında ise dünya üzerindeki 22,5 milyon mültecinin ancak %5 ila %10'u AB içinde bulunmaktadır. Örneğin 2000 yılında dünyada mültecilere ev sahipliği yapan ülkeler sıralamasında Almanya 3. sırada yer alırken, Pakistan ve İran'da daha çok mülteci bulunmaktaydı (Oosting vd. 2008: 2).

Refah seviyesi ile ülkelerinin nüfusu karşılaştırıldığında Avrupa ülkelerinden hiçbiri ilk 10 arasına girmemektedir. Bu durum, aynı zamanda en çok mültecinin fakir ülkelerde bulunduğu anlamına gelmektedir. Avrupa'ya kadar gelenler sayısal olarak son yıllarda yarı yarıya düşmüştür ve mültecilerin büyük çoğunluğu geldikleri bölgelerde tutulmaktadır. AB ülkelerinin mülteci adaylarının çoğunun gerçek mülteci olmadığı yönündeki inancı ile kaynak ülkelerdeki olumsuz durumu kontrol ederek, 1951 Cenevre sözleşmesi bazında mülteci statüsü tanımak istememeleri, ikincil ve yedek koruma biçimlerinde korumaya alınan sayısında artışa neden olmaktadır. Bu durum iki tür

mülteci statüsü üretmektedir; bir taraftan imtiyazlı olan 1951 Cenevre Sözleşmesine göre mülteci sayılanlar ve ikincil, daha az korumalı olan mülteciler. Göçün kaynak ülkesine göre AB'nin iltica politikalarında müsamaha pratiği görülmektedir. Memleketlerinde risk altında oldukları için sınırdışı edilmeyen bu mültecilere hak tanımayan uygulamalar son yıllarda epey gelişerek neredeyse bir “yeraltı mülteci” kategorisi oluşturmuştur. Bu kategorideki mültecilerin kaynak ülkelerindeki mevcut problemleri göz önünde bulunduran AB ülkeleri, ülkelerindeki durum düzeldiğinde geri gönderebilmek amacıyla onlara tam statü tanımak istememektedir (Oosting vd. 2008: 2).

Avrupa Sığınma Sisteminin esas alınarak yeni Yabancılar Kanununun hazırlanmasının Türkiye'nin ilticaya yönelik tüm politikalarına yansımaları olmuştur. 1951 Cenevre Sözleşmesine taraf olurken koymuş olduğu mülteci statüsü tanıma konusundaki coğrafi çekinceyi korurken, Avrupa dışından gelenlere şartlı mülteci statüsü ve ikincil koruma gibi yedek koruma statüleri getirmiştir. Suriye'den gelenler ise tamamen kitlesel göç olarak nitelendirilerek, sürekli bir hak sahibi olmalarını sağlayacak bir statü verilmeyerek buldukları belirsiz süre içinde “geçici koruma” altına alınmışlardır. Bu anlamda Türk Hukuku Batılı hukuki düzenlemelerden aldığı referansla mültecileri koruma konusunda Batı merkezli olmayı sürdürmektedir. Gerek 1951 Cenevre Sözleşmesine konan çekinceli coğrafi sınırlama ile Avrupa dışından gelmeyen zorunlu göçmenlere mülteci statüsü vermeyerek, gerekse diğer uluslararası koruma statülerine başvuru için Suriyelileri uygun bulmayarak, dile getirilmeden Suriyelileri oryantalize eden, Batı merkezli bir yaklaşım sergilemektedir.

Uluslararası hukukun kapsamına gerçek kişilerin girme sebebi olan İnsan Hakları uygulamasının esası Batı menşei “Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri”dir. Batılı olması sebebiyle İnsan Hakları da, Batı bilimi, teknolojisi, tarihi ve gelişme modellerine varasıya Batıya özgü olan her şeyde olduğu gibi, evrensel kabul edilmektedir(Galtung 2013: 13-28). Bilim, akıl, demokrasi, ilerleme gibi birçok merkezi konumu Batı, evrensel adı altında hegemonik olarak işgal etmiştir (Mutman 1999: 44). Bu, Batı kültürünün model olma niteliğinin kabul edildiğini göstermektedir. “Batılı İnsan Hakları= Evrensel İnsan Hakları” eşitliği otomatikman kabul edilmektedir. İnsan

Hakları Batı'nın devasa bir yapı kültür ihracıdır. Galtung, kültür ihracının, norm gönderen ve norm alan, üç katmanlı, üç yapı ve dikey eğimli bir dünya bağlamı gerektiren Batı geleneğiyle yapıldığını belirtmektedir (Galtung 2013: 13-28).

Yapı, bireyler, devletler ve devlet toplulukları/örgütlerinden oluşmaktadır. Bu yapıda, "Devletler Topluluğu" (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu) norm göndericidir, somut eylemler (haklar veren/tanıyan ve hakların alındığı) üstlenen norm alıcı ise "Devlet"tir. Karşısında "ödevler"ini yerine getiren nesnelere olarak "Bireyler" yer almaktadır. İnsan Hakları, haklar ve ödevler açısından tepedendir yani hakların kaynağı güçlü ve merkezi bir devlete bağlıdır. Yapı bu haliyle, evrensel ve bölgesel devlet örgütlerine sağlamlaşan bir meşruiyet kazandırır ki bu da daha merkezi bir dünya toplumu anlamına gelmektedir. Devlete giderek artan bir meşruiyet kazandırmaktadır. Böylece bir yandan daha ulusal bir toplum sağlanmış olurken, bireysel yaşam biçimi, toplumsal dayanışma ağlarından ayrılarak ve bireyin yabancılaşmasına sebep olmaktadır (Galtung 2013: 13-28). Devlet diğer yandan, farklı kapitalist toplumlarda, farklı biçimlerde kurumsal ve örgütsel ifadelerini bulan ve sınıf mücadelesinin içerdiği çelişkileri erteleyerek verili bir birikim rejimine karşılık gelen diğer yapısal biçimlerle ilişki kurmaktadır. Sosyal bir kurum olarak devlet; para, emek, sermaye ilişkisinin bütün cephelerini kapsamakta, sosyo-teknik sistem ve iktisadi yönü ağır basan uluslararası ilişkileri yöneten düzenlemeler gibi birikim rejimlerini de yapısal ve işlevsel açıdan tutarlı bir şekilde kendine bağlamaktadır (Özdemir 2008: 154).

Kısaca devlet, hukuk ve sermaye ilişkisinin devamlılığını sağlayan, ulusal ve uluslararası kurumlar arasında, yapısal biçimler hiyerarşisinde en tepede bulunan bir birleştiricidir. Sermayenin yeniden üretimi ekseninde bir araya gelmiş yapısal biçimlerin, kurumların ve örgütlerin toplamıdır. Bu temel eksen farklı tarihsel dönemlerde farklı sistemler etrafında şekillenebilmektedir. Ancak, kapitalist üretim ilişkilerinin giderek artan oranlarda baskın hale geldiği günümüzde kapitalist sistem tarafından şekillendirilmektedir (Özdemir 2008:165). Devletin kapitalizmin iktisadi ve toplumsal yeniden üretimindeki rolü, sermayenin değerlendirilmesini sağlayan koşulları sağlama almak, sermayenin toplam karlılığını artırmak ve emek gücünün yeniden üretimini sağlayan koşulları güvence altına almaktır. Bu bağlamda, emek gücünün

metalaşması ve bu metanın kapitalistlerce kullanılabilmesi için gerekli bilginin üretilmesini mümkün kılacak; üretici güçler ile artı değerın özel mülkiyet ya da kontrole dayalı başka hukuki teknikler üzerinden bir zümre ya da grubun elinde bulunmasını sağlayacak politikalar setini oluşturmaktır (Özdemir 2008: 167).

İki dünya savaşının sonucu olan göç ve iltica sorunlarının ortaya çıkışı ve gelişiminde rol oynadığı mülteci hukuku, öncelikli olarak Avrupa ve Kuzey Amerika kıtalarında kendisine yaşam alanı bulmuştur. Bunda, ABD ve Batı Avrupalı devletlerin geçmişe yönelik yaşanmışlıkları ile geleceğe yönelik endişeleri önem arz etmektedir. Nazilerin zulmünden kaçan ve Avrupa ve ABD’de sığınma arayan milyonlarca Musevi’ye yardım edilmemiş olmasının getirdiği suçluluk duygusuna, İkinci Dünya Savaşı sonunda Doğu Bloku’nun zulmünden kaçan yeni mültecilerin eklenmiş olması, geleceğe yönelik göç akını ile karşılaşma endişesini ortaya çıkararak, Batının mültecilerin korunmasına yönelik girişimlerini uluslararası hukuk alanına dahil etme girişimlerine neden olmuştur (Saraçlı 2012: 136).

Esasında, uluslararası ilişkiler kuramının bizatihi kendisi neredeyse tamamen Batılı bilgidен oluşmaktadır. Batılı bilgi üretim tarzı çoğunlukla Batılı olmayan uluslararası ilişkiler pratikleri ile anlaşılmaktadır. Avrupa merkezci politikaların arkasındaki kültürel mantık *ötekinin* dışsal düşman olarak yaratılmasıdır (Keyman 1999: 85-86). Batının iltica ve göç prosedürlerini birbirine karıştırarak insan hakları boyutunda değil de, göçü sınırlamak için kontrol mekanizması olarak kullanmasının sebebi de budur. İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde göçmenler ve mülteciler neredeyse aynı hak ve standartlardan faydalanırken, savaş sonrası ABD’nin öncülük ettiği ve bu noktada Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization – ILO) ve BM gibi uluslararası kurumlarla çatışmayı bile göze aldığı politikalar neticesinde ekonomik amaçlarla göç edenler ile medeni ve siyasal haklarının ihlal edilmesi ile zorunlu olarak göç etmeye mahkum olan mülteciler arasında günümüzde de devam eden yapay bir ayırım oluşturulmuştur(Saraçlı 2012: 136).

İkinci Dünya Savaşından sonraki yeniden kalkınma döneminde nitelikli işgücünün (ekonomik göçmenler) ülkelerine girmesini, niteliksiz mültecilerin

girmesinden daha faydalı gören Batının o dönemde mülteci ve göçmen ayrımı yapabileceği bir sistemi bulunmaması sebebiyle ABD ve Batı Avrupa göçmen-mülteci ayrımını gerçekleştirebilmek için büyük gayret içine girmiştir. İlk olarak BM bünyesinde mültecilerle özel olarak ilgilenmeyi kendine görev edinmiş olan BMMYK kurularak, arkasından Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme ortaya çıkartılmış ve günümüzün uluslararası mülteci hakları rejiminin temeli atılmıştır (Saraçlı 2012: 137).

Bugün, BMMYK mültecileri, ILO'nun ise işçi göçmenleri konu alan ayrı örgütler olarak varlıklarını sürdürdükleri göz önüne alındığında, Batının yarattığı göçmen-mülteci ayrımının hukuksal olduğu kadar fiili hayatta da devam ettiği söylenebilir (Saraçlı 2012: 137). Sermaye birikimi bireysel veya örgütsel olarak mültecilerle paylaşılmak istenmemektedir. Bu nedenle, giderek artan sayıda uluslararası göçmen, mülteci ve sığınmacıyla karşılaşan Batı dünyasında, kendi kültürel kimliğine ve uygarlığına yönelik tehdit algısı, özellikle Arap dünyasına yönelik tutum, davranış ve politikalarında etkili olmaktadır (Yüksel 2014: 189). Avrupa'da hükümetler ve bir kısım medya çoğu zaman mültecilerin bir zulümden kaçmayıp ekonomik nedenlerle geldiklerini iddia etmektedirler. Son yıllarda gelişme gösteren popülist partiler ve kaçakların gelmesinden korku senaryoları üreten medyanın etkisiyle hükümetler daha kontrollü bir yaklaşım içine girerek kendi topraklarına gelip iltica mekanizmalarından faydalanmak isteyenleri dışarıda tutabilmek için çeşitli yöntemler uygulamaktadırlar (Oosting vd. 2008: 2).

Ötekilere karşı var olan hoşgörüsüzlük, dışlama ve aşağılama medya vasıtasıyla görünür ve bilinir hale gelmekte, medya sayesinde var olan hoşnutsuzluk daha da derinleşmektedir. Batı'nın yüzyıllardır korku, kuşku, endişe, rahatsızlık hissi ile inşa ettiği ayrımcılık ve ırkçı eğilimleri tetikleyen olumsuz tasavvur ve zihniyet kitle iletişim araçları sayesinde yeniden üretilmekte ve aktarılmaktadır (Yüksel 2014: 189). Batı, yalnızca medyanın seçiciliği ve çarpıtmaları yoluyla değil, aynı zamanda İslami dinsel söylemi kendi otantik köken ve kurumları ile okuyan bir modelin sonucu olarak İslam'ın artan şekilde köktenleşmesine yol açmaktadır. Bu okuma modeli, oryantalist metinlerle beraber, Batının hegemonik gücünün çok daha genel düzeyde gerçek hale

getirdiği, zorunlu kıldığı bir modeldir (Mutman 1999: 64). Oryantalist bakış açısı temelinde şekillenen, yalnızca din ve ideoloji olarak değil bir kültür ve medeniyet olarak da Batının kendisine atfettiği evrensel kimlik ve bu kimliğe yönelik yarattığı tehdit algısı özellikle İslam ve Arap dünyası ile ilgili politikalarında görülmektedir (Yüksel 2014: 189).

Feminist kuramcılar için “insan güvenliği” insan hakları kavramının ana odağını oluşturmaktadır. 1994 Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Raporuna göre insan güvenliği; ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği, kişisel güvenlik, toplum güvenliği ve siyasi güvenlik olmak üzere yedi ayrı bileşenden oluşmaktadır (UNDP 1994: 24). Galtung’un da belirttiği gibi, gelişme, insan ihtiyaçlarının giderek daha fazla doyurulmasıyla ilişkilidir ve insan hakları bir gelişme aracı olarak görülmektedir (Galtung 2013: 117). Dolayısıyla haklar ve ihtiyaçlar arasında karşılıklılık bulunmalıdır.

Cinsiyet, hala kimlerin insan hakları korumalarına dahil edileceği kimlerin dışında tutulacağı konusunda önemli bir rol oynamaya devam etmektedir. Özellikle insan ticareti ile ilgili vakalar, cinsiyete dayalı olarak devletin koyduğu hukuk kurallarını etkilemektedir. Kişinin koruma statüsü, cinsiyet, cinsellik, etnik köken, milliyet ve sosyo-ekonomik durum gibi birbiriyle kesişen birçok eksen tarafından da şekillenmektedir. İnsan kaçakçılığı, aile içi şiddet ve cinsel yönelim ile ilgili zulüm gibi insan hakları ihlalleri yakın zamana kadar insan hakları hukukunun kalıtsal doktrinlerinin yapılarına ve biçimlerine uymamaktadır (Mullally 2014: 174). Galtung’a göre, ulus ihtiyaç doyurucu, devlet ise bunun garantisini verendir ve insan hakları geleneği yoluyla ulus-devlete ayrıcalık verilmektedir (Galtung 2013: 105).

İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi (İHEB)’nde, toplumsal cinsiyet grupları, yaş grupları, ırklar ve sınıflar, ülkesel olan ve olmayan gruplar gibi diğer gruplaşmalarla örgütlenmiş olma hakkına denk gelen hiçbir ifade bulunmamaktadır. Örneğin, İHEB 16 da “*yetişkin her erkeğin ve kadının, ırk, yurttaşlık veya din bakımından herhangi bir kısıtlamaya uğramaksızın evlenme ve aile kurma hakkı vardır*” denilmektedir. Geleneksel olarak, aile ilişkisi ihtiyaçlar bağlamında beyanname ile garanti altına

alınmıştır ancak, evlilik başta olmak üzere, eşcinsellerle ilgili bir ifade bulunmamaktadır ya da evlilik dışı ilişkiler ile ilgili bir hak tanımı bulunmamaktadır.

İHEB 23/1 ve 2’de “Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır” ve “Herkesin, herhangi bir ayırım gözetmeksizin, eşit iş için eşit ücrete hakkı vardır” denilmekte ve arkasından gelen madde “Herkesin kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır ve gerekirse her türlü sosyal koruma önlemleriyle desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır” diyerek eklemektedir. 23 ncü maddenin ikinci bendi ile eşit işe eşit ücret öngörülmeyle beraber, üçüncü bendinde “himself and his family”¹² demek sureti ile kullanılan eril ifadede eklemek getirenin erkek olduğunun öngörüldüğü, koruma önlemleri içinse ailenin geri kalanı olan kadın ve çocuklara gönderme yapıldığı açıktır (Galtung 2013: 105-122). Bunlar ataerkil, aileye dayalı toplumsal ve siyasal ideolojiye ait düzenlerin ifadeleri olduğuna göre, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesindeki maddelerin yalnızca temel insan ihtiyaçlarıyla sınırlandırıldığı, bu yüzden detaylandırılmadığı şeklinde savunulmamalıdır. Türkiye’nin yabancılara, mültecilere ve sığınmacılara yönelik mevzuatlarında da toplumsal cinsiyet grupları, yaş grupları, ırklar ve sınıflar, ülkesel olan ve olmayan gruplara yönelik bir ifade bulunmamaktadır. Hukukun eril dili ve erkek egemen yapısı kadınları görünmez kılmaktadır. Sancar’ın da belirttiği gibi; demokratik bir siyasal topluluğun temeli olan temel hak ve özgürlükler, ‘insan hakkı’ kavramı ile yakından ilişkilidir. İnsan hakları ihlallerinin sadece devlet veya terör grupları tarafından bireylerin kişisel haklarına yönelik baskı ve şiddet içeren uygulamalar olarak tanımlanması, insan hakları kavramının ‘cinsiyet körü’ bir çerçevede kavranmasına neden olmaktadır (Sancar 2009: 126).

Feminist hukuk eleştirisi, bütün dünyada sadece devletlerin yaptığı hak ihlallerini değil, aile, evlilik kurumu ve toplum içinde kadınlara yönelik hak ihlallerini de ‘insan hakkı ihlali’ tanımı içine girmesini sağlayarak, kadın hakları ihlallerinin de

¹² The Universal Declaration of Human Rights, Article 23/3: Everyone who works has the right to just and favourable remuneration ensuring for himself and his family an existence worthy of human dignity, and supplemented, if necessary, by other means of social protection. (<http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>, 02 Aralık 2017 tarihinde erişildi).

dünya ölçeğinde izlenmesini ve rapor edilmesini sağlaması açısından önemlidir (Sancar 2009: 127). Bu gelişmenin bir yansıması olarak kadın ve çocukların Geçici Koruma Yönetmeliğinin 48 nci maddesinde “Özel İhtiyaç Sahipleri” başlığıyla karşımıza çıktığı söylenebilir. Özel ihtiyaç sahiplerine bedelsiz ve öncelikli olarak sağlık hizmeti, psikososyolojik destek ve rehabilitasyon olmak üzere her tür yardım ve desteğin sağlanabilmesi hüküm altına alınmıştır. Çocuklar için ise konu her ne olursa olsun, çocuğun yüksek yararının gözetilerek mevzuat hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir.

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında şiddet mağduru olduğu değerlendirilenler için derhal önleyici ve koruyucu, insan ticareti mağduru olabileceği değerlendirilenler hakkında derhal gerekli tedbirlerin alınacağı kararı alınmıştır. 48 nci maddenin dışında kadınlar, 27 nci maddede üreme sağlığı hakkında bilgilendirme yapılması ve 49 ncu maddede ise Aile Birleşiminin sağlanması hususunda “eş” ve “anne” olarak görünmektedir. Kadını erkeğe bağlı ve bağımlı olarak ele alan bu maddeler, kadının hakları kavramının gelişimi ve sivil yaşamda egemen eril tahakkümün neden olduğu hak ihlallerinin dikkate alınır hale gelmesi ve yaşam alanlarının görünürlüğüne sağlanacak şekilde esneyip genişlemesi için yeterli değildir.

Gerek evrensel, gerek ulusal hazırlanmış hukuki metinlerin dili ve yapısı erkek egemendir. Devletler, egemenlik, politik kimlik, güvenlik gibi geleneksel yapıların cinsiyet körü olarak kurgulanması, bilimsel, kuramsal, askeri ve ekonomik süreçlerdeki kimlik kurgusunda bir *Öteki* yaratmaktadır. Öteki olan, modernitenin ataerkil karakteri karşısındaki kadının konumudur (Keyman 1999:94). Harding (1986)’e göre, kadınların cinsiyet, ırk ve etnik kimliklere sahip çok boyutlu bir özne olarak konumlanmaları, evrensel kuramın yeniden ataerkil bir söylemle inşasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, asli ve evrensel erkek bir kez çözüldüğünde, onun saklı eşi olan kadın da çözülecek, sınıf, ırk ve kültür karmaşalarında yaşayan farklı kadınlar konu olacaktır (Aktaran Keyman 1999:96). Örneğin, siyah kadınların üzerindeki cinsiyetçi ve ırkçı uygulamaları vurgulamak için “çifte tehlike” terimi kullanılmaktadır. Siyah kadın kavramı hem cinsel eşitsizliği hem de ırksal ayrımları simgelemektedir. Beyaz olmayan kadınların maruz

kaldıkları bu çifte tehlikenin Batılılar tarafından tanınmaması “kadın” kavramının evrenselleştirici ve Avrupa merkezci eğilimine işaret etmektedir (Keyman 1999: 96).

Çifte tehlike kavramı, Türkiye’deki Suriyeli kadınların içinde buldukları durum için de kullanılabilir. Suriyeli kadınlar, Türkiye’de hem eşit vatandaş olarak mevcut insan haklarından gerçek anlamda faydalanamamakta, hem de kadın olarak cinsiyete dayalı hak ihlalleriyle karşı karşıya gelmektedir. Aynı zamanda, mevzuatın eril düzenlemeleri ve bilgilendirme yetersizliği nedeniyle, kadın olmaktan kaynaklanan sorunları algılayacak ve çözecek mekanizmalara ulaşamamaktadırlar. Nitekim, Kadın ve Demokrasi Derneği (Kadem)’nin yaptığı araştırmaya göre, araştırmaya katılan Suriyeli kadınların %38,5’i geçici koruma için nereye başvuracaklarını bilmediği görülmektedir. Geçici koruma altındaki kadınların %69,5 u ise geçici koruma sayesinde elde edebilecekleri faydalar hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Bunun uzantısı olarak, katılımcı kadınların %72 gibi büyük bir çoğunluğu sorunlarını çözmek için yardım kuruluşlarına nasıl ulaşacaklarını bilmemekteyken, yalnızca %8,4’ü fiziksel veya psikolojik istismar durumunda sahip oldukları haklar konusunda bilgi sahibidir. Sadece, hukuki bilgilendirme konusunda değil, yaptırımlar hususunda da eksiklikler bulunmaktadır. Aynı araştırmaya göre Suriyeli kadınların %58,1’i T.C. Anayasasını bilmezken, %60,8’i Türk Medeni Kanunu hakkında fikir sahibi değildir (Demir ve Moiz 2016: 7). Bu durum, süt (başlık) parası, reşit olmadan gayriresmi evlilik, dini nikahla evlilik, çok eşli yaşam, kumalık gibi herhangi bir kanunu çiğnemeleri durumunda kendilerini savunamayacak olmaları nedeniyle bireysel ve toplumsal sorunlara yol açmaktadır. Bu durum ayrıca bu kişileri, temel kanunları bilmemeleri nedeniyle toplumda istismar edilme riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır.

Suriyelilerin varlıklarına geçici gözüyle bakılarak onlara bireysel uluslararası korunma statüsü verilmemesi, özellikle kadınların topluma karışmalarını sınırlayarak bu kişileri perde arkasında, toplumdan izole, tecridi bir yaşama itmektedir. Çalışma hayatına katılımları yok denecek kadar az olduğundan büyük çoğunluğu herhangi bir hak ihlaliyle karşılaştıklarında başvurabilecekleri bir STK veya kurum olmadığını düşünmektedir. Bir kısmının ise böyle bir kurumun var olup olmadığıyla ilgili bilgisi dahi bulunmamaktadır (Demir ve Moiz 2016: 7). Çoğunluğu Suriye’de de ev

hanımıyken, Suriye’de meslek sahibi olup Türkiye’de çalışma hayatına katılım oranlarının düşük olması konusunda iş bulma sürecinde dil engeli ile karşılaşmaları ya da çalışma izninin alımında karşılaştıkları zorluklar etkili olabilir. Bununla birlikte gerek Kadem’in araştırmasına yansıyan anket sonuçlarından anlaşılacağı üzere, gerekse çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınan alan araştırmasında belirtildiği gibi yasadışı çalıştırılma ve işlerini koruyabilmek amacıyla katlanmak zorunda kaldıkları şartlar hakkında çok sayıda bildirim bulunmaktadır. Çalışanların büyük çoğunluğu düşük ücretle ve yasadışı olarak çalıştırılmakta, fiziksel ve psikolojik olarak istismar edilmekte ve böyle bir durumla karşılaştıklarında nereye başvuracaklarını bilmemektedir.

Özetle, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne konmuş olan coğrafi çekince nedeniyle Avrupa dışından gelenler mülteci olarak nitelendirilememektedir. 1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliği’ne göre, ırkı, dini, tabiiyeti, bir sosyal gruba üyeliği ve siyasi görüşü nedeniyle zulüm görmüş, ülkelerinin korumasından faydalanamayan ve Avrupa’dan gelmiş olan kişiler mülteci, Avrupa dışından gelmiş olan kişiler ise sığınmacı olarak kabul edilmektedir. YUKK, sığınmacıyı şartlı mülteci kavramı ile tanımlamıştır. Suriyeliler söz konusu çekince nedeniyle mülteci olarak kabul edilemedikleri gibi, belirtilen nedenlerle zulüm görmedikleri için sığınmacı/şartlı mülteci olarak da kabul edilememişlerdir. Suriyelilerin hukuki statüsü YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği ile belirlenmiştir. Buna göre, kitlesel göç hareketlerinde bireysel olarak inceleme yapma imkanının azalması nedeniyle, ilgili ülkedeki kriz ortamı durulana dek zulümden kaçan bireyler, “geçici koruma” altına alınmaktadır. Avrupa Birliği’nin baskısına rağmen 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne konan coğrafi çekincenin devam ettirilmesi, Türkiye’nin Avrupa dışından gelenlere tam bir uluslararası koruma vermek istemediği şeklinde yorumlanabilir. Bu anlamda, Türkiye’nin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği gibi mülteci rejimini oluşturan hukuki düzenlemelerde Batıyı referans aldığı gibi, uygulamada da Batı merkezli olmayı sürdürdüğü söylenebilir. Diğer yandan hükümetin almış olduğu kararlarda kadınlara yönelik doğrudan etkili düzenlemeler bulunmaması ve Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 27, 48 ve 49 uncu maddelerinde kadınların “eş ve anne” olarak görünmesi, örtülü olarak kadını erkeğe bağlı olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Hukukun erkek egemen yapısı, gündelik yaşamda mülteci kadınların

cinsiyetlerine dayalı uğrayacakları hak ihlallerinin dikkate alınması açısından yeterli değildir. Suriyelilerin varlıklarına geçici gözüyle bakılması, Suriyeli kadınların hukuken görünmez olmasına neden olmakta, bu da onların toplum içinde görünürlüklerini sınırlandırarak, onları toplumdan soyutlanmış bir yaşam sürmeye itmektedir.

III. BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ KADINLAR

3.1. Suriye'deki İç Savaşın Kısa Tarihçesi ve Savaşın Bilançosu

Suriye Arap Cumhuriyeti Akdeniz'in doğu ucunda ve Türkiye'nin güneyinde yer almaktadır. Suriye'nin yüzölçümü 185,6 bin kilometre karedir. 2012 yılında Suriye'nin toplam nüfusunun 22,5 milyon olduğu tahmin edilmiştir. Suriye'nin resmi dili Arapça'dır. Başkenti 1,7 milyon nüfusa sahip olan Şam kentidir. 4,6 milyon nüfuslu Halep ise Suriye'nin en büyük kentidir. Dünya Bankası verilerine göre, Suriye'nin kişi başına Gayrisafi Yurtiçi Hasılası (GSYH) 2012 yılında 3.289 ABD dolarıydı (World Development Indicators: 2013). Suriye'nin ana ihracatı, tarım ürünleri ve petroldür. Suriye işgücünün yaklaşık yüzde 17'si tarım, yüzde 16'sı endüstri ve yüzde 67'si hizmet sektöründedir. Suriye, 24 Ekim 1945'ten beri Birleşmiş Milletler'in (BM) bir üyesidir (AFAD 2014: 13).

Suriye şeklen demokratik rejimlerle uyumlu bir cumhuriyet olsa da, aslında otoriter bir rejime sahiptir. Vatandaşlar görünürde cumhurbaşkanını ve meclis üyelerini seçmekte fakat hükümet halk iradesi değişmemektedir. Cumhurbaşkanı Hafız Esad beş kez üst üste rakipsiz referandumla cumhurbaşkanı olmuş, ardından oğlu Beşar Esad 2000 ve 2007 yıllarında rakipsiz referandumlarla cumhurbaşkanı seçilmiştir (Dinçer ve Coşkun 2011: 10). 2014 yılında ise rejimin kontrolünde olan bölgelerde gerçekleşen, hükümetin onayladığı iki farklı ismin de aday olarak katıldığı seçimde yüzde 73,47 oy alarak üçüncü kez devlet başkanlığına seçilmiştir (BBC 2014, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/06/140604_suriye_secim, 04 Aralık 2015'te erişildi). Baba Hafız

Esad'ın ölümü sonrasında yönetime getirilen oğlu Beşar Esad, ülkedeki ekonomik ve siyasal sistemde değişikliğe giderek kapitalist gelişimin önünü açmış, sanayi ve ticaretin gelişmesine olanak sağlamıştır. Baas Partisinin tekelci burjuvazinin gelişini önlemek amacıyla koyduğu ekonomik sınırlar kaldırılınca, başta Türkiye olmak üzere pek çok ülke için Suriye cazip bir pazar alanı haline gelmiştir. Baas partisi tüm Arapların tek bir ulus olduğu vurgusu üzerine biçimlenmiş ulusalcı bir partidir ve Arap halkının aslında tek bir ulus olduğunu ama sömürgeci güçler tarafından yönetilebilmek için ayrıştırıldığını iddia etmektedir (Ödemiş 2014: 25).

Suriye nüfusunun çoğunluğunu Araplar oluşturmakla birlikte ülkede Kürtler, Ermeniler, Çerkezler ve Türkmenler de bulunmaktadır. Çoğunluktaki Araplar ise tabii oldukları farklı mezhepler dolayısıyla bölünmüş durumdadır. Dini açıdan Suriye Müslümanların çoğunlukta olmasının yanında Arap Aleviler (Nusayriler), Dürzüler, İsmaililer gibi Şii İslam'ın mezheplerine mensup kesimler bulunmaktadır. Benzer şekilde ülkede farklı mezheplere sahip Hristiyanlar da bulunmaktadır. 1990 yılına kadar azınlık da olsa Yahudi nüfus da bulunmaktaydı (Dürgen 2015: 85).

2010 yılında Tunus'ta başlayan, Mısır, Libya, Bahreyn ve Yemen gibi ülkelerde etkili olan ve rejim karşıtı demokratik gösterilerin adı olarak bilinen Arap Baharı, bir yıl sonra Suriye'de de sokak gösterileriyle kendini göstermiştir (Çelik vd. 2014: 6). Sünni çoğunluğun yaşadığı kentlerde Cuma namazları sonrasında gösteriler başlamış, bu gösteriler kısa süre sonra örgütlü İslami güç olan Müslüman Kardeşler önderliğinde güvenlik güçlerine karşı saldırılara dönüşmüştür. Alevi ve rejim yanlıları hedef alınarak katliamlara girişilmiş, askerler bu saldırılara aynı sertlikte cevap vermiştir (Ödemiş 2014: 18). İsyân devrim amacıyla değil bir takım kamu hizmetlerinin düzeltilmesi talebiyle başlamıştır. İlk ayaklanma Dera'da duvarlara yazı yazan gençlerin tutuklanması üzerine başlayan gösterilerde polisle çıkan çatışmada dört gencin yaşamını yitirmesi, gösterilerin kitleleşmesinde katalizör etkisi yaratmıştır. İsyânın Dera'da tetiklenmesinin sebebi, Ürdün ve İsrail sınırına yakınlığından dolayı dış müdahalelere açık olmasının yanısıra kuraklığa bağlı olarak halkın ekonomik refah düzeyinin düşmesidir. Devlet kaynakları yetersiz ve kötü yönetilmiş, işsizlik ve yoksullukta keskin bir yükseliş başlamıştır. Bununla birlikte Dera'nın sınır kenti olmasından dolayı

güvenlik güçlerinin yoğun olarak bulunmasından kaynaklanan baskı rejimi Dera'yı ayaklanmanın ilk patlama noktası haline getirmiştir (Taştekin 2015: 62).

Temmuz 2011'de Suriye güvenlik güçlerinin Hama'da yüzden fazla eylemciyi öldürmesi üzerine, ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, “*Beşar Esed meşruiyetini kaybetti*” şeklinde açıklamada bulunmuştur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), Suriye rejiminin insan hakları ihlallerini yaygınlaştıran ve sivillere karşı güç kullanan tutumunu kınamış ve yaptırım uygulamak istemişse de Rusya ve Çin'in vetosu ile yaptırım uygulanamamıştır. Aynı dönemde Suriye Ordusu (ÖSO), ordudan ayrılan subaylar tarafından kurulmuştur. Ayaklanma devam ederken Esad rejimine karşı bir araya gelen bazı muhalifler, amacını Esad'ı altı ay içinde devirmek olarak açıkladıkları Suriye Ulusal Konseyi'ni (SUK) oluşturmuşlardır (Glass 2015: 16).

Bu sırada ABD, Suriye'nin bölge halklarındaki direnişin yanında olmasından rahatsız olmuştur. Suriye'den İran ile güvenlik işbirliği anlaşmasından vazgeçmesi ve ilişkilerini sınırlandırması, Filistinli grupları Şam'dan çıkartması, Lübnan'daki direnişle ilişkilerini kesmesi yönündeki talepleri Beşar Esad tarafından reddedilmiştir (Ödemiş 2014: 18). Ortadoğu, ABD tarafından yeniden dizayn edilmek istenmekteydi ancak Suriye'nin bir Irak ya da Libya olmadığına anlaşılması üzerine ABD, Suriye'ye karşı yeni bir cephe açmak yerine “Unconventional Warfare” yani “gayrinizami savaş” yöntemini uygulamıştır. Bu savaş yöntemi ile Suriye'de etnik, dini ve sosyal çeşitlilikten faydalanarak, Suriye halkları karşı karşıya getirilmiştir (Erdemol 2013: 13). Ergin Yıldızoğlu 18 Temmuz 2012 tarihinde Cumhuriyet'teki “UW ve Yerli Ortakları” isimli köşe yazısında gayrinizami savaş yöntemini;

“UW, ABD'nin politikalarını benimsemeyen yönetimleri, doğrudan konvansiyonel savaşlar (Irak, Afganistan) yerine, o ülke içindeki toplumsal (etnik, dini hatta ekonomik) çelişkilerden, hoşnutsuzluklardan yararlanarak devirmeye, kendine yakın bir yönetimi yerleştirmeye ilişkin. ABD, UW'yi gerektiğinde geniş çaplı askeri hareketlere açılan, bir işgal gücünün girişine zemin hazırlayan bir yöntem olarak görüyor. El kitabı ABD güçleri açısından UW sürecini (isyancıların gelişme sürecini değil) yedi aşamalı olarak düşünüyor: Hazırlık, ilk temas, sızma, örgütleme, inşa, konvansiyonel güçlerle birleşecek harekâtlar, ulusal denetimi ele geçirerek düzenli

orduya geçerken var olanı dağıtmak. İkinci araç, rejime karşı savaşmaya niyetli, ABD ile işbirliğine açık, uygun bir ideolojiye, liderliğe sahip, sınırlı da olsa bir isyancı hareket bulmak ya da üretmek, eğitmek, örgütlemek, ülkenin ve dünyanın kamuoyuna tanıtmak. Hemen ardından da bir tür “cephe örgütleri” kurarak bunların halkın yeni ve meşru temsilcisi olduğunu, hükümetin meşruiyetini artık kaybettiğini, medya yoluyla yaymaya başlamak. Hedef ülkelerin son derece de baskıcı, halkı tarafından zaten sevilmeyen yönetimlerden oluşması da bu propagandaların etkisini arttırıyor” şeklinde özetlemiştir (Yıldızoğlu 2012, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/357808/_8216_UW__8217__ve_Yerli_Ortaklari.html, 04 Aralık 2016’da erişildi).

2012’den itibaren ABD’nin gayrinizami savaş yöntemini somut bir şekilde Suriye üzerinde uyguladığı görülebilmektedir. 2012 yılında radikal islamcı gruplar ülkede güç kazanmaya başlamıştır. Ocak 2012’de El Nusra Cephesi kurulmuş, Şubat 2012’de ise El Kaide lideri Eymen ez-Zevahiri Irak, Türkiye, Ürdün ve Lübnan’daki Müslümanları Suriye’deki cihada çağıran bir video yayınlamıştır. 2012 yılında Suriye’nin büyük kentlerini hedef alan intihar saldırıları gerçekleşmiş, özellikle El Nusra’nın sivillere saldırı metotları savaşın daha kanlı bir boyuta ulaşmasına neden olmuştur. Sivil ölümlerin artmasıyla BM barış için girişimlerde bulunmaya çalışmışsa da, BM Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan’ın ateşkes için verdiği sürenin sona ermesi ile girişimler başarısız olmuş ve kısa süre sonra Kofi Annan görevinden istifa etmiştir. 22 Haziran 2012’de rejime bağlı güçler, uluslararası hava sahasında seyretmekte olan bir Türk jetini düşürmüş, Türkiye angajman kurallarını değiştirerek saldırıya cevap vermiştir. Ekim ayında Türkiye resmen savaşa müdahil olmuştur. 2 Ekim 2012’de Suriye tarafından açılan ateş sonrasında Şanlıurfa’nın Akçakale ilçesinde beş Türkiye vatandaşı hayatını kaybetmiş, Türkiye saldırıya misliyle karşılık vermiş ve belirlenen hedefleri vurmuştur. 4 Ekim 2012’de TBMM, yabancı ülkelere asker gönderilmesi için hükümete yetki veren tezkereyi kabul etmiştir. Kasım ayında Suriye Devrimi Muhalefet Güçleri Koalisyonu (SMDK), Türkiye’nin de tanınmasıyla muhalefetin yeni çatı yapılanmasını oluşturmuştur. Muhalefetin siyasi örgütlenmeleri hep yurtdışında gerçekleşmesi Suriye topraklarında sözünün geçmemesine neden olmuştur (Zorlu 2015, <http://bianet.org/bianet/siyaset/163049-suriye-ic-savasinda-dort-yilda-neler-oldu>, 05 Aralık 2017’de erişildi). ÖSO Halep’e büyük bir saldırı başlatmış,

bir ay sonra şehrin tarihi çarşısı ve Emevi Camii'nin büyük bölümü bombardıman sonucu yıkılmıştır. SUK artık muhalefetin görünürdeki lideri değildir. ABD tarafından gözden çıkarılmıştır ve aralarında SUK'un da yer aldığı diğer muhalif gruplar Suriye Devrim ve Muhalefet Güçleri Ulusal Koalisyonunu oluşturmuştur (Glass 2015: 19).

2013 yılının Ocak-Nisan ayları arasında Esad yönetiminden çekilmesini içeren uluslararası talepleri reddetmiştir. Mart ayında Rakka muhaliflerin eline geçmiş, Nisan ayında Suriye ordusu ve Hizbullah stratejik öneme sahip Kusayr kasabasını ele geçirmek için saldırı başlatmıştır. Paralel olarak, Irak'ta Ebubekir el- Bağdadi, El-Nusra cephesinin kurulmasında sorumlu olduğunu ve grubun parçalanarak Irak Şam İslam Devleti'ni (İŞİD) kurulduğunu ilan etmiştir. El-Nusra cephesi ve El-Kaide lideri El-Zevahiri ise bu iddiaları kabul etmemiştir (Glass 2015: 19). 11 Mayıs'ta Reyhanlı'da bombalı araçla düzenlenen ve 52 kişinin ölümüyle sonuçlanan saldırı ile ilgili Ak Parti Hükümeti Suriye rejimini suçlamıştır (Zorlu 2015, <http://bianet.org/bianet/siyaset/163049-suriye-ic-savasinda-dort-yilda-neler-oldu>, 05 Aralık 2017'de erişildi). 12 Temmuz'da Lazikiye'de ÖSO komutanlarından Kemal Hamamî İŞİD tarafından öldürülmüş, 4 Ağustos'ta Yayladağı'na bağlı Kızılçat köyündeki cihatçı kampından Lazkiye kırsalına geçen yaklaşık 5-6 bin kişilik saldırgan grup, Alevi halkı katletmiştir (Ödemiş 2014: 116). Ağustos ayında Şam'ın 6km uzağında muhaliflerin kontrolündeki Guta'da sarin gazıyla siviller hedef alınması ile zehirli gazdan etkilenmiş çocukların görüntüleri uluslararası toplumu ayağa kaldırmıştır. Daha sonra Guta Katliamı olarak anılacak olan bu saldırıdan ABD, Esad yönetimini sorumlu tutmuştur (NTV 2017, <https://www.ntv.com.tr/dunya/suriye-ic-savasinda-6-yilda-neler-yasandi,1k0VgC0sPUbvDUEEDsqA>, 5 Aralık 2017'de erişildi). Şam'da kimyasal silah kullanıldığı BM tarafından 21 Ağustos'ta onaylanırken, Rusya kimyasal saldırının muhalifler tarafından gerçekleştiğini savunmuş, Esad Rejimi ise uluslararası gözlemcilerin inceleme yapmasına izin vermiştir (Glass 2015: 20). Suriye'de yaşanan kimyasal silah kullanımı sonucunda ABD'nin "kırmızı çizgi" şeklinde ifade ettiği askeri müdahale olabileceği söylemleri uluslararası medyada yer tutarken Rusya hamle yaparak Suriye'den kitle imha silahlarının imha edileceği konusunda Suriye ile uzlaşmıştır (Yılmaz 2017: 86). 30 Ağustos 2013 tarihine gelindiğinde İngiliz Parlamentosu da, Suriye'ye askeri müdahalelere karşı olduğu tavrını ortaya koymuştur (Glass 2015: 20).

12 Ekim 2013 tarihinde, Suriye’de yüzlerce sivil ve masum vatandaşın katledilmesine bizzat katılan, Türkiye’ye Suriye’deki çatışmalar başlamadan önce gelip sınır köylerinde eğitim almış, sınırdan her türlü malzemeyi rahatlıkla geçirebilen kaçakçı Heyssem Topalca ve adamları tarafından, sınıra yakın Alevi köyleri yakılıp yıkılmıştır. Köydeki sivil vatandaşların bir kısmı katledilmiş, bir kısmı ise rehin olarak alınmıştır. Köyleri yakılan Alevi kadın ve çocuklar bir bölgeye toplanarak kalkan olarak kullanılmış, kadınlara tecavüz edildikten sonra öldürülmüştür (Ödemiş 2014: 120-123)

2014 yılına gelindiğinde Suriye’de askeri ve diplomatik çıkmaz sürerken ölü sayısı artmaya devam etmekteydi. Selefi direniş grupları, ÖSO ve Nusra Cephesi IŞİD’e karşı saldırı başlattılar. BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon tarafından Cenevre’de toplanan iki turlu barış görüşmelerinden bir sonuç alınamazken, Güvenlik Konseyi oybirliği ile sivillere saldırıların durdurulması ve halkın yaşadığı alanlarda avrıl bombalarının yasaklanması kararı almıştır (Glass 2015: 21). 2014 yılında Suriye iç savaşı ile ilgili en önemli gelişmelerden biri IŞİD’in halifelik ilanı olmuştur. IŞİD, Haziran ayında Suriye ve Irak’ın kuzeyinde Musul ve Tikrit şehirlerini ele geçirerek topraklarda halifelik ilan etmiş, adını İslam Devleti (ID) olarak değiştirmiştir. Halifelik ilanından 3 ay sonra ABD liderliğindeki koalisyon güçleri IŞİD’e yönelik hava operasyonlarına başlamış, ardından Rusya Suriye’ye girmiştir (NTV 2017, <https://www.ntv.com.tr/dunya/suriye-ic-savasinda-6-yilda-neler-yasandi,Ik0VGc0sPUqbvDUEEDsqA>, 05 Aralık 2017’de erişildi). 23 Eylül’den itibaren Suriye’deki IŞİD hedefleri vurulmaya başlanmış, aynı dönemde Suriyeli muhaliflere eğitim ve donanım verilmesini öngören düzenleme ABD Temsilciler Meclisi’nde onaylanmıştır. Obama yönetimi bölgede stratejik öneme sahip olan Kobani’nin IŞİD’in eline geçmesine engel olmak için hem yerel güçlere silah göndermiş hem de etrafındaki IŞİD hedeflerini bombalamıştır (TRT Haber 2015, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/barack-obamanin-4-yillik-suriye-politikasi206565.html>, 05 Aralık 2017’de erişildi). ABD, kısa süre içinde Esad’ın devrilmesini isteme noktasından onun rejimine muhalif olanları bombalama noktasına gelmiştir. İD, Suriye ve Irak’ta geçmişi M.Ö. 2 binlere kadar dayanan tarihi eserleri yok etmeye başlamış, aynı yıl içinde İsrail kökenli Amerikalı gazeteci Steven Sotloff’u infaz etmiş ve Amerikalı yardım görevlisi Peter Kassig’i

başını kesmek suretiyle öldürmüştür. 2014 yılı biterken silahlı muhalefetin Esad'ı devirmede başarılı olamayacağı kabul edilir olmuştur (Glass 2015: 23).

Kasım 2015'te Su Tipi Rus uçağı Türkiye jetlerince, Türkiye hava sahasını ihlal ettikleri için angajman kuralları gereğince düşürülmüş, Türkiye ile Rusya arasındaki gerginlik Suriye odaklı olarak zirve yapmış ve Rusya'nın Türkiye'ye yönelik halen devam etmekte olan ekonomik yaptırımları başlamıştır. Ocak 2016'da III. Cenevre görüşmeleri de diğer iki görüşme gibi karşılıklı suçlamalar nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. Suriye sorunundan dolayı Rusya ve İran'la zor günler geçiren Türkiye dışarıda yalnızlaşmış, içeride ise PKK ve DEAŞ'ın eylemleri ile kaos ortamına sürüklenmiştir. Rusya ile ilişkilerini 2016 yılında düzeltme yoluna gitmiş, 23 Ocak 2017'de Kazakistan'ın başkenti Astana'da Rusya, İran ve ABD heyetleri ile yapılan görüşmeye katılmıştır. Bu görüşme sonucunda Suriye'de ilk kez her iki tarafın da bazı ihlallerle birlikte uyduğu bir ateşkes süreci başlamıştır (Sdam 2017, <http://sdam.org.tr/mobil/Haber.php?id=81> , 05 Aralık 2017'de erişildi).

Suriye'de 2011 yılının Mart ayında rejime karşı demokratik sokak gösterileriyle başlayan ve sonrasında sürekli bir savaş halini alan süreç, çevre ülkeler ve küresel güçlerin müdahalesiyle yüz binlerce ölü ve yaralının yanı sıra, komşu ülkelere doğru göçlerle birlikte büyük bir insani trajediye dönüşmüştür (Çelik vd. 2014: 6). Savaşın bilançosu ağır, kazananı belli değil, kaybedeni ise insanlığın kendisidir.

Suriye'de iç savaş yüzünden bugüne kadar 480,000 insan ölmüş¹³, 2016 verilerine göre 11 milyona yakın Suriyeli; evlerini, işlerini, yakınlarını ve memleketlerini terk ederek Lübnan, Ürdün, Türkiye, Irak ve Mısır'a sığınmışlardır (<http://syrianrefugees.eu/>, 06 Aralık 2017'de erişildi). Ülke içinde 13,5 milyon insani

¹³ Sadece 2017 yılında 9023 insan devam eden çatışmalarda ölmüştür. Ölü sayısı Suriye İnsan Hakları Ağı (The Syrian Network For Human Rights: SNHR) tarafından düzenli olarak güncellenmektedir (SNHR 2017, (<http://www.iamyria.org/death-tolls.html>, 06 Aralık 2017'de erişildi). Savaşın başladığı Mart 2011'den bu yana 24.746 kadın doğrudan şiddete maruz kalarak hayatını kaybetmiştir. Suriye'de kadına karşı şiddet içinde, kasti hava bombardımanları, zorla kaçırma, işkence ve cinsel şiddeti barındırmaktadır (SNHR 2017, <http://www.iamyria.org/death-tolls.html>, 06 Aralık 2017'de erişildi).

yardıma muhtaçtır ve dünyanın en büyük popülasyonu olarak 2,8 milyon kadarı çocuk olmak üzere 6,5 milyon insan Suriye içinde ülkesinde yerinden edilmiş kişi pozisyonundadır (<http://www.unhcr.org/sy/29-internally-displaced-people.html>, 06 Aralık 2017’de erişildi).

2017 yılı itibariyle Suriyeli mültecilerin yükünü halen komşu ülkeler, en çok da Türkiye omuzlamaktadır. Mülteci sayısı Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği raporuna göre, sınırlarını Suriyeli sığınmacılara aralıksız açık kapı politikası uygulayan Lübnan’da 1 milyon 1.000 kişi sınırlarını kapatmayan ancak kontrollü geçiş sağlayan Ürdün’de 655,588 Irak’ta 246,592 ve Mısır’da 126,027 olarak kayıtlanmaktadır (<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=81>, 05 Aralık 2017’de erişildi). Çatışmaların şiddetlendiği 2014 yılının ilk yarısında, Suriyeli mülteci sayısı sadece bu beş ülkede yarım milyondan fazla artmıştır. Suriyeli mültecilerin %23’ü BMMYK’nin yetkisi altında bulunurken, çatışmalarından başlangıcındaki Suriye nüfusunun %14’ü ülkeden ayrılmıştır (<http://unhcr.org/54aa91d89.html>, 20 Mayıs 2015’te erişildi).

Türkiye’de ise 30 Kasım 2017 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün güncellediği rakamlara göre 3 milyon 359 bin 915 kişi geçici koruma altında bulunmaktadır. Kayıt dışı olarak bulunanların sayısı bilinmemektedir. Suriyeliler en yoğun olarak İstanbul, Şanlıurfa, Gaziantep, Hatay, Mersin, Adana, Bursa ve Kilis’te bulunmaktadır. Suriyelilerin yüzde 36’ya yakını Halep’ten gelmiştir. Halep’ten Türkiye’ye gelen Suriyelilerin oranının bu kadar yüksek olmasının nedeni Halep’in Türk sınırına çok yakın olması olmakla beraber, Halep’in yoğun çatışma merkezlerinden biri olmasıdır. Halep, 2012 tahminlerine göre 4,6 milyon nüfusu ile Suriye’nin en kalabalık kenti durumundaydı. Türkiye’ye en çok Suriyeli yollayan ikinci kent İdlip’tir. Toplam Suriyelilerin yaklaşık yüzde 21’i İdlip’ten gelmiştir. İdlip de Türkiye sınırına yakın bir kenttir ve 2012 tahminlerine göre 1,4 milyon nüfusu vardır. Türkiye’ye gelen Suriyelilerin yaklaşık yüzde 11’i Rakka’dan, yaklaşık yüzde 9’u ise Lazkiye’den gelmiştir. Hem Rakka hem de Lazkiye Türk sınırına göreceli olarak yakın kentlerdir. 2012 yılındaki tahminlere göre Lazkiye’nin nüfusu 1 milyondur. Haseke

nüfusunun yüzde 5,4 ve Hama'nın ise yüzde 7,5'inin Türkiye'ye geldiği ifade edilmektedir (AFAD 2014: 18).

Türkiye'de 10 ilde kurulu bulunan 21 barınma merkezinde toplam 227.947 Suriyeli barınmaktadır (https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/04_12_2017_Suriye_GBM_Bilgi_Notu.pdf, 06 Aralık 2017'de erişildi). AFAD'ın araştırmalarında, Suriyelilerden kamp içinde yaşayanların yoğun olarak geldiği kentlerin İdlip, Halep ve Lazkiye iken kamp dışında yaşayanların ağırlıklı olarak geldiği kentlerin Halep, Rakka ve Hasiçi olduğu görülmüştür. Kamp içi ve kamp dışı yerleşimlerde ortaya çıkan bu farklılığın iç savaş öncesinde bu kentlerin sosyoekonomik durumları ile alakası olduğu düşünülmektedir (AFAD 2014: 19).

Göç İdaresi'nin 30 Kasım 2017 tarihinde güncellenen verilerine göre, Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı 3.359.915 Suriyelinin, 1.552.202'si kadın, 1.807.713'ü ise erkektir. Toplam Suriyeli nüfusunun 1.298.986'sı 14 yaş ve altındaki çocuklardan oluşmaktadır (Gigm 2017, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, 06 Aralık 2017'de erişildi). AFAD'ın Suriyeli sığınmacılara yönelik yaptığı yardımlar kapsamında ise bugüne kadar 224.750 bin Suriyeli bebeğin gözlerini Türk topraklarında açtığı belirtilmektedir (https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2373/files/Suriyeli_Siginmacilara_Yapilan_Yardimlar+7.pdf , 06 Aralık 2017'de erişildi).

İlk bölümde ele alındığı gibi içinde bulunduğumuz yüzyılda kadınlar ailevi ve ekonomik sebeplerden, kötü çalışma koşulları gibi nedenlerle ülkelerini ettikleri gibi, ülkelerinde yaşanan savaş ve çatışma gibi şiddet olaylarından kaçarak da göç etmek zorunda kalmaktadırlar. Göç modellerinde yarım yüzyıldır görülen en önemli değişiklik kadınların daha önce hiç olmadığı kadar göç etmesidir. Bugün kadınlar uluslararası göçmen nüfusunun neredeyse yarısını oluşturmakta, bazı ülkelerde oran yüzde 70, 80'leri bulmaktadır. Kadın göçmenler sıklıkla düşük statülü ve düşük ücretli üretim ve hizmet işlerinde çalışmak zorunda kalmakta ve çoğunlukla ev içi hizmetleri gibi cinsiyet ayrımına dayalı ve ekonomik olarak istikrarsız işlerde çalıştıklarından istismar, taciz ve şiddet riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Kadın göçmenler özellikle, multimilyon dolarlık bir sektör olan, cinsel istismar amaçlı insan ticaretine karşı korunmasızdırlar

(UNFPA 2015, <http://www.unfpa.org/migration#>, 06 Aralık 2017'de erişildi). Bunun yanısıra, sığındıkları ülkede, o ülkenin vatandaşı olmanın verdiği haklara sahip olmamalarına bağlı olarak sosyal destek mekanizmalarından mahrum kalmaktadırlar. Dil ve kültür gibi sosyal yapılarını ve hukuk sistemini bilmemeleri de yaşamlarını ayrıca zorlaştırmaktadır. Göç ettikten sonra sosyal izolasyon, yalnızlık, dil ve kültür farklılığı nedeniyle birçok şeye yabancılaşmakta, dahası cinsiyet farklılıkları yüzünden erkeklerden daha farklı deneyimlerle karşılaşmakta, maddi ve manevi istismarla yüzleşmektedirler. Bununla birlikte sığınmacı kadınlar kendi ailelerinden, insan tacirlerinden veya toplumun olası tepkilerinden korktukları için ve çoğunlukla güvenlik güçlerinin ya da adli mercilerin kendilerine düzgün davranacağına güvenmediklerinden, utanma duygusu ve namussuzlukla suçlanma korkusuyla deneyimlerini gizleyebilmektedirler (Barın 2015: 16-17). Bu nedenle Suriyeli kadınların göçü, içinde yetişmiş oldukları aile ortamı, kültür yapıları, toplumsal değerlerini geride bırakarak ülkelerinde yerlerinden edilmeleri, göç ettikten sonra etkisi uzun süre devam edecek olan sıkıntılı bir süreçtir.

3.2. Alan Araştırmasının Metodolojisi

Tez çalışmasının alan araştırmasında özel inceleme alanı olarak Şanlıurfa ili seçilmiştir. Bu seçimde Şanlıurfa'nın Suriye'ye sınır komşu illerden biri olmasından dolayı akrabalık bağlarının olduğunun biliniyor olması etkili olmuştur. Akdeniz İçin Birlik Parlamenter Asamblesi Heyetinin 6 Şubat 2014 tarihli Şanlıurfa raporunda da belirtildiği gibi; Türkiye-Suriye sınırının yakınlığından dolayı, gelişen akrabalık ilişkileri vardır, bazı Suriyeliler Türkiye'deki akrabalarının yanında yaşamaya başlamıştır (TBMM 2014, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/aapa/docs/komisyon_toplantilari/2014/sanlirfa_raporu.pdf, 06 Aralık 2016'de erişildi). AFAD'ın verilerine göre, 19 Nisan 2014 tarihi itibarıyla barınma merkezlerindeki kadınların yüzde 33'ü Şanlıurfa'da bulunmaktadır (AFAD 2014: 9). Bu anlamda Şanlıurfa Suriyelilerin yoğun olarak bulunduğu bir il olarak Türkiye'de giderek daha fazla ilde yaşam sürdürmeye başlayan hemşerileri açısından prototip oluşturmaktadır.

Şanlıurfa'da sosyal ağlar aracılığıyla kamp dışında yaşamakta olan 20 ayrı kadına ulaşılmıştır. Görüşmelerde kendilerine göç öncesi coğrafi ve sosyal, ekonomik durumlarına ilişkin genel soruların yanı sıra meslek, eğitim, iş imkânları gibi temel yaşam koşullarına yönelik sorular sorulmuştur. Toplumsal cinsiyet ayırımına dayalı uygulamaları analiz edebilmek için gerek savaş sırasında ve göç ederken, gerekse Türkiye'ye sığındıktan sonra karşılaştıkları cinsiyet temelli sorunlara ve gelecekle ilgili beklentilerine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Şanlıurfa'da gerçekleştirilen alan araştırmaları kapsamında, Suriyeli kadınların yanı sıra, yerel toplumla ve konuyla ilgili kişiler vasıtası ile Mazlumder, Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği gibi kurum yetkilileri ve sivil toplum temsilcileri ile de görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Şanlıurfa'nın yanı sıra Türkiye'nin her yerinde serbest dolaşım halinde olduğu görülen Suriyeli sığınmacılarla yine kartopu yöntemi ile Bolu ilinde de görüşmeler yapılmıştır. Kartopu yönteminin tercih edilme sebebi, sahip olunan sosyal ağların görüşmecilerin güvendiği araçlar olması sayesinde onlara erişimi kolaylaştırmak ve veri toplama aşamasında mümkün olduğunca fazla, güvenilir ve değerlendirilebilir veriye ulaşmaktır. Görüşmelerin tamamı 2014 yılı Ağustos ayı içinde gerçekleştirilmiştir. O tarihte Suriyeli kadınlara yönelik yapılan çalışmaların oldukça az olması nedeniyle sivil toplum kuruluşlarının öncelikli ihtiyaçlarını belirlemek maksadıyla yapmış oldukları çalışmalar ve analizlerini içeren raporlar alan araştırmasına kaynaklık etmiştir.

Görüşülen kişilerde güven telkin edebilmek ve içinde buldukları hassas durumda, onlar açısından güvenlik açığına sebep olmamak amacıyla kimlik ve yerleşim bilgileri sorulmamış, bilinenlerin bilgilerine ise etik sebeplerden dolayı çalışmada yer verilmemiştir. İsimler, risk taşımayan ve gerekli durumlarda kısaltma olarak kullanılmıştır. Dinlenen hikayelerin özgün haline sadık kalınmış, görüşmecilerin anlatılarından doğrudan alıntılar yapılmış ve bu anlatılar üzerinden veriler analiz edilmiştir. Görüşmelerde katılımcıların hiçbiri görüntü alınmasını istememiş, bazıları, kimlik bilgilerinin sorulmaması koşuluyla, ses kaydı alınmasına müsaade etmişlerdir.

Mülakatlara ilk olarak, 2011 yılında Halep'ten Kilis'e göç ederek daha sonra Bolu'ya yerleşen dört kişilik bir ailenin kadınlarının anlatıları dinlenerek başlanmıştır. Daha sonra sığınmacıların daha yoğun olarak yaşadığı Şanlıurfa şehrinde kamp dışında

yaşamakta olan, Deyrizor şehri çoğunlukta olmak üzere Hama, Humus, İdlib, Şam'dan gelip yerleşen, yaşları 15 ile 45 aralığında değişen, farklı mesleklere sahip 20 ayrı kadın ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Arapça'dan Türkçe'ye çeviriler Türkiye'de 2,5 yılı aşkın süredir yaşayan bir Suriyeli sığınmacının tercümanlığı ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, ortamın elverdiği ölçüde zaman zaman onların topluluk içinde kendilerini ifade etme şekillerini gözlemleyebilecek şekilde grup görüşmeler halinde, kimi zamansa duygu yoğunluklarını da tahlil edebilecek şekilde birebir mülakatlar halinde tamamlanmıştır. Ancak birebir mülakatlarda dahi tercüman bulundurulması gerekliliği, kadınlarla doğrudan iletişim kurulmasına engel olmuş, görüşmelerin kesintisiz bir şekilde, iki kişilik diyalog halinde devam etmesi ihtimalini azaltmıştır. Sorulan sorulara alınan yanıtlarda sıklıkla anlam kayması yaşanmış bu nedenle soru tekrar sorulmuş, birden fazla soruya net cevap alınamamış veya alınan cevaplar sorunun doğrudan karşılığı olamamıştır. Bu nedenle çalışmanın en başında hedeflenen konular hakkında yeterli bilgi alınamamış görüşmelerde alınan notların tekrar üzerinden geçildiğinde görüşmelerin birçoğunun istenildiği kadar verimli geçmediği anlaşılmıştır.

Suriyeli kadınlarla görüşmeler sırasında karşılaşılan zorlukların bir diğeri de kadınların kendilerine ekonomik yardım yapılacağı ile ilgili bir beklenti içinde olmaları hatta bu beklentiye bilgi alışverişi için pazarlık konusu yapmaları olmuştur. Bu beklentileri kadınların konuşmalarını sıklıkla maddi konular üzerinden sürdürmelerine neden olmuş, konu sürekli Türkiye'de hayat pahalılığına ve yaşam zorluğuna gelmiştir. Dolayısıyla elde edilen veriler kadınların sosyoekonomik yaşam biçimleri hakkında daha fazla birikmekle beraber, aynı zamanda patriyarkal kapitalizm karşısında kadınların çaresizlikle yaşadıkları kötü anılarını nakde çevrilebilecek, satılabilecek birer değer olarak gördüklerini de göstermiştir. Veriler elde edilirken karşılaşılan bir diğer zorluk da, kadınların genel olarak konuşmaları yönlendirmeyi karşı tarafa bırakması olmuştur. Kendilerine soru sorulmadan anılarını doğrudan anlatmak yerine evet / hayır şeklindeki kısa cevaplı sorular beklemiş ve görüşmeleri bu şekilde tamamlamak istemişlerdir. Onlardan kendilerini anlatmaları istendiğinde kocalarının izin vermeyeceği gibi beyanlarla karşılaşıldığı olmuştur. Oysa eşini savaşta kaybetmiş ve artık ailenin reisi kimliğini üstlenmiş kadınlar için anılarını kendilerine soru sorulmasını

beklemeden anlattıkları hatta konuşmanın seyrini onların belirlediği gözlemlenmiştir. Bu kadınların, erkeklerle birlikte içinde buldukları aile ve sosyal çevrelerinde edindikleri alışkanlıklarla, aile içinde aldıkları rollerle ilgili olduğu düşünülmektedir.

Şanlıurfa'da gerçekleştirilen araştırmaya katılan kişilerin etnik kimlikleri, bölgenin demografik yapısından kaynaklı olarak Arap'tır ve daha çok Esad rejiminden kaçanlardan, dolayısıyla buldukları bölgede Alevi nüfusun baskılarını yoğunlukla yaşamış kişilerden oluşmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınan, geç dönemde Türkiye'ye giriş yapan sığınmacıların Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) güçlerinin vahşet dolu uygulamalarına tanıklık edenlerin hikâyeleri de dinlenmiştir.

Hikayeler analiz edilirken, göç öncesi Suriye'de yaşadıkları hayat, göç deneyimleri ve Türkiye'ye yerleştikten sonra kurdukları hayatları olarak üç ana başlıkta toplanmıştır. Sorulan sorulara alınan cevaplar değerlendirildiğinde kadın sığınmacıların tamamının durumlarının aynı olduğu iddia edilememektedir. Görüşmeciler arasında bizzat işkence görmemiş ve savaşın ilk zamanlarında kaçarak kendini ve ailesini kurtaranlar olduğu gibi, gerek kendine ve ailesine, gerek diğer insanlara yapılan vahşi uygulamalara tanıklık edenler, itiraf edemese dahi duyduğunu ifade ederek savaş zamanı taciz-tecavüzlerini anlatanlar bulunmaktadır. Hepsinin ortak noktası yerinden edilmişlik, parçalanmış ve alt üst olmuş hayatlara sahip olmalarının yanı sıra, kadınlıklarının naif doğası ile erkek saldırılarına karşı nasıl korunacaklarını bilememeleridir. Dolayısıyla, gerek savaş sırasında karşı karşıya kaldıkları saldırılar, gerekse Türkiye'ye geldikten sonra karşılaştıkları istismar vakaları, yaşadıkları travmayı şiddetlendiren sürekli bir korku, çaresizlik ve güvensizlik halini almıştır.

Hikayeler, insan hayatının belli kısımlarıdır ve sahiplerinin tecrübelerini yeniden anımsayarak ifade etmeleriyle oluşurlar. Anlatılar anımsama sürecinden geçtiği için gerçeğin tüm berraklığı ile ortaya koyulması değil, hayatın genel akışında diğer tecrübeler ve hikayeler ile etkileşiminin yansımasıdır. Mustafa Sever'in tanımı ile sıradan insanın yaşadıklarını, tanık olduklarını, çevresinden işittiklerini, çevresindekilere aktarması, dolayısıyla geçmişin hatırlanarak yeniden yaşanması sürecine sözlü tarih denmektedir (Sever 2008: 61). Jill Kerr Conway'in kısa ve öz

tanımıyla; sözel tarihlerin analizinde hayat hikayelerinin kültürel yapısının modern seslenişleri vardır (Aktaran Green 2004: 36). Samuel Hynes'ın belirttiği gibi, bellek, geçmişimizin korunduğu ve kurtarıldığı zihinsel bir yetidir (Aktaran Green 2004: 37). Jan Assman (2001)'a göre; geçmiş hatırlanarak yeniden inşa edilir. Ancak geçmişin kendisiyle ilişki içinde olduğunda var olunabilir. Geçmişle ilişki içinde olmak bazı koşulların yerine getirilmesini gerekli kılmaktadır (Aktaran Fırat 2014: 61). Geçmişe ait unsurlar zamanla fark edilmeden değişerek gelişir bu nedenle geçmişle aynı değil zamanın süzgecinden geçmiş olarak farklı bir yapıya kavuşmuş olması gerekmektedir. Görüşülen kadınların hikâyelerinin bir kısmının günlük hayatta yeniden bir kurgulanma sürecinden geçtiği tahmin edilmektedir. Bu nedenle kadınlardan alınan bilgilerin bir kısmının güvenilirliği konusunda endişe duyulmuştur. Duyulan bu endişeyi aşabilmek için kadınların anlattıklarına ek olarak literatür taraması yapılmış, ulusal ve uluslararası toplum kuruluşlarının raporlarından elde edilen sonuçlar karşılaştırılmıştır.

Sonuçların karşılaştırılması aşamasında, geçici barınma merkezlerinde veya kamp alanları dışında yaşayan Suriyeli kadınların sorunları, ihtiyaçları, uyum sağlama düzeyleri ve geleceğe dair beklentilerinin anlaşılabilmesi amacıyla hazırlanmış ulusal veya uluslararası sivil toplum örgütlerinin raporları, 2011-2016 yılları arasında görsel ve yazılı basında yer alan basın açıklamaları, gazete haberleri, belgesel ve videolar ile bilimsel literatür ve bildirimler taranmıştır. Türkiye'de kamp dışında yaşayan kadın sığınmacılarla ilgili medyaya yansıyan haberler, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin verileri, Hayata Destek Derneği, İnsan Hakları Derneği, Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin Suriyeli sığınmacılarla ilgili hazırladıkları raporlar, Uluslararası Af Örgütü gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından açıklanan veriler, Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) Saha Araştırması Sonuçları, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği çalışma ve anketleri, TBMM'ye konu ile ilgili verilen yazılı soru önergeleri ve meclis araştırmaları dikkate alınarak, ilgili ulusal ve uluslararası mevzuat gözden geçirilerek analiz edilmiştir.

Söz konusu çalışmalarda "Kadınlar ve Çocuklar" hassas gruplar başlığı altında yer almakta, bunun neden ve sonuçları araştırılmamaktadır. Bu durum saha çalışması ile

birebir temasta bulunularak elde edilen verilerin önemini arttırmaktadır. Çünkü niteliksel araştırmanın amacı incelenen sosyal dünyayı derinlemesine anlamak ve /veya yorumlamaktır. Niteliksel yöntem sosyal olayların durağan ve evrensel olmayan yapısını göz ardı etmemekte ve sosyal olayları bireyden bağımsız olarak değerlendirmemektedir. Glaser ve Strauss (1967)'un da belirttiği gibi; “en sık kullanılan nitel araştırma yöntemlerinden gözlem ve görüşme, sosyal olguların göreliliğini ve hareketliliğini bir an için de olsa yakalamaya ve anlamaya yöneliktir. Bu yöntemlerin en önemli avantajları, araştırılan konuyu, ilgili bireylerin bakış açılarından görebilmeye ve bu bakış açılarını oluşturan sosyal yapıyı ve süreçleri ortaya koymaya olanak vermesidir” (Aktaran Yıldırım ve Şimşek 2013: 46). Dolayısıyla çalışma saha araştırması ve literatür taramasından elde edilen sonuçlar birbirinin sağlaması olmuştur.

Göç anlatıları bölümün esasını oluşturmakta olup, kişisel anlatılardan yola çıkılarak, farklı yaşanmışlıkların perde arkasında yatan “sığınmacı tecrübeleri”, sivil toplum örgütlerinin raporları, hukuki mevzuat ve literatürden faydalanılarak bir arada değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu bölümde, Suriyeli sığınmacıların göç esnasında yaşadıkları zorlukların ve Türkiye'ye sığındıktan sonra, patriyarka ve kapitalizmin etkisiyle yaşanan cinsiyetçi yaklaşımların sığınmacı kadınlar üzerindeki etkisini bilimsel olarak doğru ve objektif yansıtılması hedeflenmiştir. Suriyeli kadınların sınırdan geçişleri sırasında biriktirdikleri göç hikâyeleri, kadınların göç ve sığınma deneyimi açısından erkeklere göre daha olumsuz etkilendiklerini göstermektedir. Hikâyelerle birlikte göç esnasında karşılaşılan cinsiyete dayalı şiddet ve hak ihlallerinde kapitalizm, patriyarka ve savaşın rolünü doğru anlamak gerektiğini ortaya koymuştur.

3.3. Suriye'den Türkiye'ye Göç Eden Kadınlar: Benzerlikler – Farklılıklar

Göçle ilgili ilk bilimsel çalışmaları yapan Ravenstein 1889'daki makalesinde; “kötü ve baskıcı kanunlar, ağır vergiler, kötü iklim koşulları ve benzeri gibi durumların göç dalgalarını meydana getirse bile, bunların hiçbirinin insanların ekonomik anlamda daha iyi olmayı arzularak meydana getirdiği göç dalgalarıyla karşılaştırılmayacağını” belirtmiştir (Aktaran: Gürkan 2006: 17). Savaş ve zulüm söz

konusu olduğunda göçün sonucu sığınmacılık, mültecilik hatta vatansızlık olduğundan, savaş mağdurlarının göç hareketi de, ekonomik göçmenlerle karşılaştırılmamalıdır.

Suriyelilere, “Neden göç ettiniz” sorusuna beklenen cevap “Savaştan kaçtık”tır. Ancak savaş, her şeyin başındaki temel ve en görünür sebep olduğundan görüşülen Suriyeliler açısından söylenme ihtiyacı hissedilmemiştir. Nitekim, AFAD’ın 2013 yılı raporuna göre, Suriyeli sığınmacıların çoğunluğu güvenlik nedenlerinden dolayı Suriye’den ayrıldıklarını belirtmiştir. Kamplarda yaşayanların yüzde 60’a yakını, başka bir ifadeyle her beş sığınmacıdan üçü “güvenlik” sorununu Suriye’den ayrılış nedeni olarak belirtmiştir (AFAD 2013: 24). Şanlıurfa’da yapılan görüşmelerde de sıklıkla “Türkiye bize güven verdi” cevabı alınmıştır.

Mülakatlar esnasında, Suriye’deki iç savaş ve şiddet ortamı devam etmektedir. İnsanlar ölmüş, çocuklar, yaşlılar ve kadınlar savaşın pasif kurbanı olmuştur. Birçok katılımcı, göç ettikleri günün çok kötü bir gün olduğunu, mecburen göç ettiklerini tekrarlamaktadırlar. Anlatımlarında tek düzelik, birbirine benzeyen ve duygu ifadesi barındırmayan hikayeler dikkat çekmiştir. Yerlerinden edilişlerinin hatırlanmasıyla birlikte o günün nasıl başladığı, neler yaşandığı, kendilerinin neler hissettiği ve Şanlıurfa’ya gelinceye kadar neler olduğu, hatta Şanlıurfa’ya geldikten sonra nasıl yerleştiği gibi konular üzerinde ise kadınlar hiç konuşmamıştır. Göç edilen yer olarak neden Şanlıurfa’nın tercih edildiğiyle ilgili olarak da kadınların şehrin sınıra yakın olması dışında bir nedeni bulunmamaktadır. Her ne kadar Şanlıurfa halkı ile Suriye’nin kültürel ve tarihi akrabalık bağı bilinse de görüşülen kadınlar daha önceden tanıdıklarının bulunmadığını belirtmişlerdir.

Erkekler gibi kadınlar da ülkelerinde yaşadıkları zulümden kaçmıştır; ancak erkeklerden farklı olarak, özel korumaya ihtiyaçları bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet farklılıkları savaş sürecinde şiddetlenerek kendini göstermiştir. Genel olarak kadınlar; toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık, sosyal ve kültürel önyargılardan kaynaklanan baskı ve zulüm, geleneklerle ilişkili bedensel ve ruhsal sağlıklarını bozan zarar verici uygulamalar, cinsel istismar, cinsel şiddet, aile içi şiddet gibi esas olarak kadın olmalarından kaynaklı zulüm ve baskılardan kaçmak için de ülkelerini terk etmek ve

başka bir ülkeye göç etmek zorunda kalmaktadırlar. (AFAD 2014: 15) Suriyeli kadınların göç etme sebepleri arasında doğal olarak savaştan kaçmak ve hayatını kurtarmak olmakla birlikte, Suriye’de yaşadıkları toplumsal cinsiyet farklılıklarının yarattığı ortamdan kaçmak da bulunmaktadır.

Şiddet olaylarından kaçış cevabını, “daha iyi bir hayata kavuşmak için ve yeni iş imkanları için cevabı” takip etmiştir. Bugün Türkiye’de yaşadıkları ortam göz önünde bulundurulduğunda, geri dönmeyi tercih etmektense, Türkiye’de kalmaya devam ederek daha iyi ekonomik imkanlara sahip olarak, Türkiye’ye entegre olmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca, AFAD raporlarında kamp dışında yaşayan Suriyeli sığınmacıların göreceli olarak daha küçük bir yüzdesinin Suriye’den ayrılış nedeni olarak politik ve ekonomik nedenleri gösterdiği belirlenmiştir (AFAD 2013: 22).

Kadınların göç hareketi, “kadın” ortak başlığı altında toplansa dahi kadınların kendi içindeki farklılıklarından kaynaklı olarak homojen bir hareket değildir. Karar verme sürecinde fiziksel ve psikolojik farklılıklar bulunmaktadır. Birçok insan için savaşın yarattığı baskıları buldukları yerden kaçış ve sığınmacı olma izlemiştir. Kadınlar, kocalarıyla birlikte ya da onlarsız, ailelerinin hayatları için mücadele etmek zorunda kalmışlardır. (Ristanoviç 2003: 106-107). İçinde buldukları fiziksel ve psikolojik koşulların farklılığına bağlı olarak Suriyeli kadınların göç nedenlerinde de değişiklikler gözlemlenmiştir. Sözlü olarak ifade edilmeye gerek duyulmayan ilk göç sebepleri savaştan kaçmaktır. Bunun dışında Suriyeli kadınların göç nedenleri;

- 1) hayatının tehlikede olduğu inancı ile canını kurtarma;
- 2) daha fazla yakını ve sevdiklerini kaybetme korkusu;
- 3) şahit olunan cinsel nitelikli olan ya da olmayan kadına yönelik şiddet olaylarından kaçma;
- 4) erkek çocuklarını askerden kaçırma ve
- 5) hedef ülkeyi transit geçiş amacıyla kullanma olarak beş başlıkta toplanabilir.

Görüşülen Suriyelilerin, iç savaşın sonuçlarından doğrudan etkilendikleri görülmektedir. “Ailenizden kimseyi kaybettiniz mi?” ya da “Ailenizde savaş dolayısıyla sakat kalanlar var mı?” sorusuna, “babam, dedem, ağabeyim, kardeşim, kız kardeşim,

amcam, amcamın oğlu, amcakızlarım, dayımın oğlu, kuzenlerim, komşularım” şeklinde cevaplar alınmıştır. İç savaş sürdüğü sürece yakınlarını kaybedenlerin başına da benzer felaketlerin gelmesi muhtemeldir. Bu nedenle, “hayatta kalmak” göçün ilk nedenini oluşturmaktadır.

Henüz 15 yaşında olan Deyrizor’dan göç etmiş bir genç kız dedesinin ölümünü anlatma cesareti göstererek şunları söylemiştir; *“Bayramın 3. Günü dedem amcamın köydeki evine gitti. Dedemin geleceğini amcama biz haber verdik. Konuştuğumuzda iyiydi. Dedem gittiğinde amcamı evde bulamamış. Bir süre beklemiş, sonra eve geri dönerken yolda amcamın cesedini görmüş. Yanına gidince dedemi de yakalamışlar. Arabanın arkasına ipe bağlayıp sürükledikten sonra kafasına ateş ederek öldürmüşler.”* (Şanlıurfa Görüşmeci 5, 15 yaşında).

Mercy Corps’un yapmış olduğu bir görüşmede 27 yaşındaki Roula, Avrupa ve Amerika’da yeni bir yaşam inşa edebilmek için hayatlarını riske atan akranları için “Onlar süslü bir hayat elde etmek için gitmiyorlar, sadece hayatta kalmak istiyorlar” cümlelerini kurmuştur. Roula ve ailesi Suriye’de bıraktıkları ve uzun süredir haber alamadıkları akrabalarının hayatlarından endişe etmektedir (<https://www.mercy-corps.org/articles/syria-turkey/follow-board-member-gayle-tzemach-lemmons-journey-through-turkey>, 03 Ocak 2015’te erişildi).

AFAD’ın “Suriyeli Kadın Mülteciler” raporunda da Suriyeli kadınların yüzde 35’inin, iç savaş nedeniyle en az bir yakınını kaybettiği, yüzde 28’inin ise en az bir yakınımın iç karışıklık nedeniyle yaralandığı belirtilmiştir (AFAD 2014). Suriyelilerin ailelerinden veya yaşadığı çevreden birisini kaybetmiş olmaları, bizzat kendi başlarına geleceği korkusu, daha fazla yakınını kaybetme endişesi ve ailelerini korumak zorunda olmaları onların göç kararı almalarının ikinci sebebinin oluşturmaktadır.

“Hayatımda en çok zulmü savaş esnasında gördüm. Suriye’de kadınlar hep korkuyor. Her şeyden korkuyor.” (Şanlıurfa Görüşmeci 11, 45 yaşında).

İç savaş ve şiddet olaylarından kaynaklanan kronikleşmiş korku ve diğer psikolojik travmalar onları yaşadıkları topraklardan ayrılmak zorunda bırakmıştır. Bolu’da yapılan görüşmelerde görüşmeci yaşadıkları korku ile ilgili,

“Geceleri belli aralıklarla bombalar atılıyor. Her zaman bir yere isabet etmiyor. İnsanlar ürksün ve dışarı çıkmasın ya da kaçsın diye yapıyorlar. Bizim bölgeyi boşaltmamızı istiyorlar. Kim gelecek, kim işgal edecek bilmiyorum ama kesinlikle bizim kaçmamızı, toprağımızı bırakmamızı istiyorlar” demektedir (Bolu Görüşmeci 1, 27 yaşında).

İşsizlik, açlık ve yoksullukla tüm Suriyeliler karşı karşıya kalmıştır. Görüşmecilerin birçoğundan sahip oldukları butik, bakkal, ayakkabıcı gibi iş yerlerinin yıkıldığı ve işsiz kaldıkları ile ilgili bilgiler alınmıştır. Uzun süreli işsizlik, yaşamını devam ettirebilmek için düzenli bir gelirin olmaması savaşın yarattığı bir başka hayatta kalma mücadelesini getirmiştir. Deyrizor’dan göç ederek Şanlıurfa’ya yerleşen bir İngilizce Öğretmeni iç savaş sırasında öğretmenlik yaptığı okulda eğitim verecek öğrencinin de, yeterli kitap ve diğer araç gereçlerin de kalmadığını herkesin evlerine çekildiğini söylemiştir. Okulda öğrenci ve öğretmenden başka herkesin bulunduğunu, okulun savaştan zarar görenler tarafından barınak olarak kullanıldığını, elektrik ve su olmadığını her şeyin çok kötü olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlik yapmadan 2 yıl geçirdikten sonra göç etmeye mecbur kalmıştır (Şanlıurfa Görüşmeci 7, Yaş 37).

Suriye iç savaşından kaçan kadınların göç nedenlerinin üçüncüsünü, şahit olunan cinsel şiddet olaylarından kaçma isteği oluşturmaktadır. 38 yaşında 3 çocuk sahibi bir anne göç etmeye karar vermeden önceki son günlerinde yaşadıklarını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Eşim işteydi, oğlum okuldan yeni gelmişti. Kapıyı kırdılar, oğlumu aldılar. Elbiseleri ve işe yarayacak eşyaları aldılar. Sadece kızlarım ve ben kaldım. Bizi dövüp evden attılar” (Şanlıurfa Görüşmeci 2, 38 yaşında).

39 yaşında 5’i kız, 3’ü erkek olmak üzere 8 çocuk sahibi bir anne savaş sırasında gördüklerini şu şekilde anlatmaktadır:

“Evleri basıyorlar, erkek çocukları alıkoyuyorlar, kadınları soyup vücuduna bakıyorlar. Güzel olanları alıp kendilerine hizmet ettiriyorlar. Bana ve kucağımdaki kızıma silahın arkası ile vurdular. 2 kız kardeşime babamın ve dedemin gözü önünde tecavüz ettiler” (Şanlıurfa Görüşmeci 1, 39 yaşında).

Cemaatler arası, etnik ve uluslararası çatışmalarda kadınlar cinsel bir şiddete maruz kalmaktadırlar. Yalnızca tecavüze uğramazlar, bedenleri vatanın (Suriyeliler için mücadele edilen bölgenin) namusunu temsil ettiklerinin göstergesi olmaktadır. Saigol’a göre, cemaatler arası çatışmalarda kadınlara karşı işlenen suçların üç özgül niteliği vardır. Bunlar, 1) vahşilik, 2) aşırı cinsel şiddet ve 3) kolektif eylemdir. Aşırı cinsel taciz ve saldırganlık; soyma, çıplak teşhir edip dolaştırma, sakatlama ve bedene zarar verme, zafer sloganları atarak, göğüsleri ya da cinsel organları dağlama, göğüsleri ve rahmi bıçakla kesme, tecavüz ve ceninleri öldürme gibi çok geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (Saigol 1998: 250). İlk bölümde kadınların savaşta aldığı pasif rollerde görüldüğü gibi, kadınlar kurbanlaştırılarak zafer sembolü ve güç göstergesi haline gelmektedir. Bir erkeğin kendi kadınları ve onların cinselliği, kültürünün, geleneğinin ve evinin simgesi olduğu gibi, “öteki”nin kültür ve erkekliğinin simgesi de kadınlar ve onların cinselliğidir. Enloe’nin ifadesiyle, “tecavüz ve fuhuş, birçok savaşta ve savaşanların dava kurgularında merkezi bir yere sahiptir. Her ikisi de, erkeklere, kadınların ulusun kendilerini kurtarıcı olarak çağırdığı kurgusunu yaratma imkanı vermektedir. Dış düşmanın başka erkekler olduğu hayal edilir, ulusu iğfal eden, ulusun namusuna hanel getiren düşman erkeklerdir” (Enloe 2003: 216). Suriye iç savaşında, Enloe’nin sözünü ettiği ulus kurgusunda, ulusun yerini etnisiteler, mezhepler, terör örgütleri, yerel mücadele örgütleri gibi birçok farklı aktör almıştır.

Mülakata katılan kadınlar, savaş sırasında gördükleri şiddeti aktarırken üçüncü bölümün girişinde belirtildiği gibi utanma duygusu ile üstü örtülü ifadelerde bulunmakta, kendileri yaşamamış ancak üçüncü bir kişinin yaşadığına şahit olmuş gibi aktarmakta ya da ailelerinden, insan tacirlerinden veya toplum tarafından namussuzlukla suçlanma korkusuyla deneyimlerini gizleyebilmektedirler (Barın 2015: 16-17). Örneğin aşağıda yer alan ifadelerde isyanlar sırasında kendilerinin katılmadığını ifade ettikleri ayaklanmalara katılan bir erkeğin eşine yapılanlar örtülü bir şekilde “kötülük” olarak ifade edilmekte, içeriğinin anlaşılması karşı tarafa bırakılmaktadır.

“Sokağa çıkıldı evet ama biz katılmadık. Yakınlarımızı aldılar, hapse attılar ama 20 yıl olanlar var öldüler mi kaldılar mı bilmiyoruz. Anneler çocukları alındıkları için dışarı çıktılar. Eşimi karıştırmayın, çocuklarıma dokunmayın dediler. Gözlerinin önünde kötülük yaptılar. Kadınlara bu yapılan kötülükler bitsin diye sokağa çıktılar.” (Şanlıurfa Görüşmeci 6, 23 yaşında).

Bu anlamda mülakatlarda kadınların ifade ettikleri olayların bizzat başlarına gelmemiş olması ve bu ifadelerin sıklığı dikkat çekicidir. Anlatılar üçüncü kişiler üzerinden “oldu evet ama biz yapmadık” ve “duydum” ifadesi ile aktarılmıştır. Bu durum, anlatıların bir tür şehir efsanesine dönüşmüş olduğu algısı yaratmakla birlikte, kadınların ait oldukları ataerkil yapı içerisinde namuslarına hanel gelmiş olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulduğunda, “kötülüğün” içeriğini deşifre etmekten utanç duydukları değerlendirilebilir. Bununla birlikte, Hama şehrinden geldiğini belirten görüşmecinin duyduğunu söylediği olaylara göre; Beşar Esad’ın kuzeni Rami Makhlof’un yönetiminde olan bir kadın hapisanesinde televizyona çıkıp röportaj veren bir kadına emniyette işkence edilmiştir. Kadın soyulmuş bir vaziyette masanın üzerine yatırılmış, üzerine şekerli içecek dökülmüş ve farelerle dolu bir hücreye hapsedilmiştir. Bir başka kadının ise başına içi fare dolu bir poşet geçirilmiş ve delirmesine sebep olunmuştur. En güzel kadınların hep en rütbeli askerler tarafından alındığı belirtilmiştir (Şanlıurfa Görüşmeci 8, 36 yaşında). Bu ifadeler kadınların savaş zamanı işkencelerine maruz kaldıkları teorisini doğrulamaktadır.

Bir başka görüşmeci, kadınlara yönelik en büyük işkenceyi DAİŞ (Irak Şam İslam Devleti - IŞİD)’in yaptığını belirtmiştir; *“Evleri bastılar. Kadınları çarşaf giymedikleri için dövdüler, kırbaçladılar. Bir kadın biliyorum, kapısını çaldılar. Kadın “kim o?” demeden kapıyı onlara açtığı için 18 kırbaç darbesi ile oğlunun gözü önünde cezalandırıldı. Engel olmak isteyen oğlunu tekmelediler ve “götürün bunu, çenesini kapamazsa öldürün” dediler. Siyah kıyafetleri zorladılar. Bizim için ellerimizin ve yüzümüzün açık olması yeterliydi. Onlar baştan ayağa siyaha bürünmemizi istediler. Kadının siyah olmasını istediler”* (Şanlıurfa Görüşmeci 7, 37 yaşında).

Suriye iç savaşının ilerleyen dönemlerinde sayıları onları geçen hizip grupların dışında selefi akımlar boy göstermiştir. IŞİD militanları toplu infaz, kafa kesme, işkencelerle birlikte kadın bedenini hedef almıştır. Kadın bedeninin, tecavüz ve cinsel istismar ile hedef alındığı gibi, aynı zamanda kıyafeti üzerinde baskı kurularak şiddete maruz kaldığı görülmüştür. Kamusal alanda çarşaf cinsiyetlendirilmiş bedenlere hareket özgürlüğü sağlamaktadır. Abirafeh (2009)'in deyimiyile çarşaf, “mobil güvenliğin” bir biçimi olarak bir “özgürlük aracı” görevi görmektedir. Kadınları yabancıların bakışlarından korumakta ve toplum içinde kimliği belirsiz olarak gezmesine imkan tanımaktadır (Aktaran Schütte 2014: 1186). Suriyeli görüşmecinin ifadeleri bu tespiti doğrular niteliktedir.

“Araplar iyice kapandı. Gözler ve elleri de kapattılar. Neden, çünkü genç kızdır, güzeldir. Güzelliği görülmesin. Ziyneti varsa görmesinler. İsteyerek almazlar çünkü, kolunu keser alırlar. Biz Türkmenlerde çarşaf yoktur. Ama biz de çarşaflandık. Kadınlar tek başlarına dışarı çıkamaz oldu. Çarşıya pazara yanımızda iki erkekle gider olduk. Bir elimden oğlum tutar, diğer elimden kocam.” (Bolu Görüşmeci 2, 45 yaşında).

Çarşaf (Burka), Müslüman kadınları ve onların giyimlerini temsil eden bir figür işlevi görmüştür. Yeğenoğlu'nun ifadesiyle, peçenin (buradaki vurgu ile çarşafın) referansı kendi basit kumaşsal materyalinden daha fazla anlam ifade etmektedir. Cinsel ve kültürel bir farkın olağanlaşması rolü oynayan çok anlamlı bir özelliği vardır. Görünmeyen ama gözetleyen, kadını gizleyen ama dinsel ve mezhepsel anlamda bütünü temsil ettiren bir simgedir. Oryantalist anlamlandırma zincirinde peçe sadece kadına değil, aynı zamanda Doğu'nun (İslamiyet'in) bizzat kendisine de işaret etmektedir (Yeğenoğlu 2003: 65).

“Savaştan önce, Kürt kadını senin gibi böyle pantolon giyer, başı açık gezerdi. Türkmen başörtüsü takar ama pantolon da giyerdi. Araplar bir tek çarşaflydı. Okullarımızda Ermeniler mini etekle gezerdi. Rengarenkti. Bizim orası bu açıdan Türkiye'den daha demokratikti.” (Bolu görüşmeci 1, 27 yaşında).

Bu ifadeden; savaş ortamında güç kullanımının ataerkil araçları olarak kadına yönelik cinsel istismarın yanı sıra kadının kıyafeti de araçlaştırılarak, kadın üzerinde tahakküm kurulan bir nesne halini aldığı anlaşılmaktadır.

Kadınların göç nedenlerini oluşturan dördüncü etken erkeğe eklenmiştir ve ikinci etken olan “daha fazla yakınıni kaybetme korkusu” ile bir arada değerlendirilebilir. Yetişkin erkek evlat sahibi annelerin durumu, askerlik çağındaki erkek çocuklarının kararına bağlı olarak değişmiştir. Göçten önce karar verilmesi gereken en zor durumlardan biri asker çağındaki erkekler ve onların aileleri için geçerli olmuştur. Bu yaştaki sığınmacılar için askere gitmek veya mücahit olmak arasında geriye kalan tek seçenek ülkeden kaçmak olmuştur.

“En çok askerlere üzüliyoruz. Askere gitme yaşında olan oğullarımız var. Her iki tarafı da destekleyen akrabalarımız var. Esad’ın ordusuna da katılsalar, Özgür Suriye Ordusu’na da destek verseler öldürecekler, katil olacaklar. Pasaport çıkarmaya gitseler Esad askere alıyor. Kaçmaya kalktıklarında sınırda Özgür Suriyeciler çeviriyor. Akrabaya akrabayı vurduruyorlar. İki oğlumun da askere gitme yaşı gelmişti. Esad’ın Ordusuna yakalanmamak için Türkiye’ye kaçtılar. Düzen kurduktan sonra beni ve babalarını yanlarına aldılar.” (Bolu Görüşme 2, 45 yaşında). Burada görüldüğü gibi, kadının göç etmesi bireysel olarak kendi kararı değildir. Eşi ve çocukları neredeyse onun da bulunması gereken yer orası olduğu inancıyla erkek çocuklarının arkasından göç etmiştir.

Kadınların göç nedenlerinin beşincisi ise hedef ülkeyi transit geçiş amacı ile kullanmaktır. Yapılan görüşmelerin birçoğunda görüşmeciler bir Avrupa ülkesine geçmeden önce ekonomik birikim yapabilmek amacı ile Türkiye’ye yerleştiklerini belirtmiştir. Transit geçişle bir Avrupa ülkesine göç etme hayalleri Türkiye’de bulmayı umdukları daha iyi yaşam koşullarına kavuşamamalarından kaynaklanmıştır. Daha iyi hayat standartlarından anlaşılan hukuki olarak tanındıkları, istihdam imkânlarının daha geniş olduğu, kadına yönelik taciz ve şiddet olaylarının yaşanmadığı, eğitim ve sağlık imkânlarından etkin şekilde yararlanabildikleri bir yaşam hayalidir. Daha modern bir

hayat hayaliyle göç eden Suriyeli kadınlar, ataerkil yapıya sahip kendi ülkelerinden kaçarak modernitenin tuzağına düşmüşlerdir.

Kadınların fiziksel, psikolojik ve medeni statülerindeki farklılık onların göç sürecinde yaşadıkları deneyimleri de değiştirmektedir. Suriye'den göç eden kadınların göç süreçlerinde yaşadığı farklılıkların kaynağı olarak;

1) medeni durumlarındaki farklılık ve

2) çocuk sahibi olup olmamaları değerlendirilebilir. Dolayısıyla göç süreçlerinde, göç nedenlerinde olduğu gibi homojen bir hareketin varlığı söz konusu değildir.

Suriyeli kadınlar arasında göç sürecinde farklılığı belirleyen ilk parametre kişinin evli veya bekâr olmasıdır. Bekâr bir kadının bakmakla yükümlü olduğu ve sıhhatlerinden endişe edeceği çocukları olmadığından iltica etmesi daha kolaydır. Dil bilmesi, pasaport sahibi olması ve evrensel bir mesleğinin/statüsünün olması, başvuracağı yasal ve idari merciler konusunda bilgi sahibi olması gibi etkenler kadına hareket serbestisi sağlamaktadır. Nitekim 2011 yılında Halep Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı üçüncü sınıf öğrencisiyken şehri hedef alan saldırıların başlamasıyla Türkiye'ye göç etmeye karar veren bir görüşmeci pasaport sahibi olmanın verdiği avantajla, kolaylıkla Kilis'teki akrabalarının yanına yerleşmiştir (Bolu Görüşmeci 1, 27). Bu bilgiye göre; bekar olmak göç etmeye karar vermeyi ve göçü kolaylaştırmasının yanısıra yardımcı başka faktörler de bulunmaktadır. Bekar olarak tek başına hareket edilmesi, yanında refakat etmesini gerektiren, çoğunlukla bakmakla yükümlü olduğu insanlar olmaması, hareket etmeyi kolaylaştıran bir etkidir. Yanısıra, ikinci bir dil biliyor olmak, pasaport sahibi olmak ve hedef ülkede kısa vadede icra edebileceği bir mesleğin olması gibi nitelik ve araçlara sahip olunması bu hareketi olumlu anlamda destekleyen etkenlerdir.

Şam'daki işyeri ve evlerinin bombalanmasından sonra Suriye'den kaçmaya karar veren bir başka görüşmecinin ise evli olması, onu göçe karar veren bekar bir kadından ayıran bir özellik taşımaktadır. Göç etmeye bir erkeğe bağlı ve bağımlı bir

kadın olarak değil, kendisi karar vermiştir. Ancak yolculuk sırasında yanında eşinin bulunması, bir erkeğin koruması altında olması anlamına gelmektedir.

“En çok kız kardeşim için endişe ettim. Babam savaşta sakatlandı. Annem babama bakmak zorundaydı. Ağabeylerim asker kaçağı. Eşimi Türkiye’ye gelmek konusunda ikna ettim ama kardeşimi orada bırakamazdım. Ona zarar verirlerdi, onu koruyacak kimse yoktu ama benim yanımda eşim vardı. Allah bize yardım eder dedim ve annemle babamı, kız kardeşimi yanıma almama izin vermeleri için ikna ettim. Benim pasaportum vardı ama eşimin ve kız kardeşimin pasaportu olmadığından sınırdan kaçak girmek zorunda kaldık” (Şanlıurfa Görüşmeci 9, 30 yaşında).

Bu ifadelerde bir kadının üzerindeki ataerkil baskı ve savaş ortamının getirdiği kimden ve nereden geleceği belli olmayan kadına karşı şiddet korkusunu bir arada görülmektedir. Görüşmecinin koruma altına almaya çalıştığı öznenin kız kardeşi olması önemli değildir. Kız kardeşi yerine kendi genç kızı olması ihtimali eşdeğer olarak değerlendirilmiştir. Çünkü asıl olan kardeş ya da evlat bir kadının cinsel bütünlüğüne zarar gelmesi ihtimalidir. Görüşmecinin “zarar verirler” ifadesi ile endişe ettiği, genç kadının hayatı ve bedensel bütünlüğüdür. Diğer yandan ataerkil toplum yapısının kadının zihninde oluşturduğu algı ile “yanımda eşim vardı” diyerek, erkeğin koruması ile kendini güvende hissettiğini ifade etmektedir.

İkinci bölümde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi incelemesi yapılırken görüldüğü gibi, eve ekmek getiren ve aileyi koruması gereken erkektir (Galtung 2008: 105-122). Aileye bakmak ve aileyi korumak erkeklere evrensel yasalarla dahi verilmiş ve erkekle özdeşleşmiş bir görev olduğu ve olması gerekenin (ordinary) bu olduğu evrensel olarak kabul edilmektedir. Şiddet gösteren erkek olduğu gibi, koruyacak olan da bir başka erkektir. Galtung’un bu anlamda “Peace by Peaceful Means”te yaptığı şiddet, ataerkillik ve toplumsal cinsiyet çözümlemesi önemlidir. Galtung’un çözümlemesine göre, ataerkillik yapısal şiddetin biçimlerinden biridir ve şiddetin bulunabileceği alanlardan biri olarak toplumsal cinsiyet tanımlanmaktadır. Ayrıca, ataerkillik tepede erkeğin en altta ise kadınların bulunduğu dikey bir yapıdır. Kadına karşı şiddet kültürel gerekçelerle meşrulaştırılarak birçok farklı formda kendini göstermektedir (Galtung 1969, Aktaran Confortini 2006: 340). Ann Tickner (1992)’in

gözlemediği gibi; Kadınların korunmaya muhtaç pasif kurbanlar olarak inşa etmesi onların barışla ilişkilendirilmelerine destek verirken, erkekliğin idealleştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu anlamda güvenliği sağlama görevinin erkeklere verilmiş olması, kadınların naif ve daha az militarize olan doğası ile böyle zayıf bir kurum ile sağlanamayacağı inancına dayanmaktadır (Aktaran Confortini 2006: 334).

Suriye'den göç sırasında kadının çocuk sahibi olup olmaması kadınlar arasındaki üçüncü farkı oluşturmaktadır. Göç ederken erkekten bağımsız olmaktan çok, erkeğe eklemlenmiş olma durumunun en net görüldüğü fark bu olmuştur. Öncelikle, erkek yakınlarından (eş, baba, ağabey, erkek kardeş) ayrılarak küçük çocuklarıyla yolculuk edenler saldırıya daha açıktırlar. Bu nedenle, küçük çocuğu olan kadınlar kendi başlarına yolculuğa çıkmaktansa yanlarında bir erkeğin refakatine ihtiyaç duymuşlardır. İlk bölümde uluslararası göç ve kadın konusunda ele alındığı gibi; kadınlar göç sürecinde daha çok bağımlı kişiler olarak değerlendirilmiş ve göç teorilerinde aile içindeki rollerine (eş, anne, genç kız) göre konumlandırılmıştır. Daha önce belirtildiği gibi, kadınlara önceden göç etmiş olan erkek eşi takip eden ve göçe katkı veren kişiler olarak bakılmış ve pasif bir rol biçilmiştir. Kadın göçü ayrı bir kategori olarak ele alınmamış ve uzun süre var olan göç açıklamalarına kadınlar sadece eklemlenmiştir (Buz 2007: 39). Suriyeli kadınların göç esnasında aldıkları pozisyon da bu tespiti doğrular niteliktedir:

“Gelmeden 12 saat önce sokağımıza bomba atıldı. Apartmanın üzerine düştü. Biz çok korktuk. Gecedен ben namaz eşarbımı taktım, pasaportumu aldım. Altınlarımı aldım. Eşimin pasaportunu almayı unuttuk. Ama hayatımız söz konusuydu. Eşim sabırsızlandı. Erkekler böyle, sonrayı düşünmüyorlar. Komşumuz evde 5 çocuğu var, çok küçük çocukları var. Bu kadının birkaç çocuğunu aldık. Eşim de çocuk aldı kucağına ama dışarı çıkamadık çünkü çok toz vardı. İnsanlar hep sokağa çıkıyordu ama araba bulamadık. Bir araba geldi, sizi alırım ama para alırım dedi. Tamam, vereceğiz dedik. Annemlerin evine gittik. Bu kadını annemin evine götürdük. Kocasını diğer karısının evinden geldi. Kadını aldı.” (Şanlıurfa Görüşmeci 9, 30 yaşında).

Suriyeli kadınların yaşadıkları deneyimler olarak aktarılan göç anlatılarında, cinsiyet ayrımı olmaksızın karşılaşılan olumsuzluklar kadın ve erkeğin ortak

mağduriyeti olarak yerini almıştır. Ancak kadın ve erkeğin ruhsal farklılıkları göz önünde bulundurulduğunda, yaşananların kadınları psikolojik anlamda daha olumsuz etkilediği gözlemlenmektedir. Göç sırasında karşılaştıkları olumsuzluklar kadın ve erkeğin ortak mağduriyeti başlığı altında;

- 1) Suriye sınırı içerisinde karşılaştıkları şiddet olayları,
- 2) Pasaport sahibi olmamanın getirdiği olumsuzluklar ve
- 3) Türkiye sınırından geçerken yasadışı yoldan alınan haraçlar ve insan kaçakçılığı olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir.

Suriyeliler ilk olarak, ülkenin içinde bulunduğu iç savaş, kaos ortamı ve şiddet olayları nedeniyle Türkiye sınırına gelene kadar birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Onları sınıra götürecek bir araca ve aracıya ihtiyaçları olmuştur. Kaçışı organize eden genellikle Özgür Suriye Ordusu'na mensup milisler olmakla birlikte, kimin kimden olduğunu ayırt edemeyenler şehirlerarası otobüsleri kullanmışlardır:

“Şam’dan Deyrizor’a gidiyorduk ve yolda çok fazla ölü gördük. Biri otobüsün yolunu kesti. Erkekleri indirdi. Oğlumu almak istedi. Ne için istediklerini sordum, “Çantalara bakacağız, oğlun açsın!” dedi. Korkudan hiçbir şey söyleyemedim” (Şanlıurfa Görüşme 11, 45 yaşında).

Görüşmeciler arasında refah seviyesi bakımından da denklik yoktur. Bu durum, bir zenginlik göstergesi olarak pasaport sahibi olup olmamalarından anlaşılmaktadır. Suriye’deki ekonomik eşitsizlik göç sırasında da farklı deneyimler yaşamalarına sebep olmaktadır. Pasaport sahibi olmak sınır geçişlerini kolaylaştırmıştır. Bu nedenle göç esnasında karşılaşılan olumsuzlukların ikincisini pasaport kontrolleri oluşturmaktadır. Pasaport sahibi sığınmacılar sınırda yapılan pasaport kontrolünden rahatlıkla geçerken, olmayanlar kaçak yollardan giriş yapmıştır:

“Benim pasaportum var ama ailemin diğer üyelerinin pasaportu yok. O yüzden Türkiye’de düzenimi kurduktan sonra tekrar ailemi almak için geri döndüm. Annem ve kardeşim kaçak olarak girmek zorunda kaldığından ben de onlarla kaçak olarak giriş yaptım. Pasaportu olmayanlar sınırdaki Tır Şoförleriyle para karşılığında anlaşarak Gaziantep ve Kilis üzerinden geçiş yapıyorlar. Yolda bize Türk Askerlerinin olduğu uzakta bir bölgeyi göstererek, “İşte oradan geçeceksiniz” diyerek bizi indirdiler. Tır

şoförleri Türk Askerinin gelen herkesi kabul ettiğini zannediyorlardı. Hâlbuki orada kimlik kontrolü yapılıyordu ve pasaportu olanların ülkeye girişi sağlanırken, diğerleri geri döndürülüyordu. Geri dönenler sınır boyunca uzanan darı (mısır) tarlaları boyunca saklanarak ve mayınlardan kaçarak, geçmek zorunda kalıyorlardı” (Bolu Görüşme 1, 27 yaşında).

Pasaport sınır kapılarına gelen Suriyelilerin ülkeye rahatça girmesini kolaylaştırmakla beraber aynı zamanda oturma izni almasına da imkân sağlamıştır. Pasaport sahibi olmayan sığınmacılar, kaçak yollardan ülkeye giriş yapmış ve bu kaçak girişler esnasında genç yaşlı demeden canlarını ve sağlıklarını tehlikeye atmışlardır:

“Kaç saat yürüdük boyumdan daha yüksek darı başakları arasında, bilmiyorum. Ağzımın içine kadar böcekler doldu. Böcek ısırıklarından günlerce ellerimi kullanamadım, davul gibi oldu” (Bolu Görüşme 2, 45 yaşında).

USAK’ın 2013 yılına ait raporunda da belirtildiği gibi, Suriyelilerin Türkiye sınırına gelmeye başladığı ilk günden itibaren bütün girişlere izin verilmiştir. Savaş öncesindeki gibi pasaportla girişlere ek olarak, hiçbir belgesi olmadan gelenler de açık kapı politikası ve geri göndermeme ilkesi gereği Türkiye tarafından kabul edilmiştir. Ancak 2012 yılında mülteci sayısı artmaya devam etmiş, kampların kapasitesi zorlanmaya başlamış ve 2012’nin ikinci yarısında hükümet, Türkiye’ye girişleri sınırlandırmak için önlemler almaya başlamıştır. Suriye’nin kuzeyindeki şiddet olaylarından kaçan Suriyeliler gayriresmi yolları kullanarak Türkiye’ye girmeye başlamışlardır. Ülkeye girişlerin daha kontrollü hale getirilmeye çalışılmasıyla Suriyeliler kaçakçıların eline düşmüştür. Türkiye ve Suriye arasındaki sınır her dönemde geçirgen olmuştur ancak kaçakçılık, sınırı geçmek isteyen Suriyeli sayısındaki kayda değer artışla tırmanışa geçmiştir (Dinçer vd. 2013: 11).

Suriye’den göç ederken karşılaşılan olumsuzlukların üçüncüsünü bazı güvenlik görevlilerinin yasadışı yollardan aldığı haraçlar ve insan kaçakçılığı iddiaları

oluşturmaktadır¹⁴. Kaçak yollardan giriş yaptığı esnada yakalananların bazıları sınırdan içeri kabul edilmezken, bir kısmı illegal yollardan ticari bir sektör haline gelmiş bir şekilde para karşılığında sınırdan geçmelerine müsaade edilmiştir.

“Halep’ten Mardin’e geçerken eşyalarımızı bıraktırdılar. Hiçbir eşyamızı yanımıza alamadık. Geçerken bizden kişi başı 15 Suriye Lirası aldılar” (Şanlıurfa Görüşme 14, 32 yaşında).

USAK’ın aynı raporunda yer alan *“Suriye’den Türkiye’ye geçmek 15 ila 30, Türkiye’den Suriye’ye geçmek ise 30 ila 100 TL arasında değişen bir fiyat skalasında mümkün”* ifadesi görüşmede elde edilen verileri doğrulamaktadır (Dinçer vd. 2013: 11).

Sınırdan geçişte eşyalarının içeri sokulmasına müsaade edilmemesi onların nakde çevrilebilecek eşyalarını satarak kısa bir süre de olsa yaşamlarını idame ettirmelerine engel olmuştur. Bunun yanı sıra yatak, yorgan, yastık ve giyim gibi eşyalarının yanlarında getirilmesine müsaade edilmemesi, ilk etapta gıda ve barınma gibi ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri birikimin bu ihtiyaçlar için kullanılmak üzere paylaşılmasına ve azalmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra sınırda, otomobil, motosiklet, traktör gibi çalıntı araçların kaçakçılığının yapıldığı, Suriyeli kadınların sınır kaçakçıları tarafından kaçırılarak tecavüze uğradığı, eşyalarının ve paralarının gasp edildiği ancak bunların adli sürece yansıtılmadığı Mazlumder raporlarında belirtilmiştir (Mazlumder 2014: 40).

¹⁴ Sınırdan geçişlerde alınan harçlarla ilgili basına yansıyan haberlerden örnekler için bakınız: *“Cilvegözü Sınır Kapısı’ndan geçişler kontrollü yapıldığı belirtilirken, kimi zamanlarda bu kontrolün sağlanmadığı iddia edildi. Korsan taksilerin yoğun olduğu gümrük hattında çalışan İ.K., sınır boyunca çekilen duvar ve askeri önlemlerin kâr etmediğini söyledi. Sınır Kapısı’ndan geçmek için mülteci olmanın yetmediğini söyleyen İ.K., İdlib’ten sadece yaralı olanların ambulanslarla alındığını ancak sınır kapısında çalışan asker ve memurlarla, insan kaçakçılarının kim olduğu sorgulanmadan bin 500 avro veren herkesi bir şekilde geçişini sağladığını iddia etti”* (<https://www.evrensel.net/haber/304925/cilvegözü-sınır-kapisindan-para-karsiligi-gecis-iddiasi>, 08 Kasım 2017’de erişildi).

Suriye vatandaşlarına Türkiye’nin vize uygulamasının ardından sınırdan geçişler kapatıldı. Bunun üzerine sınırdan kaçak geçişler hız kazandı. Savaştan kaçan Suriyelilerin yanı sıra Suriye’de savaşa giden yabancı uyruklu veya Türk savaşçılarda bu yöntemle Suriye’ye geçiyor. Şanlıurfa’nın Akçakale Mürşitpınar ve Ceylanpınar sınır kapılarının geçişlere kapatılmasıyla, sınırdaki bazı köylerde kaçak geçişler yapıldığı iddia ediliyor (<http://www.sanlıurfahaberturk.com/suriye-sinirindan-kacak-gecis-rayici-artti-h16717.htm>, 8 Kasım 2017’de erişildi).

Görüşülen sığınmacı kadınların çoğunluğunda kendi adlarına yola çıkmadıkları, yalnızca kendi geleceklerinden duydukları endişeye değil, evlatlarının ve eşlerinin de geleceğine bağlı bir nitelik taşıdığı görülmüştür. Bu kadınların göç etmeye karar vermeleri ve kararı uygulamaları amaçsal ve süreçsel anlamda aktif görünmelerine rağmen, anne, eş ve kız kardeş olarak erkeğe bağlı pasif üyeler oldukları genel görüşünü doğrulamıştır. Kadınların göç esnasında verdikleri kararlar aile içerisindeki konumlarına bağlı olarak şekillenmektedir. Hem mekânsal, hem de toplumsal bir değişim içeren göç sürecinde, sosyoekonomik sınıf, kültür, etnik ya da ulusal kimlik kadar cinsiyet kimliği de önemli bir yere sahiptir (İlkkaracan 1999: 305). Bu nedenle çalışmanın bu başlığında Suriyelilerin göç etmesine sebep olan koşullar ve göç süreçlerindeki farklılıkları etkileyen bir olgu olarak cinsiyet farklılığı göz önünde bulundurulurken, kadınların bu süreçte varlıkları birer birey olarak ele alınmıştır. Erkek ya da kadın olması farketmeksizin insanlar savaş, şiddet ve kaos ortamından kaçarak hayatını kurtarma amacı ile göç etmiştir. Göç olgusunu oluşturan zorlu koşullar kadın, erkek, çocuk ayrımı yapmadan bütün Suriyelileri kapsamıştır. Ancak, patriyarkanın kadın ve erkeğe yüklediği cinsiyetçi görevler sonucunda kadının erkeğe bağımlılığı artmıştır. Görüşülen Suriyeli kadınların, göç esnasında başlarında bir erkek olması ihtiyacını hissetmeleri ve yanlarında eşleri olan kadınların kendilerini güvende hissetmeleri, “kadının güvenliğinden erkek sorumludur” ataerkil toplumsal anlayışın bir sonucu olduğunu düşündürmektedir. Bu anlayış sadece erkek egemenliğin kadına dayatması değil, aynı zamanda kadınlar arasında “Sinek kadar kocan olsun, başında bulunsun¹⁵” deyişindeki erkek egemenliği kabullenışı gösteren, kimlik ve toplum yapısının özgül bir şekilde tanımlanmasıdır. Bu anlamda Suriyeli kadınların pasiflikten aktif role geçişi Suriye’den ayrılırken gösterdikleri faaliyetlerden ziyade, vardıkları ülkede hane halkının geçindirilmesi noktasında üstlendikleri rollerde daha net ortaya çıktığı görülmüştür.

¹⁵ Hatice Meryem’in İletişim Yayınları tarafından ilk baskısı 2002 yılında yapılmış aynı zamanda Ankara Devlet Tiyatrosu tarafından oyunlaştırılan eserinin adıdır. Ait olma duygusunun yarattığı rahatsızlıktan yola çıkılarak yazılan kitapta birinin “karısı” olma ve farklı kadınlık halleri üzerine hikayeler anlatılmaktadır.

3.3.1. Patriyarkallık, Yoksulluk ve Suriyeli Kadınların Mekansallığı

Edward Soja'nın (1989) tanımı ile "Mekansallık, gerçek ve algılanabilir bir toplumsal üründür, hem fiziksel hem de psikolojik mekanları toplumsallaştırıp dönüştürdüğü bütünlükten bir "ikinci doğa"nın bir parçasıdır. Toplumsal bir ürün olarak mekansallık, toplumsal eylem ve ilişkinin aynı anda hem ortamı, hem sonucu, hem önvarsayımı, hem cisimleşmesidir. Toplumsal yaşamın mekansal-zamansal yapılanması, toplumsal eylem ve ilişkinin (sınıf ilişkileri dahil) nasıl maddi olarak oluşturulduğunu, somutlaştırıldığını tanımlamaktadır" (Schick 1999: 5).

Suriye'de yaşanan iç savaşın uzamasıyla birlikte Türkiye'ye gelen sığınmacı sayısı günbegün artmıştır. Savaş bittiğinde geri dönmeyi düşünen aileler ilk dönemde ülkeye uyum sağlamaktan çekinmiş, Türkçe öğrenmeye gayret etmekten kaçınmış bu yüzden hem sınıra yakınlığı, hem de Arapça bilen nüfusun fazla olması nedeniyle Şanlıurfa'yı seçtiklerini belirtmişlerdir. Geri dönme fikri mekana uyumu zorlaştırmış, aynı dili konuşmama sosyal ve kültürel yapıya devamlı bir önyargı ve yabancılaşma duygusuna neden olmuştur.

Kimlik, bireyin sınıf, ırk, cinsiyet, cinsellik, kuşak, bölge, etnisite, din ve ulus gibi topluluklara mensubiyetinden türeyen, sürekli inşa edilen bir süreçtir. Bunalım ve geçiş dönemleri çoğunlukla yoğun kimlik inşa dönemleridir (Schick 1999: 17). "Ben" ve "öteki" arasındaki fark göç eden Suriyelilerin kendilerini tanımlarken kullandıkları farklılık kodlarında nesneleşmiştir. Örneğin kıyafet ya da başörtüsünü bağlama şekli bunlardan biridir:

"Dikkat çekmemek için Türkler gibi giyiniyorum. Suriyeliler gibi giydiğimde beni öne atıyorlar." (Şanlıurfa Grup Görüşme).

Suriyeli bazı kadınların Suriyeli oldukları anlaşılmasın diye çeşitli stratejiler geliştirdiklerini sivil toplum örgütlerince de gözlemlenmiştir. Bazı Suriyeli kadınların geleneksel olarak bağladığı beyaz, alna yapışık ve boyna sarılı olan başörtülerinin yerini artık Gaziantepli kadınlarındaki gibi başörtülerinin aldığı ve kamusal alanda Gaziantepli kadınlar gibi giyinerek kıyafeti, Suriyeli kimliğini gizlemenin bir aracı olarak kullandığı

belirtilmiştir (Çelik 2014: 31). Kadınların kıyafetleriyle yaşadıkları etnik ya da dinsel kimliklerinin kamusal alanda temsillerinin güçleştirilmesi bir mağduriyet alanı olarak ayrımcılık olduğunu göstermektedir (Çağlayan 2013: 161).

Türkiye’de misafir olmak, bir önceki bölümde görüldüğü gibi geçici koruma altına alınana kadar geçen 3 yıllık sürede hukuki tanınmışlıklarının bulunmaması dolayısıyla koruma altında olmamaları, bu kadınlar her şeyi yapabilir ve onlara her şey yapılabilir algısı yaratmıştır. Bu yüzden iş bulmakta zorlanmışlar ve evlerine kapanmışlardır. Cinsel sömürü riski kadınların kullandıkları mekanların da sınırlandırılmasına sebep olmuş, yaşam alanlarını daraltmıştır (Buz 2009: 312). Görüşmecilerin beyanlarından anlaşıldığı üzere Türkiye’nin Suriye’ye göre daha kapitalist bir ülke oluşu, Suriyeli kadınların kabul edilmiş patriyarkal kültür yapılarına uymamıştır. Bu noktada, Schick’in de belirttiği gibi, Türkiye ve Suriye karşılaştırması Suriyeli kadınların kimlik algıları üzerinden “ora” ve bura” olarak mekansallaştırmıştır. “Ben” ve “öteki” kavramları ayrılmaz bir biçimde “bura” ve “ora” kavramlarına bağlıdır ve dolayısıyla kendini inşa etme eylemi aynı zamanda mekanı toplumsal olarak anlamlı ve kavranabilir bir şekilde yeniden inşa etme eylemidir (Schick 1999: 11).

“Suriye çok güzel kızım. Sularımız içilir şırl şırl, zaten sizden geliyor. Sabah üzümücü gelir, incirci gelir, karpuzcu gelir. Ben ekmek yaparım, mahalleliye satarım. Bizim bakkalımız var. Kocamın kundura atölyesi var. Kunduracılar meşhurdur Halep’te. İki büyük makinemiz (kamyonet) var. Sabahtan akşama vakit yetmez. Damda biber, domates kuruturum. İneklerimiz var. Biz orada keyfederdik yavrum. Biz burada nasıl yaşarız. Bir kızımın parasıyla nasıl yaşarız. (Gözleri doluyor) Siz burada kadınların çalışmasıyla gurur duyuyorsunuz. Ekonomik özgürlük diyorsunuz. Ben hiç istemedim kızım çalışsın. (Utaniyor). Evlensin, yuvası olsun, çocukları olsun istedim. Bizde erkek çalışır, kadına bakar. Gerekirse kadının annesine de bakar. Sizin burada herkes çalışıyor. Erkeğin parası yetmiyor ki, burada her şeye para veriyorsunuz, nasıl yetsin. Bizim kültürümüz daha güzel.” (Bolu Görüşmeci 2, 45 yaşında).

Mekan, varoluşun, dolayısıyla da kimliğin temel bir ögesidir; benlik mekanda serpilir ve o nedenle “bura” dediği yerin silinmez izlerini taşır. Ancak, kimliği

tanımlayan ne tek bir “bura” vardır, ne de basit bir “bura/ora” ikiliği; aksine söz konusu olan, kişinin içirme ve dışlama, çekme ve itme, kabullenme ve reddetme gibi söylemsel ilişkilere girdiği kocaman bir mekanlar kümesidir (Schick 1999: 21). Suriyeli görüşmecinin yukarıdaki ifadelerinde görüldüğü gibi; Suriyeli kadınların çalışmıyor oluşunu içselleştiren ve kabullenmiş, Türkiye’de kadınların çalışıyor olmasını ise yadırganmakla birlikte bu kültürün güzel olmadığını ifade ederek reddeden bir kimliğe ait söylemler bulunmaktadır. Yukarıda yer alan beyan içinde üzeri örtülü birçok kanıksanmış ataerkil ve patriyarkal kapitalist kod bulunmaktadır. Buna göre; kadın ilk bölümde ele alınan erkek egemenliğin cinsiyetçi işbölümünde tezahüründe olduğu gibi, kadının olması gereken mekan evidir, evde çocuk doğurup, kendine verilen üreme görevini yerine getirmeli ve yeni nesiller yetiştirmelidir. Yine görüşmecinin ifadesine göre, kadının ev dışında çalışması ve erkeğin iş bulamadığı bir yer ve zaman diliminde kadının kazanmış olduğu gelirin harcanması utanılması gereken durumdur. Buradan ataerkil toplum yapısının kadının kimliğini nasıl şekillendirdiği, söylemlerindeki yansımalarından ise mekan farklılığı ile ataerkil kimliğin nasıl tanımlandığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda yine ilk bölümde belirtildiği gibi, ataerkil toplumlarda; kadının çalışması erkeğin kazancını tamamlayıcı bir ek gelir niteliğindedir. Suriyeli görüşmeci için şaşırtıcı bir şekilde, Türkiye’de erkeklerin parası evi geçindirmeye yetmediği için kadınlar çalışmaktadır. Kapitalizm “ekonomik özgürlük” söylemi ile, erkeğin kazancını tamamlayıcı olarak kadınların hane dışında çalışmasına olanak sağlarken aynı zamanda kadının hane içinde yerine getirmesi gereken görevleri de devam ettiğinden patriyarka ile işbirliği yapmaktadır.

“Ben çalışmadığım zamanlar babam benim için para verirdi. Altın alırdım. Alışveriş yapardım ya da annemde bırakırdım. Elimde para vardı. Eşim verirdi, babam verirdi. Bir şeye ihtiyacım olursa alırdım.” (Şanlıurfa Görüşmeci 9, 30 yaşında).

“Suriye’de kadın evde otursun, alışveriş yapsın, akrabalarını görsün, gezsin. Erkek tek başına çalışır, kadın evde oturur. Baba, kızlara ve çocuklara bakar. Şimdi Türkiye’de hepimiz çalışıyoruz bütün aileye bakamıyoruz. Bir kişinin aldığı ücret ekmeğe bile yetmiyor.” (Şanlıurfa Görüşmeci 12, 26 yaşında).

Suriyeli kadınların sahip oldukları klasik ataerkil kültürle kendilerine yönelik davranış, tutum ve beklentileri Türkiye’de de devam etmektedir. Klasik ataerkil kültürde, yaş ve cinsiyete dayalı hiyerarşi ve kadın-erkek etkinlikleri gibi mekanların kullanımında da ayrışma görülmektedir. Kadınların emeği ve doğurganlığı evlilik yoluyla girilen erkek soyu tarafından yönetilmektedir (Kandiyoti 2013: 186). Yukarıdaki görüşmecinin ifadelerinde de kadının mekanının evi, çocuk yetiştirmenin işi ve evin geçimini sağlayan kişininse erkeğin olduğunu kabul eden klasik ataerkil kültürel anlayışın hakim olduğu görülmektedir. Ataerkil bir yaşam biçimi ve yoksullukla yaşamaya çalışmanın kadının mekansallığı üzerinde yansımaları olmuştur. Seyahat özgürlüğü, ekonomik özgürlük, kadının kamusal alanda çalışması gibi modern değerler, eviçi alanda kendini konumlandırmış olan kadınları değerlendirirken yanıltıcı olabilmektedir. Ataerkil toplum yapısıyla yetişmiş kadınların algılarında kadının çalışması özgürlük değil, yoksulluk ve kültürel bozulmuşluktur.

“Dört kızım, bir erkek çocuğum var. Eşim memurdu. Evimiz vardı. Dükkanlarımız vardı. Butiğimiz ve bakkallarımız vardı. Savaşta yıkıldılar. Savaşta hiçbir şey almadım. Eskiden mutluydum. Çocuklarım okuyorlardı.” (Şanlıurfa Görüşmeci 10, 42 yaşında).

“Eşim savaşta sakat kaldı. Evde yatıyor. Ben bebek bakıcılığı yapıyorum. Ailem bütün gün evde. Çocuklarım okula gitmiyor. Evi ben geçindiriyorum.” (Şanlıurfa Görüşmeci 14, 37 yaşında).

Özellikle kırsal kesimden gelen Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyetlerine bağlı mekansallıkları, yoksulluğun belirlediği koşullar altında yaşanan sosyal farklılıkları göstermiştir. Göç ve Türkiye’deki hayat pahalılığı onları daha önce karşılaşmadıkları bir yoksunluk içerisine sokmuştur. Yeni yerleşilen mekana yabancılık, aile üyeleri arasındaki geçim sıkıntısı ve daha fazla gelir için çalışmak zorunda olmak, toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılıklarla çelişmiş, bu yeni durum yeni mekanlarına adaptasyonlarını zorlaştırmıştır.

Silvey’in Göç ve Toplumsal Cinsiyetin Coğrafyası isimli makalesinde belirttiği gibi; kadınlar için yalnız seyahat etmek, şehrin içine girmek veya ekonomik olarak daha gelişmiş bir yere göç etmek göz korkutucu olabilir. Kadınlar sıklıkla kamusal alanlarda

ve özellikle geceleri ötekileştirilmektedir. Hareketliliğin, sosyal maliyeti kadın bedeninde erkeğinkinden daha fazla öznellemektedir (Silvey 2006: 70). Kadınların erkeğe göre ötekileştirilmesi, Suriyeli kadınlar için bir de yerli olmamak olarak çift tehlike yaratmaktadır. İkinci bölümde siyah kadınlar için kullanılan “çift tehlike” kavramının cinsiyet ve ırk için kullanılması gibi, Suriyeli kadınlar için çift tehlikeye, hem kadın kimlikleri hem de sığınmacı kimlikleri ile ötekileşmeleri neden olmaktadır. Türkiye’de misafir tanımı ile barınmaları ve hukuki anlamda tanınmamaları, yerel toplumda onlara her şey yapılabilir ve onlar her şeyi yapabilirler algısı yaratmıştır. Bu anlamda gece dışarı özgürce çıkmak, güvenliklerinin olması ve kendilerini emniyette hissetmeleri Suriyeliler için toplumsal uyum ve kabulün bir göstergesi olmaktadır.

“Eskiden Suriye’de güvenlikteydik, gece ikide, üçte dışarı çıkardık kimse bize zarar vermezdi. Şimdi öyle değil.” (Şanlıurfa Grup Görüşme).

Nitekim Suriyeli görüşmecinin ifadelerini pekiştirir nitelikte; Şanlıurfa’ya araştırma için gidilen dönemde, Balıklıgöl mevkiine yapılan ziyarette, parkta Suriyelilerin kalabalık gruplar halinde oturdukları, birbirlerinden ayrılmadıkları gözlemlenmiştir. Yerinden edilen Suriyeliler için orası yabancı bir yerdir ve kaybolmamak için her gün aynı yolu kullandıkları, ara sokaklara girmedikleri görülmüştür.

Bireylerin, toplumsal ve maddi çevrelerini benimsemeleri, onlara “anlam” atfetmeleriyle gerçekleşmektedir. Anlamlı bir çevre, büyük ölçüde, bireyin toplumsal kimliğiyle örtüşmektedir. Bireyin toplumsal kimliği, toplum ve mekana uyum yeteneği sayesinde, çevreye aşına olma ve emniyet duygusunu getirmektedir (Buttimer 1980; Greverus, 1979, Aktaran: Öncü ve Weyland 2005: 107). Aşağıdaki ifadelerde Suriyelilerin ilk olarak ekonomik olarak yoksullaştıkları için uyum sağlayamadıkları, ikinci olarak dışarı çıkarken korktukları ve kendilerini emniyette hissetmedikleri görülmektedir:

“Eskiden çok güzel bir hayatımız vardı. Kızlarım okullara gidiyordu. Korku yoktu. Geceleri dışarı çıkarken korkmuyorduk. Ben Haseki’den Şam’a yalnız başıma gidebilirdim. Gezilecek görülecek güzel yerler vardı. Varlıktıydık, İki evimiz, iki

dükkanımız vardı. Biri giysi dükkanı, biri bakkal. Ev hanımıydım. Eşim müteahhitti.” (Şanlıurfa Görüşmeci 3, 34 yaşında).

Bir insanın evini kaybetmesi, sadece aşına olduğu toplumsal bağların ve mutfak penceresinden görülen bildik manzaranın yitimi sonucunu doğurmamaktadır. Çoğunlukla sıra özlemi olarak tanımlanan uyum bozukluğu belirtileriyle kendini gösteren ciddi bir kimlik bunalımına yol açmaktadır (Fried 1963, Aktaran Öncü ve Weyland 2015: 108). Suriyeli görüşmecilerde eski hayatlarına duydukları özlemden, Türkiye’de buldukları çevre ve mekana alışamadıkları ve bu nedenle uyum sorunu yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Ailedeki konumu ya da yaşı nedeniyle kadınların özellikle yakındıkları ayrımcılıktan kaçma isteği de göç kararında etkili olmaktadır. Kadınlar için ‘algılanan fırsatlar’ ve ‘gerçek fırsatlar’ arasındaki bağlantı göçü etkilemektedir. Kadınlar, göçü, yaşadıkları yerlerdeki baskıcı yapılardan kaçma ve direnme fırsatı olarak görebilmektedir (Kofman, Aktaran Buz 2007: 40). Bu değerlendirme doğrultusunda bir görüşmeci Türkiye’ye göç etmeden önce Türkiye’yi seyahat edilecek özgür ve modern bir yer olarak hayal ettiğini ama geldiğinde yoksullukla karşılaştığını ve artık böyle düşünmediğini ifade etmiştir:

“Türkiye’ye geldik. Evet üzerimize bomba düşmüyor ama daha fazla sıkıntıyla geldik. Fakirlik var ve kadınları istismar var. İnsanlar burada bizi istemiyorlar. Gözümüzle görüyoruz. Evet burada yaşıyoruz, yemek yiyoruz, çocuklarımıza bakıyoruz ama daha fazlası yok. Sadece yaşayacak kadar var. Eskiden Türkiye dediğinde Turistik bir yer hayal ederdik. Gezip görülecek yerleri var diye düşünürdük. Türkiye’ye geldik ama turizm olmadı. Şimdi eskisi gibi düşünmüyorum Türkiye için. Türkiye’de aradığımızı bulamadık.” (Şanlıurfa Görüşmeci 11, 45 yaşında).

Göç sonucunda Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet ilişkilerinin mekansallığı (özel ve kamusal alan) ve ataerkil bir kültür ile yoksulluk içinde yaşamaları, hane içi alanda toplumsal cinsiyetçi işbölümünde değişikliğe sebep olmuştur. Göç tecrübesi, sığınmacılık ve yerinden edilmişlik içerisinde yeni düzenlerine alışmakta güçlük çektikleri görülmüştür.

“Çok kötü çok eski evlerde oturmak zorunda kaldık. Kimse bize yardım etmedi. İlk zamanlar paramız vardı. Eşyalarımızı kendimiz aldık. Ben Türkiye’ye alışamadım. Ben mutlu değilim. Ailemde sadece 1 kişi çalışabiliyor ve yetmiyor. Eşim 45 yaşında, yaşlı buluyorlar ve iş vermiyorlar. Olaylar biter bitmez geri döneceğiz.” (Şanlıurfa Görüşmeci 10, 42 yaşında).

Lefebvre, mekanın üretimi ile ilgili, mekanın asla bir kilo şeker ya da bir metre kumaş gibi üretilmeyeceğini ifade etmektedir. Devlet gibi bir üst yapı şeklinde de üretilmemektedir. Daha ziyade üst yapıların koşulu ve sonucudur. Koşuludur çünkü mülkiyet ilişkilerine dayalıdır. Kullanılan ve tüketilen bir üründür aynı zamanda. Dolayısıyla mekanın toplumsal ve cinsiyetçi işbölümünden bağımsız olamayacağı gibi, ne doğadan, ne de devletten ayrılamayacağını belirtmektedir (Lefebvre 2014: 106-110). Suriyeli kadınların ifadelerinden cinsiyetçi işbölümü ve mülksüzlük nedeniyle buldukları mekanı benimseyemedikleri anlaşılmaktadır. Bireyin, doğanın, kültürün, geçmişin, hayat tecrübelerinin iç içe girmesiyle toplumsal mekanlar oluşmaktadır ve bir mekan diğer sayısız toplumsal mekanla etkileşim halinde kendini yeniden inşa etmektedir. Her toplumsal mekanın algılanan ve yaşantının devam ettiği bir hareketliliği vardır. İnsan yaşamı ve anıları (tarihi, kültürü) mekana özgülümlenmiş ve özdeşleşmiş olarak mekana kaydedilmektedir. Bu algılama zamanın ürünü olarak değerlendirilmelidir (Lefebvre 2014: 133). Bu anlamda, Suriye’den göç eden kadınların anılarında savaşa dair kayıtları silme eğiliminde oldukları görülürken, Suriye’yi güzel ve yaşanılır anımsamaları yeni mekandaki olumsuz algıları neticesiyle olabilmektedir.

Evin erkeği iş bulamadığı için ataerkilliğin onu konumlandığı hane içinden, daha fazla gelir elde etmek için iş aramak üzere dışarı çıkmak zorunda kalan kadınların, görüşmede sorulan sorulara “Eşim bu konuda konuşmamı istemiyor” şeklinde sıkı ataerkil söylemler kullanarak cevap vermekten kaçındığı da görülmüştür. Bu bakış açısıyla, mevcut güvensizlik ortamının kadınlar üzerindeki etkisi ile ataerkil söylemler, kadınlar tarafından duruma göre arkasına saklanan bir perde işlevi gördüğü sonucuna varılabilir.

Görüşme yapılan gruptan elde edilen veriler analiz edildiğinde sonuç olarak, görüşülen Suriyeli kadınlar daha fazla özgürleşmek ve erkeklerden ve eşlerinden bağımsız olma amacıyla para kazanır hale gelmemişlerdir. Hane içine giren toplam gelirin ve geliri elde eden kişinin değişmesi nedeniyle cinsiyetçi işbölümü değişmiş, kadın eviçi alandan kamusal alana çıkmak zorunda kalmıştır. Kadınların ekonomik özgürlük elde etmeleri ve finansal yönetici rolünü üstlenmelerinin kendi tercihlerinin olmadığı ve bu durumun onları mutlu etmediği gözlenmiştir (Schütte 2014: 1185). Ekonomik şartlara bağlı olarak çalışmak zorunda kalmalarının ve iş bulamadıklarında başka gelir kaynaklarının olmamasının onları umutsuzluğa sürüklediği ve geçmiş hayatlarına özlem duydukları görülmüştür. Suriye'deki hayatları ve Türkiye'deki yeni hayatları mekansal olarak karşılaştırıldığında; Suriyeli kadınlar tarafından, 'Türkiye'deki çalışan kadınların özgür oldukları ama bunun bozuk bir hayat şekli' olarak algılandığı görülmüştür. Bu bakış açısı görüşülen kadınların gündelik hayatlarının ve yaşam algılarının sıkı ataerkil kodlarla biçimlendirildiğini göstermiştir.

Mutman, Batılılaşma/Modernleşme hareketinin, ister istemez, öznelere Batılılaştırdığı kadar Doğululaştırdığını ve Modernleştirdiği kadar gelenekselleştirdiğini belirtmektedir. Kimlikler, zamansal ve mekansal olarak birbirleriyle ilişkilendirilerek düzenlenmiş hiyerarşik farklılıklar biçiminde işaretlenmekte ve kurulmaktadır (Mutman 1999; 49). Bu anlamda Suriyeli kadınların yaşadıkları yeri mekansallaştırma işlemi, ötekilik ve farklılık ile karakterize olan üretken bir bölünmedir. Mekan algıları belli bir zaman diliminde oluşturulmuş ve öylece sabit kalmamıştır. Kendi ataerkil kültür yapılarına bağlı yaşam biçimleri, beklentileri ve karşılaştıkları kapitalist koşullar içinde yeniden şekillenmiş, kadın ve Suriyeli kimlikleri ile zaman içinde deneyimlerine eklenerek yeni bir varlık mücadelesi alanı oluşmuştur.

3.4. Patriyarka, Kapitalizm ve Suriyeli Kadınlar

Suriye sınırı içerisinde karşılaştıkları şiddet olayları, pasaport sahibi olmamanın getirdiği sıkıntılar ve Türkiye sınırından geçerken yasadışı yoldan alınan haraçlar gibi

olumsuzluklar kadın ve erkek üzerinde ortak bir mağduriyet yaratmıştır. Göç sığınmacıları vatansızlık, hukuki olarak tanınmama, yoksunluk ve yoksulluk içine sürüklemiştir. Ancak kadınlar özelindeki etkiler değerlendirildiğinde göçün en büyük etkisi sınırdan örgütlenen kadın tacirlerine savaş ganimeti olmaları olmuştur. Savaştan kaçırılma ve sınırdan geçiş vaadi ile kandırılan kadınlar, kadın ticareti yapan simsarların ve komisyonerlerin eline düşmüştür (Dw Academie 2015, <http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-insan-ticareti-alarm-veriyor/a-36718736>, 05 Aralık 2017'de erişildi). Çetelerin ellerine düşen kadınlar para karşılığı evliliklere zorlandıkları, fuhuş bataklığına sürüklendikleri veya ikinci ve üçüncü eş olarak gayrimeşru evlilikler için pazarlandıkları görüşmeciler tarafından ifade edilmiş, aynı zamanda Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği yetkilisi Gizem Al Kadah tarafından da doğrulanmıştır (Dw Academie 2016, <http://www.dw.com/tr/suriyeli-kad%C4%B1n-avc%C4%B1lar%C4%B1/a-19004170>, 05 Aralık 2017'de erişildi). Erken yaşta ve çok eşli evlilikler aynı zamanda AFAD raporlarında yerini almış ve basından takip edilmiştir. Savaşın maskülen ve ataerkil yapısından kaçan kadınlar, modernitenin ve kapitalizmin olumsuz etkileriyle karşılaşmışlardır.

Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın etkileri sığınılan ülkede de kendini göstermeye devam etmektedir. Sığınma göçü çerçevesinde sığınmacı tanımından başlayarak pek çok eylemin erkeklerle özdeşleştirilmiş olması, ataerkilliğin somut görünüşlerinden birini oluşturmaktadır. Göç ettikten sonra varılan ülkede destek ve hizmetlere ulaşma konusunda kadınlar çoğunlukla ekonomik, sistemsel, bilgisel, kültürel ve dilsel engellerle karşılaşmaktadır. Dolayısıyla ataerkillik bir yapı olarak düşünülmeli ve kadınların karşılaştıkları sorunlar ataerkilliğin etkisi olarak görülmelidir. Toplumsal cinsiyet, etnisite, kültür farklılıklarına dayalı olarak kadınların göç deneyimi, ataerkilliğin etkisi ile kadınları daha incinebilir ve korunmasız bir hale getirebilmektedir (Buz 2006: 28).

Göç eden Suriyeli kadınların, kültürel ve dilsel farklılıkları ikinci bölümde ele alınan Kadem'in araştırmasında da görüldüğü gibi, onların göç ettikleri yerde sosyal hizmetlere ulaşmasını engelleyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir önceki başlıkta belirtildiği gibi, göçle birlikte kadınlar aile ekonomisine katkıda bulunmak için

çalışmaya başlamıştır. Bu durum aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerindeki ataerkil kabullerin değişimini göstermektedir. Kadınların ekonomik durumlarının ve aldıkları rollerin değişmesi ile patriyarkal kapitalizm Suriyeli kadınlar üzerinde uygulama alanı bulmuştur. Patriyarkal kapitalizmin Suriyeli kadınların üzerindeki etkisi kadın emeğinin ucuz iş gücü olarak kullanılması ve kadın bedeninin metalaşması olarak iki ayrı şekilde tezahür etmektedir.

3.4.1. Kadın Bedeninin Metalaşması

Savaş zamanı tecavüzleri bir savaş yöntemidir. Kadının bedeni vatanın namusunu temsil eden göstergeler haline getirilir. Suriye iç savaşında işgal edilen ulusun değil, bölgenin, etnisitenin, mezhebin namusudur. Bu cinsiyetçi araçları yaygın olarak kullanan savaş kurgularını ele alan tarih yazımında, uluslararası ilişkilerde ve diğer akademik çalışmalarda, tecavüze uğrayan ya da para kazanmak için fuhuş yapmaya zorlanan kadınların seslerine genellikle yer verilmemiştir.

Ataerkil toplum yapısı Suriyeli kadınları, modernite ve kapitalizmin etkisi ile Türkiye’de Suriye’de olduğundan daha fazla etkilemektedir. Bu kadınlar artık sadece savaş mağduru değildir, göç mağduru ve sığınmacı olarak mağdur olmuşlardır. Cinsel sömürü ve istismar Suriyeli kadınların günlük hayatlarında her an karşlarına çıkabilecek bir risk olmuş ve hatta hayatlarını kazanma şeklini almıştır (Buz 2009: 312). Çalışmanın bu bölümünde kadın bedeninin metalaşmasını, savaş ganimeti olma, yardım karşılığı ilişki teklifi, fuhuş ve evlilik ticareti -bu evlilikler de, çok eşli evlilik, çocuk yaşta evlilik, aynı zamanda çocuk yaşta çok eşli evlilik olarak çeşitlenebilir- olmak üzere dört kategoride incelenmiştir.

Kadının bedenine yönelik cinsel şiddet, tecavüz ve dahi sistematik tecavüz, kadın bedeninin ticareti bir savaş aracı olarak kullanılmaktadır (Altınay 2013; Davis 2010; Enloe 1991; Sjoberg 2015). Suriyeli kadınlar şiddetin bu türüyle karşı karşıya kalmışlardır:

“Malın varsa malını alırlar. Kızın varsa kızını alırlar. Kızını alırlar, tecavüz ederler. Satarlar. Öldürürler. Yolda suya giderken görürsünüz parçalanmış bedenlerini.”(Bolu Görüşmeci 2, 45 yaşında).

Bolu’da yapılan görüşmelerde sohbet edilen kadın IŞİD, Irak ve Şam İslam Devletini kurduğunu ilan etmeden önce Halep’ten ayrıldığı için, karşılaştığı hizipleri “Sakallılar” tabiri ile ifade etmiştir. Kaçamayanlar ise IŞİD’in vahşi uygulamaları ile karşı karşıya kalmış ve savaş ganimeti olmuştur.

Kronolojik olarak devam edildiğinde, iç savaş zamanında cinsiyete dayalı şiddetle karşı karşıya gelen Suriyeli kadınlar, savaştan kaçıp hayatlarını kurtararak Türkiye’ye gelmiş ve Türkiye’de barınmak için ev aramaya başladıklarında yardım karşılığında ilişki teklifi ile karşılaşmışlardır:

“Ev arıyoruz, kocam başka eve bakmaya gitti ben başka eve gittim. Ev sahibi evi size bedava vereceğim ama bir şartım var; her gün gelip 8 saat burada kalacağım dedi.”(Şanlıurfa Görüşmeci 1, 39 yaşında).

Ev bakmaya giden kadın ev aramaya yanında eşi olmadan çıkmıştır. Ticari bir meta olan evin yerine, kadının bedeni geçmiş ve sözlü olarak ifade edilmeyen bir şekilde kira yerine kadının rızası teklif edilmiştir. Bu türde ahlaki olmayan tekliflerin Suriyeli kadınlarda yarattığı algıyı bir başka görüşmeci şu sözlerle özetlemektedir:

“İş istiyoruz, karşılığında ne vereceksin diyorlar. Bu yüzden dilencilik yapanlar var. Eşlerimizin öldüğünü söylemiyoruz. Çalışıyoruz, paramızı alamıyoruz, önce beraber olmak istiyorlar ondan sonra para vereceğini söylüyorlar.” (Şanlıurfa Grup Görüşme).

“Türkler kadınlara iyi davranıyor ama sonra karşılığında bir şey istiyorlar. Türk kadınlar emniyete gidiyorlar başlarına bir şey geldiğinde şikayet ediyorlar. Biz gidince “tamam” deyip gönderiyorlar. Biz nereye gideceğiz, biz kime sığınacağız? En çok kiralık ev bulmakta zorlanıyoruz.” (Şanlıurfa Grup Görüşme).

Mazlumder’in gerçekleştirdiği görüşme sırasında N.’nin ablası kendi yaşadığı tacizi ve Suriyeli kadınlara yaklaşımı ile ilgili şunları söylemektedir:

“Karşıyaka semtinde bir kunduracıda çalışmaya başlamıştım. İş yeri sahibi sözlü olarak ve bakışlarıyla taciz etmeye başladı. Bana hep, ‘seni çok beğeniyorum’ gibi sözler söylüyordu. Sonunda buna dayanamayıp işi bıraktım. Burada, Suriyeli olmamız, yani savaştan kaçıp gelmemiz dolayısıyla ikinci sınıf olarak görülüyoruz. Kız kardeşim hukuk üçüncü sınıfa kadar okudu. Savaş sebebiyle yarıda bıraktı. Şimdi onu istemeye, işi gücü olmayan, çocukları olan kişiler geliyor. Bizim bu düşmüş halimizden faydalanmaya çalışıyorlar.” (Mazlumder 2014: 33).

Suriyeli kadınlar için sürgündeki hayatlarında, toplumlarından ve geleneksel destek kaynaklarından uzakta evlerine ekmek getiren ve ailelerinin bakımını üstlenen, kendilerini ve ailelerini koruyan kişi rolünü üstlenmişlerdir. Birçoğu için bu yük ezicidir ve çoğu dışardan gelen yardıma tamamen bağımlı durumdadır (UNHCR 2014, <https://www.unhcr.org/news/latest/2014/7/53bb77049/syrian-refugee-women-fight-survival-head-families-alone.html>, 26 Eylül 2018’de erişildi).

Kendi kendine yetebilecek durumda olan kadınlar, genelde ‘yabancılara’, özel olarak da sığınmacı kadınlara yönelik ‘ahlaki olmayan’ tekliflerle ev ve iş arama süreçlerinde karşılaşmaktadır. Dışarıdan gelecek yardıma daha muhtaç durumda olanlar ise, insan tacirlerine rant alanı oluşturmakta ve fuhuşun da bir seçenek olarak sunulmasına yol açmaktadır (Buz 2009: 312) İnsan ticareti yapan çeteler tarafından Suriyeli kadınlar ve aileleri kandırılmakta; Suriye’de imam nikâhı yapılan kadınlar Türkiye’ye getirildikten sonra evlere yerleştirilmekte ve bir süre sonra erkeklerle fuhuş yapmaya zorlanmaktadır.

“Fuhuşa zorlama da var. O yüzden, Türkler arasında değil ama Araplar arasında üçüncü, dördüncü kadın olarak gitme arttı. Gitmeyip de ne yapsın, aç mı kalsın? Dayak mı yesin, öldürülsün mü?” (Bolu Görüşmecisi 2, 45 yaşında).

Evlilik vaadiyle kandırılan, savaştan uzakta güvenli bir ortamda yeni bir yaşam hayali kuran genç kadınlar kendilerini birden fuhuş bataklığında bulmakta, itiraz etmeleri durumunda şiddet, baskı ve tehdit ile karşılaşmaktadır. (Mazlumder 2014: 39-40)

Suriyelilerin kültürel ve sosyolojik yapılarında kumalığın bir medeni hal olması ve savaştan kaçan kitlesel Suriyeli kadın nüfusunun ekonomik çaresizliği, aslında Anadolu'nun kırsal kesimlerinde de ataerkil bir uygulama olarak üstü örtülü bir şekilde devam eden çok eşli evliliği yaygınlaştırmış ve normalleştirmiştir. Ataerkil yaşam biçiminde kadının yerinin kamusal değil, özel alan olan ev olması Suriyeli kadınları evlilik tellallarının eline düşürmüştür. Bu düşmüşlük kapitalizm ve patriyarkanın birbirine maddi fırsatlar sunduğu, fiyatların belirlendiği, pazarlıkların yapıldığı, anlaşmaların gerçekleştiği ve kadının bir eşya gibi alınıp, satıldığı bir pazar haline gelmiştir.

“Kumalık buralarda eski âdettir ama uzun yıllardır kolay değildi. 55 yaşından sonra adamın genç kuma alması için aileye çok para vermesi lazımdı. Zordu yani. Şimdi Suriyeli kadınları 2-3 bin liraya alıyorlar. Bas parayı al kumayı. Onlar da garip, savaştan kaçtılar, kuma oldular fuhuştan iyidir diye. Fuhuş da başladı buralarda.” (Milliyet 2016, <http://www.milliyet.com.tr/-dislerimi-yaptiracagi-icin/pazar/haberdetay/10.04.2016/2224326/default.htm>, 14 Mayıs 2016'da erişildi).

Türkiye'nin mülteci rejimi göçmen kadınları enformel işlerde ve kötü çalışma koşullarda çalışmaya zorlamaktadır. Bu durum onları fuhuş sistemi karşısında savunmasız hale getirdiği gibi cinsel tacize karşı hassaslaştırdığından, fuhuş sisteminden kaçan kadınlar, evlilik tellallarının eline düşmektedir. Bu sistem yeniden kimlik oluşturma sürecinde zorluklar çıkaracağı gibi sonradan sayısız kadını da seks ticareti kurbanı olarak tanımlayacaktır (Coşkun 2015).

Cinsiyet ayırımına dayalı şiddete maruz kalmak; göç öncesinden, kadınların göç etmeye karar vermesi ya da göç etmek zorunda kalmasından başlayarak, bütün göç sürecinde büyük bir olasılıkla tekrar karşılaşacakları bir durum olma özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla sığınmacı kadınlar, şiddetten korunma stratejisi olarak kendi toplumlarından gelen kişilerle aynı mekanı paylaşma ve erkek sığınmacıların korumasından yararlanmaya yönelmektedir (Buz 2009: 311). Benzer durumun Suriyelilerin evlilikleri için de geçerli olduğu görüşmecilerce ifade edilmiştir.

“Türklerle evlenmek istemiyoruz. Zengin koca aramıyoruz, aynı milletten evlenmek istiyoruz. Türkiye’de bizim fuhuş yaptığımızı söylüyorlar. Eskiden öyle bir şey yoktu. Şimdi öyle şeyler çıktı. Kızlarımızı verdik. Bayramlarda sınırlar açılırdı, kızlar erkekler birbirilerini görüyorlar, evleniyorlardı. Kızlarımızı sattığımızı, para için verdiğimizizi söylüyorlar. Bunun için önce Suriye’ye dönüyorlar evlenip, tekrar Türkiye’ye kaçıyorlar. Akrabalarımız olmadığı sürece evlenmiyoruz, evlendirmiyoruz.” (Şanlıurfa Grup Görüşme).

Ancak, yaklaşık 3 milyon Suriyelinin bulunduğu bir ortamda bu yaklaşım genellenemeyecek kadar bireysel kalmaktadır. Çalışma kapsamında grup görüşmede görüşülen kadınlarca Türkiyeli erkeklerle evliliğin tercih edilmediği belirtilse de basına yansıyan haberlerde ve sivil toplum kuruluşları raporlarında tam tersi vakalar görülmüştür.

Mazlumder’in 2014 yılı raporunda, yerel toplumla yaptığı görüşmelerde yaşanmakta olan Suriye krizi öncesinde de, özellikle sınır illerinde, Suriyeli kadınlarla evlenme kültürünün mevcut olduğu ifade edilmektedir. Geçmişten beri süregelen ticari ilişkiler ve Suriye’de çok eşliliğin kültürel bir norm oluşu, bu kültürün sınır illerine de kısmen yansımaya neden olduğu belirtilmiştir. Kriz sonrası yaşanan göçle birlikte bu olgunun, farklı boyutlar kazanarak arttığı ve bir istismar alanına dönüştüğü doğrulanmıştır (Mazlumder 2014: 34). Geçici Koruma Yönetmeliği ile koruma altına alınarak idari yapılanmalar tamamlanana kadar geçen sürede hukuken tanınmamaları, insani olarak haklarını koruyacak mercilere başvuramamaları, kamp dışında yaşayan Suriyelileri cinsel istismarcıların ve fırsatçıların ağına düşürmüştür.

Türk Medeni Kanununun 14 ve 15 nci maddelerine göre Türkiye’de bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi ve 18 yaşın altında ailenin ve mahkemenin izni olmadan evlenmesi yasaktır. Ancak Suriye’de böyle bir kısıtlama olmadığı ve kültürel normlarında çok eşlilik kabul gördüğü için Suriyeliler arasında bu durum oldukça yaygındır (Dinçer vd. 2013: 35). Türk erkeklerinin de Suriyeli kadınlarla evlendiği hatta onları resmi nikahlı eşlerin yanına “ikinci eş” olarak aldıkları Şanlıurfa’da Ağustos 2014 tarihinde görüşülen Dicle Haber Ajansı muhabiri Murat Çiftçi ve Urfa Yaşam Evi

Kadın Dayanışma Derneği yetkilileri tarafından doğrulanmıştır. Konu, basında sıklıkla yer almış, hakkında yazı dizileri başlatılmıştır¹⁶.

Türkiye'ye giriş yapan Suriyeli kadınların büyük çoğunluğunun pasaportunun olmaması, evlilik için gerekli evrakların tamamlanamaması, dolayısıyla yapılan evliliklerin resmi nikah ile kayıtlanmayıp gayrimeşru olması anlamına gelmektedir. Buna rağmen yaşanan yoksulluk ve Türkiye'deki hayat pahalılığı dikkate alındığında, gayrimeşru evliliklerin -en azından bazı Suriyeli aileler için- hayatta kalma stratejisi olarak görüldüğü söylenebilir (Dinçer vd. 2013: 35).

Sınır bölgesindeki illerde yaşayan Suriyeli kızların, kendilerinden 30-40 yaş büyük erkeklere para karşılığı satıldığı, kızlar için biçilen rakamların 2 bin TL ile 50 bin TL arasında değiştiği ve arada aracılık eden komisyonerlerin bulunduğu ve bu komisyonerlerin, kişilere bulduğu her kadın ve kız çocuğu için para aldığı haberleri basında yer almıştır (http://www.tv5haber.com/26319_Suriyeli-kizlar-yasamak-icin-evlendiriliyor.html 23 Şubat 2016 tarihinde erişildi). Bu haberlere göre, Suriyeli kadınlarla evlenmek isteyenlere 250-500 TL arası komisyon karşılığı aracılık yapılmaktadır. Ailelere de ortalama 2 bin TL ile 5 bin TL arası başlık parası verilmektedir (<http://t24.com.tr/haber/mazlumder-turkiyeye-siginan-suriyeli-cocuklara-fuhusyaptiriliyor,259776> , 22 Şubat 2016 tarihinde erişildi). Komisyoncular, Suriye'den tespit ettikleri kadınları evlilik yapmak isteyen Türkiyeli erkeklerle buluşturmaktadır. Buluşmalar, erkekleri Suriye'ye geçirip kadınları orada gösterme şeklinde olduğu gibi, kadınların Türkiye'ye getirilmesi şeklinde de olmaktadır. Kadının değersizliği ve fırsatçıların para kazanma hırsı bir araya geldiğinde kadınların eşya gibi alınıp satıldığı bir pazar oluştuğu ve katalogtan kuma seçer duruma kadar gelindiği görülmektedir (http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/189033/Katalogdan_kuma-seciliyor.html , 30 Ocak 2016'da erişildi).

¹⁶ Suriyeli kadınlarla evlilik ticarete dönüşmesi ile Milliyet Gazetesi'nden Mehveş Evin'in yazı dizisi için; (<http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mehves-evin/suriyelilerle-evlilik-ticarete-donustu-1828673/> , 28 Kasım 2015 tarihinde erişildi).

Suriyeli kadınlarla yapılan evlilikler ticarete dönüşmüştür. Suriyeli kadınlar, Suriye’de yaşıyormuş gibi Türk Medeni Kanunu’nu dikkate alınmaksızın ikinci ve üçüncü eş olarak evlenmektedir. Bu evliliklerin hiçbir hukuki geçerliliği ve güvencesi yoktur. En kötüsü ise çocuk yaştaki evliliklerdir. Birçok Suriyeli genç kız ailelerinin geçim kaynağı olması maksadıyla evlenmektedir. Ailelerin savaş nedeniyle sefalet içinde olması kızları kurban haline getirmiş ve onları evliliğe ikna etmiştir (<https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/03/syria-refugees-women-exploitation-harassment.html#ixzz41I5wcKFp> , 25 Şubat 2016’da erişildi).

Aileler maddi ve manevi güvenlik için kız çocuklarının 15-16 yaşlarında evlenmesine razı olmaktadır. Milliyet Gazetesinden Mehveş Evin’in hazırladığı yazı dizisinde Hatay’da bir sağlık görevlisinin ifadeleri şu şekilde yer almaktadır;

“Suriye’den gelen kadınlar, 14-15 gibi çok genç yaşta evlenip anne oluyor... Türk erkeklerinin masrafsız bir şekilde Suriyeli kızlarla evlenebiliyor olması, akla cinsel istismarı getiriyor... Sonuçta Suriyelilerin ne çeyiz, ne eşya ne de takı talepleri var. Yani her şekilde Suriyeli kızlarla evlilik yapmak buradaki insanların işine geliyor. İlk eş olarak da, ikinci-üçüncü imam nikahlı eş olarak da Suriyeliler tercih ediliyor.” (Evin 2014, <http://www.milliyet.com.tr/suriyelilerle-evlilik-ticarete/gundem/detay/1827612/default.htm>, 12 Ocak 2016’da erişildi).

Şiddet ve fuhuşun yayıldığı bir ortamda imam nikahı ve kumalık şeklinde gerçekleşen evliliklerin en iyi seçenek olduğunu düşünmektedirler. Ancak gayriresmi yapılan bu evliliklere gelecekte ne olacağı bilinmemektedir. Türkiye, oluşturulan iş piyasaları arasında seks ticaretini görmezden gelmektedir. Bu yüzden seks ticaretinin kökleri Türkiye’nin mülteci rejiminde de görülmektedir: fuhuş sistemi mülteci kadınları damgalamakta ve toplumsal cinsiyet şiddetine karşı açık bir hale getirmektedir (Coşkun 2015: 347). Bu insanların çalışabilecekleri korumalı ve formal işlerin sınırlı olması veya bu türdeki istihdam imkanlarına ulaşamamaları onları gönülsüz olarak seks ticaretinin kurbanı haline getirmektedir.

3.4.2. Kadın Emeğinin Ucuz İşgücü Olarak Kullanılması

İlk bölümde görüldüğü gibi göç kuramlarında kadının görünürlüğü genellikle kadınların göçteki olumsuz tecrübeleri üzerinden ele alınmakta ve kadınlar göçün pasif katılımcıları olarak resmedilmektedir. Ancak kadınlar gittikleri ülkelerin toplumlarına ve ekonomilerine de katkıda bulunmaktadır. Onlar aynı zamanda, toplumsal cinsiyet ilişkilerini anlamaya yardımcı olan aktif katılımcılardır. Dolayısıyla, Suriyeli kadınların Türkiye'ye geldikten sonra yaşamlarını idame ettirmek için başvurdukları gelir elde etme yöntemlerini ve karşı karşıya kaldıkları durumu anlamak, hem Türkiye'nin göç rejiminin sosyoekonomik yansımalarını, hem de erkek egemen toplum içinde korunmasız kalan kadınların içinde buldukları cinsiyetçi konumu görmek açısından önemlidir. Kadınların göçü toplumsal cinsiyetçi normlar, ilişkiler ve hiyerarşilerle cinsiyetlendirilmektedir çünkü, cinsiyet ilişkileri ırk, sınıf, yaş ve etnisite gibi diğer sosyal hiyerarşilerle ilişki içindedir (Gebelek 2008: 9). Dolayısıyla, güç ve otoritenin kullandığı ve etkileşimde bulunduğu araçlardan biri de toplumsal cinsiyettir. Bu hiyerarşilerden kaçamayışımız bunların kültürümüze sızmasına neden olmaktadır. Kültür çoğu kez evrensel dille öğrenilmektedir ve cinsiyet her kültürde var olan kategorik bir bölünmedir. Yani çocuklar ataerkillik ve cinsiyet ayrımı temellerinde cinselleştirilmiş olarak doğmaktadır. Ataerkillik bu şekilde kültürleşerek sosyal yapıya sızmakta ve erkek ayrıcalıklı olarak konumlanırken, erkek karşısında kadın değersizleştirilmektedir (Güldü ve Kart 2009: 106). Cinsiyetçi uygulamaların kadınların hane dışına çıktığı ve istihdama katıldığı alanlarda, gerek toplumsal cinsiyetçi işbölümünden, gerekse patriyarkal ve aynı zamanda patriyarkal kapitalist uygulamalardan kaynaklanan ayrımcılık ve istismar olarak görünürlüğü artmaktadır.

Suriyeli kadınların bazıları tekstil atölyelerinde çalışmaktadır. Örneğin, kızlarının tekstil atölyesindeki çalışma şartları için Halepli bir baba şunları söylemiştir:

“Suriye’de iken iki kızım üniversiteye gidiyordu, burada yaklaşık iki aydır tekstil atölyesinde 11-12 saat ayakta çalışıyorlar. Daha önce Suriye’de hiç çalışmadılar, şimdi akşam ayakları şişmiş hâlde eve geliyorlar. Biri aylık 500 TL alıyor, diğeri 400 TL alıyor, üçüncüsü de yeni başladı.” (Yılmaz 2013: 12).

Collier, göçün kazanan ve kaybedenlerin bulunduğu bir ekonomi yarattığını ifade etmektedir. Göç eğer ekonomik amaçla yapılıyorsa ve geldikleri ülkedeki fakir

durumlarından daha iyi ekonomik koşullara sahip olunduysa, göç ekonomisinin kazanımı göçmendir. Ancak göçmen çoğu zaman zaten fakir olarak vardığı yeni yerde, düşük gelir seviyesine sahip yerel halkla kendini iş ve uygun fiyatlı konut bulma konusunda rekabet içinde bulmaktadır. Göç ekonomisinin ilk prensibi, zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalan göçmen işçilerin muhtaçlığından faydalanmaktır. Sermaye için kalifiye göçmeni ucuz işgücü olarak çalıştırmak, yerli işçiyi eğitmekten daha avantajlıdır. Bu anlamda daha fazla işçi olarak çalıştırabilecek göçmenin olması demek, iş gücü fazlasının oluşması ve işçi ücretlerinin düşmesi, dolayısıyla sermayeye ve sahiplerine daha fazla kazandırması anlamına gelmektedir(Collier 2013: 114-128). Bu durumun sonucunda, daha az ücret almak durumunda kalan yerli işçilerin geliri azalmakta, daha az ücretle daha fazla iş yaptıran sermaye sahiplerinin kazançlarında bir artış yaşanmaktadır. Sınırlı istihdam imkanına karşılık işgücü fazlası olması dolayısıyla, alt sınıfa mensup yerliler ile göçmenler arasında bir rekabet başlamaktadır.

“Eşim iş buldu. Halde hamallık yaptı. Günde 15,00TL veriyorlar. Abim geldi aynı yerde çalıştı, hamallık yaptı. Ona 12,00TL verdiler. Sonra annem para verdi. Kendine iş kurdu. Ellerinde kalan son parayla abime iş açtılar. Telefon satıyor.”(Şanlıurfa Görüşmecisi 9, 30 yaşında).

Kadınlar, istihdamda toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıkla, eşit olmayan ücret, yetersiz sağlık bakımı ve genel sağlık hizmetleri, yetersiz eğitim, sınırlı kaynak, çocuk bakımı ve ev işleri sorumluluğu ile karşı karşıya kalmaktadır (Anker 2002, Aktaran Buz 2007: 40). Türkiye’deki Suriyeli kadın nüfusu düşünüldüğünde, kadınların bir meslek sahibi olmaması, maddi sıkıntılarla karşılaşmaları onları istismara açık bir konuma sokmaktadır. Göç ve çatışma süreçlerinde bir kadın okuryazar değilse, herhangi bir mesleği yoksa veya bir geliri yoksa maruz kalabileceği riskler daha da artmaktadır (AFAD 2014: 31).

“Birçok Suriyeli kadının işe ihtiyacı var ve işverenler bunu biliyor. Erkekler Suriyeli kadın sığınmacıların korunmasızlığını fırsat biliyor. Biz Suriye’yi onurumuzu korumak için terkettik ama şimdi bize hayvan gibi davranılıyor” (Al-Monitor 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/03/syria-refugees-women-exploitation-harassment.html#ixzz41HpHalql>; 07 Mayıs 2015’te erişildi).

Crawley'e göre, erkek baskısı, kültürel baskı, din ve gelenekler gibi patriyarkal sistemin kadınlar üzerindeki uygulamalarının görünmez olması, sığınmacı kadınların yoksul, muhtaç, güçsüz, korunmasız kurbanlar olarak benimsenmesi ve normalleştirilmesine, savaşın, göçün "pasif kurbanları" olarak kavramsallaştırılmasına neden olmaktadır (Crawley 2000: 18).

30 yaşındaki Suriyeli görüşmeci çalışma ortamlarındaki ayrımcılıkla ilgili şöyle diyor: *"Kuaförde işe girdim ama müşteriler Suriyeliye iş yaptırmak istemedi. Yerleri paspas yaptım. Komşuma da eşime de söylemedim. Ben kuafürlük yapıyorum dedim. (Ağlamaya başladı) Kalbim acıyor. Ayda 400TL veriyorlar. Otobüs parası yok ama yemek var. Kendimi düşünüyorum. Ben bu hallere nasıl düştüm."* (Şanlıurfa Görüşmeci 9, Yaş 30).

Her ne kadar zor koşullar altında çalışsalar, hem toplumsal cinsiyet hem de milliyet ayrımcılığına dayalı kötü ve aşağılayıcı muameleye maruz kalsalar da, çalışmak göçmen kadınlar için önemli bir terapi olmaktadır (Ristanovic 2003). Görüşmecinin kazandığı para az da olsa, ona utanç veren yaklaşımları kimseye anlatmayarak, ailesine bakmak için çalışmaya devam etmiştir.

"Aslen Siirtli bir kadın ve İstanbul'da evlere temizliğe gidiyor. Günlük ortalama 90 TL'ye temizliğe gidiyor. Suriyeli kadınlar gelmeden önce, yani bir yıl öncesine kadar haftada 3-4 gün gidebildiğini, çünkü başka türlü çok yorulduğunu ve evdeki işlerini çeviremediğini, ama Suriyeli kadınlar geldikten sonra haftada 5-6 gün çalışmaya başladığını, evine de Suriyeli bir temizlikçi aldığını ifade etti. Kendisi günlük ortalama 90 TL'ye giderken, evine aldığı Suriyeli kadını 30 TL'ye çalıştırıyor." (Toruntay 2014: 99). Buna göre, aynı işi yapan Türk kadınına göre, hatta Türk kadını tarafından, Suriyeli kadını sömürmenin daha kolay olduğu ve Suriyeli kadınların yasadışı çalışmalarından kaynaklanan bir taşeronlaşma oluştuğu görülmüştür.

Serbest piyasa ekonomisinin getirdiği kar maksimizasyonu odaklı fiyatlandırmalar, Suriyelilerin içinde buldukları belirsiz hukuki durum ve denetim yetersizliği Suriyelileri ucuz işgücü olarak kullanılmaya açık hale getirmektedir. Eşit

olmayan ücretlerin yanı sıra Türkiye'deki hayat pahalılığı da, onlara Türkiye'de yaşamayı zorlaştırmaktadır. Mazlumder'in 2014 yılı alan araştırması sırasında, İzmir Kağıthane'de yaşayan Suriyeli bir aileyle yapılan görüşmede ailenin 15, 17 ve 22 yaşlarında olan üç kızı, tekstil sektöründe haftanın altı günü 8.00-21.00 arası haftalık 100TL'ye çalıştıklarını ifade etmiştir. Daha küçük yaşlardaki sığınmacılardan daha düşük ücretlerle çalıştırılanların olduğu da belirtilmiştir (Mazlumder 2014: 42). AFAD'ın 2014 yılında hazırladığı rapor da görüşmecileri doğrular niteliktedir. Rapora göre; kamp dışında yaşayan kadın hane reislerinin yaklaşık yüzde 97'si son bir ayda hiç gelir elde edemediklerini ifade etmişlerdir. 1-100TL ve 101-300 TL aralığında gelir elde ettiğini belirtenlerin oranı yüzde 1,2 olarak oldukça düşük seviyededir. 300TL ve daha fazla gelir elde ettiğini ifade edenlerin oranı ise sadece yüzde 0,8'dir. Ülkedeki satın alma gücü paritesi önemli bir göstere olsa da, bu rakamlar, özellikle kamp dışında, asgari ihtiyaçların karşılanması için dahi yetersizdir (AFAD 2014: 32).

“Biz burada fakirlik çekiyoruz. Türkiye çok pahalı. Eşim çalışmıyor. İki oğlum ve ben Urfa'da çalışıyoruz. Bir haftada eve 200TL giriyor. Hastanelere ücretsiz girebiliyoruz, muayene olabiliyoruz ama ilaç vermiyorlar.”(Şanlıurfa Grup Görüşme).

“Kızım bir aydır peynir için ağlıyor. Kızlarımı dışarı çıkarmıyorum. Çünkü bir şeyler istiyorlar alamam, param yok. Canları bir şey çekmesin diye sokağa çıkarmıyorum. Evet, burada yaşıyoruz. Güvenliğimiz var ama her zaman başka eksikliklerimiz var. Akşamları aç uyuyoruz. İlaç alabilmek için aç yatıyoruz.” (Şanlıurfa Görüşmeci 1, 39 yaşında).

İstihdam imkanlarının yetersizliği nedeniyle düşük olan kadın istihdamı, dil sorunu ve toplumsal cinsiyet rollerine bağlı ek engeller nedeniyle sığınmacı kadınların istihdamını daha da zorlaştırmıştır. İstihdam olanaklarının çok kısıtlı olması kadınları destek alarak yaşamlarını idame ettirmeye daha fazla bağımlı kılmıştır (Mazlumder 2014: 41).

“Eşim, bir atölyede çalışıyor. Fermuar takıyor. Ama korkuyor ya paramı alamazsam diye. Türkler de kızıyormuş, siz ucuza çalışıp bizim ekmeğimizi elimizden alıyorsunuz diye. Kargaşa ortamı oluyor.” (Bolu görüşmeci 2, 45 yaşında).

İş imkanlarının ve ücretlerin yetersiz olduğu bilinmekle birlikte AFAD'ın verilerine göre Türkiye'de bulunan Suriyeli kadınların yarıya yakını, çalışma çağında ve iş gücüne katkı yapabilecek durumda olmasına rağmen kadınların hemen hemen yarısına yakınının imkân sağlansa da üretime katılmak istemediğini göstermektedir (AFAD 2014: 11-23). Bu durum, ataerkil toplum yapısına alışkın olmalarından ve emeklerini hane içinde değerlendirmeyi tercih etmelerinden kaynaklanabileceği gibi, dışarıdaki korunmasız ortamda suistimale uğramaktan korkmalarından kaynaklanıyor olabilir.

3.5. Toplumsal Algı, Sosyal Dışlanma ve Kabul

İlk olarak 1990'larda Basch ve Schiller, mülteciler tarafından kurulan coğrafik, kültürel ve siyasi sınırların kesiştiği bir toplumsal alanda, toplumsal bir sürecin meydana geldiği "göçmen deneyimlerini" vurgulamak için "Uluslaşırılık" (Transnationalism) kavramını kullanmışlardır. Uluslaşırılık, göçmenlerin hem köken hem de yerleştirdikleri toplumları şekillendiren ve devam ettiren çok yönlü sosyal ilişkiler sürecidir. Göçmenler ekonomik, sosyal, örgütsel, dini ve siyasi ilişkiler tesis etmekte ve geliştirmektedirler (Schiller, Basch ve Szanton 2006: ix). Bu anlamda uluslararası göç, göçmenlerin bir noktadan ayrılıp diğer noktaya varması ve yerleşmesi ile son bulan sınırlı bir süreç değildir. Göçmenlerin, hem göç veren, hem de göç alan ülkedeki kişi, kurum ve süreçlerle ilişkili hale geldiği, geniş kapsamlı bir hareketliliği içeren bir olgudur (Şenay 2010: 255). Bu durumdan hem göçmenlerin kendileri hem de yerleştikleri toplumlar karşılıklı olarak etkilenmektedir.

Ulusal sınırları aşan sosyal ve kültürel kimlikler çoğul ve farklılaşmış aidiyet biçimlerine yol açmaktadır. Uluslaşırılık demokratik kurumlar ve siyasi aidiyet için gelecekte önemli sonuçlar doğurabilmektedir. Demokrasinin yaşaması bir dizi siyasal topluluk içerisinde çoğul kimliklere sahip olan kişileri kapsayacak yolların bulunmasına bağlı olabilir. Bu aynı zamanda, vatandaşların ulusüstü, kamusal ya da özel olsun yeni güç merkezlerine katılımını sağlama anlamına gelebilmektedir (Castles ve Miller 2008: 61). Dolayısıyla, vatandaşla vatandaş olmayan arasındaki ayrım gittikçe daha az

belirgin hale gelmektedir. Bir ülkede uzun yıllar yasal oturma hakkına sahip olan göçmenler sıklıkla özel bir statü elde etmektedirler. Yarı vatandaşlıkla eş anlama gelen bu oturma statüsünü sağlamlaştıran; çalışma, iş arama ve iş kurma hakkı; sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerinden yararlanma; eğitim veya mesleki eğitim alma hakkı; dernek ve toplantı hakkı gibi bazı sınırlı siyasi haklar sağlanabilir. Bazı ülkelerde, uzun bir dönem oturma hakkına sahip olan yabancılar yerel seçimlerde oy kullanma hakkına sahiptir. Bu tür düzenlemeler bir yabancıya sahip olabileceğinden fazla fakat bir vatandaşından az yeni bir yasal statü yaratmaktadır (Castles ve Miller 2008: 62).

2011 yılında Suriyelilere sınır kapıları açılırken, bu kadar çok sayıda insanın geleceği ve kamp dışına bu kadar çok yayılacağı düşünülmemiştir. Sürecin uzamasıyla ev sahibi toplulukla ilişkileri artan ve iç içeleşen Suriyeliler bugün uluslararası göçmenler olarak buldukları ülkede başta ekonomi olmak üzere, eğitim ve sağlık alanında yerel toplumun payına asgari düzeyde de olsa aktif katılmakta ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nden daha fazlası için talepte bulunmaktadır.

İç savaşın erken dönemlerinde, pasaportları olan Suriyelilere ikamet izni sağlanmış ve misafir kartı verilmiştir. Ancak, 2012 yılının ikinci yarısından itibaren kamp dışı mültecilerin sayısında önemli bir artış kaydedilmesiyle Türkiye uluslararası yardım için çağrı yapma noktasına gelmiştir. 2013'ün başlarından itibaren öncelikle maddi birikimleri tükenen ve kendilerini son derece zor koşullarla mücadele etmek zorunda bulanlar başta olmak üzere Suriyeliler kent merkezlerinde görünür hâle gelmişlerdir (Kirişçi 2014: 23).

İlk zamanlar savaş bittikten sonra ülkelerine geri dönme hayali taşıyan Suriyeliler, artan radikal olaylar ve 11 Temmuz 2013 tarihinde Reyhanlı'da meydana gelen patlama ile olayların Türkiye'ye sirayet etmesiyle, geri dönmek istedikleri yerin bugünkü Suriye olmadığını ifade etmeye başlamışlardır (Dinçer vd. 2013).

Kamp dışında yaşayan Suriyelerin sayısı arttıkça, tüketim mallarının bedelleri ve özellikle kiralar artmıştır. İş piyasasına yasal olmayan yollardan Suriyeli işgücünün girmesi sonucu ücretlerin düşmesi yerel halkta rahatsızlığın başlamasına sebep olmuştur. Nitekim, 2014 yılının ilk yarısında EDAM'ın yapmış olduğu kamuoyu

araştırması, görüşülen kişilerin yüzde 86'sının “Suriye’den sığınmacı alımına son verilmesi gerektiğini”, yüzde 29,7'sinin ise “mevcut Suriyeli sığınmacıların ülkelerine geri dönmelerinin sağlanması gerektiğini” düşündüğünü göstermiştir (EDAM 2014, <http://edam.org.tr/wp-content/uploads/2014/01/EdamAnket2014.1.pdf>, 11 Mayıs 2015’te erişildi).

Göç süreci, merkezinde yer alan sosyal ağlara dayalı belli iç dinamiklere sahiptir. Bu iç dinamikler göçmenlerin kendileriyle ilgili devletler tarafından başlangıçta niyet edilmeyen gelişmelere yol açabilmektedir. Göçmen bir hareketin en yaygın sonucu, başlangıçtaki niteliği ne olursa olsun, göçmenlerin önemli bir kısmının yerleşmesi ve yeni ülkede etnik cemaat veya azınlıkların oluşturmasıdır (Castles ve Miller 2008: 64).

Erdoğan’ın kamuoyu araştırmasına dayanan kitabında, Türk toplumundaki algı ekonomik olduğu kadar, dini, etnik ve kültürel birçok parametreye göre olumlu ve olumsuz olarak değişiklik arz ettiği belirtilmektedir. Genel olarak hem sınır bölge illerinde, hem de bölge dışı illerde yaşayan Türkler, Suriyelilerin yaşadığı insani dramı anlayışla karşılayıp, yardım edilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Ekonomik algıda, örneğin, kiraların artışından gelir elde eden ev sahipleri, Suriyelilerin varlığından memnun iken, yerel halktan olan kiracılar uygun kiralı ev bulamadıkları için Suriyelilere karşı öfke duymaktadır. Kent alanlarında artan Suriyeli dilenci nüfusu göz önüne alındığında, dilencilik görüntüsü Türk toplumunu olduğu kadar Suriyelileri de rahatsız etmektedir. Dini algıda ise (özel olarak Müslümanlık), Suriyelilerin Türk toplumu ile kültürel ilişkisinde önemli bir rol oynamaktadır ancak, Türk toplumunda “Suriyeliler” vurgusu ile ötekileştirmede yoğunluk gözlenirken, Suriyeliler kardeşlik ve “aynı dinsel-kültürel dünyanın kardeşleriyiz” vurgusunu daha sık yapmaktadır. Suriyeliler ise artık misafir olarak görülmekten rahatsızlık duyduklarını belirtirken, Türkler yoğunlukla Suriyelilerin en kısa zamanda ülkelerine geri dönmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Etnik algı ele alındığında, Suriyeliler kendi ötekilerini kendileri yaratmaktadır. Suriyeli Araplar ve Kürtler, Arap ve Kürt nüfusunun yoğun olduğu yerleri seçerken, Türkmenlerin durumu diğer etnik gruplara göre daha kolay görünmektedir. Suriyelilerle akrabalık bağı bulunanlar yardımlarda daha çok

bulunurken, kültürel bağı olmayanların Suriyelileri “tembel, gürültücü, kirli” olmak gibi sıfatlarla tanımladıkları gözlemlenmiştir (Erdoğan 2015: 111-115).

Şanlıurfa’da yerel halkla yapılan görüşmelerde Suriyeli kadınlara yönelik algıları sorulduğunda görüşmecilerden biri; “*Biz iş yerinde onlarla birlikte çalışıyoruz. Genel olarak iyi insanlar ama pisler. Güvenip de onların yaptığı yemeği yemem.*” (Şanlıurfa Yerel 2) sözleriyle Suriyelilere yönelik olumsuz algısını ifade etmiştir.

Bu olumsuz algının oluşumunda kültürel bağın büyük payı bulunmaktadır. Ortak kültürel paydada buluşamayan bireyler birbirilerini “ben” ve “o”, “biz” ve “onlar” olarak ötekileştirmektedir. Ben ve öteki arasındaki kültürel fark, “ben”in kendini üstün konumlandırması ile ölçütlenmektedir. Keyman’ın belirttiği gibi; Batılı olanla Doğulu olan arasında kurulan modernleştirici iki kutuplu görüşü niteleyen “öteki”nin ne olduğu, aslında ne olmadığı ile tanımlanmaktadır. Modern benin sahip olduğu her şeyin, eksikliğini gösteren bir kültürel nesne olarak görülmektedir (Keyman 1999: 77-78). Bu anlamda Türk kadını, Suriyelilerin “pis” olduğunu ifade ederken, kendini Suriyeli bir kadına göre daha batılı, daha modern ve dolayısıyla daha üstün görmektedir. Suriyeliler söylemsel olarak ötekileştirilmekte, modern insanın sahip olduğu her şeyin onlardaki eksikliğini gösteren farklı bir kültür olarak oryantalize edilmektedir. Doğu’nun Doğululaştırılması şeklinde de ifade edebileceğimiz oryantalist söylemde, kendisinde olan iyi şeylerin Doğuda olmadığını ve kendisinde olmayan kötü şeylerin hepsinin Doğu’da olduğu iddia edilmektedir (Bulut 2004: 13). Suriyelilerin “yemekleri yenmeyecek kadar pis insanlar” olduğunu ifade ederek, oryantalist bir söylemle onları ötekileştiren bakış açısı, onları her zaman kültürel açıdan kendinden farklı biçimde tanımlanıp, kendini üstün olarak konumlandırılarak Suriyelileri ötekileştirmekte ve dışlamaktadır.

Görüşmeler esnasında dikkat çeken bir nokta, araştırma kapsamında ulaşılan kitlenin gelir düzeyinin düşük olmasıydı. Görüşmecilerin bir kısmı gelecek haftayı çıkaracak gelirlerinin olmadığını ifade ederken, bir kısmı da Suriye’de öğretmenlik yaptığını ancak burada ellerindeki tüm birikimi bitirdiklerini ve düzenli gelir getiren bir

işleri olmadığını dile getirmiştir. Hacettepe Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi'nin araştırmaları neticesinde de Türkiye'ye kaçan Suriyeli mültecilerin büyük oranda yoksul ve eğitimsiz olduğuna dikkat çekilmektedir. Eğitimli Suriyelilerin ilk önce Türkiye'ye gelse de daha sonra başka ülkelere yerleşmeyi tercih ettiği, bu durumun Türkiye'yi ileride topluma uyum konusunda köprü olabilecek bir kesimden mahrum bıraktığı değerlendirilmesinde bulunulmuştur (Dw Academie 2015, <http://www.dw.com/tr/suriyelilere-tepki-b%C3%BCy%C3%BCyor/a-18475031>, 25 Mayıs 2015'te erişildi).

Sürecin uzaması, maliyetlerin artması ev sahibi toplumda da yorgunluk yaratmıştır. Etnik ve mezhepsel ayrımcılığın olmadığı topraklarda kendini evinde gibi hisseden Suriyelilerin, hukuki ve sosyal belirsizlikleri, ekonomik yetersizlikleri toplumdaki duygusal ve empati ağırlıklı yaklaşımları törpülemiş, kabulün yerini, etnik ve cinsel ayrımcılığa dayalı bir dışlamanın aldığı bir ortam almıştır. Gelir ve refah düzeyi ile kabul ve hoşgörü arasında doğru orantılı bir bağlantı vardır. Nitekim, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneğinin 2011 yılında yaptığı araştırmaya göre ankete katılan kişiler arasında üniversite mezunu katılımcılarda ve aylık ortalama geliri 2700 ile 3000 TL arasında olan kişilerin kabul merkezi algısı açısından olumlu algı oranlarının, söz konusu dağılımlarda yer alan diğer gruplara göre daha yüksek olduğu görülmüştür (SGDD 2011: 37). Ancak, gelir düzeyi düşük olan yerel halk tarafından dışlamalar ve hoşgörüsüzlükler baş göstermiştir. Harcamalarla ilgili konuların sıklıkla gündemde yer alması, Suriyelilere yönelik algıları olumsuz yönde şekillendirmiştir. Dolayısıyla Suriyelilerle ilgili toplumsal sorunların başında ekonomik yetersizlikler ve bunun üzerinden filizlenen göçmen karşıtı tutumlar, bugün geleneksel göç ülkeleri gibi Türkiye'nin de en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir (Özer 2015: 49). Hukuki belirsizlik ve sosyal dışlanmanın kadınlar üzerindeki etkisi bu anlamda önemli bir konu olmuştur.

Göçün ağırlıklı sonucu, çok boyutlu toplumsal değişim ve ekonomik yeniden yapılanmadır. Bu nedenle, mülteciler, göç ettikleri yerlerde yerel halk tarafından sert tepki çekmektedirler. Hayat koşullarının değişmesi ile yerel halk sıklıkla yeni gelenleri güvensizlik nedeni olarak algılamaktadır. Toplumun yaygın algısı, bu insanların kendi mesleklerini ellerinden aldığı, ev fiyatlarını yukarıya çektikleri ve sosyal hizmetlere

aşırı yük getirdikleri yönünde olmaktadır. Toplum tarafından işsizliğin, hastalığın ve suçun nedeni olarak görülmekte; toplumu huzursuz eden ve yabancı düşmanlığına yönelten konuların başında işini ve/veya gelir seviyesini kaybetme korkusunun geldiğini görülmektedir (Castles ve Miller 2008: 18-21).

“Kızım kuaförde çalıştı. Haftada 20TL verdiler. Çok az bir ücret bu, çünkü biz Suriyeliyiz. Erkekler de aynı şekilde düşük ücrete çalışıyorlar. Geçen gün halde Suriyeliler düşük ücrete çalışıyor, sen benim ekmeğimi elimden alıyorsun diye kavga çıkardılar”(Şanlıurfa Görüşmeci 10, 42 yaşında).

Sivil toplum örgütlerinin yaptığı alan araştırmalarında da toplumda tahammülün azaldığı görülmektedir. Başlangıçta din kardeşliği gibi manevi bağlarla açılan yardım elleri artık yerel halkı bu yükü tek başlarına kaldıramayacakları kadar yormuştur. Nitekim, bir başka araştırmada bir vatandaş Suriyelilerin istenmediğini, onlara yardım ettiği için kendisine kızıldığını belirtmiştir:

“Bizim komşularda sıkıntı yoktu ama o gün Suriyelilere kıyafet filan götürmüştüm. Komşu kadınlar bana dediler ki, ‘bunlara niye yardım ediyorsun?’ Çünkü dedim, din kardeşiyiz, ondan yardım ediyorum. ‘Hayır bunlara yardım filan etmeyin, bunlar yüzünden bizi evimizden ediyorlar, kiralarmız bunlar yüzünden artıyor, çocuklarımız iş bulamaz oldu’ dediler. Yani mahalleli de eskiye oranla artık Suriyelileri sevmiyor. Eskiden yardım ederlerdi, severlerdi Suriyelileri ama bu olaylardan sonra nefret eder oldular.” (Çelik 2014: 26).

Suriyelilerin yoğun olarak bulunduğu Gaziantep ili de yerel halkın göçmen karşıtı ve yabancı düşmanı tutum ve davranışlarla gündeme gelmiştir. Kent merkezinde kiralandıkları evlerde veya parklarda kalan Suriyelilerin asayiş olaylarını artırdığı, kiralari yükselttiği ve açtıkları işyerleriyle haksız rekabete neden oldukları iddiasıyla sosyal medyada örgütlenerek, 300 kişilik bir kalabalık 20 Temmuz 2014 yılında izinsiz gösteri yapmak istemişlerdir.¹⁷ Ağustos 2014’te bir ev sahibinin evini boşaltmasını istediği Suriyeli kiracısı tarafından bıçaklanarak öldürülmesi üzerine olaya tepki gösteren birçok

¹⁷Basına yansıyan bir haber örneği için bakınız; <http://www.milliyet.com.tr/gaziantep-te-tehlikeli-gerginlik-gundem-1914609/>, 20 Kasım 2017’de erişildi.

vatandaş, kentin çeşitli noktalarında “Suriyelileri istemiyoruz” eylemleri yapmıştır. Vatandaşların ellerindeki bıçak ve sopalarla, parklarda ve sokaklarda karşılaştıkları Suriyelilere saldırması sonucu yaralananlar olmuş, bazı Suriye plakalı araçlar da ateşe verilmiştir.¹⁸ Suriyelilerle yaşanan gerginlikler bugün hala devam etmektedir. 2017 yılının Temmuz ayında aralarında daha önceden aralarında alacak verecek meselesi bulunan Türk ve Suriyeli iki grup tartışmaya başlamış, mahallelilerin de dahil olması sonucu büyüyen kavgada üç kişi yaralanmıştır. Suriyelilere ait araçlara zarar verilirken, evleri ise taşlanmıştır.¹⁹ Altı seneyi aşkın süredir ildeki tansiyonun düşmemesi, Suriyelilerin topluma uyumu açısından umut verici bir tablo ortaya koymamaktadır (Özer 2015: 53).

Göçmenlerin yaşadıkları ülkelere entegrasyonu konusunda Avrupa’da geliştirilen modellerden biri çok-kültürlülük esasına dayalı modeldir. Yuval-Davis bu model ile ilgili; devletlerin ve kurumların göçmenlerin kendi ülkelerinden getirdiği gelenek ve uygulamaları olduğu gibi kabul edebileceğini belirtmiştir. Örneğin kadının kamusal ve özel alanda rolü, çekeşlilik gibi pratiklerin mevcut yapı içerisinde kabul görebileceğini, bu tutumun hiçbir değişim göstermeden var olan geleneksel ataerkil ilişkiler içinde kadınları yabancı oldukları toplumlarda birçok riske açık bırakabileceğini söylemiştir (Aktaran: Dedeoğlu ve Gökmen 2011: 29). Nitekim, Suriye’den gelen özellikle Arap göçmenlerin, ataerkil ve kültürel yaşam biçimlerinde var olan çekeşliliği Türkiye’de devam ettirdikleri ve bu evliliklerin ticarete dönüştüğü bilinmektedir. Bu durum elbette toplumda memnuniyetsizlik yaratmakta ve Suriyelilere yönelik dışlamayı beraberinde getirmektedir.

Mazlumder’in 2014 yılı raporunda yer alan bir görüşmede görüşmecinin “*Yerel halktan kadınlarda eşlerinin ellerinden alınacağına dair korku oluşmuş. Ama kimse erkeklere sorumluluk yüklemiyor. Suriyeli kadınlar için büyük bir tehlike söz konusu buralarda. Buradaki yerel kadınlar Suriyelilere hiç de sıcak bakmıyor. Huzurlarını*

¹⁸Basına yansıyan bir haber örneği için bakınız; http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/105143/Gaziantep_te_Suriyeli_gerginligi_.Yaralilar_var.html, 20 Kasım 2017’de erişildi.

¹⁹Basına yansıyan bir haber örneği için bakınız; <http://www.milliyet.com.tr/turk-ve-suriyeliler-arasinda-tehlikeli-gaziantep-yerelhaber-2145124/>, 20 Kasım 2017’de erişildi.

bozduklarını söylüyorlar” (Mazlumder 2014: 31). Bu ifadeler, Suriyeli kadınlara yönelik, yerel kadınlardan gelen cinsiyet temelli sosyal dışlamaya örnek niteliğindedir.

Aynı raporda Kilis’te yerel toplumdan kadınlarla yapılan görüşmelerde, bu kadınların illerinde erkeklerin Suriyeli kadınlarla yaptıkları evliliklerde artış olduğunu anlatılırken, bu evlilikler Suriyeli kadınların genelde bakımlı ve genç olmalarına, kadınların ve ailelerinin Türkiyeli erkeklerle evlilik için “hevesli olmaları”na ve evlilik için hiçbir şey talep etmemelerine, tüm bunların erkekler açısından Suriyeli kadınların tercih sebebi olmasına bağlanmıştır (Mazlumder 2014: 31). Yapılan bu evliliklerle ilgili olarak yerel kadınların, erkeklere istismar temelinde sorumluluk yüklememesi yine cinsiyet temelli sosyal dışlamaya bir örnektir. Bununla birlikte, Türk Tabipler Birliği’nin araştırması da toplumdaki sosyal dışlama refleksini doğrulamaktadır. Araştırmada, yerli orta yaş ve yaşlı erkeklerin sığınmacı genç kızlar ile ikinci, üçüncü evliliklerini yaptıkları, başlık parasının 40 bin TL’den 5 bin TL’ye düştüğü, belirsizlik, korku ve umut beklentisi ile sığınmacıların bu işe daha çok razı olmaya başladıkları sıklıkla dile getirilmiştir. Çok eşlilik, çocuk evliliği, kadınların satılması ile ilgili yerli kadınların tepkilerinin yüksek olduğu da paylaşılmıştır (Zencir ve Davas 2014: 63).

Suriyeli kadınlara yönelik sosyal dışlama, Şanlıurfa’da gerçekleştirilen görüşmeler esnasında da Suriyeli kadın görüşmeciler tarafından da doğrulanmıştır;

“Türk kadınları da bize kötü davranıyorlar, bizim yanlış şeyler yaptığımızı söylüyorlar. Yapanlar da var. Para karşılığı evlendirilenler var. Satılanlar var.”(Şanlıurfa Grup Görüşme).

Kadınlar yabancı ve göçmen olmalarından dolayı hem işgücü piyasasında hem de yaşadıkları sosyal çevrede bir dizi dışlanma ve ayrımcılık ile karşı karşıya kalmaktadır. Kadınların yaşadıkları sosyal dışlanma her zaman göçmenlik konumları ile belirlenmektedir, fakat kadın olmaları sosyal olarak dışlanma deneyimlerini şiddetlendirmektedir (Dedeoğlu ve Gökmen 2011: 30). Öncelikle, göçmen kadınlar etnik kimliklerinden dolayı sosyal olarak dışlandıklarından istihdam imkanları sınırlanmaktadır. Cinsiyet kimlikleri de eklenerek var olan iş olanaklarını da kısıtlamaktadır. Bunda toplumun yabancılara olan önyargısı ve işgücü piyasasının

ataerkil yapısının etkisi büyüktür. Toplumda yerleşik cinsiyetçi görev dağılımları, göçmen kadınların kendilerine uygun ve güvenilir bir iş bulmasına engel olmaktadır.

“Kadınlar çalışıyor, erkekler iş bulamıyor. Bu yüzden Türkler bizi yanlış düşünüyorlar. Erkekler evde oturuyor kadınlarınızı çalıştırıyorsunuz diye bize kötü gözle bakıyorlar”(Şanlıurfa Grup Görüşme).

Cinsiyetçi sosyal dışlanmanın yanı sıra Suriyelilerin büyük çoğunluğunun Türkçe bilmemesi de toplumsal uyumlarını zorlaştırmaktadır. 45 yaşındaki bir Suriyeli görüşmeci, yabancı bir ülkede dil bilmemekle ilgili: *“Komşuluk yapamıyoruz. Bizim yine az çok Türkçemiz var. Türkçesi olmayanlar hepten açık ceza evinde gibiler.”* Benzetmesini yapmıştır (Bolu Görüşmeci 2, 45 yaşında). Dil sorununun kadınlarda daha yaygın olduğu, bu nedenle kadınların eve hapsediği, sosyal yaşamla bağı koparılmış durumda olduğu Türk Tabipleri Birliği'nin 2014 yılı Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri raporunda da yer almıştır (Zencir ve Davas 2014: 36).

Göç eden insanlar gelenekleri, dinleri ve alışkanlıkları farklı olan toplumlardan gelmişlerdir, farklı dilleri konuşurlar ve kültürel pratikleri farklıdır. Gittikleri ülkelerde genellikle düşük sosyal statülü iş kollarında birikimler yaşanmaktadır, ağırlıklı olarak düşük gelir grubundaki insanların yaşadığı yerlerde toplumdan ayrı bir yaşam sürdürmekte, kültürel olarak dillerinin ve kültürlerinin bazı unsurlarını en az birkaç kuşak boyunca korumaktadırlar (Tunç 2015: 34).

Suriye'nin kuzey bölgeleriyle yakın aile ve toplumsal bağları bulunsa da iki toplum arasında büyük farklılıklar var. Türk Medeni Kanunu'nun çok-eşliliğe ve çocuk evliliğine izin vermiyor olması en önemli farklılık. Suriyeli kadınlar ve küçük yaşta kız çocukları, hâlihazırda yerel hanelere ikinci hatta üçüncü eş olarak dâhil edilmesi toplumsal gerilim yaratmaktadır (Kirişçi 2014: 38). Boşanma ve kadın depresyon oranlarının bu sebeple arttığına dair bilgiler bulunmaktadır. Örneğin, Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'nin 2014 yılında yaptığı araştırmada; *“Bana iyi davran, itiraz etme yoksa gider kamplardan 15 yaşında bir kız getiririm, ne başlık parası, ne çeyiz parası, ne kaynana-kaynıpeder dırdırı olur”* gibi ataerkil söylemlerle kadınlar üzerinde tahakküm kurulduğu ve bu davranışların kadınlar

üzerinde baskı yarattığını ve psikolojik nedenlerle hekimlere başvurdukları belirtilmektedir (Erdoğan 2014: 23).

Sınır bölgelerinde ev hanımı eşlerin gelecekleri artık eşlerinin otoritelerine ve tercihlerine bağlıdır. Çocukları ile güvencesiz ortada kalmaktansa kumaya razı gelmek onlar için bir seçenekten çok bir zorunluluk olmaktadır.

“Ben daha 34 yaşındayım, kuma filan istemiyorum ama boşanmak da istemiyorum. Sırf beni boşayıp ona nikah kıymasın diye aynı evde oturmaya razı geliyorum.”(Milliyet 2015, <http://www.milliyet.com.tr/-dislerimi-yaptiracagi-icin/pazar/haberdetay/10.04.2016/2224326/default.htm>, 14 Mayıs 2015’te erişildi).

Şanlıurfa Baro Başkanı Hikmet Delebe, kentteki evli erkeklerin Suriye’deki savaştan kaçarak kente yerleşen Suriyeli kadınları kuma olarak alması neticesinde, aile içinde ekonomik sıkıntılar ve huzursuzluklar meydana geldiğini, bu nedenle kentte boşanma davalarının arttığını belirtmiştir (Pınar 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/sanliurfada-suriyeli-kuma-bosanmasinda-artist-40016032> , 19 Kasım 2015’te erişildi). Bu durum, yerel kadınlardaki endişelerin yersiz olmadığını doğrulamaktadır.

Bununla birlikte, yerel halkta toplumun genel ahlak yapısının bozulduğuna yönelik hükümler de mevcuttur. Bu algı Suriyelilere özellikle bölge kadınları tarafından sempati ile yaklaşılmasına ciddi anlamda darbe vurmaktadır (Erdoğan 2015:121). Şanlıurfa’da yerel halkla yapılan görüşmeler esnasında, Suriye’den gelen kadınlar hakkında ne düşündükleri sorulduğunda;

“Gençlerimizin ahlakı bunlar yüzünden bozuluyor. Burada bu kadınları kötü yollarda kullanıyorlar ve bunu duyan gençlerimiz bu insanları bulmaya çalışıyor” demiştir (Şanlıurfa Yerel).

Aynı görüşmeciye “Suriyelilerin olumlu bir katkısı olup olmadığı” sorulduğunda; *“Olumlu yanı yok ki söyleyeyim. Ahlaki bozukluk, ucuza çalışmaları ve işgücünün onlarda olması, kiraların yükselmesi, hırsızlık ve dışarı çıkamama arttı.”* (Şanlıurfa Yerel 1).

Bir başka görüşmeci ise “Çalıştığım işyerinde daha çok Suriyeli alınmaya başladı. Şehirde de sanki onlar daha fazla gibiler. Her yerde dükkanları var yenilerini de açacaklar belli ki.” (Şanlıurfa Yerel 2), diyerek onların çoğalmasından yana endişelerini dile getirirken, “İlinizde yaşıyor olmasından rahatsız oluyor musunuz?” sorusuna “hayır, zararları yok” olarak cevap vermesi, toplumsal kabul bakımından halkta iki ayrı görüşün hakim olduğunu göstermektedir.

Nitekim, HÜGO’nun yapmış olduğu kamuoyu algı ölçümünde “Suriyeli sığınmacıların dinine, diline, etnik durumuna bakılmaksızın kabul edilmesi insanlık görevimizdir” önermesine yüzde 64,6 gibi bir destek çıkarken, “Sığınmacılar savaş devam ediyor olsa bile ülkelerine geri gönderilmelidir” gibi provakatif bir önermeye yüzde 30,6 oranında destek çıkması toplumun algısındaki ikiliği göstermektedir. Ancak buna rağmen aynı provakatif önermenin yüzde 57,8lik bir oranla reddedilmesi toplumsal kabulün yoğunluğu bakımından olumlu bir tablo olarak okunabilir (Erdoğan 2015: 126).

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ

Ulusal ve uluslararası çatışmalar, uluslararası ilişkilerin oldukça yaygın olarak odaklandığı çalışma alanlarıdır. Araştırmacılar, savaşı tanımlamaya, neden, nasıl ve ne zaman çatışmaların savaşa dönüştüğünü ve savaştan kaçınmanın nasıl mümkün olabileceğini ulus, devlet ve siyaseti temel alarak açıklamaya çalışmışlardır. Bireyin bu noktada inceleme alanına alınmaması savaşlarda cinsiyet farkının da gözatilmemesine sebep olmuş, dolayısıyla kadınların savaşlardaki varlığı görünmezleşmiştir. Oysaki savaşlar gibi, savaşların neden olduğu göçlerin de doğası cinsiyetlendirilmiştir. Kadınların savaş ve göç deneyimleri, gündelik yaşam pratiklerinden etkilenecek oluşan hukuki düzenlemelerle, hak arama bilinci ve normatif anlayışlarla şekillenmektedir.

Kadınlar savaşlarda aktif ve pasif olmak üzere iki ayrı şekilde yer almaktadırlar. Kadınların savaşa aktif katılımı kadınların kendi arasındaki fiziksel ve karakter farklılıklarına göre kendi içinde değişmektedir. Mücadeleci ve fiziken güçlü bir kadın militarize olup silahlanarak düşmana karşı savaşabilir ya da askeri ortamda yardımcı hizmetlerde yer alarak, aşçılık, hemşirelik, hasta bakıcılığı gibi rollerde orduya destek verebilir. Savaşlar cinsiyetlendirilmiş eylemlerdir ve cinsiyetlendirilmiş savaşlarda kadınlar savaşçı olarak aktif katılım gösterebilirler. Orduda sekreterlik, ajanlık veya hemşirelik gibi yardımcı hizmetlerde de yer alabilirler. Kadınların savaştaki pasif rolü ise genel olarak savaşın kurbanı ve mağduru olmaları şeklinde görülmektedir. Sivil alanda mağdur olmaktan kaçarak orduya sığınabilirler ya da tamamen zorla askeri hizmetlere alınabilirler. Kadınlar savaş zamanında hemen her zaman evin reisi konumundaki baba figürünün yerini alabilirler. Daha savunmazsız olanlar, daha şiddetli savaş ortamlarında savaş ganimeti olarak bile alınıp satılabilirler. Hangi rol üstlenirlerse

üstlensinler kadınlar cinsiyete dayalı hak ihlallerinden kaçamamaktadır. Bu durumda, savaşa aktif olarak katılan savaşçı kadınlar da, savaş kurbanı olabilmektedir. Kadınlar savaşın ortak mağduru olan kitle olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadınların savaş zamanında, göç zamanında ve vardıkları yerdeki mağduriyetlerinin temelinde patriyarkal kapitalizmin etkisi bulunmaktadır. İki ayrı sistem olan kapitalizm ve patriyarka, çıkarları ve egemenlikleri doğrultusunda kadın bedeni ve rolleri üzerinden işbirliği yapmaktadır. Kapitalizmin gerek ekonomik krizler gerekse savaş dönemlerinde kadın emeğine normal zamanda olduğundan daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Kapitalizmin ihtiyaçları doğrultusunda kadın iş hayatına dahil olmakta, enformelleşerek karı arttırmakta, ucuz iş gücü olarak kullanılmakta, kadının evin içindeki görünmeyen emeği artı emek olarak kullanılmaktadır. Bütün bu süreçte kapitalizm, erkek işverenler, babalar, eşler aracılığıyla patriyarka ile pazarlık etmektedir. Diğer yandan, kadınların verili kabul ettiği bir kültür yapısı bulunmaktadır. Kadınların kendi aralarındaki fiziksel ve karakter farklılıkları, içinde buldukları toplumun kültür yapısı ile uyumlu olarak yaşam biçimlerine yansımaktadır.

Kapitalizm ve patriyarka ilişkisi, cinsiyete dayalı işbölümü aracılığıyla erkek egemen emek piyasasında dört ayrı şekilde görünmektedir:

- 1) Ücretsiz Emek: Kadınların esas çalışma alanı evdir.
- 2) Enformel Sektör: Kadınlar ev dışı alanda, kadınsal işlerde (aşçılık, terzilik, temizlikçilik, bebek bakıcılığı, hasta bakıcılığı vs) çalışmalıdır.
- 3) Ucuz İşgücü: Erkeklerin çalıştığı alanlarda çalışmalarını gerekirse daha düşük ücret verilmelidir.
- 4) Ek Gelir: Evli bir kadın çalışıyorsa, emeğinin maddi karşılığı kocasının gelirini tamamlayıcı ek gelir niteliğindedir. Kadınların hane dışında çalışması, hane içi rollerini azaltmamakta, bilakis, eşit işe düşük ücret gibi uygulamalarla toplumdaki ikincil konumlarını yeniden üretmektedir (Yeğenoğlu ve Coşar 2003: 226). Patriyarka bu şekilde erkek egemenliğin devamlılığını sağlarken, kapitalizm ise kadın emeği üzerinden ucuz işgücü ve enformel işçilik gibi uygulamalarla karın devamlılığını garanti altına almaktadır.

Günümüzün modern savaşları ülkeleri, modern kapitalist sisteme sokmak için yapılmaktadır. Kadınların, patriyarkal kapitalizm ve savaştaki konumları cinsiyete dayalı işbölümü ile açıklanmaktadır. Patriyarkal anlayışa göre olarak savaş kararı alan, savaşan ve çatışan erkeklerdir. Savaş için gerekli olan cesaret, saldırganlık, sertlik gibi özellikler yerleşik patriyarkal düzen tarafından erkeklere özgülendir. Kadın “yetiştiren büyüten”, “geride kalana bakan” ve “korunmaya muhtaç” (mülk) olan konumundadır. Cinsler arasındaki bu ayrım, kadınların, savaş zamanında uğradıkları tecavüz ve cinsel şiddet ile galip taraf için zafer sembolü olarak araçlaşmasına neden olmaktadır. İççe geçmiş hiyerarşi ve tahakküm ilişkilerinin kadın üzerindeki siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik yansımaları çatışma ve savaş zamanlarında şiddetlenmektedir.

Uluslararası göç teorileri kadınları erkeğe bağlı ve erkekle ilişkili olarak göçe entegre etmesine rağmen, son yıllarda kadınların da ekonomik nedenlerle bireysel olarak göç kararı aldığı görülmektedir. Ekonomik göçlerin yanısıra savaş ve çatışma ortamından kaçarak başka bir ülkede sığınma arayan kadın ve çocuklar dünya göçmen nüfusunun yüzde ellisini oluşturmaktadır. Savaştan kaçarak hayatta kalma mücadelesi veren kadınlar göç esnasında da istismarın her türüne karşı korunmasız bir sürecin içine girmektedir. Bu süreçte seks işçiliğinde artış görülürken, kadınları cinsel olarak köleleştiren ve para karşılığı evliliklerle insan ticareti yapan çeteler ortaya çıkabilmektedir. Kadınların negatif göç tecrübeleri kadınları, göçün pasif kurbanları olarak portrelemektedir. Ancak diğer yandan, kadınların uluslararası göçe katılımı, hem gittikleri yerin hem de köken ülkenin ekonomisine ve toplumun gelişimine katkı sağlamaktadır. Kadın göçmenler aynı zamanda, cinsiyet ilişkilerinin yeniden tanımlanmasına katkıda bulunan değişimin aktörleri olarak anılmaktadır.

1951 Cenevre Sözleşmesi’ne göre, ırkları, dinleri, tâbiyetleri, belli bir sosyal gruba mensubiyetleri veya siyasî düşüncelerinden dolayı zulme uğradıkları için ülkelerinin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen yabancılar mülteci olarak tanımlanmaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne Türkiye’nin koymuş olduğu coğrafi sınırlama nedeniyle Türk hukukuna göre Avrupa dışından gelenler mülteci statüsüne sahip olamamaktadır. Sözleşme hükümlerine göre, mülteci statüsü

kazanabilmek için gereken şartları taşımakla birlikte coğrafi sınırlama sebebiyle mülteci statüsüne hak kazanamayanlar “sığınmacı” şeklinde tanımlanmaktadır (Topal 2015:10). Türkiye, 4 Nisan 2013 tarihinde kabul edilerek bir yıl sonra yürürlüğe konan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, uluslararası korumanın düzenlendiği ilk kanun olması nedeniyle önemlidir. YUKK, sığınmacı kavramı yerine “şartlı mülteci” kavramını kullanmıştır. Arap Baharının Suriye’ye etkisi sebebiyle siyasî rejimi değiştirmek isteyen grupların yarattığı şiddet olayları dolayısıyla zulme uğrayan Suriye vatandaşlarının karşılaştıkları durum 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde belirtilen nedenlerden biri değildir (Dürgen 2015: 105). Geçici Koruma Yönetmeliği ile Türkiye’deki Suriyeliler geçici koruma altına alınmışlardır. Yönetmelik uyarınca, geçici korumadan yararlanan yabancılardan kayıt işlemleri tamamlananlara verilecek olan ‘geçici koruma kimlik belgesi’ bireysel uluslararası koruma statüsü sahiplerine verilen belgelerden farklı olarak ikamet izni yerine geçmemektedir. Bu bakımdan süreli ya da süresiz olarak düzenlenebileceği ve geçici koruma kararı sona erinceye kadar geçerli olacağı belirtilen bu belgeler, ancak geçerli koruma kararının yürürlükte olduğu süre için Türkiye’de ‘kalış hakkı’ sağlamaktır (Çelik 2015: 73).

Türkiye’nin Suriyelileri bireysel olarak koruma altına almaktan çekindiği söylenebilir. Bunun sebebi ilk olarak kendine Batıyı referans alan hukuk sistemidir. 1951 Cenevre Sözleşmesini coğrafi çekince ile kabul etmiş ve Avrupa dışından gelen zulüm ve işkence korkusuyla ülkesini terkedeni mülteci statüsünde değerlendirmemiştir. YUKK da temelini Cenevre Sözleşmesinden almaktadır. Suriyelileri, ilgili Geçici Koruma Yönetmeliği ile geçici koruma altına alan YUKK, birden fazla uluslararası koruma türü belirlemiş; bu belirlemeyi de genel olarak Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi ile birlikte Kanunun genel gerekçesinde açıklandığı üzere AB’ye tam üyeliği gerçekleşene kadar, Türkiye’nin uluslararası koruma sisteminin ve uygulamalarının AB müktesebatı ve uygulamalarına paralellik sağlaması hedeflendiğinden, AB’nin ortak Avrupa Sığınma Sistemi oluşturulmasına yönelik temel düzenlemelerini esas alarak gerçekleştirmiştir. Türkiye aynı zamanda, Batının göçmen politikasına karşı da kendi sınırlarını koruma altına almak zorunda kalmıştır. Özellikle AB’nin oryantalist bakış açısıyla şekillenen, özellikle İslam ve Arap dünyasına yönelik tehdit algısı göç ve iltica politikalarında etkili

olmaktadır. Göç ve iltica politikalarını bir göçmen kontrol mekanizması olarak kullanmakta, üye devletler yerinden edilmiş göçmenleri kabul etmek konusunda çekinceli davranarak sorumluluğu Türkiye gibi dış sınırları olan ülkelere yüklemektedir.

Geçici Koruma Yönetmeliği'nin kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi, kadınların güvenliği, sağlık tedbirleri ve sosyal hayata katılımları ve sahip oldukları haklar konusunda bilgilendirilmeleri bakımından eksiklikler bulunmaktadır. Suriyeli kadınlar Türkiye'de hem eşit vatandaş olarak mevcut insan haklarından gerçek anlamda faydalanamamakta, hem de kadın olarak cinsiyetçi uygulamalara maruz kalmaktadır. Suriyeli kadınlar çifte tehlike ile karşı karşıya kalmaktadır. Mevzuatın cinsiyet körü düzenlemeleri ve bilgilendirme yetersizliği nedeniyle, cinsiyet kaynaklı sorunları algılayacak ve çözecek mekanizmalara ulaşamamaktadırlar.

Alan araştırmasının esas teşkil ettiği üçüncü bölümde, Suriyeli kadınların karşı karşıya kaldıkları bu çifte tehlike (sığınmacı olmak ve kadın olmak), savaş ve göç deneyimleri ve Türkiye'deki patriyarkal ve kapitalist üzerkerindeki etkisi incelenmiştir. Alan araştırması verileri doğrultusunda Suriyeli kadınların, 1) hayatlarının tehlikede olduğu inancı; 2) daha fazla yakını ve sevdiklerini kaybetme korkusu; 3) şahit olunan cinsel nitelikli olan ya da olmayan kadına yönelik şiddet olaylarından kaçma; 4) erkek çocuklarını zorunlu askerlik hizmetinden kaçırma ve 5) hedef ülkeyi transit geçiş amacıyla kullanma şeklinde kategorize edilen beş ayrı nedenle göç ettikleri görülmektedir. Kadınların neredeyse tamamı en az bir yakını iç savaşta kaybetmiştir. Yakınlarının kaçırıldığına, tecavüze uğradığına, cinsel işkenceye maruz kaldığına dair ifadeler dinlenmiştir. Dolayısıyla, kadınlar yalnızca kendi adlarına yola çıkmamaktadır. Göç kararları, eşleri, çocukları ve ailelerinin geleceklerine bağlı bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca, selefî grupların boy göstermesiyle kadınlara çarşaf ve burka dayatılması ya da kadınlar bedenlerini saklamak için çarşafı araç olarak kullanması, kadınların karşı karşıya kaldığı cinsel olmayan şiddetin bir türüdür. Savaş ortamında kadının kıyafeti, kadınları kötü niyetli bakışlardan koruyan ve toplum içinde kimliği belirsiz bir şekilde gezmesine imkan sağlayan, mobil güvenliğin bir biçimi ve özgürlük aracı olmaktadır. İşsizlik, açlık ve yoksulluğun baş göstermesi daha iyi ve güvenli bir yaşam alanına göç

etme zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Kadınlar savaş ve göçteki risk faktörlerinden erkeklerden daha fazla etkilenmektedir.

Görüşülen kadınların göç süreçlerinde homojen bir hareketten söz etmek mümkün değildir. Suriye'den göç eden kadınların göç süreçlerinde yaşadığı farklılıkların kaynağı genel olarak;

1) medeni durumlarındaki farklılık ve

2) çocuk sahibi olup olmamaları olarak değerlendirilmektedir. Daha özel olarak yabancı dil bilmeleri, pasaport sahibi olmaları, meslek sahibi olmaları ve ilk etapta vardıkları yerde bir düzen kurmalarına imkan sağlayacak birikimlerinin olması gibi göç sürecini olumlu anlamda destekleyen farklı etkenlerdir. Kişinin evli veya bekar olması, göç kararını alırken ve göç esnasında yaşadıkları deneyimi değiştirmiştir. Bir kişinin bekar olması kendi adına ve hesabına hareket esnekliğini arttırmaktayken, çocuklu kadınlar için hareket olanağı kısıtlanmaktadır. Diğer yandan, çatışma ve kaos ortamından kaçan kadına refakat eden bir erkeğin bulunmaması kadının olumsuz tecrübeler yaşamayı ihtimalini arttırmaktadır. Görüşmecilerden alınan cevaplarda sıklıkla, ataerkil baskı ve savaş ortamının getirdiği kadına karşı şiddetle karşı karşıya kalma korkusu gözlemlenmiştir. Bu durum, Suriyeli kadınların kendilerini korumaya muhtaç pasif kurbanlar olarak kabul ettikleri, erkeklerin ise güvenliği sağlamaktan sorumlu görevliler oldukları şeklinde genel bir kültürel ataerkil anlayışa sahip oldukları şeklinde yorumlanabilir. Bu kültürel anlayış aynı zamanda, kadınların göçe karar verme ve göç yolunu belirleme gibi süreçlerde erkeğe tabi konumda olduğunu göstermektedir.

Suriye sınırı içerisinde karşılaştıkları şiddet olayları, pasaport sahibi olmamanın getirdiği olumsuzluklar ve Türkiye sınırından geçerken yasadışı yoldan alınan haraçlar ve insan kaçakçılığı göç sırasında karşılaşılan kadın ve erkeğin ortak mağduriyetini oluşturan olumsuzluklardır. Pasaport sahibi olanlar sınırda kimlik kontrollerinden rahatlıkla geçerken, pasaportu olmayanlar kaçak yollardan ülkeye giriş yaptığını ve bu esnada hayatlarını tehlikeye attıklarını ifade etmiştir. Pasaport sahibi olmak bu anlamda bir zenginlik göstergesi olmaktadır. Suriye'deki ekonomik eşitsizlik yoksulları mağdur etmeye devam etmektedir. Sivil toplum örgütlerinin raporlarında da yer alan sınırdan geçişlerde yanlarında getirdikleri eşyaların içeri sokulmasına müsaade edilmediğine ve

para karşılığında geçişlere izin verildiği iddiaları görüşmeciler tarafından da tekrarlanmaktadır.

Göç eden Suriyeli kadınların mekan algısı Türkiye ve Suriye karşılaştırması üzerinden şekillenmektedir. “Ora” diye ifade ettikleri Suriye’deki hayatlarına özlem kadınlar, “bura” olan Türkiye’deki yeni hayatlarına uyum sağlamaya çalışırken zorlanmaktadır. Schick’in belirttiği gibi, bunalım ve geçiş dönemleri bireylerin yoğun olarak kimlik inşa ettikleri dönemlerdir (Schick 1999: 17). Suriyeli kadınlar aynı dili konuşmadıkları ve giyim tarzı olarak farklı göründükleri için dikkat çektiklerinden rahatsız oldukları ifade etmişlerdir. Kıyafet tarzlarını ve başörtüsü bağlama şekillerini Türklerinkine benzetmeleri neticesinde kıyafetleri kimliklerini gizleme aracı olmaktadır. Kadınların giysilerinin etnik ya da dinsel kimliklerini belli etmesi, onların kimliklerini kamusal alanda temsil etmesini güçleştirerek ayrımcılığa maruz kaldıklarını göstermektedir. Yerel halkın ayrımcı ve dışlayıcı tutumları nedeniyle Suriyeliler içlerine kapanmaktadır. 3 yıl gibi uzun bir süre hukuken tanınmamaları ve cezai sorumluluklarının ne olduğu belli olmadan yerel halkla iç içe yaşamaları, “Suriyeliler her şeyi yapabilir ve onlara her şey yapılabilir” algısı yaratmıştır. Cinsel sömürü riski kadınların kullandıkları mekanları sınırlayarak, evlerine kapanmalarına sebep olmuş, kamusal mekanları kullanmaktan çekinerek kalabalık gruplar halinde belli mekanlarda kümelenmişlerdir. Suriyeli kadınlar kamusal alanlarda ötekileşmektedir. Yerli kadınlardan farklı olarak sığınmacı kimlikleri onları çifte tehlike ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Görüşmelerde sıklıkla yaşadıkları ekonomik sıkıntılardan bahsetmeleri ve Suriye’deki hayatlarının daha ucuz, bol ve bereket içinde olduğunu belirtmeleri Türkiye’de yaşam pahalılığı ile karşılaştıklarını göstermektedir. Kadınların işgücüne katılımını özgürleşme olarak değil, yoksulluğun, geçim sıkıntısının ve kültürel bozulmuşluğun bir göstergesi olarak değerlendirmektedirler. Kadınların çalışma hayatına katıldığı modern bir hayata alışamayan, emek piyasasında kendi yeteneklerine uygun işler bulamayan, verilen işler için yeterli donanıma sahip olmayan ve kadınların çalışması olgusunu kabul edemeyen Suriyeli kadınların Türkiye’deki yaşam pahalılığı karşısında mağduriyetleri artmaktadır. Yoksulluk içinde yaşamaları, haneîçi alanda

Suriyelilerin toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünde değişikliğe sebep olmaktadır. Klasik ataerkil kültürde, yaş ve cinsiyete dayalı hiyerarşi ve kadın-erkek etkinlikleri gibi mekanların kullanımında ayrışma görülmektedir. Kadınların emeği ve doğurganlığı evlilik yoluyla girilen erkek soyu tarafından yönetilmektedir (Kandiyoti 2013: 186). Kadının mekanının evi, çocuk yetiştirme işi olduğunu ve evin dışındaki alanın erkeğe ait, ailenin geçim kaynaklarının da erkek tarafından sağlandığını kabul eden klasik patriyarkal anlayışa sahip oldukları görülmektedir.

Ancak, Türkiye'ye geldikten sonra ekonomik durumlarının değişmesi ile bazıları ev dışı alanda çalışmak zorunda kaldığından, mekan algıları ve ekonomik rolleri değişmiştir. Ailenin geçimine katkıda bulunmak için çalışmak zorunda kalmışlardır. İş bulamadıklarında umutsuzluğa sürüklenmektedirler. Suriyeli kadınlar daha fazla özgürleşmek ve erkeklerden bağımsız olma amacıyla iş aramamaktadır. Kadınların ekonomik özgürlük elde etmeleri ve finansal yönetici konumuna gelmeleri kendi tercihleri değildir. Ev içi alandan çıkarak kamusal alana katılmak onları mutlu etmemektedir. Klasik ataerkinin yerine bu defa, patriyarkal kapitalizmin geçerek Suriyeli kadınlar üzerinde uygulama alanı bulduğu görülmektedir.

Patriyarkal kapitalizmin Suriyeli kadınların üzerindeki etkisi, kadın emeğinin ucuz iş gücü olarak kullanılması ve kadın bedeninin metalaşması olarak iki ayrı şekilde tezahür etmektedir. Ucuz işgücü olarak kullanılan Suriyeli kadınların kayıtdışı olarak çalıştırıldıkları, çalıştıkları işyerlerinde aşağılayıcı muameleye maruz kaldıkları ve donanımları yeterli olsa bile çoğunlukla vasıfsız işlerde çalışmak zorunda bırakıldıkları hem görüşülen kadınlar tarafından ifade edilmiştir, hem de sivil toplum örgütlerinin raporlarında yer almaktadır. İstihdamdaki cinsiyet temelli ayrımcılık, eşit işe eşit ücret verilmemesi, yetersiz sağlık hizmetleri, yetersiz eğitim ve bakıma muhtaç çocuklar sığınmacı kadınları dört bir yandan sarmaktadır. Suriyeli kadınların fakir, muhtaç, güçsüz, korunmasız kurbanlar olarak benimsenmesi ve normalleştirilmesi; erkek baskısı, kültürel baskı, din ve gelenekler gibi patriyarkal sistemin kadınlar üzerindeki uygulamalarının görünmez olması ve kadınların karşılaştıkları şiddetin savaşın, göçün "pasif kurbanları" olmalarına neden olmaktadır (Crawley 2000; 18). Suriyeli kadınların çoğunluğu, ataerkil yaklaşımlar sonucu toplumsal cinsiyetçi rollerde ev içinde

emeklerini göstermeyi tercih ettikleri anlaşılmıştır. Sığınmacı kadın kimlikleri onları toplumdan tecrit edilmiş bir yaşama zorlamakta ve vakitlerinin çoğunluğunu, yüksek kirayla güçlkle tuttıkları, sağlıksız konutlarda geçirmek zorunda bırakmaktadır.

Elde edilen alan araştırması verileri sonucunda; kadın bedeninin metalaşması,

- 1) savaş ganimeti olma,
- 2) yardım karşılığı ilişki teklifi,
- 3) fuhuş ve

4) evlilik ticareti olmak üzere dört ayrı şekilde görülmektedir. Evlilik ticareti, çok eşli evlilik, çocuk yaşta evlilik, aynı anda çocuk yaşta çok eşli evliliği de kapsamaktadır. Görüşülen kadınlar, diğer kadınlara savaş ganimeti muamelesi yapıldığına tanıklık etmişlerdir. Parası olanın parasına, malı mülkü olanın malına mülküne el konulmuş, eşlerine, kızlarına hanedeki kadınlara el uzatılmıştır.

Yardım karşılığı ilişki teklifi ise göç esnasında, örneğin sınırı geçmelerine yardım etme konusunda olabileceği tahmin edildiği gibi, özellikle Türkiye'ye geldikten sonra ev ve iş arama süreçlerinde karşılıklarına çıkmıştır. Kadın istismarı konusunda, özellikle “fuhuş” söz konusu olduğunda bilgilerin çoğunun duyumlara dayandırıldığı görülmüştür. Araştırma ve raporlar boyunca konuyla birinci dereceden bilgi ve belgeye rastlanılmamıştır. Ancak kayıt olmaması, fuhuşun yaşanmadığı anlamına gelmemekle birlikte, fuhuşun yerini para karşılığı evliliklerin ve dini nikahın aldığı düşünülebilir. Bu durumda, seks işçiliğinin Suriyeli kadınlar arasında yapılmadığı düşünülse bile, Suriyeli kadınların eşya gibi pazarlığa konu olarak satıldıkları sonucuna varılabilir.

Muhtaç durumdaki sığınmacı kadınlar, “ahlaki olmayan” her şeyi yapabilecekleri yargısı ile karşı karşıya kalırken, daha çok yardıma muhtaç olanlar insan tacirlerine bir rant alanı oluşturmuş ve fuhuşun da bir seçenek olarak sunulmasına yol açmıştır (Buz 2009: 312). Türkiye'nin mülteci rejimi göçmen kadınları enformel işlerde ve kötü çalışma koşullarında çalışmaya zorlamaktadır. Bu durum onları fuhuş sistemi karşısında savunmasız hale getirdiği gibi cinsel tacize karşı hassaslaştırdığından, fuhuş sisteminden kaçan kadınlar, evlilik tellallarının eline düşmektedir. Bu durum kapitalizm ve patriyarkanın birbirine maddi fırsatlar sunduğu, fiyatların belirlendiği, pazarlıkların

yapıldığı, anlaşmaların gerçekleştiği ve kadının bir eşya gibi alınıp, satıldığı bir pazar haline gelmektedir. Dini nikahla gerçekleşen evlilikler, kayıt altına alınmasını engellediği gibi bu evliliklerden doğan çocukları da gayrimeşru ve hatta “vatansız” konumuna düşürecektir (Kirişçi 2014: 37).

Suriye'deki yasal sistem Fransız, Osmanlı ve İslam hukukuna dayanmaktadır. Suriye'de dini mahkemeler de bulunmaktadır. İslam Şeriat Kanunlarında Müslüman bir erkeğin dört kadınla evlenmesine izin verilmektedir. 2005'te kırsal bölgede Suriyeli erkeklerin yüzde 16,3'ü ve şehirlerde yüzde 9'u birden fazla eşe sahip olduğu bilinmektedir (Sigi 2014, <https://www.genderindex.org/country/syrian-arab-republic/> 16 Aralık 2017'de erişildi). Her iki ülkenin medeni kanunlarının farklı olması nedeniyle Suriyeli kadınların Türk Medeni Kanunu hakkındaki bilgisinin yetersiz olması çokeşli evliliklere sebep olmaktadır. Cinsel istismarın kontrol altına alınması bakımından, çocuk yaşta evliliklerin denetlenmesi önemlidir ancak mevcut koşullarda bu denetim de zordur. Çünkü, Suriyelilerin evlilik konusunda geleneksel tutumları yaşananların şikayete konu olmasını engellemektedir. Tam tersine 13-14 yaşlarda ve çok eşli evliliklerin doğal görülmesi bu konudaki en temel sorunlardan biridir (Erdoğan 2015: 96). Bunun altında yatan temel etken Suriyelilerin ataerkil toplum yapısıdır. Zira, aile reisinin rızası ile bu evliliklerin gerçekleşmesi ve özellikle annenin bu evliliğe rıza göstermesi sorunun denetlenmesini zorlaştırmaktadır.

Suriyeli kadınlar savaştan önce kendi ülkelerinde kapitalist olmayan kültürel bir ataerkil düzende yaşamaktaydılar. Erkek egemenliğin yoğun olarak hissedildiği, kadın ve erkeğin ergenlik çağından itibaren ayrı mekanlarda konumlandığı, tutucu olarak tanımlanabilecek bir yaşam biçimleri bulunmaktaydı. Esasında kadınların da yüksek tahsil ile iş hayatına katıldığı laik bir ülke görünümünde olmasına rağmen, özellikle kırsal alanda kadınlar, tarım, hayvancılık ve köy işleri ile hane ekonomisine katkıda bulunmaktaydı. İç savaşın çıkması ve şiddetlenmesiyle, savaşın yıkıcılığı kadınların bedenlerinde cisimleşmiştir. Suriye'de yaşadıklarını anlatmaktan utanmakta ve yeniden hatırlamaktan korkmaktadır. Tacize ve tecavüze uğramayan neredeyse yok denecek kadar azdır. Göç ettikleri Türkiye'de patriyarkanın başka bir yüzü ile karşılaşmışlardır. Bu insanlar masum savaş mağdurları olarak ülkelerinin korunması olmayan, savunmasız,

kimliksiz, muhtaç durumları, onları suistimale açık bir konuma düşürmektedir. Suriyeli kadınlar yaşamlarını sürdürebilmek için topluma karışmak ve çalışmak zorundadırlar. Ancak, modernite kırsal kesimden gelenlerin aile yapılarına uymamaktadır. Suriye'deki ataerkinin yerini, Türkiye'de ucuz işgücü olarak sömürüldükleri kayıtdışı sektörler ve emeklerinin ve bedenlerinin pazarlanarak ticari metalaştıkları patriyarkal kapitalizm almaktadır.

Suriyelilerin iç savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınmaları nedeniyle Türkiye'de genel olarak sağlık harcamalarında ciddi artışlar görülmüş ve toplumun diğer bireyleri açısından sağlık hizmeti almak zorlaşmış, eğitim harcamaları ile öğretmen başına düşen öğrencisi sayısı artmıştır. Devlet harcamalarındaki bu artışlara ek olarak işsizlik oranı artmış ve iş bulmak daha zor hale gelmiş, kayıt dışı işe alımlar sonucu işçilerin aylık ücret ve yevmiyelerde düşüşler gözlemlenmiş ve yerel halk arasında iş kaybı oranı artış göstermiş, konut kiralari yükselmiş ve konut bulmak daha zor hale gelmiş, bazı malların fiyatları yükselmiştir (Uzun 2015: 118). Bütün bunların sonucu olarak Suriyelilerin yoğun olarak yerleştiği illerde yaşayan yerel halk ile gerginlikler yaşanmaktadır. Suriyelilerin suçlu ya da mağdur olarak karıştığı adli olaylar artmaktadır. Barınma merkezleri dışında yaşayan Suriyeliler dilencilik faaliyetleri ve fuhuş iddiaları sonucu toplumdan dışlanmaktadır. Düşük statülü iş kollarında birikimler yaşanmakta, yevmiyelerin daha da düşmesi Türk toplumundaki işsizliğin artmasına, kiralari yükselmesine sebep olmakta, bu da yerel toplumda gerginliklere sebep olmaktadır. Suriyelilerin gelmesinden sonra boşanma davalarının arttığının ifade edilmesi aile içinde huzursuzlukların meydana geldiğini göstermektedir. Yerel halkta oluşan, toplumun ahlak yapısının bozulduğuna yönelik düşüncelerle Suriyelilere ve özellikle Suriyeli kadınlara, Türk kadınları tarafından hoşgörü ile yaklaşılammakta, ailelerine yönelik tehdit algısı oluşmaktadır.

Türkiye, yaşanan kriz ile baş etmek için etkin bir politika takip etmediği takdirde, yerel toplum ve sığınmacılar arasındaki iniş çıkışlı ilişki devam edecektir. Her şeyden önce Suriyelilerin, misafir ya da geçici koruma altındakiler olarak tanımlanması bugün hala, hem Suriyeliler açısından hem de Türk toplumu açısından karmaşaya sebep olmaktadır. Kalabalık bir kitle ile hazırlıksız olarak karşılaşan Türkiye'nin,

Suriyeliler'in insan hakları bakımından ilk etapta cinsiyet temelli etkin bir politika yürütememesi, krizin büyümesine ve Suriyeli kadınların mağduriyetinin devam etmesine neden olmaktadır. Diğer yandan, hangi hukuki statü adı altında tanımlandıklarına bakılmaksızın, sığınmacı, misafir ya da göçmen, kendi kültürel geçmişinden kopmuş olmak, şu anda içinde bulunduğu kültürde kendini ifade edecek anlam dünyasından yoksun olmak, göç eden her kişiyi kimlik sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Suriyeli kadınların Türkiye ile aidiyet bağı kuramamaları, göçlerinin ekonomik boyutu kadar önemli bir psikolojik, sosyolojik ve siyasi sonucudur.

Suriyelilerin gündelik hayata adapte olarak, Türk toplumuna entegrasyonunun hızlandırılması amacıyla, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün, Milli Eğitim Bakanlığı'nın, Halk Eğitim Merkezleri'nin ve yerel yönetimlerin sınırlarımızda bulunan Geçici Koruma Altındakilerin varolan becerileri ve geliştirilebilir özellikleri desteklenerek ilk etapta ekonomik, ikinci aşamada sosyokültürel varlıklarını sürdürebilmelerine destek verecek politikalar oluşturulmalıdır. Oluşturulacak politikalar yerleşim bölgelerinin yerel özelliklerini de dikkate alacak nitelikte üretilmelidir. Onları ucuz ve nitelsiz işgücü olarak kullanılmaktan kurtaracak çalışma ve iş güvenliği ile ilgili konularda düzenlemeler yapılmalıdır. Böylece, kayıt dışı kazançlar ve kayıt dışı istihdam kontrol altına alınması sağlandığı gibi, kendi insanların emeklerini istismar etmeye başlamış olan Suriyelilerin yarattığı emek sömürsünün de önüne geçilebilir.

KAYNAKLAR

Açıköz, Reşat (2010). “Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme”. *Yardım ve Dayanışma Dergisi 1 (2)*: 45-60.

Adler University; Institute on Social Exclusion, (<http://web.archive.org/web/20160629105711/http://www.adler.edu/page/institutes/institute-on-social-exclusion/about>; 31 Ocak 2018 tarihinde erişildi).

AFAD (2013). *Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar, 2013Saha Araştırması Sonuçları*. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. Ankara.

AFAD (2014). *Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar*. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. Ankara.

AFAD (2017). “Suriyeli Sığınmacılara Yapılan Yardımlar”, (https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2373/files/Suriyeli_Siginmacilara_Yapilan_Yardimlar+7.pdf , 06 Aralık 2017’de erişildi).

AFAD (2018). “Barınma Merkezlerinde Son Durum”, (<https://www.afad.gov.tr/tr/2374/Barinma-Merkezlerinde-Son-Durum> , 18 Kasım 2018’de erişildi).

Ahram, Ariel (2015).“Sexual Violence and the Making of ISIS”. *Survival*, 57 (3): 57-78.

Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (8 Mart 2012). *Resmi Gazete*, 6284/28239.

- Akdağ, Merve (2018). Adana Seyhan'daki Sığınmacılar: Durum Tespiti Raporu Örneği Üzerinden Kadın Sığınmacıların Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akıner, Nurdan (2005). "Kadına Tecavüz Savaş Stratejisi", (<http://www.bianet.org/bianet/kadin/61120-kadina-tecavuz-savas-stratejisi>, 09 Nisan 2014'de erişildi).
- Altınay, Ayşe Gül (2013). "Ordu Millet Kadınlar: Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu Sabiha Gökçen". *Vatan Millet Kadınlar*. Ed. A.G. Altınay. İstanbul: İletişim Yayınları. 261-295.
- Alkan, Ayten (2009). *Cins Cins Mekan*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Al-Monitor (2014). "Syrian Women Refugees Humiliated, Exploited in Turkey", <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/03/syria-refugees-women-exploitation-harassment.html#ixzz41HpHalql>; 07 Mayıs 2015'te erişildi).
- Arat Necla (2006). Feminist Hukuk, (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/7102>, 03.07.2018'de erişildi).
- Ashford, Mary Wynne ve Vaughn, Yolanda Huet (2008). "The Impact Of War on Women". *War and Public Health*. Ed. Levy, Barry S. ve Sidel, Victor W.. Newyork: Oxford University Press. 193-207.
- Aybay, Rona (2010). *Yabancılar Hukuku*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Barın, Hilal (2015). "Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *Göç Araştırmaları Dergisi 1 (2):10-56*.

- Berman, Helene vd. (2006). "A Narartive Study of Refugee Women Who ave Experienced Violence in the Context of War". *Can J Nurs Res.* 38 (4): 32-53.
- Bezci, Bünyamin ve Çiftçi, Yusuf (2012). "Self Oryantalizm: İçimizdeki Modernite ve/veya İçselleştirdiğimiz Modernleşme". *Akademik İncelemeler Dergisi* 7(1): 139-166.
- Bhasin, Kamla (2003). "Toplumsal Cinsiyet - Bize Yüklenen Roller". Çev. K. Ay. İstanbul: Kadın Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Birdal, Alper ve Günay, Yiğit (2013). "Arap Baharı" Aldatmacası – Ortadoğu'da Emperyalist Restorasyon, İstanbul: Yazılama Yayınları.
- Bora, Aksu (2014). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brown, Carol (1975). "Patriarchal Capitalism And The Female-Headed Family". *Social Scientist* 4 (4/5): 28-39.
- Bulut, Yücel (2004). *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Butler, Judith (2012). *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Buz, Sema (2006). *Kadın ve Göç İlişkisi: Sığınan ve Sığınmacı Kadınlar Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Buz, Sema (2007). "Göçte Kadınlar: Feminist Bir Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma". *Toplum ve Sosyal Hizmet* 18(2):37-50.

- Buz, Sema (2009). “Köken Ülke – Sığınılan Ülke Hattında Kadın Sığınmacılar ve Geçicilik”. *Cins Cins Mekan*. Ed. A. Alkan. İstanbul: Varlık Yayınları. 303-327.
- Calavita, Kitty (2006). “Gender, Migration, and Law: Crossin Borders and Bridging Disciplines”. *IMR 40(1)*:104–132.
- Castles, Stephen ve Miller, Mark (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Collier, Paul (2013). *Exodus: How Migration is Changing Our World*. Newyork: Oxford University Press.
- Collins, Jock ve Castles, Stephen (1989). “Restructuring, Migrant Labour Markets and Small Business”, *Centre for Multicultural Studies Occasional Papers*: 16.
- Confortini, C. Catia (2006). “Galtung, Violence, and Gender: The Case for a Peace Studies/Feminism Alliance”, *Peace & Change 31 (3)*: 333-367.
- Coşkun, Emel (2015). “Curbing Sex Trafficing in Turkey: The Policy – Practise Divide”, *Asian and Pasific Migration Journal*, 24(3): 327-352.
- Crawley, Heaven (2000). “Gender Persecution and the Concept of Politics in the Asylum Determination Process”, *Forced Migration Review Gender and Displacement Issue*: 17-20.
- Cumhuriyet (12.08.2014). “Gaziantep’te Suriyeli Gerginliği!.. Yaralılar Var!” http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/105143/Gaziantep_te_Suriyeli_gerginligi...Yaralilar_var_.html, 20 Kasım 2017’de erişildi).
- Cumhuriyet (18.01.2015). “Katalogtan Kuma Seçiliyor”, (http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/189033/Katalogdan_kuma-seciliyor.html, 30 Ocak 2016’da erişildi).

- Çağlayan, Handan (2013). *Kürt Kadınların Penceresinden: Resmi Kimlik Politikaları, Milliyetçilik, Barış Mücadelesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çakır, Serpil (2008). “Kapitalizm ve Patriyarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm”. *Toplum ve Demokrasi*, 2(4): 185-196
- Çelik, Abdurrahim vd. (2014). *Gaziantep’te Suriyelilere Yönelik Saldırıları ve Toplumsal Nefretin Sebeplerinin Analizine Dair Rapor*. Gaziantep: İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği.
- Çelik, Baran, Neşe (2015). “Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak Ve Yükümlülükleri”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı 1*: 67-148.
- Çiçekli, Bülent (2014). *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- D’Amico, Francine (1996). “Feminist Perspectives on Women Warriors”. *Peace Review: A Journal of Social Justice* 8 (3), *Special Issue: Women and War*: 379-384
- Daver, Bülent (1992). “Savaş ve Barış Üzerine”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 3(10): 181-186.
- Davis, Nira Yuval (2010). *Cinsiyet ve Millet*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- De Pauw, Grant Linda (1998). *Battle Cries and Lullabies: Women in War from Prehistory to the Present*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Dedeoğlu, Saniye ve Gökmen, Çisel Ekiz (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye’de Yabancı Göçmen Kadınlar*. Ankara: Efil Yayınevi.

- Dedeoğlu, Saniye ve Öztürk, Yaman Melda (2016). *Ataerkillik, Kapitalizm ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı İktisadi İşletmesi.
- Delphy, Christine (1999). *Baş Düşman Patriyarkanın Ekonomipolitiği*. Çev. L.A. Tunçman. İstanbul: Saf Yayıncılık.
- Demir, Ahmet Oğuz ve Moiz, Muhammad (2016). *Kadınlar Göç Yolunda Projesi, Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar: Sosyoekonomik ve Hukuki Sorunlar*. İstanbul: Kadın ve Demokrasi Derneği
- Dill, Bonnie Thornton (1983). "Race, Class, and Gender: Prospects for an All-Inclusive Sisterhood". *Feminist Studies* 9 (1): 131-150.
- Dinçer, Osman ve Coşkun, Gamze (2011). "Mayınlı Arazide Yürümenin Adı: Suriye'de Değişimi Zorlamak", *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Raporları 11 (04)*. Ankara: USAK Yayınları.
- Dinçer, Osman vd. (2013), *Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye: Sonu Gelmeyen Misafirlik*. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu ve Brookings Enstitüsü. Ankara.
- Dizman, Ali Osman (2012). "Geçici Koruma Politikası ve Türkiye'ye Sığınan Suriyeliler". *TEPAV, Değerlendirme Notu*, (<http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/3080> 28 Ağustos 2015'te erişildi).
- Donovan, Josephine (2014). *Feminist Teori*. Çev. A. Bora vd. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dürgen, Betül (2015). *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- DW Academie (10 Aralık 2016). Türkiye’de İnsan Ticareti alarm Veriyor, <http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-insan-ticareti-alarm-veriyor/a-36718736>, 05 Aralık 2017 tarihinde erişildi).
- DW Academie (26 Ocak 2016). “Suriyeli Kadın Avcıları”, (<http://www.dw.com/tr/suriyeli-kad%C4%B1n-avc%C4%B1lar%C4%B1/a-19004170> 05 Aralık 2017 tarihinde erişildi).
- DW Academie (25 Mayıs 2015). “Suriyelilere Tepki Büyüyor”, (<http://www.dw.com/tr/suriyelilere-tepki-b%C3%BCy%C3%BCyor/a-18475031> , 25 Mayıs 2015’ de erişildi).
- EDAM (2014). “Türk Kamuoyunun Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Bakış Açısı” (<http://edam.org.tr/wp-content/uploads/2014/01/EdamAnket2014.1.pdf>, 11 Mayıs 2015’te erişildi).
- Ekşi, Nuray (2010). *Mültecilere ve Sığınmacılara İlişkin Mevzuat*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- El-Bushra, Judy ve Fish, Kelly (2012). “Refugees and Internally Displaced Persons”, (https://www.inclusivesecurity.org/wp-content/uploads/2012/04/40_refugees.pdf 27 Kasım 2017’de erişildi).
- Enloe, Cynthia (1991). “Womenandchildren: Making Feminist Sense of the Persian Gulf Crisis.” *The Village Voice* 25 (9).
- Enloe, Cynthia (2003). *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler*, İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Enloe, Cynthia (2003). “Feminizm, Milliyetçilik ve Militarizm”. Çev . A. Bora. *Vatan, Millet, Kadınlar*. Ed. A.G. Altınay. İstanbul: İletişim Yayınları. 203-227.
- Erdemol, K. Mustafa (2013). *Suriye Denklemi*. İstanbul: Notabene Yayınları.

- Erdoğan, M. Murat (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi. Ankara: HUGO Yayınları.
- Erdoğan, M. Murat (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Eisenstein, Hester (2005). "Dangerous Liaison? Feminism and Corporate Globalization". *Science & Society* 69(3): 487-518.
- Evin, Mehveş (27 Ocak 2014). "Suriyelilerle Evlilik Ticarete Dönüştü", *Milliyet Gazetesi*, (<http://www.milliyet.com.tr/suriyelilerle-evlilik-ticarete/gundem/detay/1827612/default.htm>, 12 Ocak 2016'da erişildi).
- Federici, Silvia (2014). *Caliban ve Cadı*. İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Federici, Silvia (2013). *Sıfır Noktasında Devrim*. İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Fırat, Didem Güngör (2014). *Ulus Devlet Anlayışı Karşısında Toplumsal Hafızanın Direnişi: Rembetiko Örnek Olayı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Folbre, Nancy (2013). "The rise and decline of patriarchal capitalism". *Capitalism on Trial: Explorations in the Tradition of Thomas E. Weisskopf*. Ed. J. Wicks-Lim ve R. Pollin. Massachusetts: Edward Elgar Publishing: 140-156.
- Foucault, Mitchel (2014). *Özne ve İktidar*. Çev. O.Akınhay ve I. Ergüden. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fraser, Nancy vd. (2014). *Çatışan Feminizmler: Felsefi Fikir Alışverişi*. Çev: F. E. Sezer. İstanbul: Metis Yayınları.

- Gallagher, Anne (2002). "Trafficking, Smuggling and Human Rights: Tricks and Treaties". *Forced Migration Review 12*: 25-28.
- Galtung, Johan (2013). *Başka Bir Açıdan İnsan Hakları*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Gebelek, Gözde (2008). *The New International Migration From A Gender Perspective: A Case Study Of Post-Soviet Servants Of Tourism In Antalya*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Geçici Koruma Yönetmeliği (22 Ekim 2014). *Resmi Gazete*, 29153.
- Gigm (2017). "Geçici Koruma Altındakilere Dair İstatistikler", (http://www.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713,06.12.2017'de erişildi).
- Glass, Charles (2015). *Suriye Yanıyor Işid ve Arap Baharının Sonu*. İstanbul: Matbuat Yayın Grubu.
- Green, Anna (2004). "Individual Remembering and 'Collective Memory': Theoretical Presuppositions and Contemporary Debates". *Oral History 32(2)*: 35-44.
- Goldstein, S. Joshua (2001). "War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa". New York: Cambridge University Press.
- Grigg, D. B. (1977). "E.G. Ravenstein and the "Laws of Migration". *Journal of Historical Geography 3(1)*: 41-54.
- Güldü, Özgür ve Kart, Ersoy Müge (2009). "Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 64 (3)*: 98-116.
- Güngör Fırat, Didem (2014). "Ulus-Devlet Anlayışı Karşısında Toplumsal Hafızanın Direnişi: Rembetiko Örnek Olayı". *Akademik Hassasiyetler/ The Academic Elegance*: 118

- Gürkan, Mustafa (2006). *Sosyolojik Açıdan Göç Ve Yasadışı Göç Hareketleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güney, Ülkü ve Konak, Nahide (2016). “Bolu’da Suriyeli Ve Iraklı Sığınmacılar: Milliyetçilik, Erillik ve Vatandaşlık Temelinde Öteki Algısı”. *Alternatif Politika* 8(3).
- Harding, Sandra (1986). “The Instability of The Analytical Categories of Feminist Theory”. “Farklılığa Direnmek: Uluslararası İlişkiler Kuramında “Öteki” Sorunu”. *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*. Ed. F. Keyman. İstanbul İletişim Yayınları. 71-107.
- Harding, Sandra (1996). “Feminist Yöntem Diye Bir Şey Var mı?”, Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hartmann, Heidi (1981). “Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği”. *Kadının Görünmeyen Emegi*. Ed. G. A. Savran ve N. T. Demiryontan. İstanbul: Yordam Kitap.
- Harzig, Christiane (2002). “Women Migrants As Global And Local Agents: New Research Strategies On Gender And Migration”. *Women, Gender and Labour Migration Historical and Global Perspectives*. Ed. P. Sharpe. London: Routledge. 33-46.
- Hırata, Helena vd (2015). *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*. Çev. G. A. Savran. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Holmstorm, Nancy (2003). *Sosyalist ve Feminist Proje: Teori ve Politikanın Günümüz Okuması Cilt 2*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

- Hynes, H. Patricia (2004). “On The Battlefield Of Women’s Bodies: An Overview Of The Harm Of War To Women”, *Women’s Studies International Forum* 27 : 431–445.
- İlkkaracan, İpek. ve İlkkaracan, Pınar (1999). “1990’lar Türkiye’inde Kadın ve Göç”, *75 Yılda Köylerden Sehirlere*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- İrge, Filiz (2005). “Gelişmiş Kapitalizm Eşliğinde Yeni Sömürgecilik”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (1) : 59-88.
- Kandiyoti, Deniz (2013). *Cariyeler, Bacılar, Yurттаşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaya, İbrahim, ve Eren, Yılmaz Esra (2015). “Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri”. *Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Rapor*. Ankara.
- Keyman, Fuat (1999). “Oryantalizmin Gölgesi Altında: Batıya Karşı İslam”. *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*. Ed. F. Keyman, M. Mutman, M. Yeğenoğlu. İstanbul: İletişim Yayınları, 71-107
- Kirişçi, Kemal (2014). *Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye’nin Suriyeli Mülteciler Sınırı*. Çev. S. Karaca. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu ve Brookings Enstitüsü. Ankara.
- Kofman E. Phizacklea, A. Raghuram, P. ve R. Sales. (2000). *Gender and International Migration in Europe Employment Welfare And Politics*, New York, Routledge.
- Kümbetoğlu, Belkıs (2003). “Küresel Gidişat, Değişen Göçmenler ve Göçmenlik”. *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar*. Ed. K. Ayhan ve G. Ö. Göksu, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Lefebvre, Henri (2014). *Mekanın Üretimi*. Sel Yayıncılık.

Lerner, Gerda (1982). “The Necessity of History and the Professional Historian”. *Journal of American History* 69 (1): 7-20.

Mazlumder (2014). *Mazlumder Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu*. Ed. Mazlumder Kadın Çalışmaları Grubu. Ankara: İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği.

Mazurana, Dyan vd. (2005). “Introduction”. *Gender, Conflict and Peacekeeping*. Ed. D. Mazurana, A. Raven-Roberts, J. Parpart, S.L. Rowman. Lanham: Littlefield Publishers: 1-26

Mies, Maria (2011). *Ataerki ve Birikim*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Milliyet (20 Temmuz 2014). “Gaziantep’te Tehlikeli Gerginlik”, (<http://www.milliyet.com.tr/gaziantep-te-tehlikeli-gerginlik-gunde-m-1914609/> 20 Kasım 2017’de erişildi).

Milliyet (05 Temmuz 2017), “Türk ve Suriyeliler Arasında Tehlikeli Gerginlik” (<http://www.milliyet.com.tr/turk-ve-suriyeliler-arasinda-tehlikeli-gaziantep-yerelhaber-2145124/> 20 Kasım 2017’de erişildi).

Milliyet (10 Nisan 2016), “Dişlerimi Yaptıracağı İçin Kumayı Kabul Ettim” (<http://www.milliyet.com.tr/-dislerimi-yaptiracagi-icin/pazar/haberdetay/10.04.2016/2224326/default.htm> 14 Mayıs 2016’da erişildi).

Morokvasic, Mirjana (1984). “Birds of Passage are Also Women”. *International Migration Review* 18(4): 886-907.

Mutman, Mahmut (1999); “Oryantalizmin Gölgesi Altında: Batıya Karşı İslam”. *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark* . Ed. F. Keyman, M. Mutman, M. Yeğenoğlu. İstanbul: İletişim Yayınları, 25-71

- Mullally, Siobhan (2014). “Migration, Gender, and the Limits of Rights”. *Human Rights and Immigration*. Oxford University Press: 145-176.
- Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme (28 Temmuz 1951). *Resmi Gazete* 05/09/1961, 10898.
- Nagel, Joane (1998). “Erkeklik ve Miliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik”. Çev . A. Bora. *Vatan, Millet, Kadınlar*. Ed. A.G. Altınay. İstanbul: İletişim Yayınları. 65-103.
- Nitzan, Jonathan ve Bichler, Shimshon (2004). “Dominant Capital and the New War”. *Journal of World-Systems Research X(2): 255-327*.
- Nitzan, Jonathan ve Bichler, Shimshon (2005). “Capitalism and War” (http://bnarchives.yorku.ca/205/1/20060806nb_cheap_wars_tikkun_web.htm, 22 Mayıs 2018’de erişildi).
- NTV (15 Mart 2017). “Suriye İç Savaşında 6 Yılda Neler Yaşandı”, *NTV*, (https://www.ntv.com.tr/dunya/suriye-ic-savasinda-6-yilda-neler-yasandi,Ik0VGC0sPUqbvDUE_EDsqA , 05 Aralık 2017’de erişildi).
- OECD (2009). “Uluslararası Göç: Küreselleşmenin İnsani Yüzü, Türkçe özet”, (<http://www.oecd.org/insights/43569201.pdf>, 12 Aralık 2017’de erişildi).
- OECD (2017). “Uluslararası Göç Görünümü, Türkçe Özet”, (<https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9eb340e9-tr.pdf?expires=1537876763&id=id&accname=guest&checksum=C831AA00915D39133B979ED445DD48B3>, 12 Aralık 2017’de erişildi).
- Oosting, Dick, Daphné Bouteillet-Paquet, Nicholas Henderson (2008). “AB İltica Politikasına Eleştirel Bir Analiz: Tampere’den Düşüş”. Çev. H. Oberdiek. “*Mülteci Çalıştayları 2004 – 2005*” Ankara: Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi.

- Osmanağaoğlu, Hülya (2013). “AKP’nin Ailesi”. *Feminist Politika Dergisi* 17: 26-27
- Ödemiş, Ömer (2014). *AKP’nin Suriye Yenilgisi*. İstanbul: Notabene Yayınları.
- Öncü, Ayşe ve Weyland, Petra (2015). *Mekan, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öner İhlamur, Suna Gülfer (2014). “Türkiye’nin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası”. *Ortadoğu Analiz Dergisi* 6(61): 42-45.
- Özdemir, Ali Murat (2008). *Sözün Mülkiyeti*. Ankara: Dipnot Yayınevi.
- Özel, Gülen (2006). *Sexual Violence Against Women In Civil Wars: An Analysis Of Yugoslavian Civil War*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, Nimet Elif (2010). *Türkiye’de İnsan Ticareti Mağdurları Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, Y. Yeşim (2015). *Türkiye ve Fransa Örnekleriyle Uluslararası Göç ve Yabancı Düşmanlığı*. İstanbul: Derin Yayıncılık.
- Özkırımlı, Umut (2013). *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Özturanlı, Beyza ve Ergüven, Nasıh Sarp (2013). “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”. *AÜHFD* 62 (4): 1007-1061.
- Öztürk, Yaman Melda (2010). “Kapitalist Gelişme ve Kriz Sürecinde Kadın Emeği: Asya Deneyiminden Çıkarılacak Dersler”. *Çalışma ve Toplum Dergisi* 2010(1):105-132.

- Öztürk, Yaman Melda (2012). “Ataerki: Bir Kavramın Yeniden İnşası “Eski” Ataerki’den Ataerki Kapitalizme”. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi* 10 (38): 72-115.
- Parlak, Bekir ve Şahin, Ali Utku (2015). “Türkiye İltica ve Göç Mevzuatının Coğrafi Kısıtlama Uygulaması Yönünden Analizi”. *Tesam Akademi Dergisi* 2 (2): 65-79.
- Pınar, Ömer (19 Kasım 2015). “Şanlıurfa’da Suriyeli Kuma Nedeniyle Boşanma Sayısında Artış”, *Hürriyet Gazetesi*, (<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/sanliurfada-suriyeli-kuma-bosanmasinda-artis-40016032> , 19 Kasım 2015’te erişildi).
- Poyraz, Yasin (2012). “Suriye Vatandaşlarının Geçici Koruması ve Uluslararası Mülteci Hukuku”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20(2): 53–69
- Ramazanoğlu, Caroline (1989). “Women Against Women: Culture, Ideology, Sexuality”. *Feminism and Contradictions of Oppression*. London: Routledge. 138-170
- Ristanovic, Vesna Nikolić (2000). *Women, Violence and War: Wartime Victimization of Refugees in the Balkans*. Central European University Press.
- Ristanović, Vesna Nikolić (2003). “Refugee Women in Serbia. Invisible Victims of War in Former Yugoslavia”. *Feminist Review*, No.73: 104-113.
- Saigol, Rubina (1998). “Militarisation, Nation and Gender: Women’s Bodies as Areas of Violent Conflict”. *Vatan, Millet, Kadınlar*. Ed. Ayşe Gül Altınay, İstanbul: İletişim Yayınları: 227-261.
- Sancar, Serpil (2009). “Türkiye’de Feminizmin Siyasal Bilimlere Etkisi”. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:40: 119-132.

- Saraçlı, Murat (2012). *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*. İstanbul: Bigbang Yayınları.
- Sarıtaş, Canet Tuba (2010). *The Bargain Between Young Women's Labour And Capital: An Unemployment Analysis Through State, Labour Market And Family*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Savran, Gülnur Acar ve Demiryontan, Nesrin Tura (2012). *Kadının Görünmeyen Emeği*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Schick, Cemil Irvin (1999). *Batının Cinsel Kıyısı, Başkalkıçı Söylemde Cinsellik ve Mekansallık*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Schiller, Nina Glick vd. (1992). "Towards A Definition Of Transnationalism – Introductory Remarks and Research Questions". *Annals Of The New York Academy Of Sciences* 645:1-24.
- Schütte, Stefan (2014). "Living with Patriarchy and Poverty: Women's agency and spatialities of gender relations in Afghanistan". *Gender, Place and Culture, A Journal of Feminist Geography* (21:9): 1176-1192.
- Sdam 2017. "Cenevre'den Cenevre'ye Suriye Görüşmeleri", *Strateji, Düşünce ve Araştırma Merkezi*, (<http://sdam.org.tr/mobil/Haber.php?id=81>, 05 Aralık 2017'de erişildi).
- Selek, Pınar (16 Nisan 2005). "Milliyetçilik Erkektir (2)", (<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=25779>, 07 Haziran 2015'te erişildi).
- Sever, Mustafa (2008). "Toplumsal Bellek ve Geleneksel Eylem Bağlamında Bir Sözel Tarih Metninin Değerlendirilmesi". *Milli Folklor* 20 (20): 61-68.

- Sevli, Hilal (2017). Suriyeli Göçmen Kadınların Gündelik Hayat Deneyimleri ve Kentte Var Olma Mücadeleleri: Gaziantep Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SGDD (2011). *Algıdaki Yaşamlar ve Askıdaki Yaşamlar Projesi Araştırma Raporu*. Ed. İ. V. Kavlak. Ankara: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği.
- Sigi (2014). “Syrian Arab Republic”, *Social Institutions and Gender Index*, (<https://www.genderindex.org/country/syrian-arab-republic/>, 16 Aralık 2017’de erişildi).
- Sjoberg, Laura (2004). *Gendering Just War: Feminisms, Ethics, And The Wars In Iraq, 1990-2003*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. University of Southern California.
- Sjoberg, Laura (2015). *Toplumsal Cinsiyet, Savaş ve Çatışma, Savaşın Feminist Teorisi*. İstanbul: Altınbilek Yayınları.
- Skjelsbæk, Inger (2001). “Is Feminity Inherently Peaceful? The Construction Of Feminity in the War”. *Gender, Peace and Conflict*. Ed. I. Skjelsbæk ve D. Smith. London: Sage Publications. 47-67.
- Silvey, Rachel (2006). “Geographies of Gender and Migration: Spatializing Social Difference”. *International Migration Review* 40(1): 64-81.
- SNHR (2017). “Death Tolls, (<http://www.iamsyria.org/death-tolls.html>, 06 Aralık 2017’de erişildi).
- Stoter, Brenda (12 Mart 2014). “Syrian Women Refugees Humiliated, Exploited In Turkey”, (<https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/03/syria-refugees-women-exploitation-harassment.html#ixzz41I5wcKFp>, 25 Şubat 2016’da erişildi).

Şenay Banu (2010). “Ulusaşırı Toplumsal Alanlar, Ulusaşırı Kimlikler: Avustralyalı Türkler Örneği”. *Türkiye’de Kesişen-Çatışan Dinsel ve Etnik Kimlikler*. Ed. R.Ö. Dönmez vd. İstanbul: Say Yayınları: 255-287.

Taştekin, Fehim (2015). *Suriye Yıkıl Git, Diren Kal*. İstanbul: İletişim Yayınları.

TBMM (2014). “Şanlıurfa Raporu”, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/aapa/docs/komisyon_toplantilari/2014/sanlirfa_raporu.pdf, 06 Aralık 2016’de erişildi).

Tekin, Asrın (2013). “Çalınan Devrimler ve Ortadoğu’da Emperyalist Restorasyon”, (https://www.academia.edu/2923698/Arap_Bahar%C4%B1_-_%C3%87al%C4%B1nan_Devrimler_ve_Emperyalist_Restorasyon 22 Mayıs 2018 tarihinde erişildi).

Toksöz, Ayşe (2012). “Patriyarka, Kapitalizm ve Doğurganlığın Kontrolü”, (<http://www.sendika.org/2012/06/patriyarka-kapitalizm-ve-dogurganligin-kontrolu-ayse-toksoz-sosyalistfeministkolektif-org/>, 09 Haziran 2014’te erişildi).

Topal, Ahmet Hamdi (2015). “Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü”. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2 (1): 05-22*

Toruntay, Mehtap (2014). “Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Mültecilerin Durumu”. *Türkiye’de Mülteci Olmak Uydu Kentler İzleme ve Raporlama Projesi Kapanış Toplantısı Notları*. Ankara: Mültecilerle Dayanışma Derneği.

TRTHaber (2 Ekim 2015), “Barack Obama’nın 4 Yıllık Suriye Politikası”, (<http://www.trthaber.com/haber/dunya/barack-obamanin-4-yillik-suriye-politikasi-206565.html>, 05 Aralık 2017’de erişildi).

Tunç, Ayşe Şebnem (2015). “Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye’deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme”. *Tesam Akademi Dergisi 2015 2 (2): 29-63*

Turpin, Jennifer (1998). “Many Faces: Women Confronting War”. *The Women and War Reader*. Ed. L.A. Lorentzen ve J. Turpin. New York: New York University Press: 3-19.

Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (30 Kasım 1994). *Resmi Gazete*, 22127

TV5Haber (27 Ocak 2014) “Suriyeli Kızlar Yaşamak İçin Evlendiriliyor”, http://www.tv5haber.com/26319_Suriyeli-kizlar-yasamak-icin-evlendiriliyor.html , 24 Şubat 2015’de erişildi).

T24 (30 Mayıs 2014), “Mazlumder: Türkiye’ye Sığınan Suriyeli Çocuklara Fuhuş Yaptırılıyor”, (<http://t24.com.tr/haber/mazlumder-turkiyeye-siginan-suriyeli-cocuklara-fuhusyaptiriliyor,259776>, 22.02.2016’da erişildi).

Uzun, Aytül (2015). “Günümüzün Sosyal ve Ekonomik Sorunu olan Suriyelilerin Mülteci ve Ekonomi Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”. *Ankara Barosu Dergisi 2015/1*.

UN (2017). “International Migration”, *United Nations*, (<http://www.un.org/en/development/desa/population/theme/international-migration/>, 01 Kasım 2017’de erişildi.)

UNDP (1994). “Human Development Report”. *United Nations Development Programme*. Newyork: Oxford University Press.

UNFPA (2006). *State of World Population 2006: A passage to hope; Women and International Migration*. United Nations Population Fund.

UNFPA (2015). “Migration Overview”, (<http://www.unfpa.org/migration#>, 06 Aralık 2017’de erişildi).

UNFPA (2016). *Annual Report 2016: Millions Of Lives Transformed*. United Nations Population Fund.

UNHCR, “Internally Displaced People”, *United Nations High Commission of Refugees*, (<http://www.unhcr.org/sy/29-internally-displacedpeople.html>, 06 Aralık 2017’de erişildi).

UNHCR, “Syria Regional Refugee Response”, *United Nations High Commission of Refugees*, (<https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>, 18 Kasım 2018’de erişildi).

UNHCR, “UNHCR Mid-Year Trends 2014”, *United Nations High Commission of Refugees*, (<http://unhcr.org/54aa91d89.html>, 20 Mayıs 2015’te erişildi).

UNHCR (2014). “Syrian Refugee Women Fight For Survival As They Head Families Alone”, *United Nations High Commission of Refugees*, <http://www.unhcr.org/news/latest/2014/7/53bb77049/syrian-refugee-women-fight-survival-head-families-alone.html>, 26 Eylül 2018’de erişildi).

UNHCR (2015). “Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler Sıkça Sorulan Sorular” (http://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2017/02/s%C4%B1k_sorulan_sorular.pdf, 16 Temmuz 2018’de erişildi).

Ünalın, Öner (2014). *Marx, Engels, Lenin, Marksizm, Kadın ve Aile*. Çev. Öner Ünalın. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

YUKK, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (11 Nisan 2013). *Resmi Gazete* 6458/28615.

- Yeğenoğlu, Meyda (2003). *Sömürgeci Fantaziler, Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Yeğenoğlu, Metin ve Coşar, Simten (2003). “Savaş ve Patriarka: Savaş ve Barışı Yeniden Düşünmek”. *Doğu Batı* 24: 211-227
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldızoğlu, Ergin (18 Temmuz 2012). “UW ve Yerli Ortakları”, *Cumhuriyet Gazetesi*, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/357808/_8216_UW__8217__ve_Yerli_Ortaklari__.html , 04 Aralık 2016’da erişildi).
- Yılmaz, Halim (2013). *Türkiye’de Suriyeli Mülteciler İstanbul Örneği: Tespitler, İhtiyaçlar ve Öneriler*. İstanbul: İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği.
- Yılmaz, Tuba (2017). *2010 Yılında Başlayan Siyasi Gelişmeler: Arap Baharının Sonu, Suriye İç Savaşı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, Tülay Tekin (2005). *Göçün Kadın Yaşamı Üzerindeki Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, Mehmet (2014). “İslamofobinin Tarihsel Temellerine Bir Bakış: Oryantalizm ya da Batı ve Öteki”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 22 (1) : 189-200
- Zencir, Mehmet ve Davas, Aslı (2014). *Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu*. Ankara: Türk Tabipler Birliği Yayınları.

Zorlu, Begüm (16 Mart 2015). “Suriye İç Savaşında Dört Yılda Neler Oldu?”
([http://bianet.org/bianet/siyaset/163049-suriye-ic-savasinda-dort-yilda-neler-
oldu](http://bianet.org/bianet/siyaset/163049-suriye-ic-savasinda-dort-yilda-neler-
oldu), 5 Aralık 2017’de erişildi)

EKLER

EK 1: Görüşme Soruları**GÖRÜŞME SORULARI****Kişisel Sorular**

***Kendinizi ve Suriye İç Savaşından Önceki Hayatınızı anlatır mısınız?

- 1) Eğitim düzeyiniz nedir?
- 2) Suriye'deki mesleğiniz neydi?
- 3) Çocuğunuz var mı? Kaç yaşında?
- 4) Çocuğunuz eğitime devam edebiliyor mu?

Suriye'deki Hayatları İle İlgili Sorular

*** İç savaş döneminde ne gibi olaylara tanıklık ettiniz? Açıklar mısınız?

- 5) Bulduğunuz bölgede silahlı çatışma var mıydı? Açıklar mısınız?
- 6) Suriye'de en çok kimler tarafından rahatsız edildiniz? Ne yaptılar?
- 7) Karşılaştığınız baskılar nelerdi? Açıklar mısınız?
- 8) Zulüm ve işkenceye maruz kaldınız mı, açıklar mısınız?
- 9) Kadınlara nasıl davranılıyordu? Örnek verebilir misiniz?
- 10) Kadınlar isyan hareketlerinde rol alıyor muydu? Örnek verebilir misiniz?
Erkeklerden farklı olarak ne tür eylemlerde bulunuyorlardı?
- 11) Sizce Kadınlar isyan hareketlerine neden destek verdiler? Ya da destek vermeyenler neden vermedi?
- 12) Suriye'de geçiminizi nasıl sağlıyordunuz? Devlet yardımları var mıydı? Ne tür yardımlar alıyordunuz?

Göç İle İlgili Sorular

***Türkiye'ye gelmeye nasıl karar verdiniz? /Türkiye'ye nasıl geldiniz?

- 13) Göç etme sebebiniz nedir?
- 14) Hangi şehirden göç ettiniz?
- 15) İç Savaşın başlamasından Göç edene kadar Suriye'de nerede ve nasıl yaşadınız?
- 16) Gelirken göç yolunda sorunlarla karşılaştınız mı? Örnek verir misiniz?
- 17) Ailenizle birlikte mi geldiniz? Geride anne, baba, kardeşlerinizi bıraktınız mı?
- 18) Terk ettiğiniz yerde bir mal varlığı bıraktınız mı?
- 19) Türkiye'de daha önceden tanıdıklarınız/akrabalarınız var mıydı?

Türkiye’deki Yeni Hayatları İle İlgili Sorular

***Türkiye’deki hayatınızı nasıl buluyorsunuz? Buradaki hayatınızdan bahsedermisiniz?

- 20) Türkiye’deki yaşantınıza uyum sağlayabildiniz mi?
- 21) Türkiye’de daha iyi yaşam koşulları elde edebildiniz mi?
- 22) Şu anda her hangi bir işte çalışıyor musunuz? Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?
- 23) Mesleki anlamda kayıplarınız oldu mu?
- 24) Erkekler ne tür işlerde çalışıyor? Kadınlar çalışabiliyor mu? Hangi işlerde çalışabiliyorlar? (Çalışan kadınların çocuklarına kim bakıyor?)
- 25) Şu anda bulunduğunuz bölge sizin için uygun ve güvenli bir yer mi? Açıklar mısınız?
- 26) Eşini, ailesini kaybeden kadınlar ne yapıyorlar? Hayatla nasıl mücadele ediyorlar?
- 27) Evliliğinizden bahsedermisiniz?
Evlenmeyi düşünür müsünüz?
Dul bir kadın olarak nelerle karşılaşıyorsunuz?
- 28) Sağlık imkânlarından faydalanabiliyor musunuz?
- 29) Türkçe eğitimi alıyor musunuz?
- 30) Türkiye’ye gelmeden önce Türkiye hakkındaki düşünceleriniz nasıldı?
Geldikten sonra nasıl?

Gelecek Planları, Korkular ve Özlemler

***Oradaki mevcut durum hakkında ne düşünüyorsunuz?

- 31) Geldiğiniz bölgeye geri dönmek ister misiniz?
- 32) Geri döndüğünüzde özlediğiniz şeyleri bulabileceğinize inanıyor musunuz?
- 33) Suriye’de yakınlarınız kaldı mı?
- 34) Onlarla iletişim kurabiliyor musunuz? Ne durumdalar?
- 35) Gelecekle ilgili ne bekliyorsunuz? Bunu Türkiye’de gerçekleştirebilir misiniz?
- 36) Savaşın korkusunu hala yaşıyor musunuz? Açıklar mısınız?
Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

EK 2: Etik Kurul İzini

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu

Nagihan CANOĞLU
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler ABD

Sayın Nagihan CANOĞLU ,

“**Kadın, Savaş ve Mültecilik: Suriyeli Kadınlar Örneği**” konulu araştırmanız ile ilgili olarak Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kuruluna 02.10.2017 tarihli yapmış olduğunuz başvuru (Protokol NO. 2017/242) kurulumuzun 18.10.2017 tarihli ve 2017/08 toplantısında değerlendirilerek etik olarak uygun bulunmuştur. Bilgilerinize sunarız.

Prof. Dr. Hamit COŞKUN (Başkan)

Prof. Dr. Mehmet ERYİĞİT (Üye)

Prof. Dr. Altay EREN (Üye)

Doç. Dr. H. Birol YALÇIN (Üye)

Doç. Dr. Seval ALKOY (Üye)

Doç. Dr. Abdullah DURAKOĞLU (Üye)

Av. Zuhal Demirci (Üye)

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Nagihan CANOĞLU

Doğum Tarihi : 18.05.1984

Doğum Yeri : ANKARA

Eğitim Durumu : 2013-2015 Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Eğitimi
2002-2007 Karadeniz Teknik Üniversitesi (Trabzon) İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Lisans Eğitimi
1995 – 2002 Sinop Anadolu Lisesi
1990 –1995 Gazi Mustafa Kemal İlköğretim Okulu (Sinop)

Yabancı Diller : İngilizce
KPDS:75 , YÖKDİL: 80

Deneyimler : Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Sinop Ticaret İl Müdürlüğünde V.H.K.İ. memuru olarak çalışmakta. 2008-2011 seneleri arasında inşaat ve medikal sektörlerinde dış ticaret, ithalat ve ihracat sorumlusu olarak çalıştı. 2013 senesinde memur unvanıyla Bolu'da başladığı görevini, V.H.K.İ. olarak Sinop'ta sürdürmekte. 2 kız çocuk annesi.